1989. № 3 (27)
MARTS

AVOTS

ISSN 0235—1420

PROZA, DZEJA, DRAMATURĢIJA, PUBLICISTIKA, KRITIKA

SHOUT
SHARE
IT

Annotation

Avots 1989.03

Latvijas LKJS Centrālās Komitejas un Latvijas PSR rakstnieku savienības literāri mākslinieciskс un sabiedriski politisks žurnals jaunatnei. Iznāk kops 1987. g. reizi mēnesi. Izdod Latvijas KP CK izdevniecība Rīga.

failu izveidojis Imants Ločmelis imantslochmelis@inbox.lv

Redakcijas kolēģija:

Aivars Kļavis (Galvenais Redaktors), Jānis Āboltiņš, Vilnis Bīriņ5 (Atbildīgais Sekretārs), Ilmārs Blumbergs, Guntars Godiņs (Nodaļas Redaktors), Māris Gr1nblats, Edvīns Inkens, Vladimirs Kanivecs (Galvenā Redaktora Vietnieks), Pēteris Krilovs, Juris Kronbergs, Jānis Peters, Baiba Stašane, Ādolfs Šapiro, Viesturs Vecgravis, Imants Zemzaris. Redaktori: Rudīte Kalpiņa, Andrejs Ļevkins, Jekaterina Borscova, Normunds Naumanis, Eva Rubene. Dzejas Konsultante Amanda Aizpuriete. Prozas Konsultants Aivars Tarvids. Korektore Marite Pupiņa.

Tulkotāja Tamāra Ringa. Mākslinieciskā Redaktore Sarmīte Maliņa. Tehniskā Redaktore Inara Jurjane.

Литературно-художественныи и общественно-политическии журнал для молодежи «авотс» («родник») на латышском и русском языках. Издание цк лксм латвии и союза писателеи латвийской сср. Издательство цк кп латвии, рига. Адрес редакции: рига, баласта дам бис. 3. Отпечатано в типографии издательства цк кп латвии, 226081, г. Рига, баласта дамбис, 3. Издается с 1987 года раз в месяц.

Hodots salikšahai 6.01.89. Parakstīts iespie5anai 13.02.89. Jt 00108. Formāts 60x90f8. Ofseta papīrs nr. 1., 2. Ofseta tehhika. 10 + 0,5 uzsk. Iespiedl., 21,5 uzsk. Krāsu novilk., 14,8 izdevn. L. Metiehs 140 000 (latviešu valodā — 110 000, krievu valodā — 30 000j. Pasot. Nr. 1957. Maksā 50 кар. Redakcijas adrese: pasta indekss 226081, rīgā, balasta dambī 3. Abonementa kastīte 35. Telefoni: galv. Red. 224166; galv. Red. Vietn. 224100; atb. Sekretāram un tehn. Redaktorei 225654; publicistikas nod. Vad. 229631; kultūras nod. Vad.. Mākslin. Red. 210030; dzejas un prozas nod. Vad., konsultantiem 227208. Iespiests lkp ck izdevniecības tipogrāfijā, 226081, rīgā, balasta dambī 3.

Redakcijas vainas deļ žurnāla <2. Numura nebija minēts, ka džord2a orvela esejas tulkojusi silvija brice. Atvainojamies par so kļodu.

-
- ANDRE ŽIDS ATGRIEŠANĀS NO PADOMJU SAVIENĪBAS
  - MATSS TRĀTS
    - LAI TOP!
- TANGO LUGĀNO
- notes
  - 1
  - 2
  - 3
  - 4
  - 5
  - 6
  - 7
  - 8
  - 9
  - 10
  - 11
  - 12
  - 13
  - 14
  - 15
  - 16
  - 17
  - 18

Avots 1989.03

Rakstniecība

Andrē Žids. «Atgriešanās no padomju savienības» (1. Ipp.) Guntis Zariņš. Stāsti (11. Ipp.) Matss Trāts. Dzeja (14. Lpp.) Jānis Misiņš. «Atskats» (16. Ipp.)

«Viens dzejolis» (22. Ipp.) ⁄ Lienīte Medne, Vladis Spāre, Juris Zvirgzdiņš.

«Odu laiks» (24. Ipp. Amanda Aizpuriete. Dzeja (30. Lpp.)

Kultūra

Normunds Naumanis. «Laimīgu jauno gadu, Bet ainava — tā pati» (32. Ipp. Jānis Baltauss. «Savējais starp svešiem. Svešs starp savējiem?» (36. Ipp.) Krišjānis Valdemārs. «Kaunīgie latvieši» (40. Ipp.) Valdis J. Āboliņš. Rindas no vēstulēm (42. Ipp.) Aleksandrs Solžeņicins. Runa, saņemot itāliešu žurnālistu savienības prēmiju «Zelta klišeja» (50. Ipp.)

Publicistika

Vilnis Zariņš. «Laupītāju filozofija» (52. Ipp.)

Hugo Rukšāns. «Lai top! Un tapa . . .» (56. Ipp.) Aleksandrs Mellēns. «Karstā Tēvzemes Mīlestība» (60. Ipp. Jozs Urbšis. «Lietuva,

liktenīgie 1939.—1940.» **(66. Lpp.)**

Pēteris Ūdris. «Valodas vai morāles kodekss?» (70. Lpp.)V

Manuskriptus pieņem divos eksemplāros mašīnrakstā, nerecenzē un atpakaļ neizsniedz.

Rakstniecība

Baņuta rubesa. «tango lugāno» (72. Ipp.)

LITERAT

— v

ANDRE ŽIDS ATGRIEŠANĀS NO PADOMJU SAVIENĪBAS

Veltīju šīs lappuses Ežēna Dabi piemiņai, atspulgus tam, ko pieredzēju un domāju viņa tuvumā, kopā ar viņu.

Homēra himna Demetrai stāsta, ka dižā dieviete, meklēdama meitu, savās klaiņotājas gaitās nonāca Keleja galmā. Tur zem aizgūtiem aukles vaibstiem dievieti neviens nepazina; karaliene Metaneira uzticēja viņai uzraudzīt jaunpiedzimušo bērnu, mazo Demofontu, kurš vēlāk kļuva par Triptolemu, lauku darbu ierosinātāju.

Vakarā, kad visas durvis bija aizvērtas un mājā visi gulēja, Demetra paņēma Demofontu, izcēla viņu no mīkstā šūpuļa un, šķietami nežēlīga, bet īstenībā neizmērojamas mīlestības mudināta un vēlēdamās bērnu padarīt par dievību, noguldīja to kailu uz kvēlojošu ogļu *klāja. Es iztēlē skatu, kā dižā* Demetra noliecas pār šo starojošo zīdaini it kā pār nākamo *cilvēci. Bērns pacieš* ogļu *kvēli, un šis pārbaudījums viņu stiprina. Viņā briest kaut kas pārcilvēcisks, varens un necerēti slavens. Ai, žēl, ka Demetra savu drosmīgo mēģinājumu nevarēja novest līdz galam un laimīgi paveikt savu izaicinājumu!* Bet *satrauktā Metaneira, kā stāsta leģenda,* mātes *baiļu aplami mudināta, ielauzās izmēģinājuma* istabā, *atstūma dievieti un līdz ar* to visu pārcilvēcisko, kas veidojās, *atbīdīja* ogles un, lai izglābtu *bērnu,* zaudēja dievu.

PRIEKŠVĀRDI

Pirms trim gadiem es apliecināju savu apbrīnu un mīlestību Padomju Savienībai. Tur tika izmēģināts vēl nebijis eksperiments, kas pildīja mūsu sirdis ar cerībām, un mēs gaidījām no tā milzīgu progresu un ierosmi, kas spēj aizraut visu cilvēci. Lai būtu līdzdalībnieks tai atjaunotībai, protams, ir vērts dzīvot, tā es domāju, un atdot savu dzīvi, lai tai palīdzētu. Savās sirdīs un prātos mēs droši saistījām slavas pilno Padomju Savienības likteni ar pašas kultūras nākotni; mēs to daudzkārt apliecinājām. Mēs gribētu vēlreiz to pateikt

Pirms es devos turp, nesenie lēmumi, kas šķita norādām uz orientācijas izmaiņām, mūs nemitīgi satrauca.

Toreiz es rakstīju (1935. g. oktobrī):

«Daudzās muļķības un negodīgie uzbrukumi Padomju Savienībai spiež mūs ar zināmu neatlaidību to aizstāvēt. Viņi, šie rējēji, to sāks atzīt tikai tad, kad mēs pārtrauksim to darīt, jo viņi atzīst šīs valsts kompromisus, samierināšanos, kas pāre-jiem liks sacīt: «Redziet nu!», bet ar tiem Savienība novirzīsies no iepriekš nospraustā mērķa. Kaut mūsu šim mērķim cieši pievērstie skatieni tālab neliktu mums novērsties no Padomju Savienības.»

Taču sīki jo sīki informēts, es stūrgalvīgi pajāvos un drīzāk apšaubīju savu spriedumu, un četras dienas pēc ierašanās Maskavā savā runā Gorkija bērēs Sarkanajā laukumā es vēl deklarēju:

«Kultūras liktenis mūsu uztverē ir cieši saistīts ar pašas Padomju Savienības likteni. Mes to aizstāvēsim.»

Esmu vienmēr paudis, ka vēlēšanās nemaldīgi palikt pie savas pārliecības bieži vien ietver sevī risku būt nepatiesam, un uzskatu, ka ir svarīgi būt patiesam tieši tad, kad daudzu cilvēku ticība līdz ar mūsu pašu ticību uzliek atbildību to darīt.

Ja vispirms esmu maldījies, labak atzīt savu kļūdu ātrāk, jo esmu atbildīgs par tiem, kurus šī kjūda maldina. Sai gadījumā nav runa par patmīlību, un, starp citu, man tās piemīt |oti maz. Manās acīs ir daudz kas svarīgāks par mani pašu, svarī-

© LKP CK IZDEVNIECĪBA, «AVOTS», 1989.

gāks par Padomju Savienību: tā ir cilvēce, tās liktenis, tās kultūra.

Bet vai es iepriekš maldījos! Tie, kuri sekojuši Padomju Savienības attīstībai nedaudz vairāk par gadu, teiks, ka tieši es esmu pārvērties, nevis Padomju Savienība. Bet ar Padomju Savienību es domāju to, kurš to vada.

Citi, daudz kompetentāki par mani, teiks, ka šis orientācijas pagrieziens varbūt ir tikai šķietams, un vai tas, kas mums šķiet kā novirze, nav dažu iepriekšēju lēmumu liktenīgas sekas.

Padomju Savienība «veidojas», to ir svarīgi nemitīgi atkārtot pašam sev. Un tādēļ arī rodas ārkārtīgā interese apmeklēt šo milzīgo zemi radības mokās: šķiet, ka mēs esam tur klāt nākotnes dzemdības.

Tur var atrast labo un slikto; man būtu jāsaka pašu labāko un pašu jaunāko. Lieliskais bieži tiek iegūts, samaksājot ar milzīgām pūlēm. Taču šīs pūles ne vienmēr un ne visur panākušas to, ko tiecās iegūt. Reizumis varam domāt: vēl ne. Dažreiz pats ļaunākais pavada un iet blakus pašam labākajam: gandrīz varētu sacīt, ka pirmais ir otra sekas. Un tā_ satriecošā ātrumā cilvēks nokļūst no visgaišākā vistumšākajā. Bieži gadās, ka ceļotājs, atkarībā no iepriekš nodibinātas pārliecības, ir jutīgs tikai pret vienu vai otru. Pārāk bieži gaaās, ka Padomju Savienības draugi atsakās redzet ļauno vai vismaz to atzīt; tā ka pārāk bieži patiesību par Padomju Savienību pauž ar naidu, bet melus ar mīlestību.

Mans prāts tā nu ir veidots, ka tas vēršas ar lielāku stingrību f>ret tiem, kuriem man gribētos vienmēr piekrist.Es vāji apiecinātu savu mīlestību, ja ierobežotos ar slavinājumiem, un domāju, ka vislabāk pakalpošu pašai Padomju Savienībai un tam,

ko viņa mums nozīmē, ja runāšu bez viltus un bez piesardzības.

Tieši tādēļ, ka apbrīnoju Padomju Savienību un tās brīnišķīgos sasniegumus, es izsacīšu savu kritiku; ari ņemot vera to, ko mēs vēl gaidām no tās un ko tā atļautu mums cerēt.

Kas pateiks, ko mums nozīmēja Padomju Savienība! Tā bija vairāk nekā paša izraudzīta tēvija, paraugs, vadonis. Tas, par ko mēs sapņojām, ko tik tikko atjavāmies cerēt, bet pret ko

1

tiecās mūsu vēlēšanās, mūsu spēki, tur bija noticis. Tātad bija kāda zeme, kur utopija grasījās kļūt realitāte. Milzīgie veikumi jau pildīja mūsu sirdis ar augstām prasībām. Šķita, ka pats

grūtākais jau ir paveikts, un mēs līksmi iesaistījāmies šai darā visu cietēju tautu vārdā.

Cik lielā mērā neveiksmes gadījumā mēs justos iesaistīti līdzi! Bet doma vien par neveiksmi ir nepieņemama.

ia daži klusi solījumi netika pildīti, tad kas bija vainojams! Vai vajadzēja uzskatīt par atbildīgam pirmās direktīvas vai drīzāk pašas novirzes, pielāgošanos, lai tās būtu cik motivētas būdamas! ...

Šeit es paužu savas personiskās pārdomas par to, ko Padomju Savienība rāda ar prieku un dibinātu lepnumu, kā arī par to, ko līdzās tam es varēju redzēt. Padomju Savienības sasniegumi visbiežāk ir apbrīnojami. Veselos apgabalos viņa atklāj mums gaišu laimes ainu. Tie, kuri piekrita man, kad, izkāpis no valdības automašīnas Konao, es centos nonākt tiešā saskarē ar visiem un vienalga ar ko, lai mācītos, vai tie man pārmetīs, ka esmu devies uz Padomju Savienību ar līdzīgām rūpēm un nemaz neesmu jāvis sevi apžilbināt!

Es nenoliedzu šķietamo priekšrocību, ko naidīgās partijas — tās, kurām «kārtības mīlestība saplūst ar tirānu tieksmi»[1] —, mēģinās izlobīt no manas grāmatas. Un tieši tas būtu atturējis mani laist to klajā, vai pat uzrakstīt, ja mana pārliecība nebūtu palikusi neskarta, nesatricināma, ka, no vienas puses, Padomju Savienība beidzot pārvarēs tās nopietnās kļūdas, uz kurām es norādu; no otras puses — un tas ir vēl svarīgāk — kādas valsts atsevišķās kļūdas nepietiek, lai kompromitētu vispārēja, internacionāla mērķa patiesību. Meli, kaut arī noklusēti, var izrādīties izdevīgi, un izdevīga arī šo melu neatlaidība, taču tā sagādā ienaidniekam parak skaistu spēli, bet patiesība — kaut arī sāpīga — var ievainot, vienīgi lai dziedētu.

Tiešā saskarē ar strādnieku tautu būvlaukumos, rūpnīcās vai atpūtas namos, dārzos, «kultūras parkos» es varēju pārdzīvot dziļa prieka brīžus. Es sajutu, ka šo jauno biedru vidū rodas pēkšņa brālības sajūta, mana sirds pildījās ar prieku, atplauka. Tādēļ arī tur uzņemtas fotogrāfijās esmu redzams smaidošāks, pat smejošāks, kāds bieži nevareju būt Francijā. Un cik daudz reižu tur aiz prieka parpilnības man acīs sa-riesās asaras, aizkustinājuma un mīlestības izraisītas asaras: piemēram, tai Donbasa strādnieku kalnraču atpūtas majā netālu no Sočiem ... Nē, nē, tur nebija neka iepriekš sagatavota, mākslota; es biju ieradies pēkšņi, vakara, iepriekš nepieteikts, bet es tūdaļ jutu, ka viņi man tic.

Un šis negaidītais apmeklejums bērnu nometne Boržoma tuvumā, tā bija pavisam vienkārša, gandrīz necila, bet bērni tur, starodami aiz laimes un veselības, likās, gribēja man dāvināt savu prieku. Ko lai stāstu! Nav iespejams ietvert vārdos tik dziļu un tik vienkāršu pārdzīvojumu. Bet kādēļ runāt par šiem tē, ja ir tik daudz citu. Gruzijas dzejnieku, inteliģences, studentu, bet it īpaši strādnieku vidu pret daudziem no viņiem man radās īsta sirsnība, un es nemitīgi nožēloju, ka nemaz neprotu viņu valodu. Bet jau smaidos un skatienos varēja sajust tādu sirsnīgu daiļrunību, ka šaubos, vai vārdi to būtu varējuši vēl papildināt. Jāteic, ka mani visur stādīja viņiem priekšā kā draugu, — un viņu visu skatienos vēl bija lasāma tāda kā atzinība. Es vēlētos vēl vairak but tās cienīgs, un tas arī spiež mani runāt.

Ļaudis vislabprātāk rāda jums pašus izcilākos sasniegumus; pats par sevi saprotams. Ka tas ir gluži dabiski; bet mums vairākkārt gadījās negaidot ieiet ciemata skolās, bērnudārzos, klubos, ko nebūt nedomāja mums radīt un kas droši vien ne ar ko neatšķiras no daudziem citiem. Bet tieši tos es visvairāk apbrīnoju, jo tur nekas nebija sagatavots parādei.

Bērni visās pionieru nometnēs, ko redzēju, ir skaisti, labi ēdināti (piecas ēdienreizes dienā), labi apkopti, pat loloti, līksmi. Viņu skatiens ir gaišs, paļavīgs, viņu smiekli bez ļaunuma, bez viltus; varētu domāt, ka es ka ārzemnieks būtu viņiem licies mazliet smieklīgs, taču ne mirkli nevienā no viņiem es netiku manījis ne vismazākās zobgalības pazīmes. ' Tādu pašu laimes izteiksmi mēs bieži sastapsim arī pie gados vecākiem, kas ir tikpat skaisti, spēcīgi. «Kultūras parki».

* Tokvils. «Par demokrātiju Amerikā» (ievads). ***12***

kur viņi pulcējas vakaros pēc pabeigta darba, ir nenoliedzami sasniegumi, it īpaši parks Maskava.

Es tur bieži iegriezos. Tā ir vieta, kur ļaudis uzjautrinās, to varētu salīdzināt ar milzīgu Lunaparku. Tiklīdz ieejam pa vārtiem, jūtamies gluži kā citā pasaulē. Sai jauniešu, vīriešu un sieviešu pūlī jūtama nopietnība, pieklājība,ˆ ne mazākās aizdomas par muļķīgu vai vulgāru jokošanos, vaļīgiem jokiem, nerātnībām, pat ne par flirtu. Visur manāma tāda kā līksma dedzība. Seit tiek organizētas rotaļas, tur dejas; parasti tas ierosina un regulē kāds vadītājs vai vadītāja un viss noris lieliskā kārtībā. Veidojas milzīgu rotaļdeju loki, kur katrs varētu piedalīties, bet skatītāju vienmēr ir daudz vairāk neka dejotāju. Tālāk atkal dejas un tautas dziesmas, ko visbiežāk pavada vienīgi akordeons. Seit, šai iežogotajā un tomēr brīvi pieejamā laukumā, amatieri vingrinās dažādās akrobatikas izdarībās; treneris uzrauga «bīstamos lēcienus», dod padomus un vada; tālāk vingrošanas aparāti, dažādi rīki; ļaudis mierīgi gaida savu kārtu; tie trenējas. Plaša vieta ierādīta volejbola laukumiem; un es nenoguris vēroju spēlētāju spēku, grāciju un skaistumu. Tālāk norit mierīgas spēles; šans, dambrete un daudz sīku veiklības un pacietības spēļu, no kurām dažas es nepazinu, ārkārtīgi asprātīgas; tāpat kā daudz jo daudz spēļu, kas prasa spēku, veiklību vai žiglumu, kuras es nekur nebiju redzējis un nevaru censties aprakstīt, bet no kurām dažas noteikti gūtu atzinību pie mums. Te ir ar ko nodarboties stundām ilgi. Gan pieaugušiem, gan bērniem. Pašiem mazākajiem ir sava atsevišķa valstība, kur viņi atrod mazas mājiņās, mazus vilcienus, mazus kuģīšus, automobiļus un bezgala daudz instrumentu, piemērotu viņu augumam. Kādā lielā alejā, kas seko tūdaļ aiz mierīgajām spēlēm (kurām aizvien ir daudz kārotāju, ka reizumis nākas ilgi gaidīt, lai atrastu sev brīvu galdu), tabulas uz koka deļiem piedāvā rēbusus, mīklas un atminas vingrinājumus. Tas viss, es vēlreiz atkārtoju, bez vismazākās vulgaritātes, un viss šis milzīgais pūlis ar lielisku stāju izdveš godīgumu, cieņu un pieklājību; nepiespiesti un gluži dabiski. Publika, un, protams, bērni, sastāv gandrīz vienīgi no strādniekiem, kuri šeit nāk trenēties sportā, atpūsties, uzjautrināties vai pamācīties (jo šeit ir arī lasītavas, kinozāles, bibliotēkas utt.). Uz Maskavas upes iekārtoti peldbaseini. Un šur un tur šai milzīgajā parkā nelielas estrādes, kur gari un plaši runa kads improvizēts lektors; tās ir lekcijas par apkārtnes mācību, vēsturi vai ģeogrāfiju ar tabulu palīdzību; vai arī lekcijas par praktisko medicīnu, fizioloģiju ar anatomisku attēlu palīdzību utt. Ļaudis ļoti nopietni klausas. Es jau teicu, ka nekur netiku redzējis ne vismazāko mēģinājumu pazoboties.*

Bet, lūk, šeit vēl kas labāks: neliels brīvdabas teātris; atklātajā zālē kādi pieci simti klausītāju (nevienas tukšas vietas)

svētsvinīgā klusumā klausās, ka aktieris skandē Puškinu (nodaļu no Jevgeņija Oņegina). Kādā parka stūrī, tuvu ieejai, izpletņu lēcēju kvartāls."Sis sports tur ir ļoti iecienīts. Ik pēc divām' minūtēm viens no trim izpletņu lēcējiem no četrdesmit metru augstā torņa visai nesaudzīgi nolidina zemē jaunu amatieri. Nu, kas grifc» riskēt! Ļaudis spiežas klāt; gaida savu kārtu, stāv rindā. Bet es nestāstīšu par lielo zaļo_ teātri, kur dažas izrādes pulcina ap divdesmit tūkstoš skatītāju.

Maskavas kultūras parks ir pats plašākais un vislabāk apgādātais ar dažādām atrakcijām; Ļeņingradas — visskaistākais. Bet tagad katrai pilsētai Padomju Savienība ir savs kultūras parks un vēl savi bērnudārzi.

Pats par sevi saprotams, ka es apmeklēju arī vairākas rūpnīcas. Es zinu un atkārtoju pats sev, ka to veiksmīga darbība ir atkarīga no vispārējās nepiespiestības un prieka. Bet kompetenti runāt par to es nevaru. Tas ir uzdevums citiem. Manā jomā ir vienīgi psiholoģijas jautājumi; it īpaši un gandrīz vienīgi ar tiem es šeit gribu nodarboties. Ja es netieši skaru sociālus jautājumus, tad apskatīšu tos vienīgi no psiholoģiska redzesviedokļa.

Ar gadiem es jūtu mazāku interesi par ainavām, aizvien mazāku, lai tās būtu cik skaistas būdamas; bet es arvien vairāk interesējos par cilvēkiem. Padomju Savienībā tauta ir apbrīnojama, it īpaši Gruzijas, Kahetijas, Abhazijas, Ukrainas ļaudis (es runāju vienīgi par tiem, ko tiku redzējis), bet vēl vairāk man tīk Ļeņingradas un Krimas iedzīvotāji.

Es piedalījos' Maskavas Jaunatnes svētkos Sarkanajā laukumā. Celtnes pretim Kremlim slēpa savu neglītumu aiz banderoļu un zaļumu maskas. Viss bija lielisks, un pat (pasteigšos to šeit izsacīt, jo vienmēr nevarēšu to apgalvot) izcilā gaumē. Parādē soļoja apbrīnojami jaunieši no ziemeļiem un dienvidiem, no austrumiem un rietumiem. Acīm rec/zot, šīs lieliskas būtnes bija trenētas, sagatavotas un no visiem izraudzītas, bet kā lai neapbrīno zemi un režīmu, kas spēj tādas radīti

Sarkano laukumu es skatīju pirms dažām dienām Gorkija bērēs. Es redzēju šo pašu tautu, tādu pašu un tomēr gluži atšķirīgu, kas drīzāk līdzinājās, es tā domāju iztēlē, cara laika krievu tautai, ilgi, bezgalīgi ilgi defilējam gar katafalku Kolonnu zālē. Šoreiz tie nebija paši skaistākie, paši stiprākie, paši līksmākie padomju tautu pārstāvji, bet «jebkurš nācējs», sāpju pilni, gan sievietes, it īpaši bērni, reizumis sirmgalvji, gandrīz visi slikti ģērbušies un dažkārt šķita ļoti nožēlojami. Klusa, skumja, nopietnu gājēju defilēšana, kas likās nākam no pagātnes

un kas lieliskā Kārtībā norisa daudz ilgāk nekā tā otra, slavenā parāde. Es pats paliku tur ļoti ilgi un vēroju tos. Kas visiem šiem ļaudīm bija Gorkijs! Es īsti nezinu: skolotājs! biedrs] brālis}... Katrā gadījumā tas bija kāds mirušais. Bet uz visām sejām, pat pašiem mazākajiem bērniem, bija lasāms tāds kā skumjš pārsteigums un arī, un it īpaši, starojošas simpātijas spēks. Seit vairs nebija runa par fizisko skaistumu, liels skaits nabaga ļaužu, ko redzēju paejam garām, atklāja manam skatienam vēl daudz ko apbrīnojamāku par skaistumu; un cik daudzus no viņiem es būtu vēlējies spiest sev pie sirds!

Tādēļ arī nekur citur kā vien Padomju Savienībā kontakts ar visiem un vienalga ar ko rodas daudz vieglāk, tas ir tiešs, dzi|š, sirsnīgs. Tūdaļ rodas — dažkārt pietiek ar skatienu — stipras simpātijas saiknes. Es nedomāju, ka jebkur citur, kā vien šeit, cilvēks var izjust tik dziļi un tik spēcīgi cilvēcības sajūtu. Par spīti valodas atšķirībai, es vēl nekad un nekur neesmu bagātīgi juties kā biedrs un brālis; un par šo izjūtu es atdotu pašas skaistākās pasaules ainavas.

Es tomēr pastāstīšu par tām; bet vispirms runāšu par mūsu pirmo saskari ar baru komjauniešu.

Tas notika vilcienā, kas mūs veda no Maskavas uz Ordžonikidzi (senāko Vladikaukāzu). Ceļa posms bija garš. Padomju Savienības Rakstnieku savienības vārda Mihails Koļcovs bija nodevis mūsu rīcībā speciālu, ļoti komfortablu vagonu. Mēs tur necerēti ērti apmetāmies visi seši: 2efs Lāsts, Gijū, Erbārs, Sifrēns, Dabi un es; kopā ar mūsu pavadoni tulku, uzticamo biedri Bolu. Bez kupejas ar guļamvietām mūsu rīcībā bija salons, kur mums pasniedza maltītes. Labāk vairs nevarēja vēlēties. Bet mums nepatika tas, ka nevaram kontaktēties ar pārējiem ceļotājiem. Pirmajās pieturās mēs izkāpām uz perona, lai pārliecinātos, ka blakus vagonā atrodas sevišķi patīkama sabiedrība. Tas bija bars komjauniešu, kas brīvdienās brauca uz Kaukāzu, cerībā uzrāpties Kazbeka kalnā. Mēs beidzot panācām, lai durvis, kas mūs šķīra, tiktu atvērtas, un tūdaļ sapazināmies ar mūsu jaukajiem kaimiņiem. Es biju paņēmis līdzi no Parīzes daudz sīku veiklības spēļu, ļoti atšķirīgas no tām, ko pazīst Padomju Savienībā. Tās man noder gadījumos, lai rastu kontaktu ar tiem, kuru valodu neprotu, šīs mazās spēles gāja no rokas rokā. Jaunieši un jaunietes vingrinājās ar tām un rimās tikai tad, kad bija pārvarējuši visas ierosinātās grūtības. «Komjaunietis nekad neuzskata sevi par pieveiktu,» smiedamies viņi mums apgalvoja. Viņu vagons bija ļoti šaurs; tanī dienā valdīja milzīgs karstums; saspiestiem citam pie cita, viņiem trūka elpas; tas bija burvīgi.

Man jāpiebilst, ka vairākiem no viņiem es nebiju gluži svešs. Daži bija lasījuši kādu no manām gramatam (visbiežāk tā bija «Ceļojums uz Kongo»), un, tā kā pēc manas runas Sarkanajā laukumā Gorkija bērēs visi laikraksti bija publicējuši manu uzņēmumu, viņi mani tūdaļ bija pazinuši un izrādīja sevišķu atzinību uzmanībai, kādu viņiem pievērsu; bet vēl vairāk mani pašu aizkustināja viņu simpātijas apliecinājumi. Drīz vien sākās dzīva diskusija. 2efs Lāsts, kas ļoti labi prot krievu valodu un tanī runā, mums paskaidroja, ka šis manis atvestās sīkās spēles viņiem liekas ļoti jaukas, bet viņi domā, vai tas ir piedienīgi, ka Andrē 2ids pats uzjautrinās ar tām. 2efam Lāstam vajadzēja iebilst, ka šī mazā izprieca Zidam noder smadzeņu atpūtai. Jo īsts komjaunietis vienmer gatavs pakalpot, spriež par visu pēc lietderīguma. O, protams, bez sīkumainības, un pati šī diskusija, ko pārtrauca smiekli, arī bija rotaļa. Bet tā kā viņu vagonā bija grūti elpot, mēs ielūdzam kādus desmit no viņiem pārnākt mūsējā, un vakars turpinājās ar (dziesmām un tautasdejām, cik to atļāva salona telpa. Sis vakars maniem biedriem un man paliks kā viena no visjaukakajām ceļojuma atmiņām. Un mēs apšaubījām, vai kadā cita zeme var iepazīt tādu pēkšņu un dabisku sirsnību un vai jebkurā citā zemē jaunatne ir tik burvīga.[2]

Es teicu, ka mazāk interesējos par ainavām ... Man tomēr būtu japastāsta par apbrīnojamiem Kaukāza mežiem, par tiem, kuri slejas pie Kahetijas, par tiem, ko var redzēt Batumi apkaimē, bet it īpaši par Bakuriani mežiem augšpus Boržomas; tik skaistus es nepazinu, nevarēju iztēloties: nekāda cirsma tur neslēpi lielo koku stāvus; meži ar noslēpumainiem klajumi-ņiem, kur vakars satumst vēl pirms dienas beigām un kur var iztēloties maldāmies mazo Sprīdīti. Mēs izbraucām cauri šim brīnišķīgajam mežam un devāmies pie kāda ezera kalnos, un mūs pagodināja, apgalvojot, ka nekad vēl neviens ārzemnieks neesot šeit bijis. Tas nemaz nebija vajadzīgs, lai liktu uzskatīt šo ezeru par apbrīnojamu. Tā kokiem neapaugušajā krastā paceļas dīvains mazs ciemats (Tabackuri), kuru deviņus mēnešus gada klāj sniegs un kuru es labprāt gribētu aprakstīt ... Ai! — kādēļ es netiku ieradies šeit kā vienkāršs tūrists vai arī kā aizrautīgs dabas pētnieks — atklāt tik daudz jaunu augu, atrast uz augstajām plakankalnēm sava dārza «Kaukāza pogaļu». Bet ne jau to es biju nācis meklēt Padomju Savienībā. Man ir svarīgs cilvēks, cilvēki, ko ar viņiem var darīt un kas ir darīts. Tas baismīgi biezais mežs, kurš mani valdzina un kurā es maldos, ir sociālo jautājumu mežs. Padomju Savienība šie jautājumi saista jūsu uzmanību, nospiež un māc no visām pusēm.

2.

Ļeņingradas jaunos kvartālus es redzēju maz. Tā, ko es apbrīnoju Ļeņingradā, ir Sankt-Pēterburga. Nepazīstu skaistākas pilsētas, kur tik harmoniski apvienojas akmens, metāls un ūdens. Varētu teikt, ka to ir izsapņojis Puškins vai Bodlērs. Reizumis tā arī atgādina Čiriko gleznas. Pieminekļu proporcijas ir tik lieliskas — gluži kā tēmas Mocarta simfonijā. «Tur viss ir viena vienīga saskaņa un daiļums.» Gars tur rosās viegli un līksmi. ~

Es nebūt neesmu noskaņots stāstīt par brīnišķīgo Ermitāža muzeju; viss, ko varētu par to pateikt, šķiet nepietiekams. Tomēr garāmejot gribu uzslavēt to gudro centību, ar kādu ikreiz, kad tas bijis iespējams, ap viena un tā paša meistara darbu ir sagrupēts viss, kas var mūs informēt: studijas, skices, uzmetumi, kuri izskaidro darba pakāpenisko tapšanas gaitu.

Atgriežoties pie Ļeņingradas, vēl vairāk pārsteidz Maskavas nepievilcība. Tā pat atstāj nospiedošu un nomācošu iespaidu. Ēkas, ar dažiem retiem izņēmumiem, ir neglītas (ne tikai pašas jaunākās) un nemaz nav pieskaņotas cita citai. Es labi zinu, ka Maskava veidojas, tā ir topoša pilsēta; tur viss liecina un visur var nojaust, kāda tā būs nākotne. Bet es baidos, ka nav labi sākts. Te grauj, laužļ, urbj, nojauc, atjauno, bet tas viss it ka uz [abu laimi. Un, lai gan neglīta, Maskava tomēr paliek pievilcīga pilsēta starp tik daudzām citām — te dzīve vareni pulsē. Pārtrauksim raudzīties uz ēkām; mani šeit interese tieši pūlis.

Vasaras mēnešos gandrīz visi tērpušies baltās drānās. Ikviens līdzinās visiem. Nekur citur kā Maskavas ielās nav tik

Ioti jūtams sociālās nonivelēšanās rezultāts — bezšķiru sa-»iedrība, kuras katram loceklim, šķiet, ir tas pašas vajadzības. Es mazliet pārspīlēju, bet nedaudz. Tērpos valda ārkārtīga vienveidība, bez šaubām, tāda izpaustos arī cilvēka prātos, ja vien to varētu redzēt. Un tas arī atļauj ikvienam būt un izrādīties priecīgam. (Cilvēkiem tik ilgi trūka visa kā, tagad tie apmierinās ār mazumu. Kad kaimiņam nav vairāk, tad samierinās ar to, kas ir.) Atšķirības atklājas tikai pēc rūpīga vērojuma. No pirmā acu uzmetiena indivīds šeit izkūst masā, tas ir tik maz atšķirīgs, ka, domājot par ļaudīm, šķiet, vajadzētu lietot vienskaitli un sacīt nevis «cilvēki», bet «cilvēks».

Sai pūlī es ienirstu, es peldos cilvēku jūrā.

Ko ļaudis dara pie šī veikala! Viņi stāv rindā, rindā, kura stiepjas līdz nākamajai ielai. Seit to ir divi trīs simti, ļoti mierīgi, pacietīgi tie gaida. Ir vēl agrs — veikals nav atvērts. Trīs ceturtdaļstundas vēlāk es atkal paeju tur garām — tas pats pūlis vēl stāv šeit. Es brīnos: kāds labums ierasties tik agri! Ko ar to

iegūst!

— Kā, ko ar to iegūst! . .. Apkalpos vienīgi pirmos. Un man paskaidro, ka laikraksti ziņoja... nezinu kādu, lielu preču pievedumu (man šķiet, ka'tai dienā tie bija spilveni).

Ir varbūt četri vai pieci simti priekšmetu, kurus vēlēsies nopirkt 800, 1000 vai 1500 kārotāju. Vēl nepienāks vakars, un no tiem vairs nepaliks neviena. Vajadzības ir tik lielas, bet ļaužu ir tik daudz, ka pieprasījums vēl ilgi pārsniegs piedāvājumu. Nevar pietiekami apmierināt ļaudis.

Dažas stundas vēlāk es ieeju veikalā. Tas ir milzīgs. Iekšā valda neticama drūzma. Pārdevēji, starp citu, neuztraucas, jo ap viņiem neredz ne mazākās nepacietība« zīmes, katrs gaida savu kārtu sēdus vai stāvus, reizēm ar bērnu uz rokas bez kārtas numura un tomēr bez jebkādas nekārtības. Ļaudis šeit pavadīs, ja vajag, visu savu rīta cēlienu, visu dienu gaisā, kas, no āra ienākušam, vispirms šķiet neelpojams — pēc tam pie tā pierod, kā pierod pie visa. Es gribēju rakstīt: ļaudis ar to samierinās. Bet krievu cilvēks ir vēl vairāk nekā samierinājies — liekas, viņam patīk gaidīt rindā un jums liek ar prieku gaidīt.

Spiezdamies cauri pūlim vai pūļa nests, es izstaigāju veikalu no augšas līdz lejai, krustām šķērsām. Preces ar retiem izņēmumiem ir atbaidošas. Varētu domāt, ka, lai apmierinātu apetīti, audumi, priekšmeti u. c. tiek gatavoti cik iespējams nepievilcīgi — tā, lai ļaudis pirktu aiz lielas vajadzības, nevis aiz patikas. Es būtu gribējis aizvest dažus suvenīrus draugiem; visi ir briesmīgi. Taču man stāsta, ka kopš dažiem mēnešiem manāma sevišķa cenšanās pēc kvalitātes un, labi meklējot un veltot nepieciešamo laiku, šur un tur gadās atrast senus, ļoti patīkamus ražojumus, kas noderēs nākotnei. Bet, lai rūpētos par kvalitāti, vispirms vajag, lai būtu kvantitāte; bet tās vēl ilgi trūka (un beidzot, gan ar lielām pūlēm, tā ir sasniegta). Starp citu. Padomju Savienības tautas liekas jūsmojam par visiem piedāvātiem jaunumiem, pat par tiem, kas mūsu, rietumnieku, acīm šķiet neglīti. Ražošanas intensifikācija, es tā ceru, drīz atfaus izlasi, neatlaidīgu labāko ražojumu ieviešanu un zemas kvalitātes preču pakāpenisku izskaušanu. Sī cenšanās pēc kvalitātes skar it īpaši pārtikas jomu. Šeit vēl ļoti daudz kā darama. Bet, kad mēs nožēlojam zināmu pārtikas vielu zemo kvalitāti, 2efs Lāsts, kurš jau ceturto reizi ierodas Padomju Savienība un kurš iepriekš uzturējās šeit pirms diviem gadiem, gluži preteji, brīnās par nesen panākto brīnumaino progresu. Sevišķi dārzeņi un augļi ir vēl ja ne nelāgi, tad vismaz, ar dažiem retiem izņēmumiem, viduvēji. *Seit, tāpat kā* visur, izsmalcinātais dod vietu parastajam, t. i., tam, kā ir visvai-rak. Brīnumdaudz

meloņu, bet bez garšas. Nekautrīgā persiešu paruna, ko esmu dzirdējis citējam un gribu šeit citēt vienīgi angļu valoda: «Women for duty, boys for pleasure, melons for delight» (sievietes pienākumam, zēni baudai, melones garšai) šeit skan aplam. Vīni bieži vien ir labi (atceros it īpaši Cinandalis un Kahetijas lieliskos skābos vīnus), alus ciešams. Dažas kaltētas zivis (Ļeņingradā) ir lieliskas, bet nepanes transportu.

Tā kā ļaudīm trūka nepieciešamā, nevarēja saprātīgi rūpēties par lieko. Ja Padomju Savienībā nav vairāk darīts gaumes apmierināšanai, nav arī par to parūpējušies ātrāk, tad tas tāpēc, ka vēl nebija apmierināta tik daudzu ēstgriba.

Gaume, starp citu, kļūst smalkāka tikai tad, ja ir atļauta izvēle, bet nebija, ko izvēlēties. Nevarēja sacīt «X ģērbjas lj-bāk». Seit ļaudis spiesti dot priekšroku tam, ko piedāvā; vai nu ņem, vai neņem. No tā brīža, kad valsts ir vienlaikus ražotāja, pircēja un pārdevēja, kvalitātes progress ir arī kultūras progress. *w M m ˆ WMWMMm*

Tad es domāju (par spīti savam antikapitālismam) par visiem tiem mūsu zemē, kuri, sākot no lielrūpnieka/ beidzot ar sīktirgotāju, mokās un cenšas, kā izgudrot to, kas patiktu publikas aumei. Ar kādu smalku viltību ikviens no viņiem meklē at-lāt izsmalcinājumu, ar kuru varētu pārspēt sāncensi. Par to visu valsts nerūpējas, jotai nav sāncenša. Kvalitāte! — «Kādēļ tā vajadzīga, ja nav konkurences,» mums teica. Un tā var pārāk viegli izskaidrot visa zemo kvalitāti Padomju Savienībā un publikas gaumes trūkumu. Pat ja tāda «gaume» būtu, to nevarētu apmierināt. Nē, tā vairs nav sacensība, bet gan nākotnes prasība, pakāpeniski attīstīta līdz ar kultūru, no kā šeit atkarīgs progress. Francijā, bez šaubām, viss notiktu daudz ātrāk, |0 prasība jau eksistē.

Tomēr vēl piebildīšu: katrai padomju valstij ir sava tautas māksla. Par ko tā kļuvusi! Lielā tendence pēc vienlīdzības ilgu laiku atteicās to ņemt vērā. Bet šī dažādo apvidu tautas māksļa nāk godā un tagad to veicina, atjauno, liekas, sapratuši tās neaizstājamo vērtību. Vai nebūtu labi saprātīgā vadība savākt senos paraugus, piemēram, audumu iespiešanā, un tos iespiest, vismaz piedāvāt republikai. Nekas nav stulbi buržuāziskāks, sīkpilsoniskāks par tagadējiem ražojumiem. Preču klāsts Maskavas veikalu letēs irtiešām pārsteidzošs. Turpretim seno laiku audumi, iespiesti pēc trafareta, bija ļoti skaisti. Tā bija tautas māksla, bet tā bija amatieru darbs.

Es atgriežos pie Maskavas (audīm. Vispirms pārsteidz viņu ārkārtīgais kūtrums. Slinkums, bez šaubām, būtu pārāk stipri teikts ... Bet «stahanovisms» bija brīnišķīgā kārtā izgudrots, lai

uzmudinātu nolaidību (senāk to darīja pātaga). Stahanovisms nebūtu vajadzīgs zemē, kur visi strādā. Bet, līdzko strādniekus tur atstāj pašu vaļā, ļaudis lielāko tiesu izlaižas. Taisni jābrīnās, ka, neraugoties uz to, viss darbojas. Par kādu vadītāju pūļu cenu tas notiek, to neviens nevaretu pateikt. Lai pārliecinātos, cik milzīgas ir šīs pūles, vajadzētu vispirms novērtēt to krievu tautas niecīgo dabisko «produktivitāti».

Kāda no rūpnīcām, ko mēs apmeklējām, kas lieliski darbojās (es tur nekā nesaprotu, es paļāvīgi apbrīnoju mašīnas, bet ■bez aizdomām sajūsminos par ēdamzāli, strādnieku klubu, viņu dzīvokļiem, par visu, kas darīts viņu labklājības, izglītības un izpriecu labā), mani iepazīstina ar'kādu stahanovieti, kura milzīgo portretu redzēju pie sienas. Viņam ir izdevies, tā man stāsta, piecās stundās veikt astoņu dienu darbu (ja tikai tas nebija astoņās stundās piecu dienu darbs, es vairs nezinu). Es uzdrošinos pajautāt, vai tas nenozīmē, ka vispirms viņš patērēja astoņas dienas, lai veiktu piecu stundu darbu. Bet mans jautājums tiek visai nelabprāt uzklausīts, un viņi uzskata par labāku neatbildēt uz to.

Es atļāvos pastāstīt, ka, ceļojot pa Padomju Savienību, kāda franču kalnraču brigāde, apmeklējot raktuves, palūdza biedriskā kārtā aizstāt padomju brigādi un, nemaz pārmērīgi necenšoties, nenojaušot, panāca īstu stahanovismu.

Un tūdaļ jādomā, ko gan ar mūsu strādnieku franču temperamentu, centību, apzlnību un audzināšanu padomju režīms varētu sasniegt!

Taisnības labad jāpiebilst, ka uz šī pelēcīgā fona, bez stahanoviešiem, strādā aizrautīgi jaunieši, *keen at work* (dedzīgi darbā), līksms ieraugs, piemērots mīklas raudzēšanai.

Sis masu kūtrums, *manuprāt,* ir bijis *un* vēl ir viena *no* pašām svarīgākajām un nopietnākajām problēmām, kas jāatrisina Staļinam. No tā rodas «trieciennieki», no tā arī stahanovisms. Savs izskaidrojums tur ir arī nevienmērīgajam algu sadalījumam.

Suhumi apkaimē mēs apmeklējām kādu paraugkolhozu. Tas dibināts pirms sešiem gadiem. Pēc tam, kad pirmajā laikā tas veģetējis ar grūtībām, tagad tas ir viens no visplaukstošākiem. To sauc par kolhozu «miljonāru». Viss tur liecina par labklājību. *Katra koka konstrukcijas dzīvojamā* ēka, pacelta uz pāļiem, kas to atvirza no zemes, ir glezniecisk a, burvīga; to ap-em diezgan liels dārzs ar augļu kokiem, dārzeņiem, puķēm, is kolhozs pērnajā gadā guvis ārkārtīgu peļņu, kas atļauj milzīgas rezerves; atļāvis palielināt izstrādes dienas likmi līdz 16,50 rubļiem. Kā šis skaitlis tika fiksēts! Tieši ar tādu pašu apiesi, ja šis kolhozs būtu kapitālistisks lauksaimniecības uzņēmums, tas noteiktu, kāda

dividenšu summa būtu izdalāma akcionāriem. Jo tas nu ir sasniegts: Padomju Savienībā lielākais vairums vairs neekspluatē dažus. Tas ir lieliski! Seit vairs nav akcionāru, tie ir paši strādnieki (protams, šā kolhoza), kas sadala peļņu bez jebkādas nomas saistības ar valsti[3]. Tas būtu teicami, |a tikai nebūtu citu, nabadzīgu kolhozu, kuri nespēj savilkt galus kopā. Jo, ja vien esmu pareizi sapratis, katram kolhozam ir sava autonomija, un par savstarpēju palīdzību nevar būt ne runas. Varbūt es maldos! Es vēlētos, kaut tā būtu.[4] Es apmeklēju šī plaukstošā kolhoza vairākas dzīvojamās mītne; . -J[5] Es gribētu pastāstīt, kādu dīvainu un skumju iespaidu atstāj ikviens no šiem «interjeriem»: absolūtas bez-ersonības iespaidu. Katrā no mītnēm tās pašas neglītās mē-eles, tas pats Staļina portrets un pilnīgi nekā cita; ne vismazākā priekšmeta, ne vissīkākā personiska suvenīra. Katru mītni var mainīt, tādā kārtā arī paši apmaināmie kolhoznieki, šķiet,

Ī>ārietu no vienas mītnes citā, nemaz to nepamanot.[6] Proams, tā laime ir daudz vieglāk sasniedzama! Man stasta, ka arī visas izpriecas kolhoznieki bauda kopīgi. Viņa istaba ir vairs tikai mājoklis, kur pārgulēt; visa dzīves interese noris

kluba, kultūras parkā, visās citās sanāksmju vietās. Ko vēl labāku var vēlēties! Visu laimi iegūst vienīgi, atņemot katram Individualitāti. Laimi visiem iegūst tikai uz katra atsevišķa cilvēka rēķina. Lai būtu laimīgi, esiet līdzīgi!

3.

Padomju Savienībā jau iepriekš un reizi par visām reizēm ir pieņemts, ka par visu un vienalga par ko nevarētu būt vairāku spriedumu. Starp citu, ļaužu prāts ir tā apstrādāts, ka šis konformisms viņiem kļūst viegls, dabisks, nejūtams tādā mērā, ka, es nedomāju, tur būtu vieta liekulībai. Vai patiesi šie ļaudis Ir tie, kas izraisīja revolūciju! Nē, viņi ir tie, kas to izmanto. Ik rītu «Pravda» viņus pamāca, ko pieklājas zināt, domāt, kam ticēt. Un atkāpties notā nav labi! Tādējādi ikreiz, kad mēs sarunājamies ar kādu krievu, šķiet, ka mēs sarunatos ar visiem. Nav jau tā, ka ikviens paklausītu precīzi kādam lozungam; bet viss ir izkārtots tādā veidā, lai nebūtu atšķirību. Padomājiet, ka šāda gara apstrādāšana sākas jau visagrākā bērnībā ... No tā izriet neparasti pieņēmumi, par kuriem tev, svešiniekam, ir jābrīnās, un zināmas iespējas būt laimīgiem, kuras tevi vēl vairāk pārsteidz.

Tu nožēlo, ka viņiem stundām ilgi jāstāv rindā; bet viņi uzskata par gluži dabisku tā gaidīt. Maize, dārzeņi, augļi tev šķiet

nelāgi; bet citādu nemaz nav. Sie audumi, priekšmeti, ko tev rāda, tev liekas neglīti; bet nav citas izvēles. Kad atņemta jebkura iespēja salīdzināt, ja nu vienīgi ar maz nožēlojamo pagātni, tad tu priecīgs apmierināsies ar to, ko tev piedāvā. Svarīgākais šeit ir pārliecināt ļaudis, ka, gaidot labāku, viņi ir tik laimīgi, cik vien var būt; pārliecināt ļaudis, ka visur citur cilvēki nav tik laimīgi. Pie tā var nonākt, vienīgi rūpīgi kavējot ikvienu saskari ar ārpasauli (es šeit domāju par to, kas ir aiz robežām). Pateicoties tam, vienlīdzīgos vai pat jūtami zemākos dzīves apstākļos krievu cilvēks uzskata sevi par laimīgu, IR laimīgāks, daudz laimīgāks par strādnieku Francijā, Viņu laimi rada cerības, paļāvība un nezināšana.

Man ir ārkārtīgi grūti ieturēt zināmu kārtību šais pārdomās, jo šeit krustojas un gūzmējas tik daudz problēmu. Es neesmu tehnikas cilvēks, un ekonomikas iautajumi mani interesē, kā tie atbalsojas psiholoģijā. Psiholoģijas jomā varu ļoti labi izskaidrot, kādēļ ir svarīgi rīkoties slēgtā traukā un padarīt neskaidru, kas ir aiz robežām; līdz kadai jaunai pavēlei un kamēr neklāsies labāk. Padomju Savienības iedzīvotāju laimei ir svarīgi, lai tā būtu citiem paslēpta.

Padomju Savienībā mēs apbrīnojam ārkārtīgo cenšanos pēc Izglītības, kultūras, bet šī izglītība māca vienīgi to, kas var novest cilvēka garu pie pašreizējā stāvokļa cildināšanas un likt domāt: PSRS. ... Ave! Spes ***unica***J[7] Visa šī kultūra tiek vērsta vienā virzienā, tai nav nekā objektīva; tā uzkrāj un tanī (par spīti marksismam) gandrīz pilnīgi trūkst kritikas gara. Es labi zinu: tur piešķir lielu nozīmi tā saucamajai paškritikai. Tālumā būdams, es to apbrīnoju un domāju, ka tā var dot apbrīnojamu rezultātu, ja tiek nopietni un vaļsirdīgi lietota. Bet drīz vien man vajadzēja saprast, ka, atskaitot denunciācijas vai pārmetumus (vira ēdnīcā slikti Izvārīta vai kluba lasītava

{lavlršl Izslaucīta), šī kritika Izpaužas jautājumā, vai «tassun as» iekļaujas vadošajā līnijā vai ne. Apstrīd ne lau pašu ITftilu. Strīdas par to, lai uzzinātu, vai tāds un tāds darbs, tāda rīcība vai tāda teorija atbilst šai svētajai līnijai. Un nelaimīgs būs tas, kurš meklēs iet tālāk! Kritika atļautās robežās, cik uziet! Kritika, kas pāri par to, nav pieļaujama. Tādi piemēri ir vēsturē.

Bet nekas vairāk nepakļauj kultūru briesmām, kā šāda gara ievirze. Es to paskaidrošu tālāk.

Padomju pilsonis galīgi neko nezina par ārzemēm[8]. Vēl vairāk, viņu pārliecina, ka ārzemēs it viss un visās jomās ir daudz sliktāks nekā Padomju Savienībā. Sāda ilūzija tiek gudri veicināta, jo ir svarīgi, lai ikviens, pat neapmierinātais, apsveiktu režīmu, kas viņu pasargā no visļaunākām mof

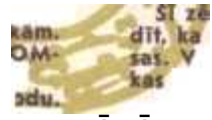

No šejienes rodas zināms PĀRĀKUMA APZIŅAS K< PLEKSS,[9] par kuru minēšu dažus piemērus.

Katram studentam ir pienākums mācīties kādu sveštral« Franču valoda ir pilnīgi atstāta novārtā. Atļauts zināt angļu un it īpaši vācu valodu. Es brīnos, dzirdot, cik slikti viņi runā; otrās klases skolnieks mūsu zemē zina vairāk.

No kāda studenta, ko mēs izvaicājām, saņemam šādu paskaidrojumu (krievu valodā, ko Zefs Lāsts mums pārtulko):

— Vēl pirms dažiem gadiem Vācija un Savienotās Valstis varēja dažās jomās mūs pamācīt. Bet tagadmums nav ko mācīties no ārzemniekiem, tātad kāpēc jārunā viņu valoda!*

Starp citu, viņiem tomēr nedod miera, kas notiek ārzemēs, viņi vairāk norūpējušies par to, ko ārzemnieks domā par viņiem. Viņiem ir svarīgi zināt, vai mēs pietiekami apbrīnojam viņus. Viņi baidās, ka mēs neesam pietiekamā mērā informēti par viņu sasniegumiem. No mums viņi vēlas ne tik daudz informāciju kā glaimus.

Burvīgas mazulītes, kas spiežas apkārt man šai bērnudārzā (kur, starp citu, viss ir slavējams, kā it viss, ko šeit dara jaunatnes labā] , apber mani ar jautājumiem. Viņas vēlētos zināt, ne jau — vai mums Francijā ir bērnudārzi, bet gan, vai mēs Francijā zinām, ka Padomju Savienībā ir tik skaisti bērnudārzi.

Jautajumi, ko jums uzdod, bieži vien ir tik pārsteidzoši, ka es neuzdrošinos tos šeit minēt. Varētu domāt, ka es tos izgudroju: ļaudis skeptiski smaida, kad stāstu, ka Parīzei arī ir savs metro. Vai mums vismaz ir tramvaji, omnibusi! .. . Kāds vaicā (un tie vairs nav bērni, bet gan izglītoti strādnieki), vai mums Francijā arī ir skolas. Kāds cits, mazliet labāk informēts, parausta plecus: jā, skolas francūžiem ir gan, bet tur bērnus sit; to viņi zinot no drošiem avotiem. Ka visi strādnieki pie mums ir nelaimīgi, tas pats par sevi saprotams, jo mēs vēl neesam «taisījuši revolūciju». Viņiem viss, kas aiz Padomju Savienības, šķiet tumša nakts. Izņemot dažus nekaunīgus kapitālistus, visi pārējie ļaudis smok tumsā.

Jaunas, izglītotas meitenes, un ļoti «smalkas» (Arteka nometnē pieņem tikai pareizi domājošus pilsoņus), ļoti brīnās, kad, runājot par krievu filmām, es viņām stāstu, ka «Čapaje-vam» un «Mēs no Kronštates» Parīzē bijuši lieli panākumi. Viņām tomēr

apgalvots, ka visas krievu filmas Francijā aizliegta«. Un tā kā to viņām teikuši viņu skolotāji, tad es labi redzu, ka šīs jaunietes apšauba manus' vārdus. Francūžiem tā patīk jokot!

Uz bruņukuģa klāja (kurš pilnīgi viss būvēts Padomju Savienībā), ko nupat kā man lika apbrīnot, jūras virsnieku sabiedrībā es uzdrošinos pateikt, ka baidos, vai Padomju Savienībā viņi nav vājāk informēti par to, kas notiek Francijā, nekā mēs par to, kas notiek Padomju Savienībā, tūdaļ dzirdami skaidras neapmierinātības čuksti: ««Pravda» pietiekami informē par visu!» Un pēkšņi kāds, iznācis no grupas, patētiski iesaucas: «Pasaulē nebūtu pietiekami daudz papīra, lai pastāstītu, kas jauns, skaists un dižs rodas Padomju Savienībā!»

Sai pašā Arteka paraugnometnē, īstā paradīzē priekšzīmī

giem bērniem, ar medaļām un diplomiem apbalvotiem brīnum-ērniem, — tādēļ man daudz labāk patīk citas pionieru nometnes, daudz vienkāršākās, ne tik aristokrātiskas, — kāds trīspadsmit gadu vecs zēns, kurš, ja pareizi sapratu, ieradies no Vācijas, bet jau apstrādāts Savienībā, mani vada cauri parkam, cildinādams tā skaistumus. Viņš saka:

— Redziet, šeit vēl nesen nebija nekā ... Un pēkšņi šīs kāpnes. Un tā tas Ir visur Padomju Savienībā: vakar nekā, rīt viss. Apskatiet tos strādniekus tur, kā viņi strādā! Un Padomju Savienībā It visur Ir līdzīgas skolas un nometnes. Protams, ne jau gluži tik skaistas, tādēļ ka Arteka nometnei pasaulē nav līdzīgas. Staļins sevišķi Interesējas par to. Visi bērni, kas šeit atbrauc, ir ievērojami.

— Jūs tūdaļ noklausīsities kādu trīspadsmit gadu vecu zēnu, kas būs pats labākais vijolnieks pasaulē. VĪņa talants pie mums ir jau tik augstu novērtēts, ka viņam uzdāvināja vēsturisku vijoli, — rāda ļoti slavena senlaiku vijoļu meistara darbu.**

—- Un šeit aplūkojiet šo augsto mūra sienu! Vai varētu pateikt, ka tā uzcelta desmit dienās!

‘ na sajūsma liekas tik īsta, ka es piesargos viņam aizrā-šai pārlieku steidzīgi uzceltajā sienā jau radušās plai-Iņš nav ar mieru to saskatīt, viņš var redzēt vienīgi to, glaimo viņa lejjnumam, un jūsmīgi piebilst:

— Pat bērni brīnās par to!

Šīs bērnu runas (diktētas, varbūt iemācītas) man šķita tik zīmīgas, ka es tai pašā vakarā tās uzrakstīju un atstāstu šeit visos sīkumos.

Es tomēr negribētu ļaut domāt, ka neesmu paņēmis līdzi no Arteka citas atmiņas. Tiesa: šī bērnu nometne ir brīnišķīga.

* Redzot mūsu neslēpto milzīgo pārsteigumu, tiesa gan, students piebilda: «Es saprotu, un tagad mēs saprotam, ka tas ir aplams

spriedums. Svešvaloda, ja tā vairs neder zināšanu papildināšanai, var vēl noderēt kā mācību priekšmets.»

" Nedaudz vēlāk es dzirdēju šo brīnumbērnu atskaņojam uz savas Stradivari vai Paganīni vijoles kādu Guno popūriju — un man patiesi jāatzīst, ka šis bērns ir apbrīnojams.

l

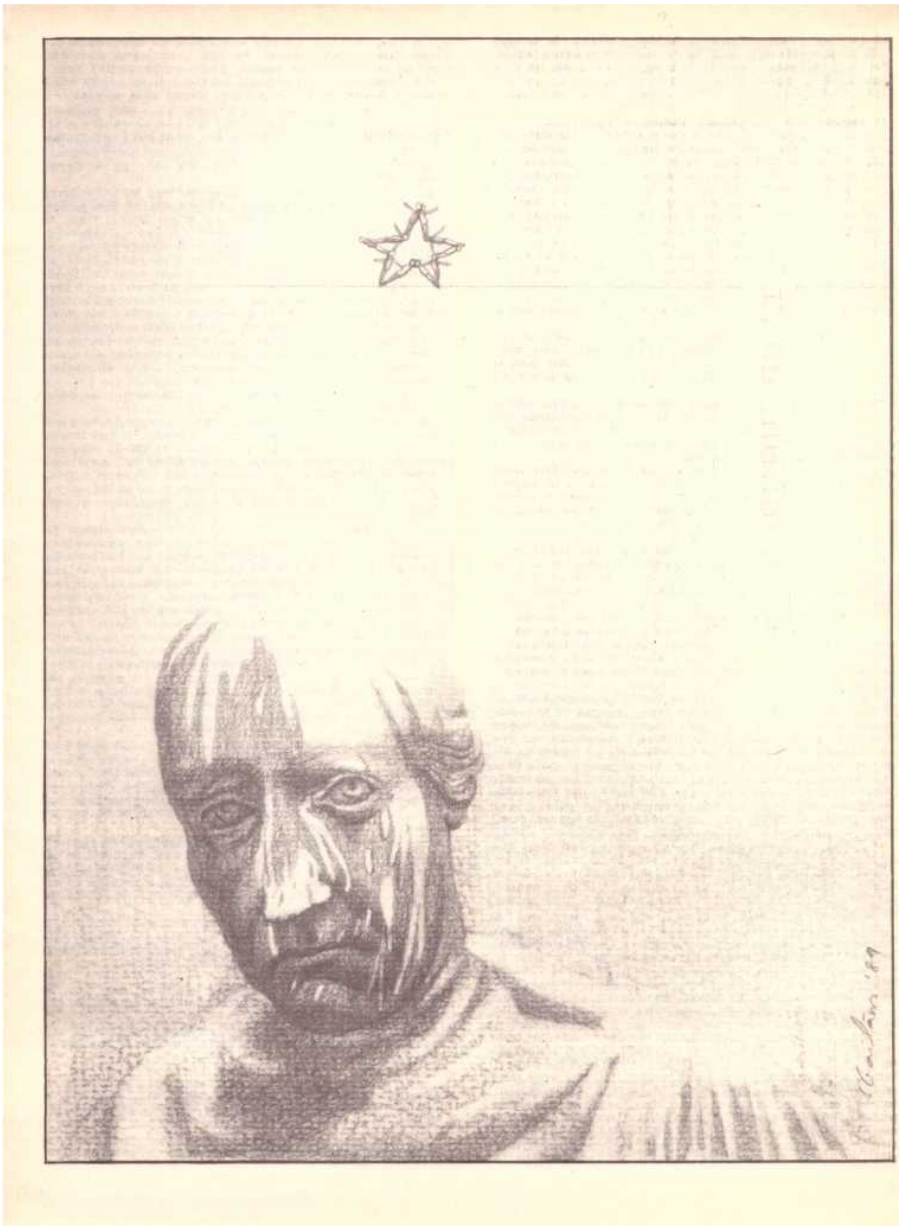

Apbrīnojamā atrašanās vietā, prasmīgi iekārtota, tā terases veidā stiepjas līdz jūrai. Viss, ko var iedomāties bērnu labklājībai, viņu higiēnas, sporta nodarbību, izklaidēšanās un

viņu prieka labā, ir sagrupēts un izkārtots uz kāpnēm un gar n'o-gāzēm. Visi bērni pauž veselību, prieku. Viņi bija |oti vīlušies, kad mēs tiem teicām, ka nevaresim palikt līdz naktij — viņi bija sagatavojuši tradicionālo nometnes ugunskuru, mums par godu izrotājuši lejā esoša dārza kokus ar karodziņiem. Šovakar vajadzēja notikt dažādām izpriecām: dziesmām un deiām, es lūdzu, lai to visu pārce) uz pulksten pieciem. Atceļš bija garš; es neatlaidīgi pieprasīju, lai mēs atgrieztos So-čos vel pirms vakara. Un tas bija (abi darīts, jo tanī pašā vakarā Ežens Dabi, kurš mani tur pavadīja, saslima. Taču nekas iepriekš nebija manams, un viņš varēja pilnā mērā priecāties par izradi, kādu mums sniedza bērni, it īpaši par mazās burvīgās tadžikietes deju, kuras vārds, ja nemaldos, bija Tamāra — tā bija tā pati, kuru, Stajina apskautu, varējām redzet uz milzīgajam afišām, kas rotāja Maskavas sienas. Nekas nespēj izteikt šīs dejas burvību un meitenītes grāciju. «Tā ir viena no visjaukakajām atmiņām par Padomju Savienību» — man sacīja Dabi, un es domāju tāpat. 5ī bija viņa pēdējā laimes diena.

Soču viesnīca ir viena no vistīkamākām, tās dārzi ir |oti skaisti, tas liedags ir ļoti patīkams, bet peldētāji mums tūdaļ Hka atzīties, ka mums Francijā nav nekā līdzīga. Aiz pieklājības mēs atturējāmies pateikt, ka mums Francijā ir labāki, daudz labāki.

Ne, apbrīnojams šeit ir tas, ka šis puslukss, šis komforts ir nodots tautas rīcība, ja vien tie, kas nāk še apmesties, atkal nav pārāk privileģētie. Parasti šādi atalgo pašus cienīgākos, taču ar noteikumu, lai viņi labi iekļautos «līnijā», un šīs priekšrocības bauda vienīgi vini.

Apbrīnojamas Sočos ir daudzās sanatorijas, atpūtas nami apkārt pilsētai, visi brīnišķīgi iekārtoti. Un tas, ka tās domātas strādniekiem, ir lieliski. Bet turpat līdzās ciešam vēl vairāk, redzot jaunā teātra būvdarbos nodarbinātos strādniekus, tik vāji atalgotus un nometinātus netīrās nometnēs.

Apbrīnojams Sočos ir Ostrovskis.

Ja es jau slavēju Soču viesnīcu, tad ko lai saka par Sinopes viesnīcu Suhumi apkaimē, daudz pārāku un tādu, kas iztur salīdzinājumu ar pašām labākajām, skaistākajām un komfortablākajām ārzemju peldvietu viesnīcām. Šīs viesnīcas apbrīnojamais dārzs ir vēl no vecā režīma, bet pati viesnīcas ēka uzcelta gluži nesen; ļoti saprātīgi iekārtota, kā no ārpuses, tā iekšpuses tā atstāj vislabako iespaidu; katrai istabai atsevišķa vannas istaba, atsevišķa terase. Istablietas liecina par labu gaumi; virtuve ir lieliska, viena no pašām labākajām, kādu baudījām Padomju Savienībā. Sinopes viesnīca liekas esam tā vieta šai pasaulē, kur cilvēks vistiešāk izjūt laimi.

Viesnīcai līdzās ir iekārtots sovhozs, lai to apgādātu ar pārtiku. Es tur apbrīnoju parauga zirgu stalli, paraugkūti, parauga cūkkūti un it īpaši milzīgo putnu kūti pēc pēdējā modes kliedziena. Katrai vistai ap kāju gredzens ar numuru; tās dējums tiek rūpīgi reģistrēts; katrai vistai dēšanai paredzēts atsevišķs sprostiņš, kur to ieslēdz un no kurienes tā iznāk tikai pec dēšanas. (Es tikai nevaru izskaidrot, kāpēc olas, ko mums pasniedz viesnīcā, nav labākas.] Piebildīšu, ka visās šais vietās var ienākt tikai tad, kad noslaucītas kājas uz paklāja, kas impregnēts ar sterilizējošu vielu, lai dezinficētu apavus. Lopi, tie iet pa blakusceļu — jo ļaunāk!

Ja šķērsojam strautu, kas norobežo sovhozu, redzamas būdu rindas. Tanīs ļaudis dzīvo pa četri istabā, kuras izmērs 2,S0X2 metri, tāda tiek izīrēta pa 2 rubļiem mēnesī no katra. Ēdiens sovhoza restorānā maksā 2 rubļus, un šādu greznību nevar atļauties tie, kuru alga ir 75 rubļi mēnesī. Tiem jāapmie-rlnās, neskaitot maizi, ar kaltētu zivi.

Es neiebilstu pret aīgu nevienlīdzību; es pieņemu, ka tāda bija nepieciešama. Bet ir taču līdzekļi, kā uzlabot atšķirības, taču baidos, ka tās nevis izlīdzināsies, bet kļūs lielākas. Es baidos, vai drīz vien neizveidosies jauna apmierinātu strādnieku buržuāzijas šķira (un, velns parāvis, konservatīvai), pārāk līdzīga sīkburžuāzijai pie mums.

Es visur redzu simptomus, kas vēstī par to. Un tā kā nav šaubu, ka diemžēl, par spīti visai revolūcijai, daudzu cilvēku sirdīs snauž (jo cilvēku nevar pārveidot vienīgi no ārienes) buržuāziski, gļēvi, baudkāri, savtīgi Instinkti, es loti satraucos, redzot, ka pašreiz Padomju Savienībā šādi instinkti tiek netieši kultivēti, iedrošināti ar neseniem lēmumim, kas pie mums gūst satraucošu piekrišanu. Ar ģimenes (kā «sociālās šūniņas») mantojuma un novēlējuma tiesību restaurāciju tieksme pēc pelņas, personiska īpašuma kļūst pārāka par vajadzību pēc biedriskuma, dalīšanās un kopīgas dzīves. Bez šaubām, ne jau pie visiem, bet pie daudziem. Un var redzēt, kā veseli sabiedrības slāņi, pat jau šķiras, izveidojas par sava veida aristokrātiju; es šeit nerunāju par personiskas vērtības un nopelnu aristokrātiju, bet par pareizi domājošo, konformisma aristokrātiju, kura nākamajā paaudzē kļūs par naudas aristokrātiju.

Vai manas bažas ir pārspīlētas! Es to vēlētos. Starp citu. Padomju Savienība mums parādījusi, ka tā ir spējīga uz pēkšņu uzskatu maiņu. Bet es gan baidos, vai tikai, lai pārtrauktu šādu tieksmi, ko šobrīd vadītāji atzīst un veicina, drīz vien neatklasies pēkšņa atgūšanās, kas riskēs būt tikpat brutāla ka tā, kas izbeidza Nepu.

Ka lai_ nejūtas aizskarts par nicinājumu vai vismaz vienaldzību, kādu tie, kuri pieder pie «pareizi domājošiem» un tādi jūtas, parāda «zemākajiem», mājkalpotājiem[10], algādžiem vīriešiem un sievietēm, «dienas strādniekiem» un, es teikšu, nabadzīgajiem. Skaidrs, Padomju Savienībā vairs nav šķiru. Bet ir nabadzīgie. Tādu ir pārāk daudz. Es tomēr cerēju tos vairs neredzēt, vai, izsakoties vel precīzāk, es ierados Padomju Savienība, lai tādus vairs neredzetu.

Jāpiebilst, ka nedz filantropija, nedz visparastākā labdarība[11] vairs nav sastopama. Par to rūpējas valsts. Tā rūpējas par visu, un, protams, cilvēkiem nav vairs vajadzības pēc savstarpējas palīdzības. No šejienes izriet zināms saltums attieksmēs, par spīti jebkuram biedriskumam. Dabiski, ka šeit nav runa par attieksmēm līdzīgo starpā; bet pret «zemākajiem», kurus es minēju, pārākumā komplekss izpaužas visā pilnībā.

Šis sīkburžuāziskais gars, kurš, es baidos, sāk tur attīstīties, manuprat, ir dziļi un būtiski kontrrevolucionārs.

Bet tas nebūt nav tas, ko šobrīd Padomju Savienībā sauc par kontrrevolucionāru. Tas pat ir gandrīz pretējais.

Cars, ko uzskata par kontrrevolucionāru, šodien ir tas pats revolucionārais gars, tas raugs, kas vispirms saspridzināja vecas, cariskas pasaules pussapuvušos mucas dēļus. Gribētos domāt, ka cilvēku sirdis pildīja pārplūstoša mīlestība vai vismaz neatliekama prasība pēc taisnības. Bet, kad revolūcija ir paveikta, uzvarējusi, stabilizējusies, par to vairs nevar būt ne runas, un tās jūtas, kas no sākuma iedvesmoja pirmos revolucionārus, kļūst apgrūtinošas, tās traucē, kā viss, kas pārstāj būt derīgs. Es salīdzinu šīs jūtas ar balstiem, ar kuru palīdzību uzceļ arku, bet kurus novāc pec tam, kad velves pamats uzlikts. Tagad, kad revolūcija uzvarējusi, kad tā nostabilizējas un kad pie tās pierod, kad tā vienojas un, daži sacīs, kļūst gudrāka, tie, kurus šis revolucionārais raugs vēl iedvesmo un kuri uzskata par kompromisu visas sekojošās piekāpšanās, tie traucē, tiek apkaunoti, apklusināti. Vai tad nebūtu labāk nevis rotaļāties ar vārdiem, bet atzīt, ka revolucionārais (un pat vienkāršāk — kritikas) gars vairs nav redzams, ka tas vairs nav vajadzīgs! Tagad prasa atzīšanu, konformismu. Grib un pieprasa, lai atzīst visu, kas notiek Padomju Savienībā, un mēģina panākt, lai ar šo atzīšanu nevis samierinātos, bet lai tā būtu patiesa, pat jūsmīga. Pats pārsteidzošākais ir tas, ka to panāk. No otras puses — vismazakā iebilde, vismazākā kritika ir pakļauta visļaunakam sodam un turklāt tūdaļ tiek apspiesta. Es šaubos, vai šobrīd jebkurā citā zemē, kaut vai hitleriskajā Vacija, gars būtu nebrīvāks, saliektāks, iebaidītāks (terorizets) un vel vairāk

paverdzināts.

4.

Šai naftas pārstrādes rūpnīcā Suhumi apkaimē, kur viss mums šķiet ievērības cienīgs; ēdamzāle, strādnieku dzīvokļi, viņu klubs (par pašu rūpnīcu jāteic, ka es tur nekā nesaprotu un paļāvīgi apbrīnoju), mēs pienākam pie «Sienas avīzes», kas pēc paraduma izkārta kluba zālē. Mums nav laika izlasīt visus rakstus, bet rubrikā «Sarkanā palīdzība», kur principā atrodas informācija par ārzemēm, mēs brīnāmies, neredzot ne vismazākā aizrādījuma par Spāniju, no kurienes ziņas kopš dažām dienām mūs nemitīgi satrauc. Mazliet noskumuši, mēs neslēpjam savu pārsteigumu. Seko neveikls klusuma brīdis. Mums pateicas par piebildi — to noteikti ņemšot vērā.

Tai pašā vakarā — bankets. Kā parasts, ļoti daudz tostu. Un, kad ir uzdzerts uz visu un katra viesa veselību, Zefs Lāsts pieceļas un krievu valodā uzaicina tukšot glāzes par Spānijas sarkanās frontes uzvaru. Visi silti aplaudē, gan, kā mums šķiet, ar zināmu atturību; un tūdaļ par atbildi seko tosts

Staļinam. Savukārt es paceļu glāzi par Vācijas, Dienvidslāvijas, Ungārijas politieslodzītajiem ... Šoreiz visi aplaudē ar neviltotu sajūsmu; saskandina glāzes, dzer. Tad atkal tūdaļ pēc tam — tosts Staļinam. Tas tādēļ, ka par fašisma upuriem Vācijā un citur ļaudis zināja, kādu nostāju ieņemt. Par nemieriem un cīņām Spānijā vispārējā un atsevišķā 'doma gaidīja rīkojumus no «Pravdas», kuri vel nebija izteikti. Ļaudis neuzdrošinājās riskēt, iepriekš nezinot, kā vajag domāt. Tikai dažas dienas vēlāk (mēs jau bijām ieradušies Sevastopolēj, no Sarkanā laukuma nācis, milzīgs simpātijas vilnis pārplūdināja laikrakstu slejas un visur tika organizēta brīvprātīga parakstīšanās palīdzībai valdības vajatiem.

Šīs rūpnīcas birojā mūs pārsteidz liela, simboliska glezna; tur centrā redzams Staļins runājam, bet pa labi un kreisi stāvošie valdības locekļi viņam aplaudē.

Staļina attēls atrodams visur, viņa vārds skan visu mufēs, slavinājumi viņam neiztrūkstoši atkārtojās visās runās. It īpaši Gruziiā, es nevarēju ieiet nevienā istabā, kaut vai pašā vienkāršāka, kur nebūtu redzams Staļina portrets, piekārts pie sienas droši vien tai vietā, kur senāk atradās svētbilde. Vai tā ir pielūgsme, mīlestība vai bailes; es nezinu; lai nu kā, viņš ir visur.

Ceļā no Tbilisi uz Batumi mēs braucam cauri Gori pilsētiņai, kur dzimis Staļins. Es domāju, ka droši vien būtu pieklājīgi nosūtīt viņam telegrammu kā atbildi par uzņemšanu Padomju Savienībā, kur visur mūs apsveica, godināja, lutināja. Es nekad neatrastu labākas izdevības. Es lieku apturēt auto pie pasta un

pasniedzu telegrammas tekstu. Tā skan aptuveni šādi: «Mūsu brīnišķīgā ceļojuma laikā, braucot cauri Gori pilsētiņai, es izjūtu sirsnīgu vajadzību izteikt Jums ...» Bet šeit tulks apstājas, es tā nevarot teikt. Ja šis «Jūs» ir Staļins, ar vienkāršu «jūs» nepietiek. Tas nav pieklājīgi. Vajag kaut ko piemetināt. Un, tā kā es paužu zināmu pārsteigumu, viņi apspriežas. Man ierosina: «Jums, darbaļaužu vadonim» vai «tautu skolotājam», vai arī ... es nezinu, ko vēl.[12] Es uzskatu to par absurdu; es iebilstu, ka Staļins stāv pāri visiem šiem glaimiem. Es velti pretojos. Neko darīt. Manu telegrammu pieņems vienīgi tad, ja es piekrītu piebildei. Un, tā kā runa ir par tulkojumu, ko es pat nevaru kontrolēt, tad, no karošanas noguris, es pakļaujos, bet atsakos no jebkuras atbildības un skumji domāju, tas viss rada starp Staļinu un tautu baismīgu nepārvaramu distanci. Un tā kā es nevarēju konstatēt līdzīgus labojumus un «precizējumus» runās, kādas man nācās noturēt Padomju Savienībā, es tūdaļ deklarēju, ka neuzskatīšu par savu nevienu no maniem tekstiem, kas publicēti krievu valodā manas uzturēšanās laikā un ka es to klaji pateikšu. Lūk, tas nu ir darīts.

O, nudien, es negribu saskatīt šais sīkajos, bieži vien negribētajos, sagrozījumos jebkādu ļaunprātību: drīzāk vēlēšanos palīdzēt kādam, kas nav lietas kursā par šejienes paradumiem un kas, protams, neko citu nevar darīt, kā palkļauties viņu izteiksmes veidam un domām.

Staļins, nospraužot pirmās un otrās piecgades plānu, pierāda tādu gudrību, saprātīgu piekāpību tālākās Izmaiņās, Kādas domājis tur Ieviest, ka mums jādomā, vai lielāka nemainība bija Iespējama, vai šī pakāpeniskā atkāpšanās no pirmās līnijas, šī novirzīšanās no ļeņlnlsma nebija nepieciešama; vai lielāka ietiepība neprasītu no tautas pārcilvēciskas pūles. Katrā ziņā rodas sarūgtinājums. Ja tas nav Staļins, tad tas Ir cilvēks, cilvēciska būtne, kas pieviļ. Tas, pēc ka centās, ko gribēja, ko domāja jau tikpat kā sasniedzamu, pēc tik daudzām cīņām, tik daudz Izlietām asinīm un asarām, vai tad tas stāvēja «pāri cilvēka spēkiem»! Vai vēl jāgaida, jāsamierinās, vai savas cerības jāatvirza vēl tālāk! Lūk, ko cilvēki ar bažām domā Padomju Savienībā. Bet, kad šis jautājums skar tieši jūs, tas jau ir pārlieku daudz.

Pēc tik daudz gadu un mēnešu ilgām pūlēm vai tad nebija tiesības domāt: kad viņi beidzot varēs mazliet pacelt galvu. Galvas nekad nav bijušas zemāk noliektas.

Nav šaubu, ka šeit ir novirzīšanās no pirmā ideāla. Bet vai tai pašā reizē mums vajadzētu apšaubīt, ka tas, ko viņš gribēja, būtu tūdaļ iespējams! Vai tā ir neveiksme vai izdevīga un

neapstrīdama piemērošanās neparedzētām grūtībām!

Šī pāreja no «mistikas» pie «politikas», vai tā liktenīgi nevelk sev līdzi DEGRADĀCIJU! Jo te nav runa par teoriju; šeit ir praktiskā joma; vai vajag rēķināties ar *menschliches, allzumenschliches* (cilvēcisko, pārāk cilvēcisko) — un rēķināties ar ienaidnieku.

Ļoti daudz lēmumu, ko Staļins pieņēmis, un pēdējā laikā gandrīz visi, kas skar Vāciju, ir diktēti aiz bailēm no tās. šai pakāpeniskajai ģimenes, privātīpašuma, mantojuma tiesību atjaunošanai var atrast derīgu izskaidrojumu: ir svarīgi iedvest katram padomju pilsonim jūtas, ka viņam jāaizstāv kaut kas personisks. Bet pakāpeniski *pirmais impulss* kļūst vājāks, Izzūd un skatiens pārtrauc raudzīties uz priekšu. Man sacīs, ka tas ir nepieciešams, neatliekams, jo trieciens no sāniem var sagraut pasākumu. Bet, nemitīgi pielāgojoties, pasākums sevi kompromitē.

_ Vēl ir kādas citas bailes, proti, no «trockisma» un no tā, ko šobrīd tur dēvē par «kontrrevolucionāro garu». Jo daži atsakās pieņemt šādas samierināšanās nepieciešamību; visas piekāpšanās viņiem šķiet tikpat kā sakāve. Var jau būt, ka var izsKaidrot, attaisnot novirzīšanos no pirmajām direktīvām, bet šo ļaužu skatījumā pati novirzīšanās ir nozīmīga. Bet šodien tiek prasīts pakļaušanās, konformisma gars. Un par «trockis-tiem» uzskatīs visus, kas apgalvo, ka nav apmierināti. Tādā kārtā nākas domāt: diez' vai pats Lenins atgrieztos šai zemē, kāda tā ir šobrīd!...

Ka Staļinam vienmēr taisnība, tas ir pats par sevi saprotams, tas būtu tas pats, kā sacīt: Staļinam ir taisnība par visu.

Mums solīja proletariāta diktatūru. Mēs esam tālu no tā. Jā, protams, pastāv diktatūra, bet viena cilvēka un nevis vienotu proletāriešu, padomju diktatūra. Ir svarīgi nemaldīties, un skaidri un gaiši jāafzīst: tas nu nebūt nav tas, ko gribēja. Vēl solis tālāk, un mēs pat teiksim: tieši to negribēja.

Apspiest opozīciju valstī vai tikai kavēt tai rasties, izpausties ir ārkārtīgi nopietna lieta — aicinājums uz terorismu. Ja kādas valsts visi pilsoņi domātu vienādi, vadošajām personām tas, bez šaubām, butu daudz ērtāk. Bet kurš šādas noplici-nātības priekšā vēl uzdrošinātos runāt par «kultūru»! Trūkstot pretsparam, kā gan gars nevērsīs it visu vienā virzienā! Manuprāt, ir liela gudrība uzklausīt pretējās puses, vajadzības gadījumā pat kultivēt tās, vienlaikus Icavējot, lai tās netraucētu, cīnīties ar tām, nevis aizliegt. Aizliegt opozīciju ... bez šaubām ir labi, ka Staļinam tas izdodas tik vāji.

«Cilvēce nav vienkārša, ar to jāsamierinās; un jebkurš mēģinājums no ārpuses to vienkāršot, apvienot, pakļaut vienmēr

būs nekrietns, postīgs, kaitīgi ākstīgs. Jo Eliasens aizvien ir nepatīkams Atalijai, un Erodam aizvien ir nepatīkama Svētā ģimene, kura izbēg.» — Tā es rakstīju 1910. gadā.*

5.

Pirms došanās uz Padomju Savienību es rakstīju:

«Es domāju, ka rakstnieka vērtība ir saistīta ar revolucionāro spēku, kas viņu iedvesmo, vai, precīzāk izsakoties (jo neesmu tik traks, ka atzīstu vienīgi kreiso rakstnieku māksliniecisko vērtību), ar viņa opozīcijas spēku, šāds spēks piemīt tikpat labi gan Bosiē, gan Šatobriānam vai mūsdienās Klode-lam, tāpat kā Moljēram, Voltēram, Igo un tik daudziem citiem. Mūsu sabiedrības veidojumā liels rakstnieks, liels mākslinieks galvenokārt ir antikonformists. Viņš kuģo pret straumi. Tas ir tiesa, runājot par Danti, Servantesu, Ibsenu, Gogoli. . . šķiet, ka tas nebūs pareizi, ja ir runa par Šekspīru un viņa laikabiedriem, par kuriem Džons Adingtons Saimonds lieliski ir teicis: What made *the playwrights of that epoch so great was tat they (the autors) lived* and wrote *in fullest sympathy with the whole* people.* **Protams, tas nebija tiesa, ja minam Sofoklu un droši vien arī Homēru, ar kura muti, šķiet, dziedāja pati Grieķija. Varbūt tas pārstātu būt patiess tai dienā, kad ... Bet tieši šis apstāklis pievērš mūsu skatienus Padomju Savienībai ar satraucošu jautajumu: vai revolūcijas uzvara ļaus saviem māksliniekiem kļūt straumes nestiem! Jo jautājums Ir šāds: kas notiks, ja pārveidotā sociālā valsts atņems māksliniekam jebkuru dzinuli protestēt! Ko citu varēs darīt mākslinieks, ja viņam nebūs iespēja sacelties pret kaut ko, kā vienīgi ļauties straumei. Bez šaubām, kamēr vēl noris cņa un uzvara nav pilnīgi nodrošināta, viņš varēs attēlot šo cīņu un, cīnīdamies pats, sekmēt uzvaru. Bet tālāk ...**

Lūk, kā es domāju pirms braukšanas uz Padomju Savienību.

«Saprotiet,» — man paskaidroja X, «tas vairs nemaz nebija tas, ko publika pieprasīja; ko mēs gribam šobrīd. Viņš nesen bija uzrakstījis ļoti ievērojamu un ļoti atzītu baleta mūziku. («Viņš» — tas bija šostakovičs, par kuru daži man stāstīja ar tādiem slavinājumiem, kādus attiecina vienīgi uz ģēnijiem.) Bet kā jums liekas, ko tauta var gūt no operas, kad, izejot no zāles, nevar nodungot nevienu tās āriju! (Kā!! T?tad viņi jau tik tālu nonākuši! Un tomēr šis pats X, pats mākslinieks, un ļoti Izglītots, līdz šim ar mani bija runājis |otf saprātīgi.)

šodien mums vajadzīgi tādi darbi, ko visi var saprast, un tūdaļ. Ja šostakovits pats to nejūt, tad gan jau viņam liks to

sajust, vairs pat neklausoties viņu.»

Es iebildu, teikdams, ka reizumis visskaistākos darbus, un pat tādus, kuri vēlāk kļuva ļoti populāri, vispirms spēj novērtēt

Ē

3

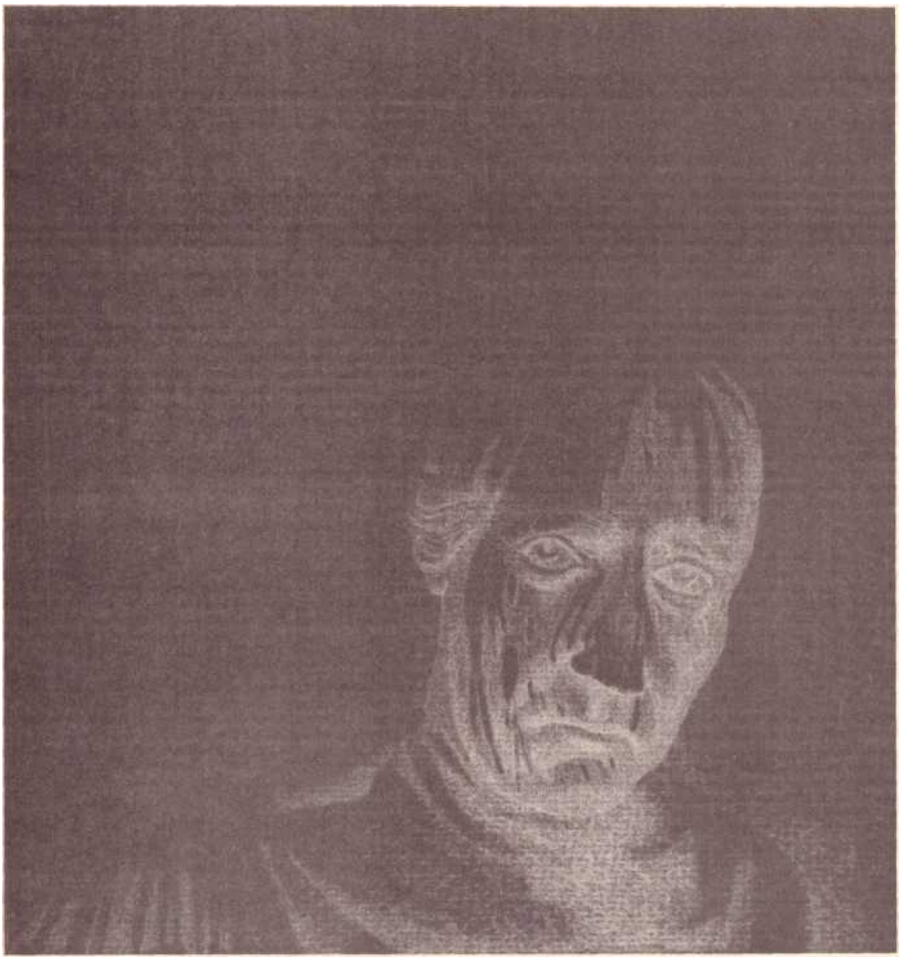

;«

I

N

<

z

*

-I

3

o

<
-j'
3
o
z

vienīgi nedaudzi; ka pat Bēthovens ... un, pasniegdams viņam grāmatu, kas man bija klāt, teicu, lūk, izlasiet jo te:

«In Berlin gab ich (to saka Bēthovens) vor mehreren Jahren ein Konzert, ich griff mich an und glaubte, was Reicht's zu leisten, und hoffte auf einen tüchtigen Beifall: aber siehe da, als ich meine, höchste Begeisterung ausgesprocher hatte kein geringstes Zeichen des Beifalls ertönte.»'

X piebilda, ka Padomju Savienībā tādam Bēthovenam nāktos grūti pacelties no {ādas neveiksmes. «Redziet,» viņš turpināja, «mākslinieka m pie mums vispirms ir jabūt vadošā līnijā. Citādi pat visi paši skaistākie darbi tiks uzskatīti kā «formālisms».

Jā, šo vārdu esam atraduši, lai apzīmētu to, ko nevēlamies ne redzēt, ne dzirdēt. Mākslai jabūt šobrīd plaši pazīstamai tautā vai arī nemaz nav jābūt.»

Jūs piespiedīsiet visus savus māksliniekus nogrimt konformismā, bet labākos, tos, kuri nepiekritīs pazemot savu mākslu vai arī pakjauties, jūs piespiedīsiet klusēt. Kultūra, kurai jūs sakāties kalpojam, atspoguļojam, aizstāvam, jūs apkaunos.

Tad viņš iebilda, teikdams, ka es spriežot kā buržua. Ka, viņaprāt, viņš ir pārliecināts, ka marksisms, kas tik daudz citās jomās ir jau radījis tik daudz izcila, pratīs arī radīt mākslas darbus. Viņš piebilda, ka tieši fakts, ka vēl aizvien lielu nozīmi piešķir aizgājušās pagātnes mākslas darbiem, kavē rasties jauniem.

Viņš runāja arvien skaļāk; likās it kā lasām lekciju vai noturam stundu. Tas notika Šoču viesnīcas hallē. Es viņu pametu, neteicis ne vārda. Bet pēc dažiem mirkļiem viņš mani uzmeklēja manā istabā un, šoreiz klusu, sacīja: _ «O! — nudien, es labi zinu ... Bet nupat tur mūsos klausījās un ... drīz jāatveras manai izstādei.»

X ir gleznotājs, un viņam vajadzēja parādīt publikai savus pēdējos darbus.

Kad mēs ieradāmies Padomju Savienībā, sabiedriskā doma bija atkal skārusi dižo jautājumu par FORMĀLISMU. Es mēģināju saprast, kas domāts ar šo vārdu un, lūk, kā man šķita: par formālismu varēja tikt apvainots ikviens mākslinieks, kas spēja piešķirt vairāk intereses formai nevis saturam. Tūdaļ piebildīsim, ka par intereses cienīgu tiek uzskatīts (vai arī, precīzāk, netiek pieļauts) tikai tāds saturs, kas vērsts zināmā virzienā. Mākslas

darbs tiks novērtēts kā formālistisks, līdzko tas vispār nepaudīs kadu virzienu, un tātad tam vairs nebūs nekada nozīmē (jēga). Jāatzīstas, ka nevaru uzrakstīt vārdus «forma» un «saturs» nepasmaidījis. Bet labāk piederas raudāt, kad redz, kā šis absurdais dalījums nosaka kritiku. Var jau būt, ka politiski tas ir derīgi; bet tad nerunājiet šeit vairs par kultūru. Ta atrodas briesmās, līdzko kritiku nevar brīvi piekopt.

Padomju Savienībā, lai cik skaists būtu kāds darbs, ja tas neiekļaujas pieņemtajā līnijā, tas tiks nopulgots. Skaistums tiek uzskatīts par buržuāzisku vērtību. Lai mākslinieks būtu cik ģeniāls būdams, ja viņš tā nestrādā, tad uzmanība novēršas, tiek novērsta no viņa — no mākslinieka, no rakstnieka prasa, lai viņš būtu konformists; viss pārējais tiks viņam dots pa virsu.

Es varēju apskatīt Tbilisi moderno gleznotāju izstādi, par kuru varbūt labāk būtu nemaz nerunāt. Bet galu galā šie mākslinieki bija sasnieguši savu mērķi, proti, pamācīt (šeit — ar tēlu palīdzību), pārliecināt, apvienot (teiktajam par piemēru noderēja epizodes no Staļina dzīves). A! — protams, šie te nebija «formalisti». Diemžēl viņi arī nebija mākslinieki. Viņi man atsauca atmiņā teiku, ka Apolonam, lai kalpotu Admētam, vajadzēja izdzēst visus savus starus, un pēkšņi nekas vērtīgs nepalika — vai vismaz tāds, kas mums būtu svarīgs. Bet, tā kā Padomju Savienība ne pirms, ne pēc revolūcijas plastiskās mākslās nav bijušas *godā,* labāk smelt piemērus literatūrā.

«Manā jaunībā,» sacīja X, «mums ieteica lasīt tādas un tādas grāmatas un attureties no citām; dabiski, ka mūsu interese vēršas pie šīm pēdējām.» Lielā atšķirība ir tā, ka šodien jaunieši lasa vienīgi to, ko tiem *iesaka lasīt, ka* viņi vairs pat nevēlas lasīt kaut ko citu. ' .

Tā, piemēram, Dostojevskis vairs nemaz neatrod lasītājus, un īsti nevar pateikt, vai jaunatne novēršas no viņa vai arī tiek atvairīta — tā ir *apstradatas* smadzenes. '

Ja ir jāatbild uz kādu lozungu, tad gars var vismaz sajust, ka nav brīvs. Bet, ja šis gars ir tā veidots, ka pat negaida lozungu, lai uz to atbildētu, tad tas zaudē pat apziņu par savu

Caverdzinatību. Man šķiet, ka daudz jauno padomju pilsoņu ūtu izbrīnījušies, ja tiem teiktu, ka tie nedomā brīvi.

Un, tā kā vienmēr izrādās, ka zināmu priekšrocību vērtību mēs atzīstam tikai pēc tam, kad esam tās zaudējuši, tad nekas labāk par Padomju Savienības (un arī, pats par sevi saprotams, Vācijas) apmeklējumu nepalīdz mums atzīt, kāda vērtība ir tai nenovērtējamai domas brīvībai, kādu mēs vēl baudām Francijā un ko mēs dažkārt ļaunprātīgi izmantojam.

Ļeņingradā man lūdza sagatavot nelielu runu literātu un

studentu sanāksmei. Es atrados Ļeņingradā tikai kopš nedēļas un mēģināju to uztvert tādu, kāda tā ir. Es tātad iedevu X un Y izskatīt savu tekstu. Man tūdaļ lika saprast, ka šis teksts neiekļaujas nedz pieņemtajā līnijā, nedz arī tas, ko es gatavojos pateikt, šķistu piedienīgs. Nudien! Par to es pats pēc tam skaidri pārliecinājos. Starp citu, man nebija izdevības pateikt šo runu. Minu to šeit.

«Man bieži jautā, kādas ir manas domas par Padomju Savienības pašreizējo literatūru. Es gribētu paskaidrot, kādēļ esmu atteicies to darīt. Tas arī vienlaikus atļaus man precizēt kādu vietu tai runā, ko nolasīju Sarkanajā laukumā Corkija bēru dienā. Es tur runāju par «jaunām problēmām», kādas izraisījusi padomju republiku uzvara, par problēmām, kuras nebūt nebūs no Padomju Savienības mazākiem nopelniem, kura_ tās radījusi vēsturē un nodod mūsu pārdomām. Tā kā kultūras nākotne man šķiet cieši saistīta ar šo problēmu risinājumu, kāds tām varētu tikt dots, tad man šķiet, ka ir vērts pie ta atgriezties un pievienot šeit dažus precizējumus.

Liels skaits ļaužu, un kuru vidū ir pat paši labākie pārstāvji, nekad neapsveic to, kas mākslas darbā ir jauns, iespējams, satraucošs, un kas rada apmulsumu, bet vienīgi to, kas tanī ir jau pazīstams, proti, banalitāti. Tāpat kā bija buržuāziskas banalitātes, tā ir revolucionāras banalitātes; ir svarīgi par to pārliecināties. Ir svarīgi sevi pārliecināt, ka tas pierastais, ko šāds darbs pievieno kādai doktrīnai, kaut arī tā butu visveselīgākā un vislabāk nostiprinājusies, nekad nav tas, kas rada mākslas darba dziļāko vērtību, nedz arī tas, kas ļaus šim darbam pastāvēt; bet gan tieši tas, kādus jaunus jautājumus izvirza šis darbs, kas liek nojaust nākotni, un arī atbildes uz vēl neuzdotiem jautājumiem. Es ļoti baidos, ka, darot darbu, piesātināti ar tīru marksistisku garu, kuram tiem jāpateicas par saviem pašreizējiem panākumiem, drīz vien tie nākamajām paaudzēm šķitīs neciešamas klīnikas smakas pilni; un es domāju, ka paši vērtīgākie darbi būs tie, kas būs pratuši atbrīvoties no šādām raizēm.

Sākot no brīža, kad revolūcija uzvarējusi, kad tā nostiprinās un veidojas, mākslai draud baismīgas briesmas, gandrīz tikpat lielas, kādas tai liek izciest fašisma visļaunākā apspiestība, proti, ortodoksijas briesmas. Maksla, kas pakļaujas ortodoksijai, kaut arī tā būtu visveselīgākā no doKtrīnām, ir zudusi. Tā nogrimst konformismā. Tas, ko uzvarējusī revolūcija var dot un kas tai jādod māksliniekam, pirmā kārtā ir brīvība. Bez tas māksla zaudē nozīmi un vērtību.

Volts Vitmens prezidenta Linkolna nāves gadījumā uzrakstīja

vienu no saviem visskaistākajiem dzejoļiem. Bet ja šī brīva dzeja būtu tikusi uzspiesta, ja Vitmens būtu bijis spiests to uzrakstīt pec pavēles un saskaņā ar pieņemtiem kanoniem, tad šī raudu dziesma būtu zaudējusi savu vērtību, skaistumu vai arī, ticamāk, Vitmens nebūtu varējis tādu uzrakstīt.

Un, tā kā, gluži dabiski, lielākā laužu vairuma piekrišana, aplausi, panākumi un labvēlība tiek veltīta tam, ko publika tūdaļ var pazīt un pieņemt, proti, konformismam, es ar bažām domāju, vai šobrīd slavas pjlnajā Padomju Savienībā kaut kur, pūļa nepazīti, neveģete kadi bodiēri, kītsi vai rembo, kuri tieši savu īpato vērtību dēļ ar grūtībām tiek uzklausīti. Un, lūk, tādēļ man tas šķiet pats svarīgākais, — viņi, kurus šobrīd nonicina — šie rembo, kītsi, bodiēri vai pat stendāli rīt izrādīsies paši dižākie.»[13]

6.

Sevastopole, mūsu ceļojuma pēdējais etaps. Pez šaubām. Padomju Savienība ir vel interesantākās vai skaistākas pilsētas, bet nekur es nebiju tik labi izjutis savu aizrautību. Se-vastopolē es iepazinu mazāk piesardzīgu, ne tik izmeklētu sabiedrību kā Suhumi vai Sočos, iepazinu visu krievisko dzīvi ar tās trūkumiem, kļūdām un — ak vai! — ar tās ciešanām, blakus tām uzvarām un panākumiem, kas pieļauj vai sola cilvēkam vairāk laimes. Un, kā nu kurā dienā, gaisma te mīkstināja ēnas, te sabiezināja tās. Bet, tāpat kā visgaišākais, arī pats tumšākais, ko varēju šeit redzēt, viss, un reizumis pat sāpīgi, mani saistīja pie šīs zemes, pie šīm vienotām tautām, pie tās jaunās gaisotnes, kas bija labvēlīga nākotnei un kur varēja uzplaukt necerētais. To visu man vajadzēja atstat.

Un mani jau sāka mākt vēl nepazītas bailes: ko pratīšu pateikt, atgriezies Parīzē! Kā lai atbildu uz jautājumiem, ko nojaušu! Ļaudis noteikti gaidīs no manis viengabalainu spriedumu. Kā lai paskaidroju, ka Padomju Savienībā es izjutu (morālā ziņā) gan tādu siltumu, gan aukstumu. Vai, apliecinot no jauna savu mīlestību, man vajadzētu slēpt savus iebildumus un melot, atzīstot visu par labu! Nē — es pārāk labi jūtu, ka, tā rīkodamies, vienlaikus nodarīšu pāri pašai Padomju Savienībai un tam, ko viņa nozīmē mums. Bet būtu ļoti smaga kļūda pārāk cieši saistīt vienu ar otru tā, ka pašu ideju varētu uzskatīt par atbildīgu tam, ko mēs Padomju Savienībā nožēlojam.

Palīdzība, ko Padomju Savienība nule kā sniegusi Spānijai mums pierāda, uz kādu ‘Taimīgu atveseļošanos tā ir spējīga. Padomju Savienība nav beigusi mūs pamacīt un pārsteigt.

Gadi *gājuši, un materiālu ir maz — neko* lielu nepateikšu *ari es par* draugu un kolēģi GUNTI *ZARIŅU, vairāku prozas darbu autoru.*

Stokholmā izdotajā **Latvju enciklopēdijā**

(Papildinājumi, 1962.) cita *starpā* teikts: *«Dz. 18.4.1920., Rīgā.»* Nav *teikts, ka miris* 1965. gada 10. septembrī Londonā; *un nav arī — ka miris traģiskā, pāragrā nāvē.*

Guntis paspēja pabeigt Franču liceju Rīgā. *1944. gadā viņu samalšanai parāva gadsimta otrs zobrats,* četrdesmito *gadu divu un vēl dažu bruņotu varu savstarpējā* izrēķināšanās.

Nesamala. Izmeta Eiropas rietumpusē un iemeta gūstekņu *nometnē,* kas bija iekārtota *kā vainīgajiem, tā bez vainas* vainīgajiem. Pārcietis Guntis studēja filozofiju Rietum-*vācijā, kamēr, samalšanai tālāk turpinoties,* tika aizmalts uz angļu salu, kur, pabeidzis *medicīnas māsu skolu, 1959. gadā sāka strādāt psihiatrijā,* kādā bērnu psihoanalītiskā *slimnīcā.*

Topašgad gaismu ieraudzīja viņa pirmā *grāmata,* kurā *apkopoti stāsti un noveles,* «Dieva mērkaķis». Divus gadus vēlāk, 1961. *gadā, sekoja pirmais romāns «Apsūdzēts» (Guntis man stāstīja, ka iecerētais nosaukums pareizi bijis «Apsūdzēts?»; tātad —* ar *jautā-jumzīmi beigās). Sižeta galvenais pavediens — izbēgušo kopienā dīgstošie paaudžu konflikti, jaunajiem ieslīdot jaunās mājvietas sociālajā* un *emocionālajā vidē.*

Citi šeit atzīmējami Zariņa darbi: noveļu krājums «Ceļš uz pasaules galu» (1962.; no tā šeit konkrētais ieskats Zariņa prozā — trīs *noveles); romāni* «Varonības *augstā dziesma» (1962.),* «Mieles» *(1964.), «Trimdas augstā dziesma» (1967.) un vēl daži.*

Visus, *kā garākos, tā īsākos, darbus caurvij sāpe.* Ne *vairs «obligātā» (Dzintara So-*duma *«termins», runājot par bēgļu «akūto nostalģiju»), bet tā, kura katram bijusi jāiz-sāp uz vai aiz laikmeta pasniegtajām kulisēm. Jāizsāp — katram par sevi un sevī; jāizsāp kliedzot, tukši runājot vai apbruņojoties ar* ironijas un *sarkasma ieročiem. Lielgabalu tādām* sāpēm nav.

Guntim sāpēja. Un kā *rakstnieks viņš nevarēja aiziet arī no visām tām — citām un citu sāpēm, kas visapkārt. Gunta paša* vārdiem: «Rakstniekam ir jābūt *notikumu vidū, viņš* nedrīkst būt tikai liecinieks, *viņam jābūt līdzvainīgam vai līdzuzvarētājam.»*

1962. gadā Ziemeļamerikas latviešu jaunieši Čikāgā rīkoja savus 2. Jaunatnes svētkus; uz literārajiem cēlieniem ielūdza viesus arī no Eiropas. Tur satiku Gunti. Viņš dzēra un viņam sāpēja. *Viņam sāpēja (un augot mēs bijām mācīti dzimteni mīlēt) tik loti, ka viņš izšķīrās braukt meklēt . . .* Nevis Zieme|meifu, *bet dzimteni, to maziņo, ar mazo «dz».*

Aizbrauca, *atgriezās; un tad —* pēc *neilga laiciņa — atkal aizbrauca.* Ne *vairs uz dzimteni; arī svešumā* ne, *bet uz kādām* mūsu *visu Mājām. Tur, kur varbūt dvēseles tīrību pārbauda taisnīgāk nekā to toreiz darīja Baltijas telpas «šekspīrisko kaislību»* jauno *zobratu divpusīgie apgriezieni.*

Ap Gunta Zariņa aiziešanu, kā man pašbrīd kopsavilkumā secināt, satumsusi baumu un neskaidrību drēgnā *migla. Bet žņaudzēju cilpu savilka abas «puses» kopējiem spēkiem.*

Jā, viņš, GUNTIS ZARIŅŠ, latviešu rakstnieks, bija līdzvainīgs; un nu ir pienācis laiks viņam būt — līdzuzvarētājam cīņā par rakstnieka nepak/ aujamību *zobratiem un «pusēm».*

ANDREJS IRBE (ZVIEDRIJA)

GUNTIS ZARIŅŠ

logs

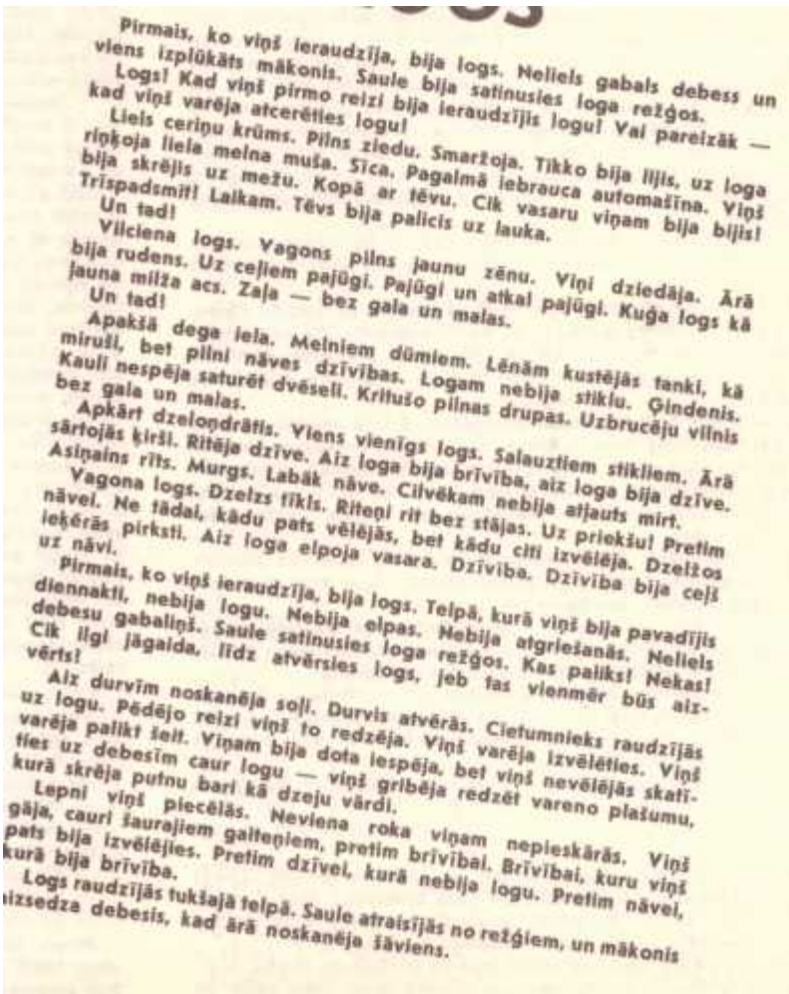

Pirmais, ko viņš ieraudzīja, bija logs. Neliels gabals debess un viens izplūkāts mākonis. Saule bija satinusies loga režģos.

Logs! Kad viņš pirmo reizi bija ieraudzījis logu! Vai pareizāk — kad viņš varēja atcerēties logu!

Lielis ceriņu krūms. Pilns ziedu. Smaržoja. Tikko bija lijis, uz loga riņķoja liela melna muša. Sīca. Pagalmā iebrauca automašīna. Viņš bija skrējis uz mežu. Kopā ar tēvu. Cik vasaru viņam bija bijis! Trīspadsmit! Laikam. Tēvs bija palicis uz lauka.

Un tad!

Vilciena logs. Vagons pilns jaunu zēnu. Viņi dziedāja. Ārā bija rudens. Uz ceļiem pajūgi. Pajūgi un atkal pajūgi. Kuģa logs kā jauna milža acs. Zaļa — bez gala un malas.

Un tad!

Apakšā dega iela. Melniem dūmiem. Lēnām kustējās tanki, kā miruši, bet pilni nāves dzīvības. Logam nebija stiklu. Ģindenis. Kauli nespēja saturēt dvēseli. Krītušo pilnas drupas. Uzbrucēju vilnis bez gala un malas.

Apkārt dzeloņdrātis. Viens vienīgs logs. Salauztiem stikliem. Ārā sārtojās ķirši. Rītēja dzīve. Aiz loga bija brīvība, aiz loga bija dzīve. Asiņains rīts. Murgs. Labāk nāve. Cilvēkam nebija atļauts mirt.

Vagona logs. Dzelzs tīkls. Riteņi rit bez stājas. Uz priekšu! Pretim nāvei. Ne tādai, kādu pats vēlējās, bet kādu citi izvēlēja. Dzelžos iekērās pirksti. Aiz loga elpoja vasara. Dzīvība. Dzīvība bija ceļš uz nāvi.

Pirmais, ko viņš ieraudzīja, bija logs. Telpā, kurā viņš bija pavadījis diennakti, nebija logu. Nebija elpas. Nebija atgriešanās. Neliels debesu gabaliņš. Saule satinusies loga režģos. Kās paliks! Nekas! Cik ilgi jāgaida, līdz atvērsies logs, jeb tas vienmēr būs aizvērts!

Aiz durvīm noskanēja soļi. Durvis atvērās. Cietumnieks raudzījās uz logu. Pēdējo reizi viņš to redzēja. Viņš varēja izvēlēties. Viņš varēja palikt šeit. Viņam bija dota iespēja, bet viņš nevēlējās skatīties uz debesīm caur logu — viņš gribēja redzēt vareno plašumu, kurā skrēja putnu bari kā dzeju vārdi.

Lepni viņš piecēlās. Neviena roka viņam nepieskārās. Viņš gāja, cauri šaurajiem gaiteņiem, pretim brīvībai. Brīvībai, kuru viņš pats bija izvēlējies. Pretim dzīvei, kurā nebija logu. Pretim nāvei, kurā bija brīvība.

Logs raudzījās tukšajā telpā. Saule atraisījās no režģiem, un mākonis izsedza debesis, kad ārā noskanēja šāviens.

GUNTIS ZARIŅŠ

ĒRZEĻA ZVIEDZIENS

Romāns kārpīja zemi. Viņi bija skaists. Viņš bija varens. Sarkani pierietējušās acis likās pārvilkušās ar dīvainu miglu. Saule bija dienvidū, un ērzelis svīda. Katrs muskulītis trīcēja, it kā tam plūstu cauri tikko manāma elektriska strāva. Melnais augums bija sastindzis iekāres pirmajā nekustīgumā, lai pēc īsa brīža pārvērstos uzvaras un aicinājuma pilnā zviedzienā. Reinis pacēla acis uz ērzeli. Pavada bija novilkusies kā nostiepta stīga, kura trīcēja un skanēja. Ērzelis gaidīja brīdi, kad viņu palaidīs vaļā.

Ķēve izmisīgi skraidīja gar aploka žogu un aicinoši iezviedzās. Viņa trinās, kārpījās un nepacietīgi berzās gar kokiem. Viņa gaidīja. Viņa bija skaista.

— Tas būs skaists kumeļš ... — novilka Reinis un pavēra acis

uz Ainu, — viņi abi ir karsti kā saule.

— Jā, tas būs skaists kumejš! — atbildēja Aina, pieskaroties ar pirkstu galiem nosvīdušajam ērzeļa kaklam. Reinis raudzījās Ainā, viņš baidījās satikties ar meitenes acīm. Viņam bija bail no savādās *izjūtas, kas strāvoja no* redzokļa uz redzokli. *Viņam* bija bail no savādās sajūtas, kas iesēdās kaklā, lika savilkties pirkstiem un kā neskaitāmi ezīši skraidīja pār mugurkaulu, atsizdamies galvā, pielēja seju ar asiņu tumšo sārtumu un padarīja muti sausu, mēli stīvu un prātus apstulbotus. Katru reizi, kad viņš vērās Ainā un pārdzīvoja šo izjūtu, viņš pats sev jautāja — vai šie ir nepārdzīvotās mīlestības pirmie vēstneši.

Ērzelis zviedza. Sajā zviedzienā bija vairāk nekā iekāre, tas bija aizlaiku sauciens pēc augstāka piepildījuma, tas bija pilns nemirstības ilgu ...

— Ir laiks! — teica Reinis, un vārdi skrāpējās no sausās rīkles.

— Ir laiks ... — teica meitene, un Reiņa nomaldījušās acis apstājās pie viņas krūtīm. Meitene elpoja ātri, un no piegujošā kamzoļa apakšas krūšu gali likās drebam, pilni to pašu elektrisko dzirkstu kā ērzeja muskuļi.

Aploka vārti tika atvērti. Atrauti līdz galam. Ērzeļa priekšā pavērās iekārotā brīvība. Viņš tikai zviedza, bet nu šis zviedziens nebija iekāres, bet pavēles pilns. Brīdi viņš sastinga kā lēcienā. Ķēve raudzījās viņā pārsteigumā, izbailu pilnām acīm, un tad ... Abi zirgi kjuva viens muskuļu un kaisles samezglojums. Erzeja baltās putas krita uz ķēves kakla.

Reinis pavērās Ainā. Viņa stāvēja puspievērtu muti. Kā izbrīnījusies, kā pārsteigta. Lūpas bija puspievērtas, tāpat acis, bet zem skropstām bija dzīvība, jautājums un ...

— Atstāsim viņus līdz rītam, — teica Reinis un aizsmēķēja papirosu. Pirksti kā nevēloties attinās no dūrēm, un sasvīdušo pirkstu starpā uz papirosa baltās iemutes palika melnas zīmes.

— Jā, es vairs šovakar *nevaru* tikt mājās ... — atbildēja meitene un sāka soļot blakus Reinim uz nama pusi. No klēts iznāca Reiņa māsa un, salikusi rokas zem priekšauta, noraudzījās nācējos. Viņa smaidīja zemnieku gudrības pilnu smaidu.

— Es jums uztaisīju gultu ... — viņa teica viešņai un pagriezās atpakaļ pret klēti.

— Paldies ... — Aina nolaida acis un pagalma smiltīs ar kāju vilka lielas vienādas svītras.

— Tu, Reini, — teica māsa, — varētu iet Jēkabam palīgā samest ķirpu. Ainas jaunkundze lai atpūšas no garā brauciena, klētī ir vēss.

— Es arī varu iet, — kā pēkšņi pamodusies, teica Aina un tad

steidzīgi piemetināja. — Es nemaz neesmu nogurusi!

— Iesim! — Reinis no klēts pakša izņēma trīšžuburu dakšu. Meitene paņēma grābekli, un tie abi gar aploka malu sāka sojot uz pjavu. Ērzelis bija uzlicis galvu uz ķēves kakla un uzvaroši skatījās nācējos. Ķēve mierīgi grauza zāli.

— Kad jūs brauksit atpakaļ uz Rīgu) — jautāja meitene, paceldama acis uz Reiņa izbalējušo *matu* cekulu.

— Rudeni, kad sāksies skola.

Nedaudzajās vasaras nedēļās Reiņa rokas bija kļuvušas tulznainas un asas. Sopenhaueru, Nfči, Spengleru un Hēgeli bija nomainījušas citas problēmas — Romāns, siena laiks un neparedzēts lietus.

— Rudenī es braukšu uz Kaucmindi... — teica meitene, un tad kā nokaunējusies piebilda, — tētis nevēlas mani vairāk sūtīt skolās, viņš saka, mums, sievišķiem, patiesībā pietiekot ar pagastskolu ...

Reiņa svainis apsveica abus palīgus ar smaidu, kurā bija tā pati viltība, kas māsai. Siens smaržoja. Guba auga. Debesis bija skaidras, bez viena mākoņa. Zilums izzuda pats savā zilumā, pārvērzdamies mirdzošā sfdrabumā. Launaga laikā viņi visi gulēja pie samestās gabanas. Meitene, atmetusi galvu, košļāja siena stiebru. Mute bija mitra no tikko dzertā piena, un klēpī gulēja melnmaizes drumstalas. Darbs turpinājās. Arvien biežāk Reinis vērās Ainas vienmērīgajās kustībās, un ar katru reizi viņš mēģināja celt lielākus siena klēpjus. Viņš bija sasvīdis un nolipis sausa siena druskām. Mati sajukuši krita uz pieres, un tajos izmisīgi cīnījās paguris sienāzis. Mugura sāka sāpēt, un rokas no dakšas turēšanas bija k|uvušas nejutīgas. Vakars nāca lēnām. Brīdi kavējās, ieķēries pjavmalas kārklu krūmos, bet tad ar mitru miglu pārskrēja visiem laukiem un pļavām.

— Beigsim! — Jēkabs nolaidās no augstās siena ķirpas un apmierināts vērās nokoptajā pļavas dajā. — Jūs abi rāvāt kā nelabā trenkti, ciemiņš nu būs tā nostrādājies, ka rīt no rīta nevarēs uzcelties ...

— Mans tētis arī nejauj slinkot, — kaunīgi teica meitene un sāka soļot aizejošā Reiņa pēdās.

Reinis pagrieza galvu atpakaļ un jautāja:

— iesim peldēties!

— Tas būtu skaisti, pie mūsu mājām nav upes, bet man nav līdzi...

— Sieva iedos, būs jums tāds palielāks, bet vienai reizei jau derēs, — ātri Reiņa vietā atbildēja Jēkabs.

Vakariņas visa saime ēda, gandrīz klusēdami. Skābā putrā peldēja lieli kunkuļi, kā treknas karpas, apņemti neskaitāmiem

putraimiem, kuri izskatījās kā nobrieduši ikri.

— iesim! — jautāja Reinis, pieceldamies no galda. Jēkabs vēl vienmēr sirdīgi strēba. Reiņa māsa, atspiedusi galvu sastrādātajās rokās, raudzījās lielā naktstauriņā, kas lidoja ap balto eļļas lampas kupolu. Viņa izskatījās kā apmierināts nogurums, zem kura šķietamā slinkuma plūda zemes spēks. Kalps Gaiķis ar kabatas nazi grieza melno maizi mazos gabaliņos un mierīgi gremoja, skaji piestrēbdams putru.

— Iesim! — atbildēja Aina un paņēma no krēsla Reiņa māsas iedoto peldkostīmu. Saime noraudzījās, kā viņi cauri zemajām durvīm izgāja pretim naktij. Ganu meitenes lūpas un acis bija pusatvērtas un no tām Irdzēja interese un pārsteigums ...

Upe plūda bez skaņas. P|avā čirkstēja sienāži, un no linu mārkiem skanēja retas varžu balsis. Kalmes un ūdenszāles smaržoja, sajaukdamās ar vīstošā siena dvesmu — šīs smaržas šūpojās virs upes ūdeņiem, kuri garoja kā sasvīdusi cilvēka miesa. Reinis nometa drēbes un iebrida ūdenī. Aina kaut kur kārklu tumsā uzvilka peldkostīmu. Lieliem, lēniem vilcieniem Reinis peldēja uz pretējo krastu. Odens apņēma viņa ķermeni un glaudīja locekļus kā maigas sievietes rokas. Aina iznāca no tumsas. Pēc brīža viņa peldēja blakus Reinim, ilgi viņi peldēja līdz ar straumi, kura tikko manāmi nesa abus augumus pretim p|avu plašumiem un naktsputnu kliedzieniem. Beidzot viņi izkāpa krastā. Odens lāses lēnām ritēja no sejas, un pie kājām glaudās rasotā zāle. Abi jaunieši smagi elpoja, dienas darba un ilgā peldējuma nogurums lika atslīgt zālē. Un tad no tāluma atskanēja Romāna zviedziens — pilns pavēles un piepildījuma. Reinis pacēlās uz elkoņiem un raudzījās Ainā. Viņa gulēja, atmetusi galvu, un pievērtām acīm raudzījās zvaigznēs. Romāns zviedza. Reinis pārliecās meitenei un viegli pieskārās viņas lūpām. Un tad pēkšņi viss k|uva gaišs — degošs, liesmojošs un dedzinošs. Meitenes rokas *satvēra Reiņa* galvu, un viņas lūpas kā melnas upes dēles iezīdās vīrieša lūpās. Odens lāses žuva un garoja, no pļavām nāca kalstoša siena smarža, un ap abiem jauniešiem vērpās milzu rats, kura centrā bija tikai viņu abu sejas ...

Reiņa roka atdusējās uz Ainas krūtīm, otru viņš bija atmetis aiz galvas. Aina raudzījās debesīs un lēni košļāja zāles stiebru. Pēkšņi visu apkārtni bija pārņēmis klusums. Liels varens klusums.

— Reini, — teica meitene un izņēma no mutes zāles stiebru,

— tu nebūsi dusmīgs!

— Nē, kādēļ!

— Skaties manās acīs ... — Reinis pārliecās meitenei un ilgi raudzījās viņas acīs. Meitene pēkšņi iesmējās:

— Jūs abi esat līdzīgi!

— Kuri!

— Tu un Romāns ... rf

Reinis novērsās. Viņš iekrita ar seju meitenes *matos un* elpoja viņas kakla ādas maigumu. Meitene smaidīja un košļāja zāles stiebru. Bija pusnakts.

SAUJA ĶIRŠU

Saule kar sija smiltis. Cilvēki tukšām sejām stāvēja bariņos. Spiedās kopi. Balsis skanēja ki karsts vējš sausā zilē. Vārdi bez nozīmīguma Izgaisa agrās vasaras tveicˆ'cilvēki gūstekņi raudzījās dzeloņstiepļu žogos tMjfttomāja par robežu, kuru tie bija pārkāpuši — no varenībarValsts uz pazemojumu aploku. Pelēka, bezlormīga masa — bez krāsām un dzīvības mirdzuma — gaidīja uz atbrīvošanu. Gaidīja uz kaut ko —Tltelttlfo, to tie paši nezinija. Desmit tūkstoši, simts tūkstoši — paralizēts spēks, paralizēts no sabrukuma varenības.

Andrejs stāvēja starp citiem gūstekņiem. Apkārt skanēja svešas mēles. Viciešl, ungiri, beļģi un krievi...

Aiz dzeloņstiepļu žoga ķiršu koks bija piebiris sarkanām ogām. Andrejam likās, viņš sajuta sulīgo ogu garšu savi mutē. Pirksti sa-vilkis dūrēs. Tikai nedaudz simtu metru līdz ķiršu kokam — bet šie simts metri bija dzeloņstiepļu žogi un mudžek|i. Katri aploka stūrī pret debesīm cēlis lieli sargtorņi, kuros vienaldzīgi snauda uzvarētāji.

Andrejs pagrieza muguru ķiršu kokam un sika iet uz savas bedres pusi. Visā gūstekņu nometnē nebija nevienas barakas, teltis vai ēkas. Gūstekņi, Izrakuši sausajis smiltīs bedres, tis pirklija ar lietusmēteļiem, teltīm vai segim un tajis pirlaida naktis. Andrejs atmetis uz savas bedres malas un, sameklējis kabatis nedaudzas tabakas drumslas, avīžu papīri uztina cigareti.

Saules stari. Sirtie ķirši. Aiz žoga dzīve ritēja parasti plūdumi. Aploki visa dzīvība likis mirstam. Vienīgi ēnas bija tis, kas krita no cilvēku augumiem. Cigarete kūpēja. Andrejs domija. Viņa bedres biedrs Pēteris bija aizgijis pēc ūdens. Cigarete dega. Dienas vilkis kā mēneši, un nedējas — ki gadi. Laiks kļuva par laiku bez notikumiem un plūduma. Nometnes aploki par vietu, kur tuksnešainums radīja dzīves bezcerību. Bads lēnim dzina savu neaso nazi gūstekņu miesis.

— Odens vairs nik tikai no viena krina, jigaida stundām. — Pēteris nolaida konservu kirbu ar ūdeni bedrē. Andrejs pasniedza draugam pusnosmēķēto cigareti. Pēteris kirtīgl vilka sūros dūmus, pēc brīža domīgi teica: — Nu jau divi mēneši, kopš esam šeit...

— Ji! — Andrejs atmetās smiltīs. Karš bija beidzies. Kids laiks bija pagijls! Ķidas domas izdomitasl Jūtas pirdzīvotas! Tagad tuksnešaini

bezcerība un ķiršu koks aiz dzeloņstiepļu žoga.

— Vlasoviešus izdošot...

Cigaretes gals dedzinija lūpas.

Pēteris to rūpīgi Izdzēsa un iebiza kabati.

— Ji, par to jau tiek runits dienim ...

Nelaimīgie krievi bija sastinguši bezcerībi, tie gaidīja savu nives stundu. Neviens tos nemierinija, neviens tiem neizteica uzmundrinitāju virdu, jo neviens necerēja, neticēja, ka varētu notikt brīnums.

— Beļģi braukšot atpakaļ rīt. Diez kas viņus sagaidīs!

— Cietums, varbūt pat karitavas ...

— Jil Varbūt pat karitavas — cerības ir virdi «varbūt», vlasoviešiem un mums pat nav šī vārda ... — Pēteris sika lauzt dēli no vecas konservu kastes sīkos gabaliņos.

-r Ari ķirši kļūst sarkani... Mums lauku mijis bija liels lauks ar ķiršu kokiem ... — Andrejs, aizvēris acis, raudzījis saulē. Viņš redzēja sauli pārraujam žogus, nojaucam torņus un atritinim viņa priekši pasaules ce|us. Viņš bija brīvs iet un nākt...

— Es vienmēr dzīvoju plisēti, bet pat mūris mana loga priekši nežņaudza ti, ki žogi... 2ogi, kuriem var redzēt cauri. Es šodien, stivēdams pēc ūdens, domiju — kara laiki, kad nive bija vistuvik, es tomēr spēju cerēt un tidē| laikam arī paliku dzīvs, tagad nav neki cita ki apziņa — nivei nevar izbēgti Rīt vai parīt, varbūt pēc nedēļas, mūs izdos krieviem ... — Andrejs klausījis drauga balsī. Bija savidi saklausīt savas domas. Izteiktas cita cilvēka vārdos.

— Ji, ti arī es jūtu, ji .. . Bet taji pašā laikā es pirmo reizi apzinos — es tiešim dzīvoju, es gribu dzīvot, un šī dzīve man Ir svarīga pat tad, ja ti ir bezcerīga. Laiks Ir apstijies, bet dzīve rit uz priekšu ... Daudz kas kidrelz būtu bijis nenozīmīgs, pašreiz aug lielumi un svarīgumi. Ti es pirms nedaudz brīžiem raudzījos uz sarkanajiem ķiršiem, un man sauja ķiršu pašreiz svarīgika neki jebkas cits —

sj varbūt pat dzīvība! — Pēteris aizdedzlnija sīko ugunskuru. Sajauca ■ u dažas karotes miltu ar ūdeni un uzlika vārīt.

— Dažkārt sīkums ir svarīgāks par visu citu, — viņš smaidīdams teica. — Es atceros, mans brālis reiz tā vēlējās iet uz zooloģisko dārzu un redzēt mazās lauviņas, ka viņš, kad tēvs atteicās dot naudu, naudu nozaga un negāja tajā dienā uz skolu ... Viņš ļoti labi zināja, ka tēvs par to uzzinās, bet... Un tad viņš mira ar tuberkulozi gadu vēlāk, pēdējais, ko šis mazais knauķis man stāstīja, bija par lauvām ... — Pēteris maisīja miltu putru, bet viņa domas bija tālu projām no pašreizējā brīža.

— Mērķis nav svarīgs, tā arī man liekas, svarīgākais ir to sasniegt .. .

— Un mums pašreiz nav mērķa, pat ne iedomāta mērķa — mūsu dzīvēm vairs nav nedz sākuma, nedz gala, mēs nevaram griezties

atpaka| un mums nav kur Iet uz priekšu! — Pēteris izvilka no mugursomas divus alumīnija šķīvjus un sadalīja putru vienādās da|ās. Pasniedza draugam. Abi sāka ēst bezgaršīgo šķidrumu.

Pēkšņi nometnē atmodās dzīvība. Aplokā sabrauca automašīnas. No tām izlēca amerikāņu militārie policisti. Virsnieki papīra loksnēm rokā staigāja no vienas gūstekņu grupiņas pie otras. Vienu pēc otra izmeklēja vlasoviešus. Tie pretojās. Cīnījās. Bēga. Policisti Izrāva savas koka vālītes. Izmisušie krievi bez vaidiem saņēma sitienus. Sabruka smiltīs. Amerikāņi tos vilka uz automašīnām kā lielus lupatu saišķus. Pie vārtiem nekustīgi stāvēja kāds krievu virsnieks. Kāds vecāks vīrs pacēla pret amerikāņu virsnieku savas rokas, kurām viņš bija pārgriezis artērijas — asinis plūda karstajās smiltīs. Kāds cits bija acīs iedūris zīmuli. Sanitāri savāca sakropļotos. Amerikāņi neizteiksmīgām sejām turpināja savu darbu. Arvien biežāk krita sitieni, un bezsamaņā sabrukušos krievus ielādēja automašīnās. Kāds amerikānis pienāca Andrejam un Pēterim. Prasīja vārdus, ilgi skatījās sarakstā. Tad, ne vārda neteicis, gāja tālāk.

— Vai tas, kas parakstīja šo līgumu ar krieviem, domāja par cilvēkiem, kuri slēpās aiz šī nolīguma sausajiem vārdiem! — Pēteris bija nodūris acis, lai nebūtu jāraugās mežonīgajā ainā.

— Es esmu pārliecināts — viņš nezaudēs savu naktsmieru par parakstu zem viena no nolīgumiem ... Cik tad viņu ir! Desmit, varbūt simts tūkstoši... Un ne cilvēki — gūstekņi! — Andrejs pacēla acis uz draugu. Pieskārās rokai. Jautāja: — Varbūt rīt viņi aizvedīs mūs ... Tad arī mums atliks tikai viens ceļš — mirt tā, kā mēs vēlamies, pirms liks mirt, kā viņi to vēlas. Ja nekas cits mums nav atļauts, tad varbūt mums vajadzētu saglabāt šo pēdējo — galīgo izšķiršanos!

— Varbūt... — Abi draugi ielīda savā zemes bedrē. Klusēja. Nerunādami viņi gulēja līdz vakaram. Debesīs salēca zvaigznes. Iedegās neskaitāmi, mazi ugunskuri. No vienas bedres uz otru staigāja balsis kā klusas iebiedētas žurkas. Dažādas nacionalitātes gaidīja — kura būs nākošā, kas stāsies savu tiesātāju priekšā. Daudzkārt ne jau tādē|, ka būtu noziegušies cilvēku priekšā, bet tādēļ, ka tie bija Izrādījušies vājāki, tādēļ, ka tie bija kalpojuši varai, kuras spēks bija sabrucis ...

Andrē pirmais izkāpa no bedres. Pēteris brīdi kavējās, bet tad sekoja draugam. Lēnām viņi gāja uz žoga pusi. Pie sarga torņa divi amerikāņu karavīri bija sakurinājuši milzīgu uguni. Tie sildījās, smējās un dziedāja. Abi draugi gāja gar žogu. Ķiršu koks iepretim gaišajām pavasara nakts debesīm izskatījās nedabīgi liels. Andrejam likās, viņš varēja saost, sajust saules pilno sulu. Viņš neredzēja žogu. Visa debess likās esam viens vienīgs ķiršu koks, pie kura kā mirdzošas ogas karājās zvaigznes.

— Andrej! — Pēteris uztraukts iesaucās. Andrejs bija nometies uz

vēdera un līda cauri žogam. Viņš nedzirdēja drauga balsi. Drānas ieķērās stiepļu dzeloņos. Atstāja uz pleciem un rokām asiņainas svītras. Sargi bija kaut ko pamanījuši. Viens steidzīgi kāpa tornī. Kā milzīga roka uz Andreja pusi izšāvās starmetēja gaismas kūlis. Spilgtajā gaismā Andrejs piecēlās stāvus.

— Es tos ķiršus dabūšu! — viņš smējās.

— Nāc atpakaļ! — kliedza Pēteris. Ierējās automātiskā šautene. Pie Andreja kājām uzsitās smiltis. Līdz ķiršu kokam bija vēl trīs citi logi un klajums. Likās, viņš sastinga. Pēteris bija ieķēries dzeloņstieplēs. Tikai nedaudz so|u no viņa. Tikai nedaudz soju, bet tā bija mūžība. Andrejs pēkšņi sajuta — viņam vajadzēja tikt atpakaļ pie drauga ... Dzelzs lapsene iedzēla krūtīs. Uguns ielija visā augumā. Viņš līda atpakaļ, kaut zināja — ceļa atpakaļ nebija. Lodes sīca un kapāja stieples. Visa nometne pamodās. No visiem torņiem sāka grābstīties starmešu rokas. Beidzot Andrejs bija atpakaļ aplokā. Viņš sabruka pie drauga kājām. No mutes platā straumē plūda asinis. Aploka vārti atvērās un iedrāzās džīps. Pēteris nometās blakus draugam. Ar asinīm no mutes vēlās vārdi:

— Es, es pats gribēju, es gribēju ... tikai sauju ķiršu!

— Atkal viens k|uvis traks! — teica no džīpa izkāpušais amerikāņu virsnieks un ar automātiskās šautenes stobru pieskārās Andrejam. Divi milltārpolicisti viņa līķi iemeta mašīnā. Pēteris klusēja. Klusēja un nekustējās. Mašīna aizbrauca. Pēteris piecēlās un pacēla sauju smilšu. Tās bija tumši sarkanas, sīkie akmentiņi kā ķiršu kauliņi. Viņš raudzījās smilšu saujā un klusi teica:

— Sauja ķiršu ...

«BIEDRS STAĻINS GUMIJAS ZABAKOS...»

Kad vēl sešdesmito gadu vidū Raiņa muzejā vasarnīcā Majoros savus draugus un paziņas vedu garām eksponētajam Raiņa «Klusās grāmatas» manuskriptam, i viņi apstājās, i es ikreiz nodrebēju pie Pēterburgas pilsētas galvas palīga ziņojuma Galvenajai preses pārvaldei: «Man ir gods paziņot. . . ka iī gada 28. aprīlī Pēterburgas pilsētas Valdes tipogrāfijā komisija, saplēšot gabalos, iznīcinājusi arestētos grāmatas eksemplārus latviešu valodā: Rainis. «Klusā grāmata».»

Dabiski, ka prātā nenāca, ka tieši tāds pats liktenis sagaidīs kādu manis rediģētu grāmatu attīstīta sociālisma tik ziedošā brīdī.

1969. gadā es strādāju «Liesmas» izdevniecībā tulkotās literatūras redakcijā un manis iedibinātajā sērijā «PSRS tautu dzeja» apmēram vienlaikus ar azerbaidžāņa Fikreta Hodžas,

ukraiņa Vitālija Korotita un kirgīza Ramisa Riskulova dzejoļu grāmatiņām iznāca igauņu dzejnieka Matsa Trāta dzejoju izlase «Līdzsvars». Nodota salikšanai 1969. gada 18. septembrī. Parakstīta iespiešanai 1969. gada 14. novembrī. Re, aši un labi.

Ne grāmatas rāmais nosaukums, ne drastiski nopietnie dzejo| i, ne Matsa zemnieka sejs neko neliecināja par tām kaislībām, kas pēdējā pusgadā virmoja izdevniecībā, Preses komitejā un gan jau vēl kādā iestādē šīs grāmatiņas sakarībā.

Līdzās šai brošūrītei manā grāmatplauktā saglabājies cits šīs grāmatas izdevums — tādu pašu nosaukumu, to pašu bildi, bet ar citiem pases datiem: «Nodota salikšanai 1969. gada 14. martā. Parakstīta iespiešanai 1969. gada 2. jūnijā.» Jā, un saturs arī ir mazliet cits.

Kas tad bija noticis! Domāju, ka vislabāk to izteiks «Liesmas» direktora vietnieka G. Ra-poporta parakstītā pavēle Nr. 465. 1969. gada 22. septembrī:

«1969. gada 1S. janvārī un 1969. gada 8. maijā ar Laimoni KAMARU tika noslēgti izdevniecības līgumi par M. Trāta dzejo|u krājuma «Līdzsvars» sastādīšanu un tulkošanu.

Saskaņā ar augšminētiem izdevniecības līgumiem L. Kamara apņēmās krājumā «Līdzsvars» ievietot un tulkot tikai Igaunijas PSR izdotos krājumos publicētos darbus. Tomēr, pārkāpjot līgumiskās saistības, L. Kamara krājumā «Līdzsvars» ievietoja tikai 31 agrāk dažādos krājumos publicētos dzejas darbus,

34 dzejas darbi bijuši publicēti periodiskā presē, bet 6 dzejas darbi nebija publicēti vispār.

Redaktors Māris ČAKLAIS nav pārbaudījis, vai krājuma «Līdzsvars» sastādītājs un tulkotājs krājuma manuskriptu iesniedzis saskaņā ar izdevniecības līguma noteikumiem un akceptējis tādu M. Trāta dzejas darbu Izdošanu, kurus to satura dē| akceptēt nedrīkstēja.

Bez tam M. Čaklais, maldinot izdevniecības vadību, krājuma «Līdzsvars» pasē ir ierakstījis, ka krājumā ievietotie dzejas darbi ir jau publicēti Igaunijas PSR izdoto dzeju krājumos, kaut gan no visiem krājumā «Līdzsvars» ievietotiem darbiem tikai 31 dzejas darbs ir bijis iespiests Igaunijas PSR izdotos dzeju krājumos. Pārējie 34 dzejas darbi ir bijuši publicēti periodiskā presē, bet 6 dzejas darbi nav bijuši publicēti vispār.

Sakarā ar augšminēto izdevniecība «Liesma» bija spiesta krājuma «Līdzsvars» metienu aizturēt un iznīcināt, līdz ar ko izdevniecībai radās zaudējumi rb|. 663,33 apmērā.

Ievērojot augšminēto, pavēlu:

1) par pielaisto idejisko un literāro brāķi redaktoram Mārim Čaklajam izteikt stingro rājienu. Izdevniecībai nodarīto

zaudējumu segšanai ieturēt no M. Čaklā 'f$_3$ daju no darba algas — rbj. 38;

2) izdevniecībai nodarīto zaudējumu segšanai ieturēt Laimonim Kamaram pienākošās autora atlīdzību pēc 1969. gada izdevniecības līgumiem Nr. 7 un Nr. 807 rb|. 360, —.»

Ko vēl piebilst! To, ka pavēlē minētie fakti atbilst patiesībai! To, ka vēl šodien apbrīnoju rūpību, ar kādu attiecīgie ierēdņi taču tērēja laiku un skaitīja, cik Trāta dzejo|u bija tai un tai grāmatā, tai un tai avīzē. Jo tāda bija togadu tulkotās literatūras izdošanas prakse — nedrukāt neko tādu, kas nav jau vienas cenzūras dzirnavām cauri gājis (periodikas publikācijas netika ņemtas vērā, jo droši vien «dienu ritumā» varēja gadīties arī kāds ne tik uzmanīgs cenzors)... Man vienīgi žēl, ka toreizēja stindzinājuma apstākļos nenoskaidroju, kā tika iznīcināta Matsa Trāta dzejo|u grāmata! Sagriezta! Saplēsta! Samalta!

Tāpat kā Raiņa «Klusā grāmata»! Bet varbūt ar modernākiem paņēmieniem!

«Katram laikam savi viduslaiki» — liekas, Staņislava Ježi Leca teikts.

Pārrakstīju Laimoņa Kamaras atdzejojumus, kuru klajā nākušajā grāmatas variantā nav, kuri tika izmesti toreiz. Nudien, arī tagad pēc 19 gadiem nav novecojuši ne dzeja, ne atdzejojums. Pavēles stils un ortogrāfija palikusi negrozīta.

MĀRIS ČAKLAIS

MATSS TRĀTS

MATSS TRA1S

NO CIKLA «HARALAS BIOGRĀFIJAS»

Ja kādreiz tā notiks, ka apkopos
un lietpratīgi uzrakstīs Haralas vēsturi,
sākot ar ledus laikmetu,
un to, kā mēs taisījām kolhozu
piepīpētajā pagastnama zālē
un ielikām tam vārdu «Cerība»;
un kā par priekšsēdētāju ievēlēja
veco saprātīgo Kivimā;
un cik labi mums veicās sākumā;
un cik draņķīgi gāja pēc tam,
kad Kristjānu Kivimā noņēma no amata
un atsūtīja viņa vietā briļļainu mūlāpu,
kas baroja govis ar egļu zariem un solījumiem,

kad tas viss būs glīti rakstos likts, ,
tad neaizmirstiet tai vēsturē arī mani,

«Cerības» pirmo grāmatvedi Jenesu, kas nevienam neliedza laba padoma un kas visu mūžu cieta no tā, ka stostījās un bilances nemūžam nesaskanēja.

Kad vēl biju matrozis uz pretinieka, domāju, ka dzīvība ir cēlusies no ūdens, bet sapņi ir zaļās ūdenszāles, pie kurām kā polipi pielīp sievietes.

Vēlāk man krūtīs kaut kas sametās, mani norakstīja no kuģa malā, un es ierados Haralā pie brāļa par kalpu. Stāstīju viņam, ka visas viņa mājas un govis, viss viņa kustamais un nekustamais īpašums ir tikai pļakstošs spļāviens uz mūžības klona. Brālis bija nožēlojams arkla matrozis.

Viņa enkurs iemests piena kannā un patiesības sēkla tupēja naudas makā. Vēlējos uzrakstu sev uz kapa:

«Viņa prāts bija kā «Titāniks»», — bet brālis neapjēdza ne krusta uzlikt.

MAKSIS KRASS

Sugas bullī un piena grāmatā bija zinātne — dabas zinātne, ģeogrāfija, jurisprudence.

Skaista bija mana Kennumē, un saule laistījās burvīgi
uz ērbēģa skārda jumta, pavisam jauna,
kamēr kādu pavasari iecēla mani vilcienā ar vārdiem,
ka nu esot pienācis izpriecas brauciens
un lielā dzimtene man vaļā kā avenājs.
Stepē zem līka bērza apraku sievu
un nolādēju visus šos izpriecas braucienus un universitātes
(māsasdēls tomēr bija īstā laikā aizlaidies uz Kanādu).
Septiņus gadus ilga universitātes kurss,
zābaku nodila daudz, bet komandants nebija slikts zēns.
Pabeidzu tautas universitāti *cum laude,*
kabatā goda raksts, ka esmu slavējams lebarobs,
un pasē jauns vārds: Maksims Krasnijs;
tā pārnācu ap kartupe|u ņemamo laiku Haralā.
Rokās groži un piena grāmata,
kurā bija pavisam cita zinātne, —
tā vadāju līdz pat mūža galam kolhoza pienu.

FELDŠERIS LEIVANDS

Četrdesmit gadus nēsāju raga brilles un cik spēdams ārstēju Haralas ļaudis.

Mana vispopulārākā recepte bija:

Turiet kājas siltas un galvu aukstu.

Domāju, ka cilvēkam palīdz vienīgi šprice vai nazis. Savā laikā rakstīju par to pat avīzē.

Redzēju daudzu karogu maiņu, bet nepatika no tiem neviens.

Labākais standarts ir balts palags, kam uzkrāsots sarkans krusts.

Drīz tas plandīs vienīgais
virs visu ciemu padomēm un debesskrāpjiem.

ALBERTS KOTKASS

Sešdesmit gadu vecumā, skurbulis galvā, Haralas sovhoza klubā noturēju garāko runu savā mūžā, vaicādams apmulsušajam lektoram:

«Kāda politiska starpība ir starp laukkopi un lopkopi)»

MARGUS LOLILLS

Kad pirmo reizi uzliku kaklā
Ratniku bodē nopirkto elsiņu,
tad par Saluotsas puišiem un Haralas meitām
sacerēju vienu diezgan kodīgu dziesmiņu.
Dziesma nokļuva ieinteresēto personu ausīs,
un reiz, kad nācu no lugas mēģinājuma biedrības namā,
Haralas meičas notvēra mani meža vidū
un Pilves Manta, visuzņēmīgākā,
piebāza man bikses ar nātrēm.

Vēlāk es Mantu apņēmu par sievu, un mums bija divas meitas. Izšķiedu savu dzīvi pretīgās nodarbībās.

Dzeja urbināja man sirdi kā tārps ābolu.
Dzīvoju skaistajā domu un vārdu rotaļā,
atradu paslēptuvi starp koku šalku, zāli un debess jumu.
Turp es bēgu, kad mājās ķīviņ) sākās
par kādu nobeigušos jēru vai nesalodētu piena kannu.
Sūtīju uz visurieni savus dzejoļus,
un no visurienes tie atgriezās ar pieklājīgu pavadvēstuli: «Rakstiet mums par pagasta kultūras dzīvi, bērnudārziem utt.» Cīnījos par taisnību, kā pratu.

Palīdzēju iesēdināt kādu zagli aiz restēm.
Hāvi neesmu ne cēlis, ne pēlis, jo nāve ir tas pats,
kas gatavas plūmes nokrišana no koka.

JUHANS ORAVS

Biedrs Staļins gumijas zābakos ienāca istabā, noņēma ausaini un nopūtās tīrā igauņu mēlē:

«Cik gan garlaicīgi šai nomalē starp nikniem suņiem un nātrēm . . .»

Tad ēdām no vienas bļodas zirņu zupu, jo bija tafu Vastlāvji.

Kad nejauši ievirzījās runas par izstrādes dienām, premjerministrs gluži kā zemē iekrita, aizmirsis uz galda stūra kūpošu pīpi ...

Tas bija vissvarīgākais sapnis manā mūžā, un es godīgi

visiem to pārstāstīju.

Kad par to uzzināja rajonā, nepatikšanām un ķezām nebija gala.

Mani apsūdzēja sabiedrības demoralizēšanā.

Dievs lai pasarga mūs no sapņiem par valsts darbiniekiem!

Ho igauņu valodas atdzejojis

LAIMONIS KAMARA

ATSKATS

JĀŅA MISIŅA ATMIŅU FRAGMENTI

19. gadsimta pēdējā trešdaļā Latvijā norisinās intensīvs kultūras vērtību akumulēšanas process. Tā vadībā ir izcilas, liela vēriena personības, bet atsevišķu pasākumu veikšanā piedalās neskaitāmi cilvēki, kas izprot lielo darbu nozīmīgumu savas tautas dzīvē. Visu nenosaukt, bet atcerēsimies, ka šajā laikposmā meklējami aizsākumi K. Barona «Latvju dainām», A. Jurjāna «Latvju tautas mūzikas materiāliem», K. Mī-lenbaha vārdnīcai, tiek izdotas arī nozīmīgas dzejas antoloģijas. 80. gadu vidū šai kustībai piepulcējas arī JĀNIS MISIŅŠ (1862.—1945.) ar savu skaisto ieceri — savākt visas latviešu grāmatas. Viņa veikums latviešu grāmatniecībā — izcilais latviešu grāmatu krājums un bibliogrāfiskais izdevums «Latviešu rakstniecības rādītājs» — pielīdzināms K. Barona veikumam folkloristikā. Pētījumi bibliotēku un bibliogrāfijas vēsturē J. Misiņa paveikto samērā vispusīgi arī izgaismojuši. Mazāk atklājusies J. Misiņa personība. Tas mudināja šo rindu autori iepazīstināt lasītājus ar J. Misiņa atmiņām. Pats Misiņš, šo 140 mašīnraksta lappušu biezo sacerējumu nosaucis par «Atskatu», titullapā paskaidro, ka atmiņas pēc viņa stāstījumiem un piezīmēm «pa daļai K. Dziļlejas apstrādātas». «Atskats» veidojas no deviņām nodaļām, kuras ir tik lielā mērā «pabeigtas», ka lasāmas arī atsevišķi. Pirmās sešas — autobiogrāfiskas, lielākoties atspoguļo Misiņa bērna gadus un jaunību. Septītajā nodaļā — «Laikmeta modrie» ietilpst Misiņa atmiņas par saviem laikabiedriem (28 personām), vairums no tiem latviešu literatūras darbinieki. Nākošā nodaļa «Sirds klusumā» veltīta Misiņa vistuvākajiem cilvēkiem, bet pēdējā — «Tālie ceļi» ļauj pabūt kopā ar Misiņu viņa ārzemju braucienos. Nedaudz par «Atskata» agrākajām publikācijām. Daži nelieli citāti no nodaļām «Sirds klusumā» un «Tāli ceļi» tika publicēti jau 1945. gadā laikraksta «Literatūra un Māksla» 26. janvāra numurā blakus J. Misiņa nāves ziņai. 1946. gadā žurnālā «Karogs» 1. numurā ar nosaukumu «Atskats» publicētas atmiņu pirmās sešas nodaļas, šī publikācija ar ļoti niecīgām izmaiņām atkārtota 1962. gadā izdotajā J. Misiņa «Izlasē». Nevienā no minētajām publikācijām nav norādes par to, ka publicētais ir tikai daļa no

lielāka apjoma sacerējuma. Nav minēts arī tas, ka izdarīti teksta izlaidumi iespiestajos fragmentos. Gandrīz visas izmaiņas radušās nolūkā padarīt Misiņu «pareizāku», tāpēc vairāku «Atskatā» minēto personu uzvārdi svītroti, dažkārt aizstājot tos ar vārdkopām «kāds ārsts», «kāds rakstnieks». Raksturīgs piemērs. Oriģinālā: ««Tautiskā atmoda pār Tirzu gāja dziedādama un līgodama», tā saka Andrievs Niedra par laikmetu, kas iekrita manā jaunībā, kad arī es tiku līdzi padziedājis un palīgojis.» Žurnāla «Karogs» publikācijā (89. Ipp.j Andrieva Niedras vietā «... tā saka KĀDS RAKSTNIEKS . . .», bet «Izlasē» (71. Ipp.j, sakarā ar to, ka līgošana 1960. gados tika skausta, arī ««Tautiskā atmoda pār Tirzu gāja DZIEDĀDAMA VIEN,» TĀ SAKA KĀDS RAKSTNIEKS . . un arī es tiku LĪDZI PADZIEDĀJIS.» Nevienā publikācijā nav norādīta K. Dziļlejas loma atmiņu teksta izveidē, nav zināma arī manuskripta atrašanās vieta, uz kura pamata tapis «Karoga» «kanoniskais» variants. Daži izlaiduma citāti «Izlases» ievadapcerē un F. Rancāna grāmatā «Jānis Misiņš un viņa bibliotēka» (R„ 1963.) liecina, ka vismaz «Izlases» sastādītājiem bijis priekšstats par pilnu tekstu un ka viens tā eksemplārs bijis Misiņa fondā Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Fundamentālās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļā. Tagad rokraksts te vairs nav atrodams, šīs publikācijas pamatā «Atskata» mašīnraksts, kuru V. Lāča LPSR Valsts bibliotēkai 1986. gadā nodeva bibliotēku darbinieks A. Ģērmanis. Atlasot fragmentus šai žurnāla publikācijai no nodaļas «Laikmeta modrie», atminējos, ka katrai domai ir savi bēniņi, tāpēc teksti, kas attiecas uz kādu no Misiņa attēlotajām personībām, citēti pilnībā. Ar * apzīmēti un pilnībā citēti paša Misiņa pievienotie skaidrojumi. Mani komentāri (lai atvaino lasītāji) — minimāli, žurnāla publikācijas ierobežotā apjoma dēļ tikai vietumis, lai izpalīdzētu lasītājam tekstā «izlaipot». Tekstā tie apzīmēti ar ciparіem, bet skaidrojumi ievietoti publikācijas beigās.

I. Klekere

LAIKMETA MODRIE

Man daudzkārt atgādināts, ka es nedrīkstot aiziet no šīs pasaules, nepastāstījis atmiņas par sava laikmeta biedriem, apmēram tā, kā to darījis Kaudzītes Matīss savās «Atmiņās par tautisko laikmetu». To tad arī gribu darīt šajā nodaļā, kurai virsrakstu esmu ņēmis no kādas savas mapes, kur esmu vācis sava laikmeta darbinieku ģīmetnes un autogrāfus.' Bet daru to ar zināmiem iebildumiem. Pirmkārt, es negribu runāt par dzīvajiem, jo, kamēr diena nav vakarā, vēl pāragri kādu cilvēku raksturot vai vērtēt. Otrkārt, runājot tikai par tiem saviem laikabiedriem, kas aizgājuši jau veļu valstī, labāk lai pateikts par maz nekā par

daudz. Jo sakāmvārds māca: «Visa mute ēšanai, puse runāšanai.»

Visi šeit pieminētie «laikmeta modrie» patiesi ir pelnījuši šādu apzīmējumu, un ar viņiem visiem man nācies dzīvē šā vai tā saskarties. Nav arī nekāds brīnums, ka tie visi ir rakstnieki vai publicisti — arī tātad grāmatnieki; ko tie sacerējuši un laiduši laukā, to es esmu vācis savos plauktos.

Mana pazīšanās ar KAUDZĪTES REINI (1839.—1920.) un MATTSU (1848.—1926.) patiesībā ir tikpat veca kā «Mērnieku laiki». Ar Kaudzītes Matīsu biju gan jau sarakstījies, iesūtīdams viņam tautasdziesmas pirms savas sarakstīšanās ar Brīvzemnieku. Tātad vismaz mans vārds Kaudzītes Matīsam bija jau pazīstams.

1879. gadā, pēc «Mērnieku laiku» klajā nākšanas, abi brāļi bija uzņēmušies garāku ceļojumu, kājām dodamies pa Vidzemi uz Pēterpili. Pašā Jāņu dienā viņi bija iegriezušies un pārnakšņojuši Velēnas draudzes skolā pie skolotāja P. Bērziņa un Jāņu dienā apmeklējuši Velēnas draudzes dievkalpojumu, šinī gadā pie dr. Šummera par kučieri bija Kaudzīšu brālēns Antons Kaudzīte. Tā tēvs, kuru arī tiku kādas reizes redzējis, jo viņš dzīvoja sinoliešos, pēc visas gaitas un izturēšanās bija sazīmējams par Teņa Gaitiņa prototipu. Dēls Antons Kaudzīte bija, kā sacīt, arī pavieglas dabas cilvēciņš, neizveicīgs darbos un neapķērīgs. Pirms tam viņš bija bijis par pasta

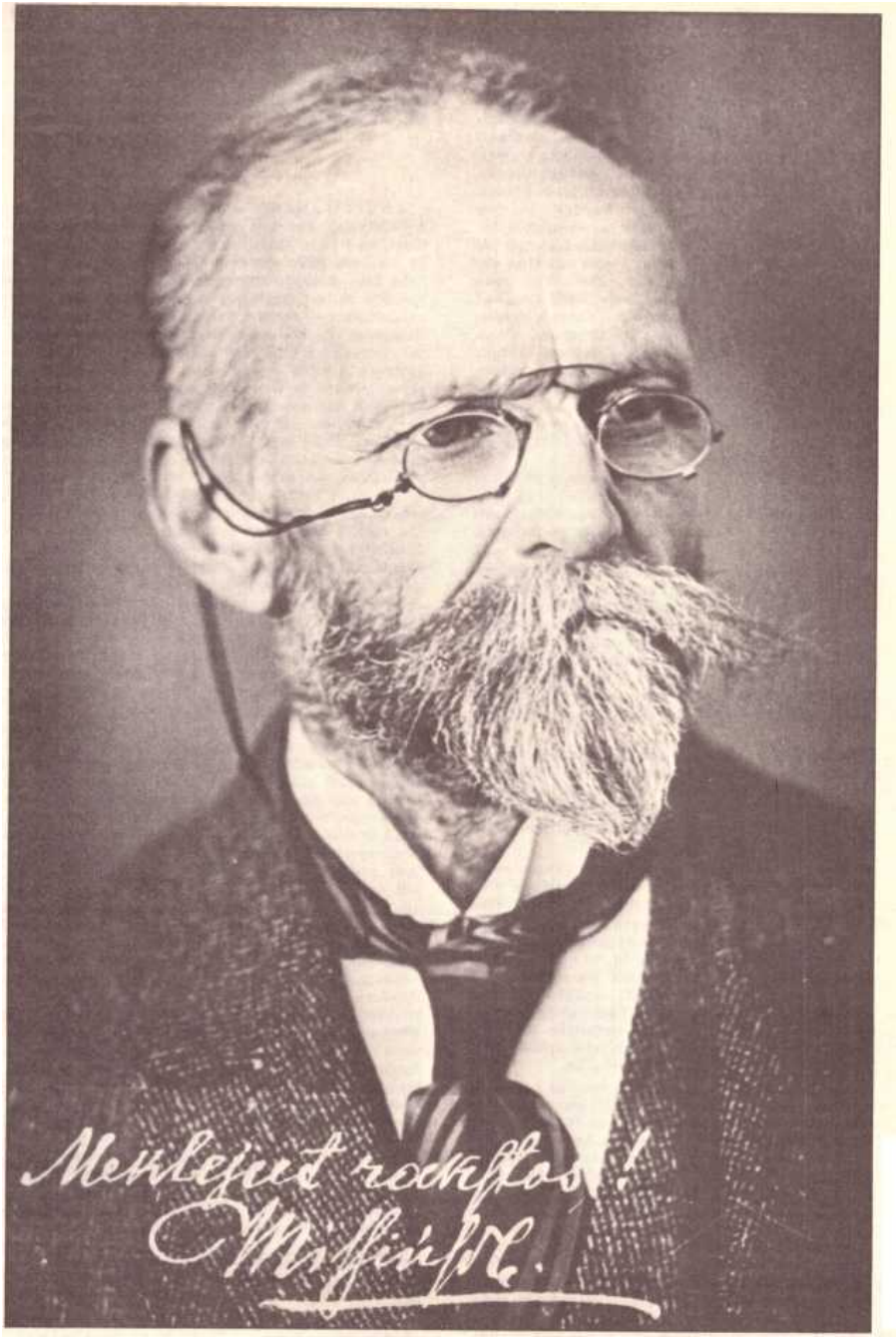

M. LAPIŅA foto
JURA KRIEVIŅA reprodukcija

JĀNIS MISIŅŠ (1862. —1945.)

puisi Veselauskas zirgu pastā un pie dr. Summera savas kučiera gaitas vadīja ļoti nolaidīgi. Gribēdams viņu pieradināt pie kārtības, es vairākkārt pie viņa nogāju, dodams padomus zirgkopībā un rādīdams, kā daudzmaz kārtībā turami vāģi un zirglietas, ko viņš parasti mēdza sasviest kā pagadās. Ielaizdamies ar viņu sarunās, šo to no viņa izzināju arī par Kaudzītes Reiņa un Matīsa puikas gadiem, jo viņi visi kopā bija kaimiņos dzīvojuši. Viņš man zināja pastāstīt, ka viņi visi jaunībā sākuši ar virpošanu nodarboties, izgatavojuši pīpes galviņas, un Reinis kā vecākais no visiem trim bijis it kā priekšstrādnieks. Pīpes galviņas nesuši svētdienas vakaros uz krogiem pārdot, tā nopelnīdami dažu labu kapeiku. Antons Kaudzīte tad bija iesācis darboties kā virpotājs: izgatavojis vērpjamos ratiņus un izvadājis pārdodams pa apkārtējiem novadiem, it sevišķi Igaunijā. Laikam šis virpotāja amats viņam nav lāgā vedies, jo viņš to bija atmetis un palicis par kučieri. Visu gadu viņš pie daktera Summera nodzīvot nedabūja. Kādā rītā, kad viņam noteiktā laikā bija jābūt ar aizjūgu pie daktera durvīm un jābrauc ar viņu pie kāda slimnieka uz Druvienu, viņam paspruka tramīgs zirgs un aizaulekšoja pa laukiem. Antons nu jāšus ar otru zirgu dzinās bēgli ķert, bet tas viņam neizdevās, jo zirgs auļoja pa laukiem un pļavām prom uz mežmalu. Protams, dakteris nevarēja gaidīt, iekām Antons kā kovbojs būs zirgu sagūstījis, bet sadabūja no krodzinieka zirgu, un es braucu kučiera vietā. Otrā dienā Antons tika padzīts, cik atminos, dabūjis piedevām kādu pļauku.

Minētajā Jāņu dienā Reinis ar Matīsu pie Velēnas baznīcas bija satikuši Antonu un arī par mani apvaicājušies. Tad Kaudzītes Matīss bija licis mani sveicināt, atsūtīdams man savu vizītkarti, uz ko biju ļoti lepns un jutos visai pagodināts.

Kad vēlākā laikā mācījos tuvāk pazīt abus brāļus, it īpaši redzot tos zinību komisijas vasaras sapulcēs, tad bija interesanti vērot, cik dažādi viņi bija pēc sava rakstura. Reinis bija zemnieciski vienkāršs un lēns, bet ne bez piebaldzēnu viltības, un reizēm parādījās arī viņa sarkastiskā ironija. Matīsu turpretim aizvienam redzēju it kā spēlējot smalka kunga lomu: gan viņš ģērbās pēc jaunākās pilsētas modes, gan piekravāja ar mīkstām mēbelēm savu zāli Kaibēnos. Viņu raksturu dažādība, cik tā izpaužas ārienē, ļoti zīmīgi parādījusies arī pazīstamajā fotogrāfijā, kur abi brāļi redzami viņu ceļojuma laikā.

Matīsa izrunai piemita zināms patoss. Tajā arī bija samanāma zināma rutīna, tāpat kā viņa ārienē un gaumē. Kaudzītes Matīsu kā dzejnieku biju ļoti iemīļojis un iecienījis jau no sava skolas laika, kad tikko bija iznākusi viņa dziesmiņu pirmā daļa. Vairākkārt tās tiku norakstījis un maz vien ko no

galvas nezināju. Mīļas tās man vēl arī tagad.

Mīlēdams un cienīdams Kaudzītes Matīsu kā krietnu rakstnieku, es tomēr nekad nevarēju samierināties ar dažiem it kā neīstiem toņiem viņa raksturā. Tuvāk viņu iepazīdams, sāku saprast, kā tas nācis, ka viņš, it sevišķi savā tuvā apkārtnē, no daudziem nav bijis ieredzēts. īsti draugi mēs kļuvām īpaši tad, kad abi jau bijām sirmi vīri. Kad Kaudzītes Matīss svinēja savu 75 gadu jubileju, es Rīgas Latviešu biedrības telpās sarīkoju šim gadījumam piemērotu izstādi, rūpīgi savākdams visu, kas attiecas uz viņa dzīvi un darbu. Tikai nebija neviena, kas šo jubilejas izstādi subsidētu, tāpēc materiālie izdevumi bija jānes man pašam. Bet biju priecīgs un jutos apmierināts, ka mana alga bija jubilāra atzinība un pateicība.

Par Kaudzīšu Reini man sevišķu atmiņu nav, jo netiku ar viņu daudz saticies. Matīss tika pie manis mājā daudzas reizes viesojies, bet Reinis nekad netika iegriezies. Atceros kādu Apsīšu Jēkaba dzimšanas dienu, kad es no Lejasciema biju Rīgā iebraucis un nejauši gadījies šinī dzimšanas dienas vakarā. Tur bija arī Reinis. Plašākās sarunās ar viņu sākām atcerēties savus ārzemju ceļojumus. Abi brāļi Kaudzītes tanī laikā, ar mazu skolotāja algu un visai maziem blakus ienākumiem būdami, tomēr bija apceļojuši tālas vietas. Saprotams, ka viņi šos ceļojumus varēja veikt, tikai ievērojot vislielāko taupību, kas būtu jāievēro tiem, kas viņus, it sevišķi Matīsu, mēdza nostādīt par sīkstuļiem. Ne viens vien no mūsu literātiem ir saņēmis Kultūras fonda pabalstu ceļojumiem un ceļojuši izdevīgākā laikmetā, nekā tas bija brāļu Kaudzīšu laikā. To ievērojot, nav jābrīnās, ka taupībai dažkārt jānoiet pat līdz sīkstulībai, lai varētu pieklājīgi iztikt. Par ceļojumiem runājot, Reinis ieminējās, ka, svešumā esot un gribot kaut ko tērēt vai restorānā ieejot, allaž derot iepriekš pavaicāt, cik tas maksā, iekām pasūta. Man nu gribējās ironizēt un es atteicu, ka es gan tā nekad netiku prasījis, bet mana prasība dažu labu reizi bijusi: «Vai jums labāka nav!» To dzirdēdams, Apsīšu Jēkabs klusībā pasmīnēja.

APSĪŠU JĒKABS —JĀNIS JAUNZEMS (1858.-1929.). Agri jaunībā, kad man nebija iespējams tikt pie tālākas izglītības, es it kā ar skaudību noklausījos, kad dzirdēju runājam, ka Traideru Jānis apmeklē Cēsu apriņķa skolu. (Apsīšu Jēkaba tēvs Andrejs Jaunzems visā mūsu apvidū parasti bija iesaukts un tika saukts par Traideri. No kā šis Traidera vārds viņam cēlies — neesmu varējis izdibināt.) Pēc apriņķa skolas beigšanas viņš kādu laiku bija papildinājies paidagoģijā Cim-zes seminārā un aizgāja par skolotāju uz Koku muižu pie Rūjienas, kur arī iesāka savas rakstnieka gaitas, ar saviem sacerējumiem dzīvi piedalīdamies

žurnālā «Austrums». Pēc vairākiem tur pavadītiem gadiem viņš atnāca par skolotāju uz Vecgulbeni. Es tanī laikā biju grāmatu tirgotājs Lejasciemā, un tātad mēs vispirms nācām veikalnieciskos sakaros, jo viņš visas skolai vajadzīgās grāmatas un burtnīcas ņēma no manis. Bez tam es caur manu sievu biju ar viņu radniecībā.

Pēc mana brāļa nāves[2] es biju ļoti sagrauzts, ar nerviem sanīcis un, nevarēdams nekur mieru rast, kādu laiku aizbraucu pie Apsīšu Jēkaba uz Vecgulbeni, kur uzturējos, no savām ikdienišķām rūpēm atvaļinādamies un atpūzdamies. Tanī laikā viņam par palīgu bija Pīpiņš-Vizulis, kas apm. pēc viena gada aizgāja par skolotāju uz Mālupi. Apsīšu Jēkabs Gulbenē sabiedriskā dzīvē nekādas dalības neņēma, bet dzīvoja noslēgti un allaž ar rakstniecību pūlēdamies. Tanī laikā es izdevu viņa stāstiņu «Vecā baznīciņa»[3]. Sevišķi siltas attiecības ar gulbeniešiem viņam nebija arī tādēļ, ka viņš nebija vis ievēlēts, bet no inspektora iecelts. Savos rakstos viņš centās vienmēr un visur moralizēt. Te man jāpiemin, ka ne vienā vien vietā, kur daži mūsu rakstnieki runā par Apsīšu Jēkabu, tiek uzsvērts, ka viņš savu garīgo stāju mantojis it kā no brāļu draudzes tradicijām. Tas ir gluži aplams ieskats. Apsīšu Jēkaba tēvs taču bija mācītāja Saca audzēknis, un Šacs brāļu draudzi ļoti apkaroja. Apsīšu Jēkabs pats kādā vietā saka, ka viņš nav stāvējis ar brāļu draudzi nekādos sakaros. Viņš gan nav arī brāļu draudzes pretinieks un kādas reizes jaunībā kopā ar tēvu apmeklējis brāļu draudzes dievkalpojumus, bet viņš nepieder pie brāļu draudzei tuvu stāvošajiem. Tas ir aplams uzskats, ka garīgi noskaņoti cilvēki savu stāju mantojuši no brāļu draudzes. Tiklab mana, kā Apsīšu Jēkaba jaunība taču iekrita tanīs gados, kad mūsu vecāki turēja māju dievkalpojumus, t. s. māju pātarus, un mēs jau no bērnības tikām audzināti reliģiskā garā. Cik dziļi šīs māju dievkalpošanas iespiežas sirdī, to piedzīvoju, kad, pie sava brāļa slimības gultas sēdēdams un viņu kopdams, viņam šo to lasīju. Daudzkārt viņš man lūdza lasīt tās lūgšanas un tās dziesmas, ko mūsu tēvs māju dievkalpojumos priekšā lasīja. Tātad Apsīšu Jēkaba reliģiozā dzīve un viņa reliģiozie raksti nav vedami sakarā ar brāļu draudzi, bet tanīs tēloti dzīvē iepazīti ļaudis. Apsīšu Jēkabs pats it pareizi savus stāstiņus nosaucis par tautas bilžu galeriju, un viņa aprakstītie cilvēki lasītāja acu priekšā nostājas uzskatāmāki un dzīvāki, nekā to rādītu sastinguša viņu fotogrāfija. Personīgi pazinu no stāsta «Kaimiņi» tanī tēloto Prātiņu, kura īstais vārds bija Gudrītis. Viņa krieviskā «čejas» dzeršana bija viņa kaislība, kas robežojās jau ar slimīgu tieksmi. Atminos, ka reiz to redzēju kopā ar citiem ceļavīriem braucot uz

mūsu tanī laikā tuvāko Stukmaņu staciju (apm. 80—90 verstis no Lizuma). Mēs, citi ceļavīri, bijām jau ieturējuši pusdienu krogū, padzerdami tēju pie līdzpaņemtās ceļamaizes. Gudrītis ienāca vēlāk un, ieraudzījis uz galda tējas traukus un — diemžēl — tukšu tējas kannu, izkratīja no tās tējas lapiņas saujā un, pirkstos saņēmis, tās izsūkstī-

ja.

Tuvu pazīstams man bija arī Andra tevs, kas notēlots stasta «Bagāti radi». Atceros, kādreiz pirms mūsu apprecēšanās mana līgava to bija izredzējusi par savu mīlestības vēstnesi. Manas dzimšanas dienas rītā, iedams uz Lizumu, satiku to, pretī nākot. Jau pa gabalu, cepuri vicinādams, viņš sauca: «Laba laime, laba laime!» un pasniedza man vēstuli ar kādu dāvanu. Tad soļojām kopīgi uz Lizuma pusi. Sis Andra tēvs bija no Jaunzemju ģimenes, tātad pats Apsīšu Jēkabs arī ieskaitāms bagātajos rados.

Radās pretruna arī starp Apsīšu Jēkaba paustajiem uzskatiem un viņa paša dzīvi. Viņš bija caur un cauri zemnieku dzīves apoloģēts un cildinātājs; ar savu stāstu «Uz pilsētu!» baidīja lauku (audis no pilsētas, kur sirdsšķīstībai draudot apgrēcība un samaitāšana. Bet — viņš pats teica ardievas laukiem un pusi mūža nodzīvoja Rīgā.

Kad Apsīšu Jēkabs bija pārnācis uz Rīgu un es no Lejasciema iebraucu Rīgā savās darīšanās, tad allaž pie viņa apmetos, nodzīvodams ikreiz 2—3 dienas. Atceros šādu raksturīgu epizodi: Apsīšu Jēkaba jaunākais brālis Kārlis Jaun-zems bija par skolotāju Biķerniekos. 1905. gada revolūcijas laikā tas bija vismaz tikdaudz pieslējies nemierniekiem, ka spēlējis baznīcā uz ērģelēm dažas revolucionāras dziesmas. Ierodoties soda ekspedīcijai, tas pabēga no savas skolas un slēpās pie brāļa Rīgā. Apsīšu Jēkabs nu cīnījās pats ar sevi: ko darīt! «Kā uzticīgam ķeizara pavalstniekam man nepienākas brāli slēpt, bet kā kristīgs cilvēks es nevaru brāli nodot...» Šādu prātošanu bija izdzirdējis Kārlis, tas pats aizgāja projām un atrada patvērumu citur.

Apsīšu Jēkaba literārā darbība izbeidzās ap 1905. gadu. Pēdējos gados viņš darbojās Rīgā kā ticības mācības skolotājs un Jāņa baznīcas šķesteris. Pēc tam viņš vēl kādus gadus rediģēja garīgo laikrakstu «Evanģelijuma Gaisma».

Ar JĒKABU LAUTENBAHU (1847.—1928.), vienu no vecākās paaudzes darbiniekiem, personīgi iepazinos tikai Latvijas neatkarības sākumā, kad viņš no Tērbatas bija pārnācis uz Latvijas universitāti par mācību spēku. Tā kā viņam arvienu bija vajadzīgi dažādi literatūrvēsturiski materiāli, tad viņš bieži nāca uz manu bibliotēku, kad tā atradās Skolas ielā.

No sarunām vēroju, ka mūsu jaunāko literatūru viņš gluži

labi vairs nepārzināja. Viņš pats ar savām zināšanām, uzskatiem un metodēm piederēja jau pagātnei.

Bez literatūras viņu allaž interesēja valodniecības jautājumi. Reiz, paņēmis Apsīšu Jēkaba rakstus, viņš lasīja un analizēja teikumu pēc teikuma, rādīdams, kur un kā grēkots pret valodniecības likumiem. Pēc viņa domām iznāca tā, ka Apsīšu Jēkaba rakstos neesot skaidras latviešu valodas. Man tas bija liels pārsteigums, jo es vienmēr biju turējis Apsīšu Jēkabu par vienu no labākajiem tautas valodas pazinējiem.

Šādas domstarpības tomēr netraucēja mūsu draudzīgās attiecības. Dažu labu reizi apciemoju arī viņu un mācījos viņu pazīt kā lēnīgas un labsirdīgas dabas zinātnieku.

Bet bija arī lietas, kurām viņš ar visu savu lēnīgo dabu netika pāri. Tā sensenos strīdus ar Teodoru Zeifertu viņš nevarēja aizmirst, pie kam Zeiferts viņa acīs bija un palika tikai autodidakts. Reiz gadījās iet kopā ar Lautenbahu gar Vērma-nes parku, mūs panāca Zeiferts. Tā kā ar Zeifertu dzīvojām vienā mājā, tad man tikpat labi būtu bijis pa ceļam arī ar viņu. Bet Zeiferts tūdaj uztvēra neveiklo situāciju un, pateicis man dažus vārdus, steidzās atvadīties. Lautenbahs bija manāmi sašutis: «Ko jūs ar to šarlatānu darāties!»

Biju domājis kādā izdevīgā brīdī pārrunāt ar Lautenbahu Pārstrautu Jāņa un Kaudzītes Matīsa polemiku, bet, redzēdams šādu neiecietību pret Zeifertu, šo nodomu atmetu.

1927. gadā valodniecības un filozofijas fakultāte bija sarīkojusi universitātē Lautenbaha godināšanas aktu. Kāda netaktiska runa viņu manāmi aizvainoja, un tā viņš šajā vakarā izskatījās īgns un sagrauzts.

JĒKABS DRAVIŅ-DRAVNIEKS (1858.—1927.) mana jaunībā grieza uz sevi vispārēju ievērību ar toreizējā latviešu grāmatniecībā vēl neparastiem un pārdrošiem apgādnie-cības plāniem, it īpaši ar konversācijas vārdnīcu. Viņš gribēja būt plaša vēriena veikalnieks, bet drīz vien nonāca bankrotā. Viņam piemita arī diezgan komiska pašreklāmas tieksme, kāpēc daudzi par viņu zobojās, arī viņa paša svainis Ādolfs Alunāns viņu visādi «āzēja» savā zobgaļa kalendārā un laikrakstu feļetonos. Atceros kādu cirkulāru, ko Draviņ-Drav-nieks izsūtīja visiem grāmattirgotājiem (arī es to saņēmu), kurā bija ievietots arī viņa paraksta paraugs. Dažiem cilvēkiem patīk plātīties ar savām ģīmetnēm un parakstiem, un tāda vājība bija arī Dravniekam.[14]

Sevišķa draudzība mūs nekad nav saistījusi, bet, kad vecuma dienās Rīgā atkal biežāk tikāmies, viņš mani dēvēja par savu vienīgo draugu.

Sava mūža pēdējās dienās, palicis bez kājām (tām bija

piesitusies gangrēna un tāpēc viena kāja bija jānoņem), viņš bija saistīts pie vājnieka gultas. Te nu, reiz viņu apmeklējot, redzēju, kāds iznāca viņa pēdējais paraksts. Rainis toreiz bija izglītības ministrs, tas bija izgādājis viņam pabalstu. Dravniekam vajadzēja parakstīties par naudas saņemšanu. Es turēju viņa roku, un tā ar mokām vilka neveiklus burtus. Tad atcerējos viņa slaido parakstu, kāds citreiz bija redzams zem viņa ģīmetnēm un pieminētajā cirkulārā.

Savā privātā dzīvē viņš, visādu neveiksmju piemeklēts, bija dziļi nelaimīgs cilvēks.

TEODORS ZEIFERTS (1865.—1929.) ir bijis viens no maniem tuvākajiem draugiem. Kā un kur mēs pirmo reizi būtu satikušies, to vairs lāgā neatceros. Par kādu vēlāku sastapšanos Zeiferts pats stāsta tā: «Prātā man palikusi tikšanās kādā gleznu izstādē. Rudens saule lej gaismu izstādes telpā. Apmeklētāju nav daudz. To starpā vērīgs, diezgan skeptisks aplūkotājs, kas, ar vienu otru pa vārdam izmainīdams, apstājas drīz vienas, drīz otras gleznas priekšā. Tikdamies mēs saskatāmies, viens otru vērīgi zīmēdami. Kāds trešs, mūsu tuvumā būdams, iejautājās: «Vai nepazīstaties!» un min Misiņa vārdu. Misiņš piebilst: «Mēs kādreiz pazīstamies, kādreiz nepazīstamies — kā nu gadās ..» un ar mani sasveicinās.»[15]

Mūsu tuvākā iepazīšanās sākās manā grāmatu veikalā Kārļa ielas* stūrī, kur Zeiferts sāka arvien biežāk iegriezties. Vākdams materiālus savai plašajai latviešu rakstniecības vēstures hrestomātijai, viņš bija izstaigājis visas toreizējās bibliotēkas, bet daudz kā viņam trūka. Manu grāmatu krātuvi viņš vēl nepazina, it kā nejauši ieprasījās, vai pie manis nevarot atrast tādu un tādu grāmatu. Uz katru viņa jautājumu atbildēju: «Kā ne, man ir gan.» Tā nu viņš sāka rakņāties pa manu grāmatu krātuvi, cik vien patapa no Olaines Rīgā. Sadraudzējāmies, un mūsu draudzības pamatā tātad bija grāmatas. Vēlāk abas viņa meitas, kas apmeklēja Maldoņa-Irbes ģimnāziju, bija pie mums «pansijā» visus viņu skolas gadus.

Sākumā turēju viņu, pazīstamu rakstnieku un Olaines draudzes skolas priekšnieku, par smalkāku un kundziskāku nekā viņš patiesībā bija. Kad pēcāk sāku ciemoties arī pie viņa Olainē, tad redzēju, ka viņš dzīvoja ļoti vienkārši, kā jau īsts darbarūķis. Tikai kad atbrauca Rīgā un uzstājās sapulcēs, tad viņš, tāpat kā Kaudzītes Matīss jaunībā, centās būt smalks un elegants, cik nu viņš kā lauku skolotājs to prata un spēja.

1915. gada vasarā, kad kara fronte pienāca pie Daugavas, kādā naktī pēkšņi Zeiferts ar visu ģimeni iebruka pie manis Kārļa ielas veikalā. Atstājuši visu savu iedzīvi Olainē, viņi ar saiņiem

pār muguru devās bēgļu gaitās. To nakti izguldināju viņus turpat uz veikala grīdas, starp grāmatu žūkšņiem, un aizsūtīju tālāk uz Krācēm, bet tur tie bija atraduši priekšā jau divas citas bēgļu ģimenes un posušies tālāk uz Cēsīm, kur Zeiferts arī pārlaida bēgļu laikus.

Vēlāk sagadījās tā, ka mēs Rīgā dzīvojām vienā mājā Skolas iela. Tad nepagāja neviena diena, kad viņi nebūtu ieskrējis pie manis vai es pie viņa. Toreiz viņš rakstīja savu lielo latv. rakstniecības vēsturi un lasīja lekcijas universitātē un mākslas akadēmijā. Tas bija visintensīvākais darba periods viņa mūžā. Veselībā vārgs un aizvien slimodams, viņi bieži vien rakstīja, gultā gulēdams, grāmatām visapkārt apkrāvies.

Kad 1929. g. vasaras beigās pēkšņi nomira Rainis, kas bija dzimis vienā gadā ar Zelfertu, viņš Izsaucās: «Un nu Ir mana kārtai» Tā arī notika, tā paša gada beigās pēc grūtas slimības aizgāja arī viņš. Bet viņa vārgais organisms sīksti turējās pretī uzmācīgajai nāvei, viņam gribējās vēl dzīvot un strādāt, strādāt...

Katram cilvēkam Ir savas vājības, bez tādām nebija arī Zelferts. Man reizēm mēdz būt asa mēle, es bieil viņu zoboju. Un, jo viņš skaitās, Jo vairāk es viņu kaitināju. Tas, protams, notika «pa draugam», un es Ir neatskārtu, ka arī tādi draudzīgi joki smalkjūtīgu cilvēku var sāpināt. Tagad es to jotl nožēloju. Virs rakstāmgalda pie sienas manā Istabā karājas Zelferta ģīmetne. Nepaiet neviena diena, kad es neuzmestu acis mī|ā drauga sejai, It kā nolūgdamies, piedod draugs, ka esmu tev pāri darījis ...

Teodors Zelferts ir Jotl daudz pastrādājis savā mūžā. Lai neaizmirstam, ka viņš rakstniecībai un saviem llteratūrvēsturiska-jiem pētījumiem varēja atlicināt tikai naktis un retus va|as brīžus. Tādi vīri kā viņš, entuziasti un neatlaidīgi darbarūķi, savā laikā nāca taisni no tautskolotāju aprindām. Man šķiet, ka Zeiferts ir viens no tiem, kas būtu pelnījis, lai viņa mūža darbu jo plaši apgaismotu un cildinātu, rādot to kā priekšzīmi tagadējai paaudzei.

RAINIS (1865.—1929.) man personīgi bija palicis svešs līdz tam laikam, kad viņš no Šveices atgriezās Latvijā. Kā dzejnieku nekad neesmu varējis viņu īsti sagremot, jo tajā ir daudz saltas prātniecības. Bet tās dzejas, kur izpaudušies viņa dvēseles pārdzīvojumi, esmu atkārtoti lasījis ar dziļu izjūtu. Tā, piem., viņa «Kalnā kāpējs», pēc manām domām, ir mirdzoša pērle, kādu nav daudz visā mūsu lirikā.

Noskatoties Raiņa dramatisko darbu uzvedumus, sirdi grūti piesiet, jo arī tie ir prāta konstrukcijas veidojumi. Man nepatīk arī tas, ka viņš daudzas no savām lugām rakstījis latviešu tautasdziesmu pantmērā, jo viņa lietotais tautasdziesmu stils ir

kjūdains, un, pēc manām domām, ir dibināti tie iebildumi, ko pret viņu šajā sakarībā ir cēlis Andrievs Niedra.

Kā tagad zināms, viņš uzrakstītam darbam parasti nav vairs pirkstu klāt piedūris, lai kaut ko labotu un gludinātu, un tas ir viņa trūkums. Tā tas bija jau ar «Fausta» tulkojumu, un es atrodu, ka Mīlenbaha kritika ir pareiza. Es neesmu ne dzejnieks, ne valodnieks, taču tik daudz saprotu, ka dzejnieks, būdams paviršs savas valodas izkopšanā, kaitē pats sev.

Kā cilvēku mācījos Raini pazīt tikai Latvijas neatkarības laikā. Reiz, kad kādā vajadzībā grieztos pie viņa kā izglītības ministra, mūsu saruna drīz vien novirzījās uz latviešu tautas likteņiem vispār, un mums abiem bija asaras acīs, jo savai tautai viņš bija pieķēries ar visu savu sirdi. Vispār viņš bija dziju jūtu cilvēks, un laimīgs bija tas, kam kādreiz pavērās pretī viņa bagātā dvēsele.

JĒKABS JANŠE VSKIS (1865.—1931.) bija pavisam citādas dabas cilvēks (kā Rainis. — I. K.). Viņam laikam nebija neviena īsta drauga, jo viņam pašam nebija sirsnības. Allaž pret visiem rezervēts un mazliet iepūties, tāds viņš gāja savu ceļu. Pāri pusmūžam palicis gluži nenozīmīgs rakstnieks un žurnālists, ilgus gadu desmitus pavadījis seklā sabiedrībā, kur nekādas problēmas necilā, pats tikpat kā ignorēdams mūsu kultūrdzīves spilgtākās un aktuālākās parādības, viņš varbūt neapzinīgi bija uzkrājis sevī Kursas dzīves vērojumus un iejuties tās senatnē. Un tā pēkšņi, kā no vaļā patapušas mucas, sāka gāzties viņa episko darbu straume. Redzēdams, ka publikai patīk viņa garie romāni, viņš turpināja tos rakstīt lielā steigā, jau tīrā peļņas nolūkā. Ir rakstnieki, kas savus vēsturiskos tēlojumus rakstījuši uz rūpīgu avotu un pat dokumentu studiju pamata. Janševska darbos tāda nopietna prlekš-sagatavošanās nav saskatāma, vēsturi viņš tvēris tīri intuitīvi, un viņa romānos mudž anahronismi un visādas aplamības līdz ar nemotivēti iekabinātiem anekdotlem un Izdomātiem dēkainiem sarežģījumiem. Būtu viņš lēnāk un ar paškritiku strādājis, būtu kaut vai trīsreiz mazāk uzrakstījis, tad viņa darbiem arī būtu citāda, daudz nopietnāka vērtība. Viņš apžilbināja publiku ar kvantitāti, nevis ar kvalitāti, bet — vai Ilgam lalkaml

Kad viņš kādreiz iegriezās bibliotēkā, Ir tad viņš bija iedomīgs viszinis. Sak', neesmu nācis pēc padoma vai aizrādījuma, bet tāpat vien.

Un taču — viņš bija liels īpatnis. Arī tādam, kāds viņš bija, es sekoju ar lielu Interesi.

1930. g. vasarā viņš pavadīja pie manis Krācēs dažas dienas. Kad ar viņu pastaigājāmies pa laukiem un apciemojām kaimiņus,

viņš allaž man vaicāja par vienu vai otru puķīti, kā to mūsu apvidū sauc, un zināja stāstīt, ka Kursā tā pati puķīte tiek apzīmēta ar dažādiem nosaukumiem. Krāču viesu grāmatā viņš Ierakstīja šādu dzejoli:

«Tā, nu man ar reizi nācēs Pāris dienas pabūt Krācēs.
Jaukus iespaidus še guvu;
Visas vietas še ir tuvu:
Paiet, pabrauc verstis sešas —
Atkal vietas citas, svešas.
Zaļi meži, lejas plašas,
Gudri vīri, meitas brašas,
Un pār kuplo druvu āri.
Tālām plašām lejām pāri.
Nozūd meži, nozūd sili.
Redzami tik kalni zili.
Tāda ir šī panorāma —
Klusa mierīga un rāma.
Pašās Krācēs jauka telpa,
Dveš še viesmīlības elpa,
Seno latvju viesmīlība.
Tagad reta parādība.
Netīkas ne projām vākties,
Tomēr darbam vajag sākties.
Nu tad, mīļie krācnieki,
Dzīvojiet nu veseli.»

A. SAULIETIS (1869.—1933.) kādai savai lugai licis virsrakstu «Sirdskaite». Laikam gan viņam pašam arī bija sava «sirdskaite». Vai nu tā bija nelaimīga mīlestība, vai kas cits, bet daudzreiz redzēju viņu grūtsirdīgu un saīgušu, šī viņa «sirdskaite» sevišķi parādījās tādās reizēs, kad viņam gadījās būt jautru ļaužu sabiedrībā. Laikam citu jautrība viņam nepielipa, bet pavairoja grūtsirdību, un tad, savrup noslēdzies un nerunīgs, viņš savu kaiti veltīgi nopūlējās ārstēt ar glāzi miestiņa. Bet pavadījām ar viņu arī jautrus brīžus. Pēc kādas viņa grāmatas iznākšanas nobraucām uz Pārdaugavu kādā restorānā, kur mūs sagaidīja Latvijas tipogrāfijas darbvedis Vāraus. Nezinu, vai tas viņa īstais vārds, vai viņš tikai tā bija iesaukts. Tas bija jauns, jautrs cilvēks. Tur tad nu pie glāzes alus skandinājām tautasdziesmas, sevišķi uz Saulieša ierosinājumu dziedājām viņa iemīļoto dziesmu «Stādīju ieviņu plā-niņa vidū». Kas Saulieti pazina tikai no viņa dzejām, tas varēja iedomāties viņu kā maigu līriski noskaņotu dvēseles cilvēku. Sirds dzi|umos viņš laikam tāds arī bija, bet uz āru viņa garīgais «es» izpaudās vēsumā, reizēm pat skarbumā, šādu iespaidu jo vairāk pavairoja reizēm viņa skarbā balss un drūmais,

it kā neuzticīgais skats. Atceros kādu Ziemassvētku vakaru. Sastopu Saulieti uz ielas; viņš klīst bez mērķa, dziļā grūtsirdībā iestidzis. Ievedu viņu pie sevis manā istabiņā Kārļa ielā. Sēdām, dzeram glāzi alus, bet valodas nevedas. Te pasniedzu viņam joka pēc kaut ko no «lubu literatūras». Petrovnas «Rīgas pieminēšanas ziņģes» (1875.J. Muļķīga, nejēdzīga satura ziņā šai brošūrai latviešu literatūrā grūti atrast kaut ko līdzīgu. Saulietis sāk lasīt muļķīgās «peršas».

piem., «leki jūras aug viens apa|š koks» jeb: «Dziesma, dziedama uz tā meldija: «Es stāv iekš tumša vida nakt'»». Lasītājs sāk smieties un, raugi, drūmais garastāvoklis drīz vien pārvarēts.

Ja mēdz teikt, ka Rainis savu intīmo seju parādījis savā Jāzepā, tad par Saulieti varētu sacīt, ka viņi tāpat — apzinīgi vai neapzinīgi — savu grūtsirdību izpaudis savā Zaulā.

ANDRIEVS N I E D R A (1871.—1942.) ir bijis viens no man vistuvākiem cilvēkiem. Pirmo reizi viņš ieradās pie manis Krācēs, būdams vēl Tirzas draudzes skolnieks, pastaliņām kājās. Toreiz viņam varēja būt ap 14 gadiem. Viņš bija vienā vecumā ar manu brāli Andrievu, mācījās ar to kopā Tirzas un vēlāk Vecpiebalgas draudzes skolā. Niedra pats par to stāsta tā: «Kad un kā Misiņš sāka savu vērību piegriezt man, to vairs neatceros. Laikam tas būs noticis tajā laikā, kad es tekāju starp Daukšāniem un Krācēm, māsai atmainīdams lasīšanai grāmatas no Misiņa krātuves. No tā laika Misiņš mani vairs neizlaida no acīm. Viņš nekad neuzmācās ar saviem padomiem vai paskaidrojumiem. Bet viņš arvien prata tā iegrozīt, ka mana ziņkārība pati it kā no sevis piegriezās kādai grāmatai, un, cik vien spēdams, viņš gādāja, lai es šo grāmatu dabūtu izlasīt.»[16]

Tirzmalieši bija lepni uz saviem censoņiem un raudzīja līdzināt tiem ceļu. Man jāskolo brālis. Niedru varēja atbalstīt ne vairāk kā ar grāmatām. Mācīdamies Rīgā ģimnāzijā, viņš gandrīz sitās cauri saviem spēkiem, pelnīdamies ar rakstiem «Baltijas Vēstnesī».

No jauna viņš mūsu apvārsnī parādījās jau kā students. Vēl students būdams, viņš jau teica spredikļi Lejasciema baznīcā. Studenta gados arī apprecējās. No Tērbatas viņš pārnāca uz Rīgu, iestājās «Austruma» redakcijā. Niedras dzīvoja mazā dzīvoklītī, kur tiku viņus apmeklējis. Reiz sastapu tur Rūdolfu Blaumani, ar ko Niedra toreiz bija lielos draugos. Nākdams iekšā, Blaumanis teica: «Un debess un zeme ir pilna tavas godības.» Toreiz «Austrumā» bija iespiests Niedras romāns «Līduma dūmos», kas pēkšņi padarīja viņu par vispopulārāko rakstnieku.

Laikam pamazām pārliecinādamies, ka mācītāja vietu nedabūs, tāpat kā Olavs, Niedra pievērsās rakstniecībai. Kad

Kalniņa un Deičmaņa firma, kas izdeva «Austrumu», bija bankrotējusi, koncesiju ieguva Ozols Cēsīs. No 1903. gada žurnāla redakcija pārgāja Niedras rokās, un tā viņam radās nodoms iegūt «Austrumu» savā īpašumā, un tā sākās konkurences cīņa ar Ozolu, savas tipogrāfijas rīkošana utt.

Viņā mita praktiska veikalnieka un uzņēmēja tieksmes, un tās, kā man šķiet, atspoguļojušās inženiera Strautma|a tipā. Bet viņa uzņēmumi aizvien cieta neveiksmi. Tā tas bija Cēsīs ar tipogrāfiju un apgādu, tā tas bija arī vēlāk, kad viņš Kalsnavā gribēja būt racionāls lauksaimnieks. Jāsaka, ka līdzīgas tieksmes padarīja viņu vēlāk par dēkainu politiķi, un Aīda Niedra, kas pati arī nākusi no tirzmaliešu Niedru cilts, zīmīgi saka: «Andrievā Niedrā ir iemājojies kāds brāzmains spēks, kāda dēku kāre, kas pavada visu Niedru cilti.»**

Kad Niedra bija ministru prezidents [5], es necentos līst viņam acīs, arī viņš mani nemeklēja. Tikai reiz, ejot caur Vērmanes parku, nejauši satikāmies, un mūsu saruna bija gaužām īsa.

Pēc tam, sēdēdams cietumā [6], viņš man vairākkārt rakstīja, starp citu, izteikdams savu neapmierinātību ar viņa rakstu kopojumu, kas iznāca Zeltiņa izdevumā un ko es palīdzēju kārtot.

Kad Niedra dzīvoja kā trimdinieks Austrumprūsijā, mēs bieži sarakstījāmies. «Nemiera cefus» viņš kārtoja pats, es tikai stāju virsū, lai viņš šo Izdevumu vēl papildina ar jauniem rakstiem, kāpēc kāda sējuma dedikācijā viņš ierakstījis: «Manam vagarim — izdzinējam.»

Atgriezies Latvijā 1942. gadā, Niedra mani vairākiem lāgiem apmeklēja. Zaudējis agrāko sparu, viņš tomēr vēl varēja veikt lielākus darbus. Jau savos trimdinieka gados viņš bija sācis strādāt pie valodas pētījumiem un lekslkogrāflskiem darbiem. «Endzelīns neizjūt valodas garu,» viņš teica, «tāpēc man jāiet gluži jauni ceji, lai izceltu mūsu valodnieku novārtā atstāto valodas gara izpausmi.» Bet šo darbu pārtrauca pēkšņa nāve.

Ar lielu interesi vēroju Niedru, kā viņš kā cilvēks reaģē uz saviem politiskajiem pretiniekiem, kas pa tam paši bija nozuduši no skatuves. Par tiem viņš izvairījās runāt, un ja kādu vārdu arī teica, tad bez naida uzliesmojuma. Viņš runāja par tautu un tās likteņiem. Viņš nebija atgriezies, lai kārtotu personīgus rēķinus, bet lai apgultos dzimtenes smiltīs.

Pēdējā vēstule, rakstīta man uz Krācēm 1942. gada 6. septembrī:

«Mīļo Jāni!

Nedusmojies, ka es Tev nerakstu. Rakstāmie laiki nu jau man tā puslīdz garām. Patlaban nodarbojos vairāk ar asins spļaušanu. Līdz grāmatskapim vēl pa reizei aizeju, arī pa reizei līdz

ēdamgaldam, bet tālākas ceļošanas gan vairs neiznāk. No tā Tu varētu mācīties, ka Tu neesi vienīgais, kam «tas spēciņš ļoti vājš».

Tu vēl vari vēl tā gandrīz lamāties par grāmattirgotājiem. Es arī to vairs nedaru, kaut gan pēc Dieva tiesas iemesls uz to būtu. Esmu nācis pie atziņas, ka tam, kas beigts, nobungāts un aizmirsts, vairs neder izlikties, it kā viņš vēl varētu mirkšķināt acis.

Tātad sveiki abi Jāņi!*

Tavs A.»

PLŪDONIS (1874.—1940.) tāpat kā Zeiferts saka mani bieži apmeklēt, kad viņš vāca literatūrvēsturiskus materiālus savām grāmatām. Viņam taisnība, ka bez manas grāmatu krātuves viņš savu literatūras vēsturi nebūtu uzrakstījis.

Kad bija gana strādāts un kad Plūdonis bija ticis pie lielākas naudas, tad reizēm viņš arī «palaida plostu». Lai pēc tam novērstu draudošos «negaisa mākoņus», man kādreiz vajadzēja nogādāt viņu mājās un uzņemties «plosta laidēja» vainu uz sevi.

Vispār satikdami kā labi draugi, esam šad tad arī paķildojušies. Tā, atceros, reiz — tas bija drīz pēc 1905. gada — Plūdonis, būdams iesilis, sāka nolikt Andrievu Niedru. «Nav nekāds gods apsmiet cilvēku, kura nav klāt,» es uzsaucu. Tikko neizcēlās vēl asāka sadursme, bet starpā metās allaž omulīgais Pīpiņš un apvaldīja Plūdoni.

Ulmaņa laikā Plūdonis bija ticis par vienu no nedaudzajiem atzītajiem «galma» dzejniekiem. Mums vairs lāgā nesaskanēja. Pēc ilgāka laika satiku viņu toreiz sarīkotajās «rakstnieku dienās». Mans vecais draugs bija gaužām pašapzinīgs. Man niezēja mēle. «Tev atkal jauna šlipse, laikam jau labi iet!» es iesaucos. «Kā nē, man iet labi,» Plūdonis atcirta, «bet tava šlipse laikam no zinību komisijas laikiem!» Tā jau bija. Plūdonis mainījās laikiem līdzi, es paliku tas pats, kas bijis — patiešām, kā ar vecu šlipsi no zinību komisijas laikiem ...

Pietiks. Esmu atskatījies uz daudziem laikabiedriem, ar patiku atcerējies viņu sejas, viņu vārdus un darbus. 2ēl, ka tik daudzi no viņiem, par mani gados jaunāki, jau aizgājuši pie senčiem. Un taču, domās ar viņiem visiem joprojām tiekoties, es varu būt laimīgs, ka man savā mūžā bijis lemts pieredzēt šos «laikmeta modros» viņu dzīvē un darbā un dažu labu no tiem saukt par savu draugu.

Šādās atcerēs un pārdomās varu sacīt Coethe's vārdiem: «Palaikam mīlu tā ar veco tikties ...»

* Otrs Jānis domāts Jānis Kalniņš — Misiņa audžumeitas dēls.

[1] Minētā mape glabājas LPSR ZA Fundamentālās bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu nodaļā J. Misiņa sektorā.

[2] J. Misiņa brālis Andrejs nomira 1894. gadā.

[3] 5o grāmatu J. Misiņš izdeva Lejasciemā 1897. gadā.

[4] Tagad 13. janvāra iela.

[5] šādu amatu A. Niedra ieņēma no 1919. gada aprīļa līdz jūnija beigām ar Baltijas muižniecības atbalstu sastādītajā «Latvijas valdībā».

[6] 1924. gadā A. Niedra tika apcietināts un tiesāts kā tautas nodevējs, drīz pēc tam izraidīts uz Vāciju.

VIENS DZEJOLIS

FRICIS BĀRDA

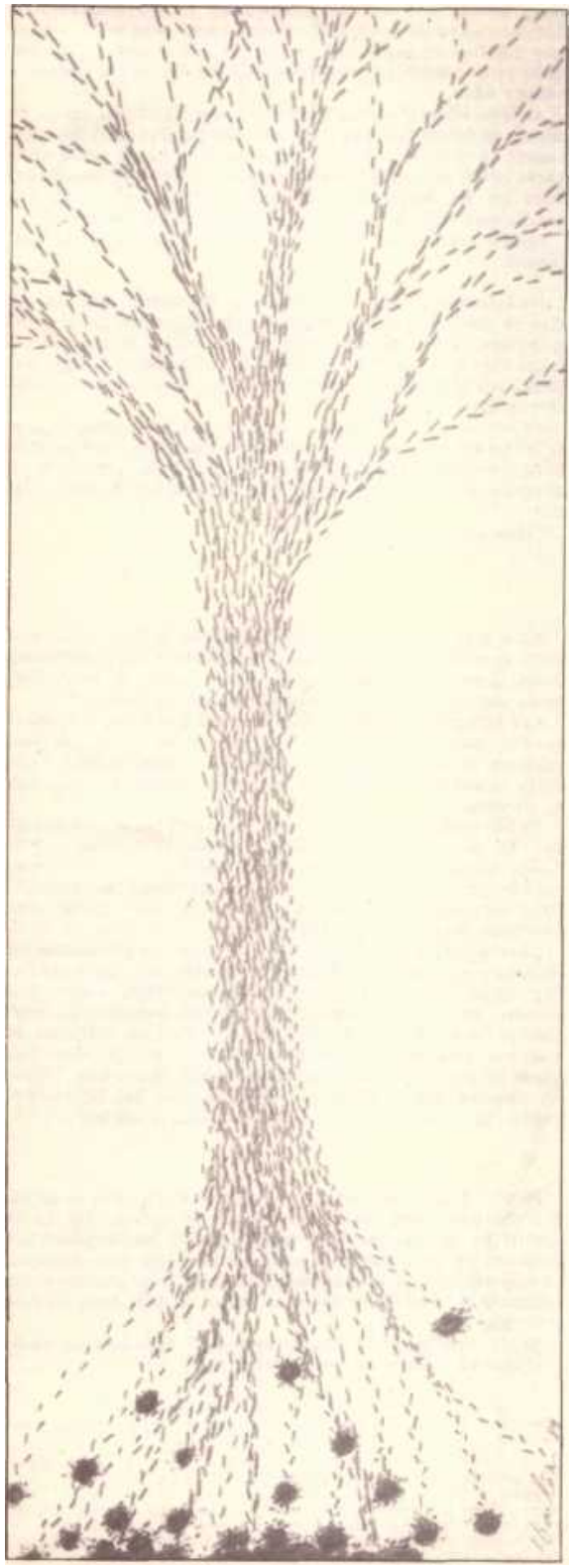

RUDENS 1915. g.

Nekad no rudens mākoņiem nav tik daudz tumšu skumju lijis.
Nekad vēl vējš zem debešiem tik nežēlīgs un ass nav bijis.
Nekad vēl izmisuma šķēps nav tik daudz strauju siržu ķēris.
Nekad vēl lielcejš Latvijā nav tik daudz rūgtu asru dzēris.
Nekad vēl tik daudz nopūtu
nav klusās pusnakts zvaigznēs raidīts.
Nekad tik sāpīgi nav smaidīts.
Nekad, nekad no nākotnes,
ko mūžība vēl klēpī nes, —
nav tik daudz cerēts, lūgts un gaidīts …

Lasot Friča Bārdas dzejoli «Rudens 1915. g.», iedomājos par mums. Tagad gandrīz tas pats, neraugoties, ka mainījušies laiks un vara, valoda un poētika.

Dzeja ir brīvība, kam biežā piesaukšana vietā un nevietā varbūt atņēmusi patieso spēku, tomēr tā nav kļuvusi tikai par patētisku un dramatisku jēdzienu. Tā ir mūsu apzināšanās, tā ir zemapziņas debess, uz kuru lido katrs dzejolis, putns un vārds.

GUNTARS GODIŅS

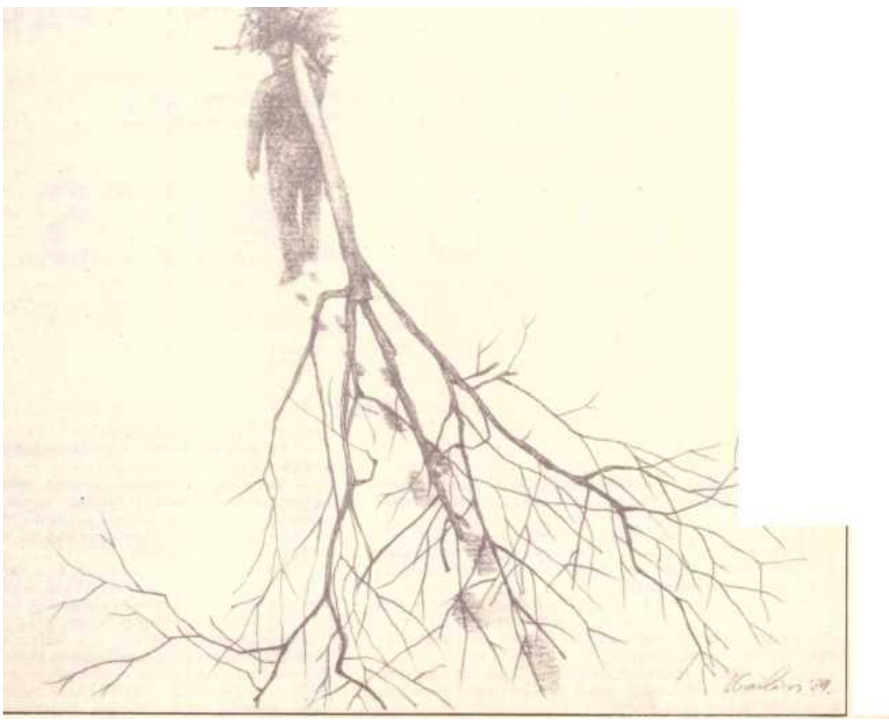

INDUĻA GAILĀNA ilustrācijas

«Odu laiks» *ir neierasta, pat neērta grāmata* latviešu literatūras

kontekstā. Neierasta un *pat neērta tāpēc, ka* romānā esošais *pasaules skatījums, groteski sakāpinātais personu un situāciju raksturojums,* šis *traģikomiskais smīna vieplītis,* zibenīgās *pārejas no realitātes uz nosacītību, «asociāciju plūsmu» iestarpinājumi, apzināti dažādu literāro manieru* un *sižetu stilizējumi, apspēlēs,* dažkārt pat ekvilibristiska ionglēšana, pavēršot vienu un *to pašu* situāciju *dažādās psiholoģiskās un vērtējuma šķautnēs, apzināti literatūrcitējumi* un *alūzijas, valodiski* un *kompozicionāli eksperimenti — tas viss,* domāju, mūsu *lasītājam, kurš audzis un audzināts prozas kā* «fotogrāfiskā» *reālisma gaumes un tradīciju ietvaros, sākumā var radīt* grūtības, kamēr nebūs notikusi iejušanās *šī* romāna *estētiskajā gaisotnē, kamēr nebūs izprasti un* pieņemti autoru *izvirzītie «spēles* noteikumi». Maz *ir latviešu literatūrā tādu darbu, kuri* atgādinātu par savu radniecību ar «Odu *laiku». 20. gadu nogalē J. V.* Gregri *«Latvijas karalis jeb cilvēks, kam visi parādā», K. Zariņa* «Spīganas *purvā», vēl daži J.* Sārta un K. Lapiņa mākslinieciski *pavāji darbi, tad mūsu 70. gadu prozā A. Bela, M. Zariņa,* nedaudz *arī A.* Jakubā-na *personības, un, šķiet, tas arī viss, uz ko var norādīt* lasītājam. *Manuprāt, «Odu* laiks» *sakņojas t. s. blēžu romāna tradīcijās, kura ziedu laiks* bija *vēlīnā Eiropas renesanse un agrais* klasicisms. *Vispirms es* gribu *norādīt* uz *latviešu lasītājam pazīstamo F.* Le-*sāža* «Klibo *velnu», taču var arī atgādināt S. Branta «Muļķu kuģi» (kas diemžēl nav latviski tulkots). Var pat minēt* citu fantastiskā reālisma garā veidotu darbu — Dž. Svif-*ta «Gulivera* ceļoju*ms», var minēt* H. Bosha un S. Dalī gleznie cību.

Man patīk *arī tas, kā «Odu* laika» autori *sapresē un atkal demontē citās proporcijās dažādus* vēsturiskā un psiholoģiskā *laika slāņus, kā viņu* personāžu rīcībā daudz ko *diktē arhetipiskās zemapziņas gājieni,* bet it īpaši groteskā karnevalizacija veco *laužu pansionātā. Šīs* pēdējās *lappuses pieder romāna spožākajām vietām. Man patīk arī viņu smalkums valodā, epitetu* un *apzīmētāju* daudznozīmības *variācijas. Man patīk tas, cik* organiski *viņi spēj realitātes faktūrai, ikdienišķajai sarunai piešķirt eksistenciāli ietilpīgu, daudzšķautņainu,* dažādi izprotamu jēgu. Tieši laiku blīvējumi, *satuvinājumi, personāžu attīstības* un *pārejas no vienas intonācijas* uz *otru* — ir *tie, kas* šo romānu dara gan *intriģējošu, gan arī* pārdomas urdošu.

Lai *lasītājs neuztraucas, ja nevarēs atsevišķas nodaļas jēgu* uztvert *uzreiz* (brīdinu, šis *darbs ir arī* reminiscenču, atgādinājumu, *slēptu paralēlu* pilns/). *Manuprāt,* «Odu laiku» *pārlasīs tad, kad visa pirmā* daja būs *iespiesta, lai tad* no groteskās, *sarkastiski raupjās, pat* neglīto *paceļošas estētikas līmenī,* no apzināta «šizofrēniskuma» tiktu *pārsviests, jā, tieši pārsviests drausmā traģikā, bezcerībā, šajā* invalīdu nama *kariķētajā viepliskajā gaisotnē.*

Visu beidzot — daži *vārdi par* autoriem. Nevajag *viņiem piekārt ne jaunu, ne cerīgu rakstnieku birku. Viņi ir profesionāli un kā profesionāli arī grib tikt vērtēti un saprasti.* Bet, lai saprastu, skatīsimies uz pasauli ar

viņu teleskopu un *mikroskopu* vienlaicīgi, *atcerēdamies, ka dažubrīd būs viena acs* jāaizver, *bet varbūt arī jāmeklē* citbrīd *vēl trešā* un ceturtā acs. Vieglu redzi/ *Apzināsimies, ka literatūra dzīvi ne tikai atspoguļo, bet arī pārrada. Un no pārradīšanas, manuprāt, nav* jābaidās.

VIESTURS VECGRĀVIS

LIENĪTE MEDNE, VLADIS SPĀRE, JURIS ZVIRGZDIŅŠ

W

ODU LAIKS

Patiess stāsts par laikabiedru dzīvi, autoru fantāzijas un melotkāres izkropļots līdz nepazīšanai.

PIRMĀ DAĻA

I

Valgiem pirkstiem spiezdams pie iztukšota kuņģa kaklasaiti, — nedrīkst jaukt markas, un uzkost... uzkost vajadzēja) — Niklāvs iegrī|ojās bāra durvīs.

Labajā pusē zvejnieku kolhozs brā|ojās ar radošo inteliģenci. Pie intūristu galda — Niklāvs vienaldzīgi noiagojās, atsita vajā žaketes stūrus un, sagrūdis rokas kabatās, ieklausījās dūmakainajā murdoņā.

Pieminekļu Jorģēns kā vienmēr mētājās ar divdesmitpiecniekiem, klaigāja, tika kušināts un turpināja brēkt.

— Sampi, šampi! — viņš auroja kā briedis pie upes. — Es gribu, un viņas gribi Tonij!

Tonija — cēla un nopietni smaidoša — līgani izpeldēja no virtuves telpām, piespiedusi apaļā vēdera izspīlētajam baltajam priekšautam vēsu pudeli.

— Nē, es pats, es pats! — Korķis uzskrēja griestos, un putas noklāja Jorģēna seju.

— Nemuļķojies, Jorģēn! — Tonija stūķēja naudu viņa kaļķainā praķa kabatās. — Protams, tu esi liels mākslinieks. Lielākais no dzīvajiem. Bāz naudu kabatā, tikai bez mu|ķībām. Meitiņas tūlīt ies uz čučumuižu. Kam es teicu! Aizpogājies, Jorģēn, un bez aurošanas!

— Nē, Tonij, es ne ... es nekad ... Bet tagad man ir tik slikti. Ja tu zinātu, cik man ir slikti. Tonij, es gribu ... — iežmie-dzis padusē pustukšo šampanieša pudeli, Jorģēns satvēra Toni-jas roku, vilka pie miklajām lūpām. — Es gribu vemt!

Atbalstījis elkoni pret bāra leti, Niklāvs stingi, kā zivs caur akvārija stiklu, pavadīja acīm Jorģēnu, kuru vilka aiz rokām, bīdīja no mugurpuses līdz durvīm un, šveicaram piepalīdzot, tālāk, un lūpas neviļus savilkās sājā smīnā — tā ja, vecīt, Ir gluži

vienalga, vai tu dzer par desmitnieku un zacenei osti piedurkni, vai par simtnieku un aizēd ar lašmaizītl, tāpat tūlīt tiks noraustīts kloķis, viss nelabums aizskalosies, un tad — tiptiptip — atpaka|, pie galda klāt, sulas glāze vienā rokā un konjaks, lai zobiem nomazgātu nešķīsto garšu, otrā.

Niklāvs nočāpstināja lūpas un nepatikā saviebās, skatiens brīdi taustīja krēslaino telpu, atdūrās aiz stūra galdiņa sēdošajā Pēterī, kurš, nostatījis sev priekšā divas glāzes, snaikstījās pēc karafes.

Niklāvs atgrūdās no letes un, plati izslējis elkoņus, airējās uz priekšu dūmu un vārdu mutuļos.

— Un tad es diktēju savus spēles noteikumus!

— Un es! Es arī!

— Tu esi cūka, kaķīt. Cūka tu esi, un pats to labi zini, un visa tā jūsu borģele man ir līdz ... Tu zini, līdz kurai vietai!

— Zinu, zaķīt, zinu!

— Mēs šos paņemam tauvā un ejam uz Palmām. Tu, es tev prasu, tu zini, cik šitās koņas maksā Palmās! Tu zini! Nē, tu nezini. Un neviens nezina, un nekad neuzzinās, tā lūk! Punkts un ailes!

— Tonij!

— Toņa!

— Tonijas tant!

— O, ja es būtu dzejnieks ...

— Valodā, tikai mūsu tēvu valodā, mūsu mātes valodā, mūsu dzimtajā valodā, tur Ir glābiņš, vot! — smaga ga|asclrtēja roka pieplacināja vārdus sīkiem pjavas ziediem blāvi apgleznotajām galda flīzītēm, kas kādreiz — kur tie gadi! — kautri greznoja dāmu tualetes sienas.

— Marmorā tos iekalt, granītā un dzelzsbetonā! — Māla pelnu trauks palēcās gaisā un izšļāca gailošos cigarešu galus un līkos sērkociņu nodeguļus vēl nebijušā ikebanā, pelnu lavīna traucās pāri galdiņa malai — uz biksēm, kleitām un kaprona zeķēs iespīlētiem ceļgaliem.

Vārdi, vārdi, vārdi... Tie uzbruka Niklāvam, vijās ap viņu, krita un cēlās — vāls pēc vāla, — un atkal krita, un no jauna cēlās. Vārdi un pusvārdi, čuksti un slēptas raudas kā raudām, kā ķīšiem sarkanām acīm — tikai nepinkšķēt! — cēlās līdzi dūmu mākoņiem līdz pat griestiem, tad lēni kā silfīdu deja, kā mazi gulbīši uz pirkstu galiem nolaidās lejā.

Vāls pēc vāla kā rasotā rītā, izkapts nošņākstināti, vārdi, vārdi, vārdi... Vārdi kā lodes, kā alvas zaldātiņi — uz priekšu! Ne soli atpakaļ! Vārdi — Sērens, Zans-Pols, Natalī, Simona, Ernests, Ernesto, Kendzeburo — virda un biezēja, un veidojās, pārtapa un

distancējās, un, asinis gārgdami, salauztiem mugurkauliem, aiz muguras sasietām rokām, auļojošiem zirgiem pie astēm piesieti, radīja vai radīs. Kaut ko taču tie radīs ...

Vāls pēc vāla, izkapts steberēja pa purveļa ciņiem, un grīslis, vaivariņu ceri un kalmju zobeni, rāvas dzirdināti un mošķu loloti, ūpju un lēļu brēcienu žužināti, dūņu un pūstošu maitu piesūkušies vārdi... vārdi — rupji un izvelbtām acīm, ar lietuvēna sēklu asiņu duļķēs sālīta speķa vecīgā nespēkā, ar noliktavā piemirsta sapuvuša gurķa viedību — trekni un taukaini lēca gaisā, tizli apmeta kūleni, noplakšķēja kā spļāvieni uz grīdas, dibenus gorīdami, aizvilkās garām šveicaram, pie telefona aparātiem brīdi irgodamies ieklausījās sarunās, tad, ausis kā slapjas avīžlapas nokāruši, sviedrainiem pirkstiem gar bikšu priekšām grābstoties, iesteberēja tualetē, ieklunkuroja kabīnē un līdzīgi dēlēm piezīdās sienām kā liecība līdz nākamajam remontam.

Vāls pēc vāla, Niklāvs atvēzēja rokas un iegrima krēslā aiz galdiņa. Tās divas zilās acis, kas šūpojās blakus Pētera plecam, blāvā, pelēcīgi blondu matu ieskautā sejā bija parādījušās nesen. Pirms tam — Niklāvs noskurinājās un pastiepa roku pēc glāzes — te tādu nebija, šaura, it kā caurspīdīga seja, acis pārāk lielas un izbiedētas — kā stirnai... mednieks paceļ šauteni. Sniegbaltīte aiziet mežā pie septiņiem rūķīšiem, stirnas sirds pukst uz sudraba šķīvja, jaunā karaliene smejas un nokož gabaliņu kā tirgū pārbaudot preci... kvalitātes kontrole ... galvenais, nezaudēt kontroli un dzerot rik-tīgi uzkost. Kaut vai paša sirdi, ja nekā cita nav ... bet vēl jau ir, pāris maizītes ar desu vēl ir.

— Tu zini, Pēter, — Niklāvs iestūma mutē maizīti, — ar vienstobreni es tomēr ne ...

— Nē, ar vienstobreni neparko! — Viņš izrāva no paciņas cigareti un cieši ieknieba starp lūpām.

— Nu labi, ja pamatīgi papūlas, var dabūt arī divstobre-ni, — Pēteris, uzgūlies ar krūtīm galdam, tūlīt uztvēra Niklāva spējās nelabuma lēkmes pirms brīža pārtraukto sarunu.

— Viens frukts ar dlvstobreni stāvēja tādā smalkā meželī līdz pautiem sniegā, noblleza abus stobrus garām, un, tu zini, kas pēc tam notika!

— Tu ko, domā, ka es tev varu apgādāt kalašņikovu! Varbūt tu gribi, lai es tev arī dzotu no betona uzleju! Naudu tu gribi, bet riskēt! — Pēteris ielēja «švarcveisu» un, izstiepis roku, paskalināja gandrīz tukšo karafi Niklāvam gar acīm. — Re, vairāk nav, un nebūs ar...

— Tas kuilis viņam norāva pautus ... — Niklāvs domīgi cēla pie plānajām, rūsganas kožu saēstas bārdas ieskautajām lūpām

glāzi.

— Muldi! — Pēteris iesāņus aizdomīgi vērās Niklāvā, sirds sarāvās, it kā tajā pēkšņi būtu ieplūdusi krietna deva ledusskapī atdzesētu asiņu. Divi stobri, plāna ledus garoza atstaro blāvu mēness gaismu, elsodams gurkst sniegs zem kuiļa masīvā ķermeņa, stiklaini šķindēdama, lūst sērsna. Bladāc! Bladāc! Pēc piena, pēc piena ... Milzīgam spalvainam kurkulim līdzīgais dzīvnieks lēni pagriežas un ...

— Līdz pašai saknei, kā ar bārdas nazi! — Niklāvs saspringti iesmējās. — Bet katrā nelaimē ir arī sava daļa laimes. Vismaz no alimentiem tas frukts uz visu mūžu Ir pasargāts. Iesūdz šo, teiksim, kāda margaritka tiesā, šis vīrietis, sak, ir mana bērna tēvs, es gribu, lai viņš maksā mūsu kopīgajam bērnam likuma noteikto tiesu. Bet šis ņem un augsti godātās tiesas priekšā nolaiž bikses līdz ceļiem, un te nu, kā saka, komentāri lieki. Ko šis vispār var pateikt! Neies taču atzīties, ka parasta cūka nokodusi, nu labi, meža lops, bet tomēr...

— Nē, šis saka, es esmu trešā pasaules kara veterāns, invalīds tātad! Vai tad es negribētu, tu domā! Tā viņš šai. Un kā vēl! Bet... — Pēteris izslēja pirkstu, kā maza bajonete tas apvilka gaisā pusloku un notēmēja tieši Niklāva krūtīs. — Bet es nevaru. Tādā nu es esmu bētē. Bet tiesas kungi saka: tā taču ir viena prīmā anekdote!

Pēteris nogruģinājās kā meža cūkas sivēns un, dziļi iegrimis krēslā, sasēja pār kārnajām krūtīm labi koptās, sievišķīgi baltās rokas.

— Cik pretīgi! Kā jūs varat tik skaļi bļaustīties par šitādām cūcībām! — zilacainā meiča sparīgi kulstīja ar salmiņu kokteili dzeltenīgā, vēderainā glāzē.

— Kas tur var būt tik pretīgs, ja tā ir traģēdija, — Niklāvs, izbrīnā saraucis uzacis vai līdz puspierei, pagriezās pret meiču. Caur palso matu šķipsnām viņā pārmetoši iekodās aizkaitinātu acu dzeloņi.

— Nu jā, patiesībā tas zēns turpat sniegā arī nomira — no pārlieku liela asiņu zuduma ... vai drīkst jūs uzaicināt uz vienu deju! — Niklāvs stīvi, neatrāvies no krēsla, palocījās.

— Es nedejoju ... ar svešiem vīriešiem un .. . un, vispār, jūs esat ciniķis.

— Liec taču viņu mierā, Niklāv, vai tad tu neredzi... — Pēteris uzplāja sejai stingu, puritānisku grimasi. Ārprāts, klusais ārprāts, pašam mēsli pāri acīm, bet es te sēžu un neko nedaru, un nelaime zogas klāt, un tas meža kuilis — tā jau patiesi var bez bumbām palikt! — un Niklāvs ņemas kā tāds zaglīgs runcis ap putras bļodu, un tam visam pa virsu vēl šitā zostiņa, šitā ... šitā

kniksene! Nikni nošņācies, Pēteris ar vienu rāvienu ielēja mutē — velns, atkal tas caurais zobs! — šampanieša paliekas. Brr...

— Nu labi, — nerimās Niklāvs. — Vismaz glāzi pacelt, lai tam zēnam vieglas smiltis, kopā ar mums ... Tpu tu! Nevis smiltis kopā ar mums, bet pacelt kopā ar mums, iedzert, tā sacīT, to taču jūs varat, ko! No zemes tu esi nācis, par zemi tev jāpaliek . ..

— Neviens ne par kādu zemi nepaliek, — meiča negribīgi atsaucās, tomēr pacēla glāzi un, kā skaidrojot mežoņiem reizesrēķinu, piebilda. — Ir taču atdzimšana, karmiskie cikli ...

— Tas ir drausmīgi! — murmināja Pēteris, ar mēli taustīdams sāpošo zobu. — Jūs gribat teikt, ka ar šito viss vēl nebeigsies! Atkal jauns cikls, un atkal man būs jādomā, kur dabūt naudu!

— Nākamajā dzīvē jūs varat piedzimt par suni un jums nekādu naudu ... Vai! — meiča aprāvās un piesarkusi aizsedza ar roku muti.

— Piedodiet, piedodiet, lūdzu, — viņa dvesa caur pirkstiem. — Es negribēju jūs apvainot. Patiešām...

— Ja tā padomā, mēs arī tagad daudz neatšķiramies no suņiem, — rezumēja Pēteris. — Dzīvojam kā suņi, kā pēdējie suņi...

— Protams! — piebalsoja Niklāvs. — Kā pēdējie! Mums, jauniem, skaistiem latviešiem, jādzīvo kā tādiem basjakiem. Mēs te ar Pēteri ... — Viņš aizdomīgi palūkojās apkārt, pārliecās galdam un sazvērnieciski pamāja ar pirkstu.

Meičas acis iepletās vēl platākas, un, Niklāva skatiena sagūstīta, arī viņa nevilšus pastiepās uz priekšu.

— Mēs ar Pēteri, — Niklāvs čukstēja, — bijām sadomājuši nogrābt kārtīgu čunguru! Tas ir, sapelnīt labu naudu ar medībām ... Bet mums nav bises. Starp mums runājot, te ir vajadzīga kārtīga zviedru pusautomātiskā karabīne. Varbūt jums ir pa rokai kāda karabīne! Tad mēs jūs ņemtu kompānijā.

— Kāda karabīne! Kādas medības! — Meiča atkrita pret krēsla atzveltni, bālajā sejā parādījās tāda izteiksme, it kā Niklāvs būtu viņai piedāvājis tūlīt izģērbties un kailai dejot uz galda. — Jūsu zināšanai, es principiāli neēdu gaļu! Un vispār ...

— Tak ne jau ēšanai, bet pārdošanai! Tas vienkārši ir tāds gājiens, kā mēs visi vienā rāvienā tiktu uz zaļa zara. Jūs zināt, cik tagad tirgū maksā viens kilograms gaļas! — Niklāvs, aizmirsis piesardzību, vēcināja rokas, raustīja pats sevi aiz bārdas, sita pa krūtīm. — Ir, ir tādi zaķīši, kas vienā naktī uztaisa pustonnu! Vajag tikai kārtīgu stroķi, un lai aste neraustās! Un riska nekāda. Pats neesi muļļa un citus neaizmirsti! Man tur, — ar izteiksmīgu acu skatienu Niklāvs norādīja, kur, — un arī tur, — viņš vēlreiz pabolīja acis, — ir pazīšanās.

Tev tās lielās pazīšanās laikam dzīvo tepat viesnīcas otrajā stāvā, Pēteris pie sevis klusītēm smīkņāja, ja jau tik sirsnīgi blenz bāra griestos.

— Tagad, kad veikalā gaļu vispār nevar dabūt, tikai uz tirgu! Ja jūs iedotu to karabīni...

— Par ko jūs mani uzskatāt! Es neesmu nekāda plinšu sieva!

— Es jau nemaz nedomāju, ka jums pašai tā ir, — Niklāvs piespieda abas rokas krūtīm, augstsirdīgi un saprotoši pasmaidīja. — Varbūt jums tā ir tikusi mantojumā no vectētiņa. Padomājiet labi, vai viņš nepārveda no pilsoņu kara kādu «Luizi»!

— Kā jums nav kauna! Mans vectētiņš sen ir miris, un viņam nekad nav bijis nekādas Luīzes. Vecmāmiņu sauca par Emmu, un nu viņa citā dzīvē atkal ir kopā ar vectētiņu. Kā jūs drīkstat tā par viņiem domāt!!

— Mīļo meitenīt, — Niklāvs iespurdzās. — «Luize» tak nav nekāds sievišķis, bet pirmā zviedru pusautomātiskā karabīne, kuru izgudroja pilsoņu kara beigās. Tā ka jūsu vectētiņš mierīgi varēja vest «Luizi» mājās pie mīļās Emmas, un mēs to atkal varētu likt lietā. Stulbi taču, ka manta tāpat vien bez jēgas mētājas. Vectētiņa piemiņa tomēr, kaut vai aiz cieņas ...

— Pareizi, pareizi! — Pēteris, vēlreiz pārbraucis ar mēli zobam, kurš bija pārtraucis smelgt, iejaucās sarunā. Redzēs, cik tas skuķis var turēt. Nu jau drīz sāks bimbāt, un štrunts par to, ka «Luize» ir angļu rokas ložmetējs, ka ar Zviedriju un zviedriem tai nav nekāda sakara. Juku laiki, pirmais pasaules karš, pilsoņu karš — tāda varēja trāpīties arī latvju streļķim. Varbūt viņš ar to pašu ir apsargājis Smoļniju ... Nu labi... Labi, iespējams, ka viņam iedeva mūsu pašu «trjohļiņeiku», bet vismaz tā taču kaut kur ir... Kaut kas taču tai meičai noteikti ir! — Mēs ar jūsu stroķi varētu nolaist no kātiem trīs tūkstošus mežacūku.

— Nogalināšana ir liels, pretīgs grēks! — meiča noskaldīja. — Un, pat ja mans vectētiņš būtu atstājis karabīni, es vienalga nekad jums to nedotu, skaidrs!

— Ja viena cūka maksā vidēji četrus simtus, tad, trīs tūkstošus reizinot ar četriem simtiem, sanāk ... Mamma mia! — Pētera acis sajūsmā iegailējās. — Ei, veči, jūs dzirdat!

— Es to naktī iemestu Rīgas kanālā! Es ienīstu karu, es ienīstu slepkavošanu kā tādu! Un ja jums izdosies kaut kur dabūt to savu karabīni, un ja jūs ar to šausiet, tad nākamajā dzīvē piedzimsiet par tārpiem!

Pēteris pārsteigts nolūkojās ticības sajūsmas pārņemtajā meičā — un, pat ja viņa tic tiem tārpiem, ej nu sazini, te jau visādi salasās. Acis mirdz, krūtis augstu cilājas, tā jau ir īsta Brunhilde, Bridžita Bardo tā ir!

— Mēs būsim maigi, balti līķu tārpiņi un to vien gaidīsim, ka jūs arī nomirsiet, lai varētu … lai varētu … — Niklāvs pūlējās atrast pēc iespējas pieklājīgāku formulējumu tikko prātā ienākušajai domai un neatradis apklusa.

Meiča piesarka, un Pēterim likās, ka tieši tā pūlī nolūkojās ugunskura liesmu apspīdētā Zanna d'Arka. Fantastika!

— Kāpēc jūs nosarkāt! Mēs taču būsim mazi, nesaprātīgi tārpiņi, no mums nemaz nevajadzēs kaunēties, — Niklāvs, bārabērns, bija uzkāpis uz sava makabrā humora plosta, uz sava spoku kuģa, purva izgarojumi pūta burās — uz priekšu! — un neaizmirstulītes lai paliek aiz borta!

Tā, Pēteris sapilināja glāzēs pēdējās «švarcveisa» lāses, skumji pacilāja tukšās šampanieša glāzes, nu viņai laikam būs diezgan, tagad raudās.

Meiča neraudāja, ticība, pat ja tā ir kā sinepju graudiņš, dara brīnumus, kā krupjus viņa norija Niklāva pēdējos vārdus, saknieba lūpas un, it kā kāds viņai būtu pasniedzis abordā-žas āķi, metās uzbrukumā:

— Jūs sauc Niklāvs, vai ne!

— Nu ja …

— Vai jūs, Niklāv, varat pateikt, kāpēc jums galvā vienmēr nāk visādas jēlības! Jūs pats to zināt!

— Es zinu, un tūlīt visā godīgi atzīšos, tikai vispirms pasakiet man, kā jūs sauc.

— Rūta.

— Nu, tad klausieties, cienījamā Rūta! Es esmu tik *prasts* tāpēc, ka … ka … kaka. Nu, redziet, man atkal iznāca maza ka-ka! Tas man iznāk automātiski, šitādas kakas. Un es pats tur diemžēl neko nevaru darīt. Totāla neaizture, totāla! — Niklāvs kā mazs, labi audzināts puišelis pusgarās zeķītēs nolieca galvu un vainīgi pasmaidīja; tā nu iznāca, tant, ko nu!

— Viņam ir iedzimts rupeklības *gēns,* — teica Pēteris, nu viņai jābūt no kātiem nost, jāpašauj roka zem dibena, lai nesasitas.

— Nē, nē! Jūs abi neesat baudījuši garīgo gaismu. Jūs nezināt, kas ir Krišnas apziņa, kas ir Nirvāna … Ja jūs to aptvertu, jūs kļūtu pavisam citi cilvēki!

— Pavisam citi cilvēki mēs kļūtu tad, ja sadabūtu krietnu naudas žūksni! — nikni iesmējās Pēteris. — Tad gan mēs dzīvotu pavisam citu dzīvi!

— Mēs kjūtu tīri, miesīgi un garīgi, baltās pašaustās drānās mēs staigātu, un nekādas maucīgas, es gribēju teikt, nejaucī-gas domas mums nenāktu prātā, mēs sēdētu zem ozola kuplajiem zariem … — Niklāvs lallināja, maigi skatīdamies Rūtai acīs, un

viņa piekrītoši māja ar galvu.

— Zem banjana kuplajiem zariem, — palaboja Pēteris, šitos gājienus, šitos prikolus viņš zināja. — Un dzertu tīru franču konjaku ...

— Ak, jūs nabagi, nabagi, nabagi... — Rūtas acis beidzot piesprāga asarām. — Es jūs izglābšu. Gribat!

— Gribam! Nu, protams, ka mēs gribam! — Niklāvs sniedzās pāri galdam, satvēra abas Rūtas rokas un pameta jautājošu, blēdīgu skatienu uz Pēteri. — Pēter, tu arī gribi!

Pēteris skatījās uz noreibuša, klīstoša smaida iedobtu bedrīti Rūtas sārtajā vaigā, pār kuru asara bija novilkusi miklu, kā gliemeža pēdas atstātu, svītru. Glāb, Rūta! Rūta! Ruta! Rūtiņ, glāb! Mājās viss sagājis dēlī — šķirtā sieva aiz puķaina aizkara guļ ar mīļāko, kuru paša dēls sauc par papu, māte virtuvē piededzina sīpolus, sāp galva ... Glāb, Ruta, man ir tik slikti, neviens mani nemīl un nesaprot. Ruta glāba — viņu un Citus. Vienmēr. Kad nebija ko un ar ko iedzert, kad nebija kur un ar ko pārgulēt. Kad vajadzēja kādu, kas uzklausa un piekrītoši māj ar galvu, mierina, pabaro un noglāsta. Mazā Ruta ...

— Glāb, Ruta!

— Rūta. Mani sauc Rūta. Rūūta ... un, taisnību sakot, man liekas, ka es esmu apreibusi. Man griežas galva. No labās puses uz kreiso un no kreisās uz labo, — viņa apjukusi Iesmējās. — Vai to stipri var manīt!

— Protams! — Niklāvs izslēja bārdu. — Jūs jau esat riktīgā toņķī, un, ja tā turpināsiet, mums ar Pēteri nāksies jūs uz rokām nest mājās. Tāpēc mēs no sākuma izglābsim jūs. Pēteris vēl drusku pacietīsies.

Viņi salēja meičas kokteili savā un Pētera glāzē, priecīgi smaidīdams, iemalkoja un visžēlīgi piebilda:

— Un tagad jūs varat glābt mūs. Tagad mēs esam gatavi.

— Gatavi! — Pēteris pēkšņi cirta galdā kaulaino dūri. — Ne vella mēs neesam gatavi! Liekamies pilli!

Tonijas vērīgās acis pasviedās uz viņu pusi — nu nekas, neviens netrakoja, jauni cilvēki, lai jau!

— Liekamies pilli! Pilnība ir mans mūža sapnis! Caur Rūtu uz pilnību, — viņš apsita roku ap meičas pleciem, ierāva viņu sev padusē un spēcīgi sapurināja. — Un tad mēs visi būsim glābti!

Rūta izrāvās, skatījās platām acīm. Tie puiši taču nesa viņu cauri, un viņa te sēdēja kā tāda ... kā tāda ... Piecelties. Nosviest naudu uz galda, nē, labāk — sejā, un ārā! Prom! Nevis glābt, bet glābties. Un ātri! Ak, mana galva, mana nabaga galviņa, šis kokteilis, nē, divi — vai varbūt trīs! — kokteiļi garšoja tik labi un tagad ... ja nu viņa nostiepjas te slīpi! Visās nākamajās dzīvēs

viņu pavadīs dzērāju smiekli. Visās! Dēmoni rēks, daudzroku briesmoņi apkamps un piezīdīsies, un sūks. Sūks viņas garīgo enerģiju un ņirgs viņai sejā tūkstoš gadus kā mirkli, un mirklis ilgs tieši četrdesmit tūkstošus gadu. Četrdesmit tūkstoši reiz tūkstotis, trīs nulles un vēl trīs nulles, un vēl četrdesmit priekšā ...

Galva griezās. Nu nē, viņa necelsies un nekur neies. īss vājuma brīdis, tas pāries. Obligāti. Oum! Viņai ir jāpaliek te un jāglābj šie divi... tie divi viepji, kuriem bija četras rokas, pa abiem — astoņas. Kā viņi tika galā ar tām, kā! Tie cēlās un liecās, locījās un staipījās ... kā no Himalaju augstumiem pār viņu nolaidās seja, auga un tuvojās — viņa to jau bija redzējusi, noteikti bija redzējusi, bet kur ... Kur!

— Nu! Meitiņai par daudz ticis! — seja pavēra divas platas, sārtas lūpas. — Es domāju, puiši, viens ies un uzdancos. Paši redzat, ka viņai jāizloca kājas.

Tonija ar lielu trauku lupatu notrauca no galda šampanieša izmērcētos cigarešu galus, nomainīja pelnu trauku un, kā matrjoškas sastatījusi vienu otrā tukšās glāzes, krāva uz paplātes. Ak, laiki, laiki! — viņa nogrozīja galvu, kā drošs, apaļīgs ledlauzis irdamās cauri bāram, — un tā no divpadsmitiem dienā līdz vēlai naktij, katru dienu, visu mūžu šajā smieklu, runu un alkohola garaiņu sabiezinātajā atmosfērā. Ņemt tikai koku rokā ...

Niklāvs, galanti aiz elkoņa pieturēdams, vadīja uz bāra bīdāmo durvju pusi padevīgi pieklusušo Rūtu — viņa augstu cilāja nepaklausīgās kājas. Kā Arlekīns. Skolas le|(u teātra mēģinājumus vadīja vecīgā latviešu valodas skolotāja ar sirmu galvai apvītu bizi un laipnu smaidu Niklāvam, kurš, tikko noskanēja pēdējās stundas beigu zvans, aulekšiem drāzās augšup pa kāpnēm uz krēslaino kabūzīti aiz aktu zāles skatuves un saudzīgi noāķēja no nagliņas Arlekīnu. Sparīgi mētādams ar vati piebāztās kājas un rokas, tas Jaungada sarīkojumā smīdināja pirmklasniekus, un Niklāvs — piesarcis, lepns un laimīgs, ar sagriezušos kaklautu —, aplausiem skanot, zemu klanījās, pēc tam pakāra uz naglas nedzīvi sagumušo lelli un uz pirmo deju uzlūdza klases skaistāko meiteni. No Lielās zāles plūda smeldzīga, trīsuļojoša mūzika, paldies dievam, nekāda lēkāšana te nav paredzama, tāpat vien pabīdīsies kā mieralaika zaļumballēs. Cieši satvēris aiz rokas Rūtu, Niklāvs iestūma savu plecīgo augumu dejotāju murskulī. Rūta turējās pie viņa kā pielīmēta — plecs pie pleca, vaigs pie vaiga. Kājas pašas šļūkāja, viņi peldēja dūmos un «Galvaspilsētas» salātu izgarojumos mīksti un ļengani kā divi slīkoņi starp ūdenszālēm, — tās balstīja,

saturēja un neļāva pakrist. Balss mikrofonā nazāli stāstīja par tēva mājām, basām kājām un kaut ko svētu.

Rūta saausījās — ā, tas bija svētelis. Stārķis, kurš klabināja uz mājas jumta, mārkā sēri kurkstēja vardes, iesīcās ods. Zzzzzz!

Apkārt plaukšķināja, arī Rūta un Niklāvs sparīgi sita plaukstas, atkal iedīcās ods, klabināja stārķis, un galva griezās vairs tikai vienā virzienā. Nu, paldies par to pašu. Liels, liels paldiesiņš, kā teica omīte, varbūt tā bija viņa, kas tur dīca smalkā oda balsī Niklāvam tieši virs galvas — neskrien pa ballēm, bērns, nelaimi piedancosi, palasi labāk kādu grāmatu, aplaisti dobes!

Abām rokām iekrampējusies Niklāva plecos, Rūta atgāza galvu. Gar acīm aizvirpuļoja sanošais restorāns — estrāde, galdiņi, durvis, estrāde, galdiņi, pie durvīm atspiedies, Pēteris drūmi blenza dejotājos — kas šiem nekaiš, val-cerē. Saostījušies! Baigā nirvāna un tūdaliņ-tāgadiņ. Bet viņš! Viens, atkal viens. Nekā nebij, nemaz neceriet! Viņš tūlīt ies un piezvanīs. Rutai ne, Ruta lai pagaida — Pēteris sataustīja kabatā kapeiku un tuntuļoja pie automāta, — viņš piezvanīs Anitai.

— Sveika, Anita! ... Ak tā neesi tu! ... Tu esi tava mamma!

... Atvainojiet, man vajag Anitu ... Jā, es pagaidīšu. Ak, tu velns! ... Tu saproti — kāda hohnja — es domāju, ka tu esi tava mamma! ... Nemaz neesmu pillā! ... A, neko, sēžu bārā un, zini ko! ... Neuzmirsti. Es gribu tevi redzēt — tūlīt un tepat. Punkts! ... Nē, es nevaru, es esmu aizņemts ... Man ir svarīga tikšanās. Pa darba līniju. Tā ka, pati saproti!

... Nē, es nebraukšu, tu labāk paņem no muteres ceineri, paņem taksi, un es tevi te pie durvīm gaidīšu. Punkts, es karu klausuli... Ko!!... Kāds bērns! ... Tev būs bērns!... Un no manis!... Vai tu saproti, ko tu saki! ... Nē, es saprotu, es visu saprotu ... Ak, tu viņu sauksi par Jānīti!... Protams, ka mīlu, bet kāpēc tu domā, ka viņš ir no manis! ... Ei, kur tu paliki, kāpēc tu nometi klausuli! Ei, tūlīt pacel! Anita, Anita!

Vecišķi drebelīgu roku Pēteris kabināja klausuli uz āķa, domas trīcēja un steberēja. Jānītis! Ak, dievs! Un viņam makā viens rublis, un tas pats saburzīts, un pats viņš ir saburzīts, un mājās šķirtā sieva lamājas ar mammu, un glābt viņu var tikai brīnums. Brīnums un autopilots. Autopilots ieslēgsies, noteikti ieslēgsies, viņš nevar tā vienkārši ņemt un neieslēgties. Nevar! Brīnumi tačū notiek, brīnumiem ir jānotiek, Pēteris skaitīja kā lūgšanu, jānotiek, jā-no-tiek. Viņš ieslidināja roku kabatā un sataustīja vēl vienu divkapeiku. Kā kādas augstākas varas vadīts — Krišna, tas ir Krišna, Pēteris murmināja — viņa pirksts grieza numuru.

— Pasauciet, lūdzu, llzīti! … Ak, tā jau esi tu!… Un tā nav tava mamma, gočen!… Nē, neesmu, bet ar tām mammām vienmēr iznāk juceklis … Nē, es nevaru, bet tu paņem no mammas desmit, nē, piecpadsmit rubļus un taksi un brauc šurp! … Es gaidīšu pie durvīm, bārā … Ko! Mums būs bērns!! … Tu viņu sauksi par Jānīti. .. Nē, es neuzminēju, es to zināju … Protams, es tevi mīlu, un bērns ir mans, bet tā ir sazvērestība … Nē, tā ir sazvērestība pasaules mērogā!

. .. Ahā, tagad tu nometi klausuli un vairs necelsi augšā! Sazvērējušās …

Pēteris aizdomīgi ielūkojās telefona klausulē, kā domādams tur ieraudzīt Anitas un llzītes smaidošās sejas. Brīnums bija noticis, tur nekā nebija, skanēja aši, aicinoši pīkstieni. Lai tos neaizbiedētu, Pēteris uzmanīgi novietoja klausuli uz aparāta, izvilka no kabatas sauju sīknaudas un, rūpīgi izlasījis no nelielās kaudzītes visas divkapeikas, iebēra tās atkritumu urnā.

No zāles, saķērušies rokās kā divi Jāniši, iznāca Niklāvs ar Rūtu un, līgani taktī streipuļodami, devās uz bāru. Kā mēma parādība viņiem aiz muguras vilkās Pēteris. Mon dieu! Diable! Crotte! — viņš iesauktos, ja vien spētu savās apdullušajās smadzenēs atrast vidusskolā apgūtos franču vārdus, kurus jau sen kā bieza, necaurredzama Londonas migla bija pārklājis universitātes angļu valodas kurss. Gribējās kliegt, kliegt kā dzērvei purvā, bet tās jau kliedz tikai franciski. Ko vēl viņš varēja — brēkt, gaudot! Kā ījabs, kā karalis Līrs, kā ganu Krancis! Pēteris dziļi ievilka elpu kliedzienam, sejā iesitās bāra murdoņa, to pārbrēkt nebija iespējams, tas nu bija skaidrs.

— Ņem savu gultu un staigā, nomet savus kruķus un lēkā! Rūta mums liek, un daudz! Aiziet, aiziet tā kunga plosts! Tas kungs ir pievērsis mums savu vaigu un nenovērš. Viņš ir ņēmis pie sevis Rūtas vecmāmiņu, to māju Inčukalnā viņš ir pārdevis un to naudiņu viņš ir iebāzis Rūtas rokassomiņā. Lai gan …

— Niklāvs apstājās un, piešāvis roku pakrūtei, caur sakostiem zobiem strauji ierāva elpu, tā kunga pirksts ar garu nagu bija iedūris tieši zem ribām, ap to vietu, kur vajadzēja atrasties aknām, kā brīdinādams — tā dzeršana ir jāierobežo, ja jau atmest nav spēka, vismaz jāierobežo!

— Lai gani… — kā vāra atbalss atsaucās Pēteris, dzērve, dzērve kliedz purvā, augstu kājas cilādama.

— Jā, jā! Tās būs jūsu atvadas. Un sāksies jauna esme, — piebalsoja Rūta, kuru Niklāvs iestūma krēslā aiz galda. — Es esmu, tu esmi, viņi, viņa esm. Oum!

— Oum, — atsaucās Pēteris, tievs, gluži kā apmaldījies savā rupjvilnas džemperī, viņi ati|uka blakus Rūtai.

— Dievs ir sieviete. Divreiz divi ir četri. Tumsa dzimst no nāves, dzīvība dzimst no tumsas. Nāve dzimst no dzīvības. Oum! — sakopojusi domas, Rūta harmonizēja Visumu.

— Un bērni dzimst aiz nelietības … — stenēja Pēteris.

— Strunts par bērniem! Mēs paii tagad esam bērni, un viņa, — Niklāva tabakas nodzeltinātais pirksts mundri pavērsās pret Rūtu, — ir mūsu gurene.

— Ir jāsaka «guru»! — viņa laimīgi pasmaidīja un nožago-jās.

— Guru, guru, — Niklāvs brīdi sastinga modrā uzmanībā, tad strauji izlaida pirkstus caur garajiem, pār apkakli slīgsto-iajiem matiem, saraustīja kaklasaiti un pievērsās Pēterim. — Es domāju, nav te daudz ko čammāties, ņemam tūlīt lielo karafi un vienu iampi, tad divus, nē — trīs koņus līdzi un laižam pie tevis. Ko tu tāds noiālējles, domā, iķlrtene taisīs hajusi Nu, tad pie Aņutkas vai kur citur, pa ce|am izdomās.

— Braucam, braucam! — gavilēja Rūta, — ārā, ārā no iiem putekļiem un dūmiem.

— Braucam, — Pēterim viss bija vienalga, pie iķirtenes, Anitas vai Ilzes, pie Ellas, Maias, Nataias Rostovas, kājām uz Sibīriju, pa veco Vladimiras ceļu. Kad jau, tad jau! Bezdibenis vilināja, aicinoii māja bendes cirvis: lūgtum, lūg-tum, sēdieties, matiņus īsi, īsi, jeb uz kakla atstāsim! Vēl tikai ceļakāju no lielās karafes.

— Konjaku! Vienu, divus un vēl! — viņi iekliedzās. — Mēs varam dzert vēl briesmīgāk!

Tonija aiznesa tukio karafi un iampanieia pudeli, nostatīja galda vidū jaunu.

Rūta turēja līdzi glābjamajiem — ņems vēl un nolūzīs! Un konjaks, tas jau nebija kokteilis, tur bija kaut kas no saules un vīnogām. Tur bija Austrumi!

— Toņķī, toņķī, nu Rūta būs toņķī. Kā Buda, kā Kriina, kā tas ar daudzajām rokām, kā tam spokam, par tām mokām, jaunu pasauli sev rokam, ceļam, veļam, liekamies. Liekamies mēs pilli! — Niklāvs bija spārnos, tūlīt, tūlīt viņi celsies un lidos, tikai nesadauzīt galvu *pret* griestiem!

— Liekamies pilli! — uztvēra Pēteris. — Pilnība ir mans mūža sapnis, tas ir mans ideāls. Pilns vēders, pilnīga meiča, blonda pēc vella, pie dabas pilnīgās krūts. Un pats pillā! Tur ir kaut kas, ko saredz acs .. .V- domas pinās un maldījās kā mežā, koki nāca tuvāk un tuvāk, iīs paias sienas vecajā, mīļajā «Skapī» taču bija tie koki, tās bija no koka. Brūnas kā LB, elbē, abreviatūrā, ābēerrēvētēāūerā no Latvijas brūnās, brūnaļa. Brūna, brūna brūnaļa apaļu vēderu, līkiem ragiem …

— Mākslinieku kungi un citi laulības pārkāpēji! — Tonija,

staigādama gar galdiņiem, plaukiķināja rokas kā bērnudārza audzinātāja, kas cenias sasaukt izklīduios bērnus. — Mēs taisām ciet! Nē, nē, vairāk ne grama! Nāciet rīt! Citu rītu atkaliņ!

— Tonijas tant! — Niklāvs uzrāvās kājās un metās pakaļ pilnīgajam, iaurā kleitā iespīlētajam augumam, kā stirnas bērns mātes balto ļipu cenzdamies paturēt acīs stērķelētā priekiauta jostas puiķi. — Mums vajadzēja pāris …

— Nevar, iodien nevar, — Tonija kā līdzi juzdama paiūpoja galvu. — Mums kontrole.

— Tonijas tant! — Niklāvs lūdzoii izstiepa rokas. — Nu, kaut vai vienu!

— Nevar, puisīt, iodien nevar! — Tonija plaukiķinādama sparīgi aizsoļoja.

Gaisma pie griestiem trīsreiz nodzisa un iedegās no jauna, viņi tika uzdabūti kājās, ņurdot, rīstoties un murmulējot iestīvēti virsdrēbēs, iveicaram salutējot un klanoties — vai varbūt mēdot! — izstumti pa durvīm naktī, siltā un bezkaislīgā.

Pa kreisi, virs Brīvības pieminekļa izstieptajām rokām, mirguļoja trīs apsūbējuias zvaigznes, vēji lidināja gaisā tramvaja biļetes, cigareiu galus un pelēcīgus putekļus.

— Vēji pūš no Austrumiem! Vēji no Austrumiem ir stiprāks par vēju no Rietumiem! — deklamēja Rūta. — Mēs iesim uz Austrumiem, uz Dvarku.

— Uz Dzirnavu ielu, meitenīt, tas arī ir uz austrumiem, — mierināja Niklāvs.

Patvēruii zem elkoņiem Rūtu, slīpi pret vēju viņi iebrida naktī.

II

Pluskains vēji bija atnesis no Daugavas odus — tie sijājās pa Dzirnavu ielu nakts un pilsētas trokiņu aizsegā, meklēdami kādu vēlīnu gājēju, uzmācās iņabja tirgotājiem, kuri turējās vārtu rūmju ēnās un neuzkrītoii, slēpdami saujās cigareiu oglītes, vēroja apkārtni kā ārzemju spiegi sliktās piedzīvojumu filmās, ik mirkli gatavi izgaist, parādoties milicijas maiīnai, vai arī, zibenīgi un profesionāli novērtējot gājēju nedroio gaitu un apkārtklīstoio skatienu, izslīdēt no slēptuves un iečukstēt ausī: iņabi nevajag! Vajag, vajag, protams, ka vajag. Ko gan citu dzīvam cilvēkam var vajadzēt naktī uz Dzirnavu ielas, ja ne iņabi!

Pāri krustojumam aizdrebinājās dežūrtramvajs ar vientuļu aizmiguiu pasažieri uz aizmugurējā sēdekļa.

— Piezīdies kā ods, — Pēteris pavadīja acīm tramvaju.

— Tas ir kaut kas nenormāls … — nedaudz piepacēlusi svārkus, Rūta pliķēja ar plaukstu pa ceļgalu. — Viņi kož cauri

zeķēm!

— Nabadziņam gribas ēst, nabadziņam gribas dzert, — murmināja Pēteris. — Viņam gribas, gribas, gribas ...

— Jaunas, siltas asentiņas! — spalgi iedīcās Niklāvs. — Bet tu viņus galē nost. Kā tev nav kauna, cienījamā Rūta! Iedomājies vien, ka tevi kāds cenias nosist, tikko tu pastiep roku pēc iampanieia glāzes!

— Es jau tikai gaiņāju! — Rūta palaida vaļā svārku malu un savicināja rokas ap galvu. — Kii, kii, kii. Lidojiet prom uz siltām zemēm, dzeriet nektāru no orhidejām!

— O! — Niklāvs spēji apstājās un izslēja gaisā pirkstu.

— Nektārs! Lūk, kas mums ir vajadzīgs! Un ātri! Jūs tepat pagaidiet, bet es aizlidoiu pakaļ!

Viņi nogaidoii pavērās Rūtā, kura, vēzēdama rokas, streipuļodama un klupdama griezās kā kucēns, kas cenias notvert pats savu asti.

— Tikai fiksi! — atsaucās Pēteris. — Nu, ej taču, ko blenz!

— Tu ko, galīgi! ... — Niklāvs izgrieza uz āru bikiu kabatas, zemē nobira salauzīti sērkociņi un tabakas druskas. — Nauda taču pie viņas.

Rūta apstājās un sāka rakņāties rokassomiņā ar tik drudžainu steigu, it kā Niklāvam būtu sākusies sirdslēkme un glābt viņu varētu tikai tā vienīgā nitroglicerīna tablete, kura noteikti te bija. Tai bija jābūt! Pirksti aptaustīja kabatas lakatu, piezīmju grāmatiņu, spoguli, iegrima sieviiķīgu sīkumu piebārstītajā tumsā, spraucās aiz atplīsuiās oderes, satvēra vairākkārt salocītu naudaszīmi. Trīs atvieglotas nopūtas saplūda vienā, savijās grīstē, uzvirpuļoja gaisā, aiztraukdamas projām spin-dzoios odus.

— Kāpēc tad uzreiz tādu! — Niklāvs atlocīja lielo gaiii brūno naudaszīmi.

— Man citādas nav .. .

— Pilna soma ar iitādām! — Niklāvs iegrūda naudu kabatā.

— Vairāk nav ... nepietiek, ja! — viņa brīdi klusēja, tad, uzticīgi ielūkojusies Niklāvam acīs, piebilda: — Man mājās ir vēl. Divas.

Kad bija pārdota miruiās omītes nelielā mājiņa, tantes un onkuļi, māsīcas un brālēni, saņēmuii naudu, ilgi apspriedās un, nolīkuii pār rūtiņpapīra lapu, rēķināja un rēķināja, pa kārtai ķīmisko zīmuli laizīdami, līdz izrēķināja, ka Rūtai pienākas četri simti piecdesmit rubļu. Vienu simtrubļu zīmi viņa iztērēja tūlīt, nopirkdama sen kāroto «Bhagavadgitu», divus zeķu pārus un rokassomiņu, piecdesmit... piecdesmit, laikam, palika tur, bārā, bet kas gan ir nauda, vai par to vērts raizēties ...

— Neuztraucies, pietiks. Tikai... kas iito varēs izmainīt! — Niklāvs nogrozīja galvu un apcirties devās projām pa Dzirnavu ielu aiā, nosvērtā solī kā apdzēries kantorists uz arodbiedrības sapulci.

Pēteris, atspiedis muguru pret notupušu fasādi, vēroja Rūtu, kura, iežmiegusi padusē balto somiņu, stāvēja un viegli, tikko manāmi līgojās, nepievērsdama uzmanību odiem, kuri, kārīgi snuķīšus saslējuši, sēdās uz viņas stilbiem un līdz elkoņiem kailajām rokām.

Glābēja! Viņš, saverkšķījis seju, novērsās — pazīstu es tādas glābējas! No sākuma: še tev aliņš, te tev tīrs krekliņš, bet pēc tam — pie tiesas, un maksā ragā ... Par visu! Uz kapeiku norēķinās. Ticīga šitā esot! Kas tā par ticību, ka skrien svešiem vīriešiem pa mellu nakti līdzi! Un ja nu es tevi te izvarošu, ko! Un ja nu ...

— Un ja nu es tagad eju viņam līdzi un atstāju tevi te vienu! — viņš savilka lūpas grīnā smaidā.

Rūta neatbildēja, tikai ciešāk piespieda sāniem somiņu.

Pēteris nokremšļojās.

— Tev vienmēr simtnieki mētājas somā!

Rūta klusēja.

— Un kāpēc tieši vienā gabalā!

— Es nicinu naudu. Jo lielāka naudaszīme, jo tā derdzīgāka un sīkāka. Naudā nav nekā garīga ... Tas ir simboliski ...

— Man gan ... tas ir, es ... es arī vispār nicinu naudu. Nauda kā tāda man nav vajadzīga, bet brīvība, ko tā dod ...

— Nauda nes tikai verdzību!

— Ak, šitā gan, ko! — Pēteris aizsvilās. — Tieši vergiem jau nekad nav naudas. Zinu es šitos, kas no rītiem pie bodes diedelē divdesmit septiņas kapeikas. Iedod, iedod ... Ar kāju pa purnu tādiem iedot!

— Bet, Pēter! — Rūtas sejai kā viļņos grimstoša «Tftanika» karnevālisko uguņu atblāzma pārslīdēja izbailes. — Kā tā var teikt par cilvēku: pa purnu! Un vēl ar kāju!

— Kas tur ko neteikt! Un iemaukt arī varu, ja vajag! Man, kā nekā, ir četrdesmit sestais izmērs. Nekur nevar dabūt godīgas kurpes, jāiet uz «Gigantu» iepirkties, bet tur tādas apakšbikses pārdod . . . Mēms var palikt! Ar tādām tikai lāči un zirgi cirkā uzstājas. Es vienreiz pats redzēju, — Pētera domas spirinājās, kārpījās un sprausloja kā Gaujas krācēs agrā pavasarī puišeļu iemests kaķis. — Atved cirkus furgons lāci, un nu tik liek miškam priekšā šitās salātkrāsas semeikas, un nu tik mēra. Nē, ziniet, tās miškam dupsīti berzīs, astītei traucēs, iedodiet citas, miškam, ziniet, jābrauc uz Itāliju uzstāties. Miškam uz Itāliju, ja! Bet man! — viņš piebāza degunu cieši klāt Rūtas satumsušajai sejai,

«Titaniks» bija nogrimis. — Man negribas uz Itāliju! Man arī gribas, bet nav naudas. Vai tā ir dzīve! Verdzība tā ir. Verdzība saiātenēs ...

— Pliekani... — Rūta soli atkāpās un pieslējās mājas sienai.

Pēteris plātījās rokām un kustināja muti kā mēmajā filmā, Rūtas galva dūca un sanēja, pa «Skapja» stikloto ārdurvju apakšu kā tieva čūska cauri pilsētai aizvijās degoša bigforda aukla, vienā mirklī sasniedza Rūtu, uzspridzinot smadzenēs «švarcveisa» glāzi, kuru turpat vai ar varu viņai bija iespiedis plaukstā Niklāvs kopā ar vārdiem «Līdz Nirvānai viens solis!» un pierunājis iedzert uz visvarenā Krišnu veselību, un viņa nevarēja atteikties. Kā gan varēja atteikties dzert uz tā vienīgā veselību, kurš melns, melni Ullā, nē, ir jāsaka — violets, melni zils kā negaisa mākonis nes atbrīvošanu tveicē vaimanājošai zemei — oi, oi, oi, Krišnu, tas, ko savā traktātā «Krišnu dzīve» aprakstījis Benkimčondra Čettepadhai, tas, par ko māca Lailu Džī Lai, nolallināja atmiņa, glāze kā tukšuma baltais simbols pielija ar veldzi, skalojās un ieplūda Rūtā, apdedzinādams kaklu. Un tad vēl un vēlreiz — uz visu aizgājušo piemiņu un tubrālības, un par tiem, kas miruši bērnībā, tīri un nevainīgi, un Rūta iedomājās savu dzemdības mirušo brālīti, kurš tagad jau sen ir princis citā karmiskajā ciklā, un nu viņam ir labi, tik labi...

— Es vairs nevaru ... — viņa aizvēra acis. — Man ir slikti.

Apstulbušais Pēteris aprāvās pusvārdā — kā gan var būt

slikti no Itālijas! Svētā Marka laukums, viss vienos baložu mēslos, bagātas amerikānietes ziliem matiem, gondoljeru dziesmas japāņu aparatūrā, jūraszāles, grimstoša pilsēta, lauvas ģerbonī tup, pirkstgalos pacēlušies, lai nesaslapinātu kājas, dodžs dodas saderināties ar jūru, gredzens lido ūdenī, Jago kāri noskatās, moris žņaudza rokās nēzdodziņu un nožņaudz Dezdemonu, Eleonora Dūze pacēlusi rokas pret debesīm, vien-motora lidmašīnā lidinās Gabriels D'Annuncio, leģionāri, atdarinādami Cēzaru un Garibaldi, dodas uz Fiumi, zeme trīc Sicīlijā, nav miera zem olīvkokiem, Pizas tornis šķībst, gvelfi ķildojas ar gibelīniem, bet Dante visus sarindo savos lokos, viss lokās, liecas un liekas pilns ...

Sagrābis Rūtu, kura tiecās nosēsties turpat uz asfalta, zem padusēm, Pēteris ievilka viņu kādā no Sanremo tumšajām pavārtēm. Nē, tā tomēr bija Venēcija, Venēcija gan, un drīz gondolā atbrauks Niklāvs, un viss būs kārtībā.

Nosēdinājis Rūtu uz tukšas koka kastes, Pēteris atbalstīja roku pret sienu virs viņas pleca un mierinoši čukstēja:

— Nekas, nekas, tas no svaiga gaisa. Tūlīt viņš atšļūks ar gondolu, tev vajadzīga gondola ...

— Negribu gondolu, es izvemšu viņu ārā ... Es neko negribu. Tas ir dieva sods. — Rūta vaidēja, satvērusi galvu rokās, un rimti, vienmērīgi šūpojās vārdu taktī.

— Nekas, nekas, tūlīt viņš ar gondolu . . . Vienu mazu šļuku no kakliņa ... — Pēteris papliķēja stingro, apaļīgo plecu, un Rūta pēkšņi, it kā kāds viņu būtu spēcīgi pagrūdis, atšļuka ar muguru pret sienu un, atgāzusi galvu, aizvēra acis.

— Būs labi, būs labi... — Pēteris turpināja vienmērīgi glāstīt silto plecu, tepat netālu, kā granātu ar izrautu degli iežmiedzis plaukstā simtrubļu zīmi, klīda Niklāvs, meklēdams šņabi. Viņš var mūs neatrast, domāja Pēteris un pār plecu palūkojās uz ielu, tur, vārtu rūmes viņā galā, laternas gaismā viļņojās un zaigoja riepu nopulētais bruģis, tas viegli cilājās un šķita mēnesnīcā klusi elpojam kā Venēcijas kanāls, pa kuru marmora gondolā atbrauks Niklāvs, gondolas priekšgals šķels mazos, apaļos granīta vilnīšus kā sviestu, un aiz muguras paliks milzu mīdijas atstāta vaga smiltīs, kurā droši vien atkal ievilks kādu kanalizācijas cauruli, tāpēc ka visu un vienmēr piegāna, apgāna katru svētumu, baznīcām nogāž krustus un no zvaniem izlej lielgabalus, lai pēc tam cits citu apšautu un visi draudzīgi satrūdētu krūmiem aizaugušos brāļu kapos. Arī viņa satrūdēs, tikai pagaidām to pati vēl nezina, viņa guļ un sapņo par atdzimšanu ...

Rūta, kā pirmklasniece salikusi klēpī rokas, mierīgi elpoja, pilnīgās krūtis viegli cilājās. Gar pretējo sienu sānu čauksti-not, pagalmā ieskrēja žurka, pa ceļam iedurdama viņos kniepadatas aci. Pēteris noskurinājās un atrāva roku no Rūtas pleca.

— Piesmiet gribēji!

No pagalma dziļumā sakrautās malkas grēdas aizsega klusi kā spoks izripoja invalīdu ratiņi. Izliekusies no tiem, kaulaina galva izriestiem vaigu kauliem, aizdomīgi vērtējot notiekošo, pagrieza pret Pēteri apsārtušu gaļīgu degunu.

— Viņa ir pilna kā mārks ...

— Gribēji gan, gribēji, bet es, lūk, izmaisīju! — ratiņi līču loču pieripoja tuvāk.

— Turi žaunas, vecais mērkaķi! — Uālijas ērce bija atlaidusi Pētera smadzenes, viņš atkal stāvēja*Dzirņavu ielas pavārtē, kopā ar aizmigušo Rūtu un uzmācīgo invalīdu. — Tā ir mana sieva.

— Atvaino, puis! — vecis pēkšņi, noliecies pār stūri, spiedzoši Ieraudājās. — Es vizinājos Mežaparkā, un viņi izvaroja. Manā acu priekšā! Lai vecais kraķis pakaifo! — viņi teica. Vai tāpēc es līdz Berlīnei aizgāju, lai jūs tagad varētu izvarot! Vai tāpēc mēs karojām! Vai tā mēs jūs audzinājām!

— Ko jūs vispār varējāt audzināt, slepkavas?,«Izkāvāt visu

pasauli, tad nomazgājāt asiņainos nagus un nācāt mums stāstīt, ka nav labi raustīt kaķi aiz astes. Tev nav.'lftfeteraut) Man čalis aizgāja pakaļ, bet...— Niklāvs «ija projām pSrāk ilgi, veselu mūžību, atstājis viņu te ar visādiem| sektantie m un izvarotājiem.

— Es pats meklēju, — invalīda spafaCt gaudas aprāvās tikpat spēji kā sākušās, viņš izslējās uii uzlūkoja Pēteri cerību pilnām izbalojušām acīm, kuru kaktiņos, vēl mitroja asaras.

— Tu saki, čalis aizgāja pakaļ! ledosi vienu mēriņu!,

— Par to, ka man virs galvas ir mierīga;, debesis! — Pēteris ņirdzīgi novilka. *MļĀM*

(Turpinājums®»®

Nu jā, es gribēju, lai dzejolis
par īstenību kļūst,
lai mūžs ir spilgts un īss,
un starp rindām — bezdibenīgi kluss.
Es gribēju vismaz, lai gaišs
gurdenā naktī dzejolis paliek — kā logs.
Un kas tagad man kaiš?
Rāmā mūžā pieradināti vārdi pieniņu lok.
Mānās draugi, labu gribēdami,
un vilcienu saraksti mainoties.
īstais vilciens tikpat būs jāgaida gadiem,
un, kad tas pienāks, manis vairs stacijā nebūs.

Tad nu tai īsaja bridi — īsaja dzīve — kamēr stacijā nīkstu, vēl jāpaskaidro būtiskais sīkums: bija reiz dīvaini ļaudis, kuriem šķita, ka stacija līdzīga sapnim: sajaucies tālums un tuvums, ja pamanās, var pat bez biļetes izmainīt likteni — gluži kā sapnī.

Dīvaiņi izzuda laikos, kad es vēl biju par jaunu. Tagad nu vilcienu gaidu — bet draugi apgalvo, ka tas kursējot tikai vasaras sezonā — laikam tāpēc, ka ziemas sapņi par gausu.

Gaidu vilcienu. To, ar kuru aizbrauca dīvainie ļaudis.

* *

*

Un kurš man kādreiz atdos mani atpakaļ? Vai rubļi tie, ar kuriem bruģēju es bērniem ceļu cauri bērnībai?

Vai vārdi, kuru īsto seju,
reiz saredzētu, nespēju vairs aizmirst?
Un tad sāk likties, ka no manis pašas vairs tikai vārds.

Vēl esi tu. Varbūt ka tur pie tevis es dzīvoju — un neatgriezīšos pie sava iztērētā vārda atpakaļ.

Nevajag kapakmeni.

Man pilnīgi pietiks ar zāli. Runas arī nevajag. Mēs aizrunājušies bijām par tālu.

Nevajag smaguma lieka, kad melu ēna krīt pāri.

Viss beigsies labi. Debesīs — tajās zemākajās — būšu spāre caurspīdīgiem, caurspīdīgiem spārniņiem.

* *

*

Kad sula uzvārās zem augļu rāmās mizas, kad taurenis mirst, bezcerīgi sapinies šīs dienas

atpītajās bizēs un taurenim uz spārniem novīst neatminēts — kā tava

sejā — raksts, izkūst lappuses un no dzejoļa paliek tikai melnā

kaislības dakts.

Tik sievišķīgi — svešus spārnus pielaikot kā apmetni no svešiem viduslaikiem,

maukt smagus gredzenus uz pirkstiem nabadzīgi slaikiem un just, ka sirdī urbjas citam putnam šautā skrots.

Šai spelei noteikumi vienkārši — pat parak, un nosaukums tāds mīlīgs: «Viss jau pāri».

Tev šorīt sāp? — Nē, ne, nu viss jau pāri kā nakts. (Kā nakts uz piekto februāri.)

Pat mierināties vari — palikuši dzejoļi. (Tie neuzrakstāmie pāris.)

* [17] *

Es mīlēju šo nonāvēto līci un visos savos vientuļajos svētkos es saucu viņu ciemos, vai pie viņa gāju. Nu man šai pilsētā vairs nebūs svētku. Pa piedrazāto smilšu līkautu drīkst aiziet atvadīties. Saule spīd, un bērinieki līksmi. Bezspēcīgo mīlu kā bezvērtīgu monētu var iemest uz atgriešanos aizliegtajos viļņos.

Es mīlēju šo līci — un es ļāvu, lai viņu nonāvē.

* * * .

Kad izdodas atrast brīvu laiku
un mazliet brīvas dvēseles sevī,
nav brīvas vietas papīrlapai — un mana brīvība
paliek bez vārdiem, mana brīvība
būt bērnos nemirstīgai izmirstošā pasaulē,
starp puķēm gulēt izplēnošā dārzā.

* *

*

Un arvien biežāk manā vietā rēgojas tas nogurušais, ļaunais bābietis.

Nē, spogulī vēl ne, bet dzejoļos — kas ir daudz ļaunāk.

Viņa ir godīga, protams, godīgāka par mani.

Būt bērniem par rotaļu biedru vai sadzīves Gaujā par skaistu ziedu viņai nav lemts. Viņa zin laikus un cenas, un ēnas. .

Viena no viņas ēnām drīz bušu es.

Mans liktenis laipni lemtais, tu biji un paliki svešs, bet es tavās robežās augu kā nevietā iesējies mežs.

Pat zāģu un cirvju sapņi vairs nevajā. Vētras bij skaistas. Nu piepildies, likten! Sūnās svešas sēkliņas kaisās.

* * *

Man — kārtīgajai — parunāt ar sevi — nekārtīgo ir atjauts pa nakts melnumu, kad elektrība stīgo un istabas dzidrajā dzelmē grimuši bērni un vīrs, un brītiņu neliekas svarīgi, vai dzīvoklis netīrs vai tīrs.

Plaukst melnas tulpes man pirkstu galos.

Vēlāk vajadzēs rokas ilgi zem krāna skalot.

Melni tauriņi skraida gar lūpām.

Rīt pļāpāšana pie brokastu galda man sagādās rūpes.

Cik mājīgums ir mānīgs . .. Spēļu lietas cik ātri plīst. ..

No visām debesīm šai'vienīgajā vietā mēs nokritām . .. Cik agri sākas rīts.

Tas tāds vecs paradums — plūkt no kokiem vai debesīm

pantus,

vai no asfalta pacelt — un maksāt tikai ar nogurumu, un pārdot atkal par jaunām skumjām.

Bet par tevi — visi vārdi man pašai pieder, nejūtos parādniece ne saulei, ne nāvei, ne sniegotām priedēm. Tik mūžam ilgst tavas bēres — gandrīz kā mūžīga dzīve. Lln es gribēju sacīt, bet aizkliedza baiļu ķīvīte, jo tie nebija vārdi, ko bērēs drīkst.

Un kas paliks pēc manis? — Stingra klusuma švīka.

KULTŪRA

NORMUNDS NAUMANIS

LAIMĪGJf JAUNO

GADU,

BET AINOTA—TĀ PATI

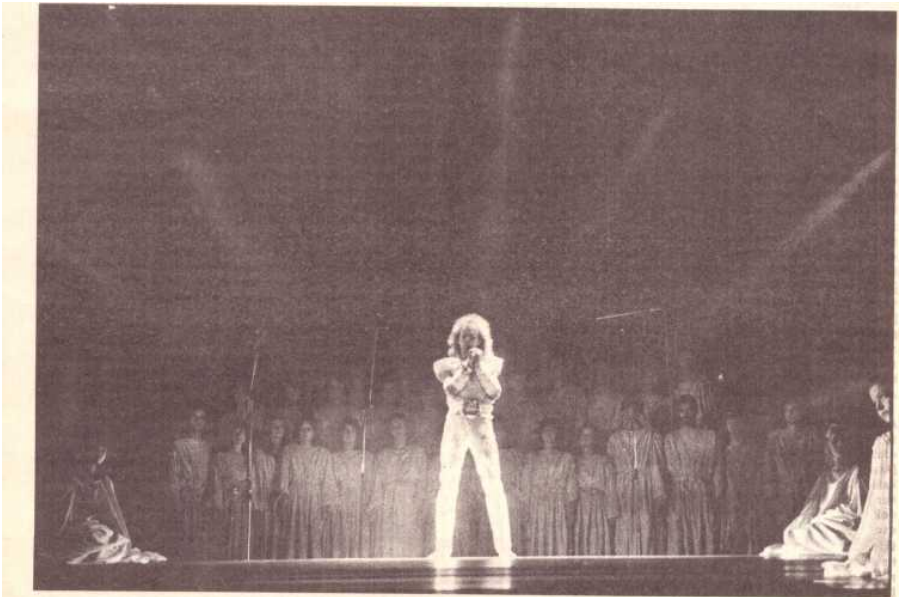

II CIK SKAĻI DRĪKST SAUKT?

Es pieņemu un atbalstu, ka Lāčplēša '88 spēks netiek deklarēts kā patruls fizisks pārākums, kā no lāču mātes mantoti muskuļu kilogrami. Sls rokoperas varonim nepiestāv nodarbošanās ar kultūrismu, kaut arī tas varētu šķisties izdevīgs modes aksesuārs (un daudzi potenciālie izrāžu apmeklētāji izteica šaubas un sašutumu — kā zēniskais IGO, kuram drīzāk piestāvētu Cibiņa loma, uzdrīkstēsies tēlot šo latvju VARONI! Arī viņiem, potenciālajiem klausītājiem un skatītājiem, būtiskāks likās ierastais vizuālais stereotips, *kādam vajadzētu būt* Lāčplēsim. Jeb vai romantiskas sievišķīgas alkas pēc kaut kā cēla, liela un

smuka?!).

Pārliecinoša ir rokoperas veidotāju vēlme — likt saprast, ka tieši šobrīd aktuāls garīgi attīstīts cilvēks, ar intelektu spēcīgs, jo, galu galā, nekādai fiziskai cīņai ar melniem bruņiniekiem taču neesam gatavi — gan mūsu par maz, gan . . . kārtīgu zobenu trūkst. Un tomēr — rokoperas finālu ar šo «tikai dzirdīgo» Lāčplēsi tās autori redz traģisku! Tātad — vēl par maz ir tikai DZIRDĒT (tas ir — just, saprast) tēvzemes sāpes un problēmas . . . Šķiet, rokoperā neierakstīto vārdu enerģija uzdod sakrālo jautājumu — KO DARlT? KĀ?

’ Sk. «Avots», 1989. № 1.

Stāvoklis ir dramatisks — «latvju zeme vaļā stāv. / Tā kā dzīsla, pušu rauta», konstatē izrāde, raisīdama protesta un patriotisma jutoņu zālē sēdošajos. Jā, pirmais solis tātad — sperts: te nu mēs stāvam, — krustcelēs. Kā mazi bērniņi.

Tāpat skaidrs, ka šī darba panākumus noteica Laika apstākļi — virs Latvijas spīdēja cerību saule, nē, tā iegāja zenītā! Sakritība ar emocionālo pacēlumu tautā bija «garainis, kas veicina vārīšanos», un man šķiet divdomīgs to cilvēku aizdomīgums, kas M. Zālītes un Z. Liepiņa darbā meklē «progresīvās konjunktūras» pēdas. Tad jau ikvienam, kurš ievēro situāciju savā zemē un izsaka savas domas par to, nāktos piekārt «konjunktūrista» šilti. Spēju uztaustīt «degošu tēmu» es drīzāk sauktu, īpaši attiecībā uz Māru Zālīti, par kultūrpolitiķa iemaņām, speciālu talantu varbūt. Ja ne tā, tad visu «Lāčplēsi» nāktos dēvēt par iztapšanu plašas publikas gaumei: tautiski aizkustinošs sižets, roks, gandrīz visas mūsu zvaigznes! (Kurš metīs akmeni? . . .)

Kurš būs tas soģis, kas norādīs, cik skaļi drīkst saukt Latviju vārdā?

III SKAŅAS — GAISMAS STROKU TONNAS, SVIEDRU UN DVĒSEĻU X MĒRVIENĪBAS

Skatoties izrādi sporta manēžā, vienlaikus nākas gan priecāties par to, ka beidzot redzam rijīgajos show biznesa žokļos godam ieliekamu kumosu — ar pieklājīgu (bet mūsu mērogiem — pat grandiozu!) gaismas iekārtu*, ciešamu skaņas aprīkojumu**, ļoti plašu dalībnieku sastāvu, kura organizēšana vien 20 izrādēm (piebilstot, ka «Lāčplēša» komanda tika komplektēta no vismaz velna duča kolektīvu un sasniedza ap 200 cilvēku) ir unikāls fakts.

Gan skumt par vairākām inscenējuma un horeogrāfijas «bedrēm», kuras klupināja «Lāčplēsi» un draudēja iegrūst to atpakaļ «naivā» teātra provinciālajā dīķītī. (Tā šad tad arī notika.)

Gan nedomāju, ka še nāktos sēri pūst — ar domu sirdī: kā smejies, pirmie *sllcēni jākucina!* Jo — nekļūdās tas, kurš neko nedara; būtu tikai vēl vairāk naudas un derīga materiāla rokoperas žanra attīstībai Latvijā, lai «Lāčplēsis» nesanāk kā tāds vientuļš Pumpura jubilejas gada «modernizētais monuments». Un, lai Liepiņš nepaliktu rokoperas

žanra pirmatklājējs pie mums (kas nav īsti tiesa, jo sen gadus aiz muguras Liepiņām stāv Imanta Kalniņa «Ei, jūs tur!») un vienīgais tēvs.

No otras puses — darbs ir padarīts, tas jau dzīvo savu, suverēnu un no autoru gribas neatkarīgu dzīvi, un ir jābūt gatavam dzirdēt visdažādākos spriedumus — no sentimentālas jūsmas par Muktupāvelu vai Igo līdz pasaules rokoperu prakses pārzinošu rutinieru belzieniem — bet latviešu karalis taču ir pliks!

Galu galā, paliks ari Laika vērtējums — gan tā laika, kurš «Lāčplēsi» nesa viļņa galotnē, gan tā, kurš vēl nāks. Un laiks, kā zināms, IR arguments — nežēlīgs, bet patiess. Savukārt neviens no mums nav pasargāts no Mocarta vai Saljēri laimes un ciešanām. Laika stiprajās skavās.

Respektējot profesionālo ētiku, nespriedīšu par smalkām muzikālām kvalitātēm (neesmu speciālists — muzikologs), bet nevaru atturēties, nepiebildis, ka vairākas tēmas manī emocionāli ļoti dziļi rezonē vēl šobrīd (Igo, Zigfrīda Muk-tupāvela un Jāņa Sproģa solonumuri, Igo un Sproģa duets, Kangara — Imanta Vanzoviča un 3 velnu saruna I daļā, Mirdzas ZIveres balss). Tāpat neuzskatu Zigmāru Liepiņu par plaģiatoru, jo «Jesus Christ Superstar», Stinga un latviešu tautasdziesmu motīvu atbalsis, ko dzirdēju «Lāčplēsī», nebūt neliecina par sliktu gaumi. Mani šie iespai-dojumi vēlreiz pārliecināja par savdabīgo, XX gadsimta beigu popkultūrai raksturīgo eklektismu kā stila principu un tā ietekmes spēku, citēšanu kā polistrukturālajos žanros. (Te gan var piebilst, ka labāk ir neatkārtojoties citēt pašam sevi nekā citus. Tomēr būtībā — princips ir tikai ierocis, svarīgs — rezultāts, kā to izsenis pierādījusi mākslas pasaule. Bet par rezultātu «Lāčplēša» mūzikas gadījumā, kā teicu, spriežu no «vienkāršā klausītāja» necilā krēsla. Un šis spriedums taču man netraucē klausīties *«Pet Shop Boys»* un *«Communards»,* bet mīlēt *King Crimson* vai *Zarah Leanderl*)

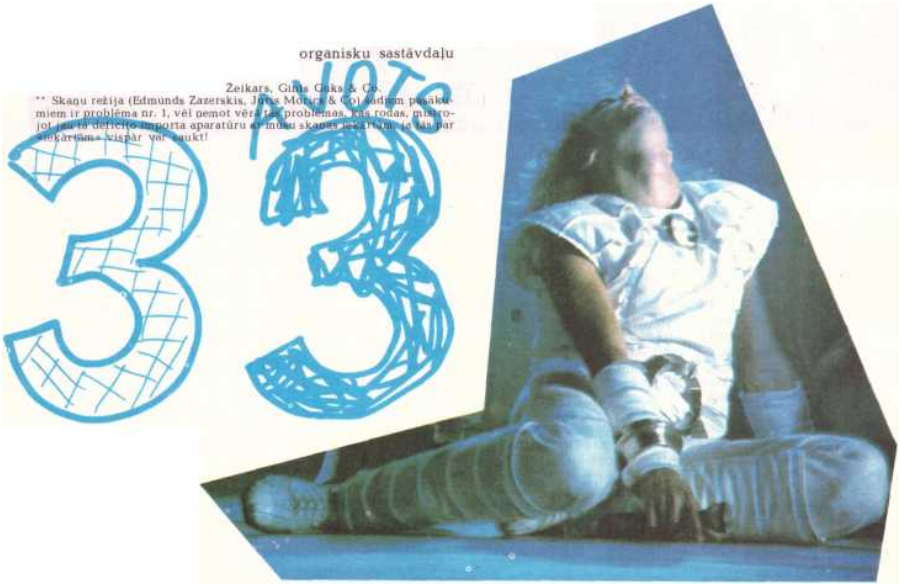
organisku sastāvdaļu
Zeikars, Gints Gaks & Co.
** Skaņu režija (Edmunds Zazerskis, Jānis Monvīds & Co) sadīsim pasaka-
miem ir problēma nr. 1, vēl ņemot vērā šo problēmas cēlos fodas, mūsro-
jot jaunāko deficīto importa aparatūru ar mūsu skaņas ieraksta
sākartīm - kispār var sauk!
33
33

Iespējams, kāds muzikologs redz Latvijā citu dziedātāju, kurš varētu «pieveikt» Lāčplēša lomu. Piekrītu Liepiņa izvēlei. Un blakus Igo vokālajiem dotumiem (kurus kāds var kritizēt utt.) man svarīgs ir viens šī cilvēka kā sevi kultūr-ainā ierakstījušas personas raksturlielums, kurš piešķir būtisku jēgas niansi ari mūsdienu Lāčplēša variantam, proti — Igo līdz šim savā skatuves image (un, cerams, ari dzīvē) nav kultivējis ļaunumu, negatīvas emocijas. Viņš ir, ja tā var teikt, atpazīstams, demokrātisks jaunatnes tips, jā — puisis no «komunālā blūza». Sāds *image,* tēls man šķiet kā «kulaks uz acs», lai dotu cerību, ka spēja dzirdēt tēvzemi nav tikai abstrakti izredzēto «kultūristu ar zilām acīm» privilēģija. Sāda izrādes veidotāju aktiera — dziedātāja izvēle Lāčplēša lomai humanizē Varoņa ideju kā tādu. Tas ir simpātiski un cerīgi.

(Tostarp nevar ari noliegt kolosālo darbu un nopietnību, ar kuru Igo veic savus pienākumus uz skatuves. Skan patētiski, bet patiesi: «Tev piedots taps, ja neiespēji, bet mūžam ne, ja negribēji». — Ibsens, «Brands». Taču tas ir tā.)

Bet . . . Diemžēl, kā jau iepriekš teikts, Lāčplēsis eksistē viens. Viņu nenodrošina libretā un mūzikā ierakstītie personāži— ne kā «rotaļu lelles», ne kā pieklājīgi sarunu partneri, — ar Kangaru mūsu varonim vispār gandrīz liegtas dialoga iespējas (no rokoperas pazūd būtiska iespēja noskaidrot, no kurienes ceļas ļaunums. Mani arī nepārliecina varbūtējā doma, ka Kangars ar savu fatālo «—» zīmi dvēselē cer, ka viņš tāpat dara Tēvzemei labu, tikai — ar citiem līdzekļiem. Doma, ko varētu nojaust, ir laba, taču

(

libretā tā nav pierādīta. Patiesībā mums nākas rēķināties ar iepriekš zināmu «hokeja komandu», kurā katram spēlētājam jau

norādīta sava vietiņa un zināms arī tas, par ko tiks saņemti soda punkti.) Šķiet, Mārai Zālītei svarīgāk par visu ir bijis pierādīt, ka šis sižets ir mūžīgs, patlaban to aktualizējis laiks un ir īstā izdevība *to* likt lietā.

Jā, mani interesē galvenais varonis, — tik lielā mērā, cik Lāčplēsis varētu būt «situācijas noteicējs». Bet rokoperā viņš neko nedara, tikai cenšas labi izskatīties un runā kā dzejnieks. Arī *dzird,* bet šo spēju kā politiski nepilnvērtīgu Lāčplēsim piešķīrusi arī libreta autore. Svarīgu, bet nepietiekamu. (Finmāls!)

Taču zīmīgi, ka Tumsas spēki daudz vairāk nodarbojas ar Kangaru, ar šo bāleliņu, kas savā amorfajā seksualitātē ir gatavs atdoties ikkatram, kas spēj piedāvāt vairāk, teiksim, naudas. Man zīmīgas šķiet Imanta Vanzoviča un Viestura Jansona «dueta partijas», kas atgādina mūžseno samaitāšanas ainu, — šoreiz sarkanās drānās tērptais ienaidnieks ļaunumā paved nestabilo latvju tautas pārstāvi. Mizanscēnu izteiksmīgums šajos duetos sasniedz pilnību, nākas vien pabrīnīties par abu aktieru meistarību — jau Lukino Viskonti ir teicis, ka ļaunums samaitā visvairāk, — par piemēru pasniegdams savu slaveno «Dievu mijkrēsli», filmu, kurā režisors atzīstas, ka fašisma auglī ir tik saldi kost. Līdzīgi arī «Lāčplēsī» — sarkanais rēgs, kas klīst pa . . . pasauli, savās skavās gatavs paņemt ikvienu, kas nav gatavs pretoties. Un tas ir tik ļoti līdzīgi procesam, kas ilgi noticis arī mūsu sabiedrībā, — kad tik daudzi bija gatavi noticēt tā «kazarmu sociālisma» modelim, kuru kā visu mūsu kopīgo (cilvēces) progresīvo sapni gribēja iesmērēt par «tīru monētu» valdošā kliķe. Tas nekas, ka tā bija «drusciņ noziedznieku kompānija», tas ir mazsvarīgi, jā, nudien.

Rokopera «Lāčplēsis» atgādina — cilvēki, esiet modri, sarkanais pavedējs vēl joprojām ir teitan un viņa mānekļi ir tikpat jutekliski, kā pirms četrdesmit deviņiem gadiem — īstens internacionālisms, vienlīdzība, brīvība. *FRATERNITE, LIBERTE,* utt. Un šis Kangars, kuru spīdoši un eleganti nospēlē Imants Vanzovičs (manuprāt, viens no spilgtākajiem sasniegumiem pagājušā gadā latviešu teātrī vispār), gatavs ne tikai par pieciem rubļiem nodot savu bērnības draugu, — viņš savas laimes dēļ drošības orgānu priekšā mācēs izpīt visas iespējamās intrigas, — sākot ar draugu gultu un beidzot ar tautas kolektīvās zemapziņas uzskatiem un centieniem. «Nāvi nodevējiem!» kliedz rokopera un brīdina, ka nodevēji vēl joprojām ir latviešu tautas nacionālie varoņi. Kamēr «uz krustcelēm mazs bērniņš . . .».

Zēl gan, ka Lāčplēsis nevar rokoperas ietvaros vismaz sarunas līmenī norēķināties ar savu draugu — to nav paredzējis librets. Jo librets, lūk, vienkārši konstatē, ka MŪŽĪGI IR labais un ļaunais spēks. (Jā — ir, Interfrontes kongress deguna galā . . .)

Paldies Dievam, ka statiski labais Lāčplēsis neaicina uz

konsolidēšanos abstraktajā līmenī — pēc principa «ti meņja uvažaješ? ... Ja ķebja tože . . .».

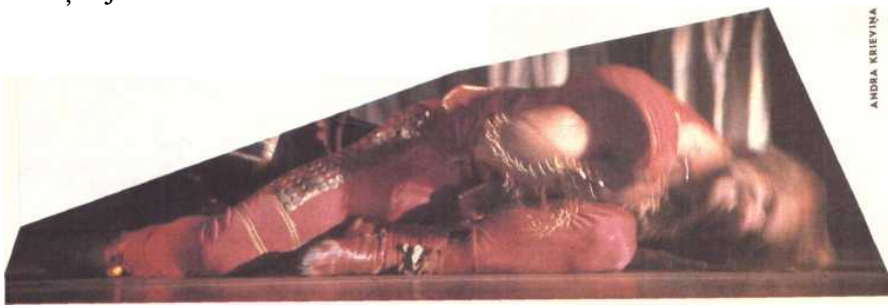

Ideju līmenī «Lāčplēsis» operē ar simpātiski saprotamām vienībām — gan nojēgas, gan dekoratīvajā nozīmē. Varu tikai pabrīnīties par uzmācību, ar kādu Latviju sava silueta skaistajās līnijās piedāvā horeogrāfi Uldis Steins un Juris Kaprālis. «Kas par daudz, tas par skādi» — bet tas, šķiet, izrādes veidotājus neinteresē. Jo vēl taču nav tas laiks, kad «Dievs, svētī Latviju» dziedās ik pa pusstundai, gan radio, gan TV, gan katrs savā mazgabarīta dzīvokļa klusumā, šņabja pudeles pavadījumā (un ko citu šajā nacionālā izmisuma laikā lai dara?). «Es dziedāšu par tevi, tēvu zeme ...»

Neesmu pārliecināts, vai tagad vajag tik daudz dekoratīvas Latvijas. Arī dejotāju izmargotajai Dzimtenes kontūrai ir savas robežas, man rokoperā tās beidzās, kad jau ceturto reizi redzēju viena un tā paša silueta vienas un tās pašas variācijas. Pat apbrīnojot tehnisko meistarību, ar kādu ir radīta skatuves grīda, jāatgādina, ka visas izrādes kontekstā Latvijas tiešām bija par daudz, — par to īpaši domāju, kad nedarbojās spuldzītes, kas lieku reizi atgādināja, — tev vēl tālu, Lāčplēsi, ejams. Latvijas siluets jeb kontūra sliktā tehniskā izpildījumā grauj idejas labdabīgu-mu, vajag atcerēties, ka «Pasaules paplašināšanai» un «Strēlnieku zvaigznājam» izmantotā zīme (Latvija no svecītēm vai zvaigznēm) ir sava veida firmas «marka». Starp citu, doma, ka Lāčplēsim mūžīgi jātiecas pēc savas Latvijas, pati par sevi ir svarīga (to vajadzētu paturēt prātā ikvienam no mums), taču izrādes sakarībās šī doma, materializēta konkrētajā mizanscēnā (Igo tiecas uz Latvijas kontūru), ievieš kādu neskaidrību — vai tad tiešām cīņa notikusi kādā abstraktā teritorijā, nevis tepat un šobrīd? Zīmes, kuras izliekam savā ceļā, taču ir domātas tam, lai mūs kāds atrastu, nevis otrādi — vai ne tā?

Latvija — bedre, un Latvija — sapnis (caurums grīdā un spuldzīšu mirga) ir ļoti tieša, taču realitāti apzīmējoša sce-nogrāfiska konstrukcija. Nav gan īsti skaidrs, kas un kuros brīžos bradā pa mūsu zemi, kas kādās situācijās izlien vai lepni izaug no Latvijas «cauruma», — šķiet, te scenogrāfs Gunārs Zemgals nav vienojies ar režisoru Valdi Lūriņu par «ietekmes sfērām». Ja šāda nepārprotama (atkal jālieto šis vārds) zīme tiek piedāvāta skatītājiem, tad ir jāatbild par tās jēgpilnu

izmantojumu. Savādāk atmiņā paliek tikai mirklis no «aplausu tūres», kad Latvijas bedrei kā kapam tiek pārklāts sarkans apmetnis un TUR tiek guldīti ziedu klēpji. Vai tas nav pārāk skumji?

Vizuālās asociācijas piedāvā katrs izrādes mirklis, un man gribas atrast tām racionālo, ne tikai emocionālo, pielietojumu. Jo — mājiens rada attieksmi, gribas, lai tas strādātu «Lāčplēša» labā. Tieši šo «mājienu» ilglaicība noteiks izrādes mūža vērti — nebūsim naivi un nerēķināsimies tikai ar «doto momentu», kad jebkurš tēvzemes pieminējums jau ir garants asarām un sajūsmai. Un panākumiem.

(Uz redzēšanos!)

Valsts latviešu teātris «Skatuve» Maskavā ir traģiskākā un, iespējams, savdabīgākā lappuse latviešu teātra vēsturē. Tā studijas dibināšana 1919. un kolektīva bojāeja 1938. gadā ir to gadu politiskās situācijas un cilvēku likteņu krustpunkti. Teātra veikums — 88 iestudējumi (neskaitot improvizācijas un atsevišķus skatus no lugām, kā ari daudzās koncertprogrammas lauku skatītājiem) un seši kultūrgājieni pa Ļeņingradas apgabalu, Baltkrieviju, Baškīriju, Austrumsibīriju un Rietumsibīriju ir šo cilvēku ticības rosinātās pašaizliedzības atspulgs.

«Skatuves» kolektīvs. 1935.

JĀNIS BALTAUSS

SAVĒJAIS STARP SVEŠIEM. SVEŠS STARP SAVĒJIEM?

Pirmajos gados pēc Oktobra revolūcijas Maskavā dzīvo

V. L. TEATRS
„SKATUVE"
IZRĀDĪS
NOVEMBRĪ:
24-tā — UGUNĪ
27-tā — FRONTES TRUPA
29-tā — PŪT, VĒJIŅI...
SĀKUMS plkst. 8 VAKARĀ
Biļetes dabujamas pilsētas teatru kasēs, kā arī teatrī un Latv. klubā (Страстной бульвар,) katru deenu. Var arī pasūtīt pa telefonu K 4-18-32.

35—40 tūkstoši latviešu. Pateicoties bijušā Rīgas «Jaunā teātra» aktiera un direktora Teodora Amtmaņa pūliņiem, 1918. gadā organizējas «Maskavas latviešu strādnieku teātris», kas tomēr jau pēc pirmās sezonas sašķejas trīs grupējumos. Pirmais T. Amtmaņa vadībā izveido «Aģitteātri», otrais — «Maskavas valsts latviešu dramatisko teātri», trešais — studiju «Skatuve». Neilgu laiku Maskavas latviešu teātros spēlējušo pazīstamo aktrišu — tādu kā T. Banga, B. Skujeniece, B. Baltābola — šais trupās vairs nav. Tajos apstākļos gluži dabiska ir jaunās paaudzes vēlme organizēt jaunu latviešu teātri — ar viengabalainu mākslinieciski kolektīvu, ar vienu teātra mākslas likumības izpratni, ar vienu mākslinieciskās jaunrades metodi. Ceļš uz šādu teātri — mācības studijā. Studijas «Skatuve» izveidošanas, kā arī nosaukuma ierosinātājs ir viena no padomju teātra izcilākajām personībām — Jevgeņijs Vahtangovs. Ilgus gadus «Skatuves» darba apstākļu galvenais «labiekārtojums» ir jauno censoņu entuziasms. Atšķirībā no Maskavas latviešu strādnieku teātra 1918. gadā «Skatuves» kolektīvs līdz pat Valsts nosaukuma piešķiršanai strādā bez atlīdzības. Tas pats sakāms par telpām — skatuvieši mēģina šim nolūkam pašu spēkiem speciāli pārbūvētā dzīvoklī, bet pēc izlikšanas 1925. gadā — uz Maskavas centrālā latviešu komunistiskā kluba skatuves, dalot to ar jaukto kori, stigu orķestri u. c. 1920. gada pavasarī studijas pirmajā kursā mācās divdesmit audzēkņi. Par tā laika noskaņojumu raksta viena no teātra vadošajām aktrisēm Elza Miške 1963. gadā iznākušajā atmiņu grāmatā «Valsts latviešu teātris

«Skatuve»»: «Mums, aizmugurē palikušajiem, gribējās savu slodzi divkāršot —strādāt un mācīties tā, lai jo ātrāk aizpildītu tukšumu, kāds pēc «Maskavas latviešu strādnieku teātra» likvidēšanas valdīja latviešu teātra (*Maskavas.* — J. B.) dzīvē.»

Pirmajos piecpadsmit studijas darba gados tajā strādā vairak nekā septiņdesmit pedagogi. Aktiera mākslinieciskās audzināšanas pamatā tiek likta Staņislavska sistēma. Šo izvēli nosaka skatuviešu orientācija uz Vahtangova teātri (studijas vadītājs ir tā direktors Osvalds Glāznieks) un Maskavas Akadēmisko Dailes teātri (lielākā pedagogu da|a nāk no šī kolektīva). Svarīgākie mācību priekšmeti studijā: ritms, plastiskā vingrošana, valodas, balss un elpošanas

darbistaba. 1932.

uSka'uves"

«Put, vējiņu» skals.

tehnika, grims, aktiera spēles tehnika, teātra socioloģija un vēsture, īpaša vērība tiek pievērsta aktieru spēles metodei. Balss nostādīšanu studijā māca Boriss Ščukins, speckursu par Raini lasa Pauls Dauge, sabiedriskajās zinātnēs ievada Kārlis Pečaks un Roberts Apinis. Visvairāk laika un izdomas «Skatuvei» velta Osvalds Glāznieks. «Etīdes,» raksta Elza Miške, «reizēm spēlējām pa visu telpu, ar Glāznieku kā darbības koordinētāju centrā. Mūsu uzmanību un atjautību pārbaudīdams, Glāznieks mums sagādāja visdažādākos pārsteigumus. Darbibas gaitā viņš dažiem izmainīja nospraustos uzdevumus, un pārējiem, tos nezinot, tikai no šo cilvēku izturēšanās, runas, skatiena vajadzēja atšifrēt viņu īsto seju.» Studijas pirmā darba gada rezultāts ir pieci neliela apjoma iestudējumi, ar kuriem 1921. gada pirmajā dienā priekškaru ver Latviešu Dramatiskā tehnikuma studija «Skatuve». Aiz muguras palicis 1920. gads — iespējams, viens no pretrunīgākajiem laikposmiem mūsu tautas jaunākajā vēsturē.

Desmit gadus vēlāk Maskavā iznāk brošūra «PSRS tautu teātru un mākslu olimpiāde». Tajā rakstīts: «. . ir pamats uzskatīt to («Skatuvi». — **J. B.)** nākotnē par Latvijas proletāriskā teātra kodolu. Katrā ziņā «Skatuves» darbs nevar neatstāt pēdas latviešu teātra vēsturē.» Praktiski visa teātra kolektīva plānveida iznīcināšana liegusi šai perspektīvai īstenoties. Arī latviešu padomju teātra vēsturē tā joprojām ir tumšākā lappuse. Jā, «Skatuves» darba augļi tiešā veidā neieplūst mūsdienu latviešu teātra apritē, taču šīs trupas pēdējā izrāde noslēdzas ar vārdiem: «Uz redzēšanos Padomju Latvijā!» Cieša saikne ar latviešu kultūru uzskatāmi redzama teātra repertuārā — «Pūt, vējiņi!» izrāda 84 reizes (visbiežāk spēlētā luga — R. Apiņa un K. Jokuma «Avantūra» — 87 reizes). Raiņa, Blaumaņa, Andreja Upīša, Laicena un Paegles dramaturģija veido gandrīz ceturto da)u «Skatuves» repertuāra. 1927. gadā žurnāls «Atpūta» publicē fotoreportāžu par šo teātri. Protams, gan no vienas, gan no otras puses ir ne mazums bīstamu un tendenciozu apgalvoju-

1934. gada kultūrgājiens.

Roberts Apinis ar lugas «Avantūra» izrādē nodarbinātajām aktrisēm. 1935.

mu. Laikraksts «Jaunākās ziņas» 1929. gadā rakstā «Latvju teātra darbinieki Maskavā» atzīmē: «Latvji Krievijā ir daudzā ziņā līdzīgi krievu emigrantiem Francijā, Vācijā un Čehoslovakijā. Arī viņi ir emigranti un kulturālā ziņā tiem jāizbauda vispārīgais emigrantu liktenis.» Maskavas latviešu žurnāla «Celtne» redaktors Pauls Vīksne sava izdevuma slejās (1929., 1.) iebilst: «Reiz par visām reizēm mēs atbildēsim šiem rakstītājiem, ka tā zeme, uz kuras mēs stāvam, ir mūsu zeme.» Iespējams, ka tā ir sagadīšanās, bet pusgadsimtu pēc šiem un līdzīgiem strīdiem prominentais žurnāls «Наука и жизнь», komentējot kādreizējās «Skatuves» ēkas fotoattēlu, raksta: «Latviešu emigrantu teātra ēka.» Pirmsstagnācijas un stagnācijas perioda

latviešu presē par «Skatuvi» runāts vienīgi atsevišķu tās aktieru sakarā. «Cīņas» redakcijas vairākkārt noraidīti, plašāki atmiņu fragmenti par teātri pāris reizes parādās laikrakstā «Sovetskaja Latvija». Var jau būt, ka arī tā ir tikai sagadīšanās. Un tomēr — vai sveši starp savējiem? Atgriezīsimies jau pieminētajā 1920. gadā. No šodienas viedokļa raugoties, proti, zinot teātra traģisko likteni, svarīgākais šķiet rast atbildi uz jautājumu — kāpēc tik daudzi latvieši palika dzīvot, kā pierādījusi rūgtā pieredze, svešumā. Nebūdams vēsturnieks, neuzņemšos analizēt tā laika situāciju. Lai runā dokumenti.

1920. gada 11. augustā Padomju Krievija pēc vairākiem neatlaidīgiem mēģinājumiem slēdz miera līgumu ar Latvijas republiku. No KSFPR puses to paraksta Ādolfs Ābrama dēls Joffe (vēlāk — PSRS sūtnis Latvijā) un Jakovs Staņislava dēls Haņeckis. Latviešu sarkanie strēlnieki tikmēr lej asinis Ukrainā. T. Draudiņš grāmatā «Latviešu strēlnieku cīņu ce|š» raksta: «Kaujās par Kahovku Sarkanā Armija cieta lielus zaudējumus. Un lieli bija arī Latviešu divīzijas upuri, sevišķi komandieru rindās. Tā **1920. gada 12. augustā** (pasvītrojums mans. — **J. B.)** pie Čerņenko-Tarniem liels baltgvardu kavalēristu pulks ielenca 4. latviešu pulku, kurā bija 436 strēlnieki. Iesākās nikna, nežēlīga kauja . . Apmēram 120— 150 strēlnieku . . padevās gūstā. Baltgvardi izdarīja šķirošanu, atdalīja 84 latviešus, iedzina tos kādā lopu kūtī, kur pēc ilgas spīdzināšanas ar ložmetējiem apšāva.» Līgums tikmēr gaida savu ratificēšanu. Lūk, daži fragmenti: *«II pants. Krievija bez ierunām atzīst Latvijas valsts neatkarību un suverenitāti un labprātīgi un uz mūžīgiem laikiem atsakās no visām suverēnām tiesībām, kuras piederēja Krievijai . . No agrākās piederības pie Krievijas Latvijas tautai un zemei neizceļas nekādas saistības attiecībā uz Krieviju . .*

IV pants. Krievijas armijā šimbrīžam pastāvošos nosaukumus atsevišķām karaspēka daļām, kuras ietilpst «Latvijas strēlnieku divīzijas» sastāvā, abas puses atzīst kā tādus, kam ir tikai vēsturiska nozīme. Šais daļās nav un nebūs pārsvarā nacionāli latvisks sastāvs, un, neraugoties uz nosaukumiem, **viņām nevar būt attiecības ne uz latviešu tautu,** *ne uz Latvijas valsti»* (pasv. mans. — **J.** B.).

Precizēsim. Pēc asiņainām kaujām ar Deņikinu un Vrangeli

Skats no izrādes «Lūzums».

Baltausu ģimenes arhīva foto

J. Baltauss — Uldis «Pūt, vējiņos» (raksta autora vectēvs).

Latviešu divīzija tiešām ir zaudējusi nacionālo raksturu. 1920.

gada rudenī tajā ir 16 333 cilvēki, no tiem 6278 latvieši. Atgriezīsimies pie līguma: *«Tādēļ viņu vēsturisko nosaukumu paturēšanu Latvija neuzskatīs par šī punkta pārkāpšanu.»* Neraugoties uz to, 1920. gada decembrī Latviešu strēlnieku padomju divīzija tiek izformēta. Tas pats atkārtojas 1945. gadā — tūlīt pēc tam, kad vairs nav jālej asinis. Savāda sakritība, vai ne? No līguma: *<?. . visām personām, kas sasniegušas 18 gadu vecumu un dzīvo uz Latvijas teritorijas, ir tiesības viena gada laikā no šī līguma ratifikācijas dienas paziņot, ka viņas vēlas izstāties no Latvijas pavalstniecības un optēt Krievijas pavalstniecību; viņu pavalstniecībai seko bērni . . Tāpat personas, kuras ir atzīstamas par Krievijas pilsoņiem, var tai pašā termiņā un uz tiem pašiem noteikumiem optēt Latvijas pavalstniecību. . . Krievijā dzīvojošie bēgļi, kuri paši vai kuru vecāki līdz 1914. gada 1. augustam bijuši pierakstīti . . uz teritorijas, kura tagad iztaisa Latvijas valsti, top skaitīti par Latvijas pilsoņiem . . XV pants. Uz . . . Latvijai atdodamo vērtību rēķina Krievija iemaksā Latvijai kā avansu . . četrus miljonus rubļu zeltā . .»* Vai par Kahovkā lietajām latviešu asinīm? *«XX pants. Pēc šī līguma ratificēšanas* (4. oktobrī pīkst. 18.30. — **J. B.)** *Krievijas Valdība atsvabina Latvijas pilsoņus . . , bet Latvijas Valdība — Krievijas pilsoņus . . kā militāras, tā civilas kārtas, no sodiem par visām politiskām un disciplinārām lietām. Amnestijas neattiecas uz personām, kuras augšā minētos darbus izdarījušas pēc šī līguma parakstīšanas.»*

Ko šā līguma parakstīšanas dienās domāja latviešu strēlnieku vadība? Arī šī atbilde pagaidām meklējama starp daudzajām vēsturnieku parādzīmēm. Publicēto materiālu vidū autoritatīvākais un lakoniskākais, šķiet, varētu būt Jukuma Vācieša 1922. gada 10. jūnijā rakstītais pēcvārds divsējumniekam «Latviešu strēlnieku vēsturiskā nozīme»: «Latviešu tauta sāka palikt populāra visā pasaulē, kā pie sabiedrotiem, tā pie ienaidniekiem, un iemantoja simpātijas pie visām tautām . . No tā laika latvju darba tautā nostiprinājās cerība uz labāku nākotni, jo viņa bij pārliecināta, ka varonīgā jaunā paaudze (strēlnieki. **— J. B.)** vairs neizlaidīs ieročus no rokām. . .» Šī ir vienīgā daudzpunkte visā šai nedaijrunīgajā pēcvārdā. Ietilpīga daudzpunkte. Tā atgādina, ka ieroči šo rindu rakstīšanas brīdī ir jau citās rokās, bet latviešu darbatauta, kā sludina avīzes, smok kapitālistu jūgā. Tālāk J. Vācietis rezumē: «Sarkanā Krievijā latviešu strēlnieki izpildīja tos uzdevumus, kurus viņiem kā proletāriešiem bij nolēmusi vēstures gaita. Tādus uzdevumus es redzēju divus. **Pirmkārt,** pēc Vācijas sakaušanas pasaules karā — **ieņemt Latviju** un, otrkārt, — Sarkanā Krievijā **palīdzēt nostiprināt Padomju valdību, jo viņa atzina mazo tautu pilnīgu patstāvību»** (pasv. mans. **—J. B.).**

Šī apjomīgā atkāpe nav nejauša. Tā rosina vēlreiz padomāt par strēlniekiem kā par mūsu tautas lielāko lepnumu un vienlaikus — kā par rūgtāko mācību. Tas tieši attiecas arī uz teātri «Skatuve», kurā

darbojušies četri sarkanie strēlnieki un septiņi pilsoņu kara dalībnieki. Latviešu atgriešanos dzimtenē divdesmito gadu sākumā kavē daudzi faktori. Pirmkārt, politiskie: partijas disciplīnas noteikumi (arī «Skatuvē» partijas biedru skaits allaž bijis ievērojams, konkrēti, 1930. gadā — 12 no 38), līguma teksta neparādīšanās presē, kas liecina, ka jau pirmajos Padomju valsts pastāvēšanas gados atklātums diez cik modē nav bijis. Spilgta un dramatiska loma šo cilvēku turpmāko likteņu noteikšanā bijusi arī tolaik populārajam lozungam par vispasaules sociālistisko revolūciju un vietējo partijas organizāciju aģitācijai — par labu palikšanai Padomju Krievijā. Otrkārt, izvēli ietekmē gluži praktiski apsvērumi — tādi kā dzīvesvietas un radu trukums Latvijā.

Latviešu kultūras dzīve PSRS 20. un 30. gadu mijā ir vienlaikus gan Joti vērienīga, gan bezgala izkaisīta, jo vienotība izpaužas tikai lokālos mērogos. 1931. gadā PSRS augstskolās mācās 2000 latviešu. Piecpadsmit gadu laikā «Latvju pedtehnikumā» tiek apmācīti 200 skolotāji, «Latvju strādfakā» — 400 strādnieki un zemnieki, kas turpina mācības augstskolās. 1930. gadā Ačinskā darbu sāk Latga|u pedagoģiskais tehnikums. 30. gadu sākumā latviešiem PSRS ir

12 vidusskolas ar septiņu gadu kursu un viena — ar desmit gadu apmācības kursu, 137 pirmās pakāpes skolas un ap 10 dažādu vakarskolu un kursu.

Šajos nacionālo kultūru uzplaukumam labvēlīgajos apstāk|os «Skatuve» pārtop par profesionālu teātri. 1931. gada 16. septembrī laikraksts «Komunāru Cīņa» raksta: «Šī gada augustā nacionālo teātru padomes prezidijā pieņemts lēmums ieslēgt latvju teātra studiju «Skatuve» padomes teātru tīklā, līdz ar to da|u no teātra kolektīva jau tagad pārvedot uz profesionāla teātra darbu, ar attiecīgu materiālo bāzi un darba plānu.» Teātri atklāj 1932. gada 15. jūnijā Maskavas latviešu P. Stučkas kluba zālē, kas kļūst par teātra izrāžu mājvietu līdz pašam pēdējam iznācienam. 30. gadu pirmā puse «Skatuvē», neraugoties uz milzīgām grūtībām, ir vislielākā pacēluma periods. Šais gados top teātra labākie uzvedumi: no latviešu lugām — atkārtoti iestudēta Raiņa «Pūt, vējiņi!» (pirmoreiz— studijā 1925. gadā), no PSRS dzīvojošo latviešu lugām — K. Jokuma un R. Apiņa «Avantūra», R. Eidemaņa «Vilki» un Sīmaņa Berģa «Riežu pļāvēji», no krievu padomju dramaturģijas — Billa-Belocerkovska drāma «Dzīve sauc» un N. Pogodina komēdija «iJec balles», no ārzemju lugām — F. Volfa traģēdija «Zemnieks Becs». «Skatuves» pašaizliedzīgais darbs gūst arī plašāku novērtējumu.

1933. gada 10. martā «Komunāru Cīņa» informē: «27. februāris. Maskavas nacionālo teātru apskatē-konferencē VLT «Skatuve» izrādīja Raiņa «Pūt, vējiņi!». Par rūpnieciski-finansiālā plāna izpildīšanu, politisko aktivitāti un augsto mākslinieciskо kvalitāti Valsts Latvju

Teātrim «Skatuve» piespriests Sarkanais karogs (pārejošais).» 1935. gada 11. martā «Skatuve» atzīmē 15 darba gadu jubileju. īpaši nozīmīgu šo notikumu dara visu Maskavas teātru pārstāvju piedalīšanās apsveikšanā. Maskavā dzīvojošos latviešus pārstāv bijušais latviešu strēlnieku komandieris Kirils Stučka — Latviešu strēlnieku vēstures komisijas priekšsēdētājs, rakstnieks

Sudrabu Edžus un izdevniecības «Prometejs» darbinieki. Trīs skatuvieši saņem Republikas Nopelniem bagātā skatuves mākslinieka goda nosaukumu, bet teātra mākslinieciskais vadītājs kļūst par Republikas Nopelniem bagāto mākslas darbinieku. 1935. gadā «Prometeja» izdotajā brošūrā «Valsts Latviešu teātris «Skatuve»» par šo notikumu lasām: «. . trīs teātra mākslinieciskie darbinieki tika apbalvoti ar tiesību saukties par Nopelniem bagātiem republikas artistiem. Šī tiesība tika dāvāta teātra direktoram — aktierim, režisoram un māksliniekam Rob. Bancānam, teātra labākajam aktierim Jānim Baltausim un aktierim-režisoram Ādolfam Vanadziņam. Bet teātra mākslinieciskajam vadītājam — Nopelniem bagātajam republikas artistam O s v . Glāzniekam VCIK deva tiesību saukties par Nopelniem bagātu mākslas darboni.»

Septiņpadsmit darba gados «Skatuves» kolektīvs iestudē 88 skatuves darbus. To vidū — 38 vairākcēlienu lugas. Pēc tautībām šo darbu autori sadalās šādi: viens franču, viens beļģu, viens īru, viens ungāru rakstnieks, 6 vācu, 15 krievu un 41 latviešu dramaturga lugas. No pēdējām 18 — latviešu padomju autoru darbi. No PSRS dzīvojošiem latviešu kultūras darbiniekiem teātra repertuāru visaktīvāk atbalsta Konrāds Jokums (piecas lugas), Roberts Eidemanis (trīs lugas) un Roberts Apinis (lugas «Avantūra» līdzautors un viens no čaklākajiem studijas pedagogiem). Tomēr Maskavas latviešu rakstnieku saikne ar «Skatuvi» visumā ir neregulāra un arī ne visai ražīga.

1934. gada 10. jūnija «Komunāru Cīņā» Ādolfs Vanadziņš šai sakarībā raksta: «Pagaidām mums vēl nav savas **nacionālās dramaturģijas** *(?? —* **J. B.J.** Lai uzrakstītu labu lugu, vajag labi pārzināt skatuves likumus, vajag sadarboties ar teātri. Ja rakstnieks paliek izolēts no teātra — mums labas lugas nekad nebūs . . Teātra kritiķu mums arī nav.» Par pārējās Maskavas latviešu kultūras atrautību no «Skatuves» jau 1930. gada aprīlī žurnālā «Celtne» raksta Alvils Ceplis: «Nacionālā repertuāra trūkumu «Skatuve» ar pilnām tiesībām adresē mūsu proletāriskai rakstniecībai, kura līdz šim nav devusi nevienu paliekošāku un ilgstošāku darbu.» Tiesa, to pašu var teikt arī par pašu A. Cepli. Lūk, ko šai sakarībā divus gadus vēlāk tai pašā «Celtnē» raksta teātra direktors Roberts Rancāns: «Iesākot darbu, bija jāiesāk karš arī par savu metodi — pret vecā teātra speciālistiem. Latvju rakstnieki un teātris *(Padomju Krievijā.* — j. B.) uzsāka pret

studiju veselu kampaņu. Viens no iemesliem bij tas, ka tā laika latvju padomju literātu ražojumus nevarējām likt sava darba pamatā. Bet šī piespiestā izolācija radīja sliktas tendences arī pašā kolektīvā. Kļuvām iedomīgi uz savu cīņās radušos viengabalainību, uz sevi kā jauna teātra radītājiem . . mēs daudz ziedojām savam pasākumam, — bet izolējāmies. Vēl tagad mums ir gan izturība un kolektīvisms, bet saites ar sabiedrību ir vāji izveidotas.» Mēģinot izrauties no šīs piespiedu «autonomijas», «Skatuve» divas reizes rīko lugu konkursus. Diemžēl rezultātā tiek saņemts visai daudz brāķa un neviena no iesūtītajām lugām neiekļūst teātra labāko izrāžu pulkā.

Par iedarbīgāko, tiesa, arī darbietilpīgāko un grūtāko «Skatuves» akciju, stiprinot saiknes ar pārējiem PSRS dzīvojošiem latviešiem, noteikti uzskatāmi kultūrgājieni jeb kultūras reidi. Tajos teātra trupa apvieno apgaismotājas misiju ar kultūras dzīves kontroli. Kuitūrgājienu nepieciešamību nosaka arī visi sarežģītie teātra darba apstākļi —10 000 Maskavas latviešu, labi pārvaldot krievu valodu, apmeklē vadošos krievu teātrus, uz «Skatuvi» nākdami tikai tad, ja ir laba izrāde. Pateicoties šiem reidiem, «Skatuve» no Maskavas latviešu teātra pārtop par PSRS latviešu teātri. Zīmīgi, ka cienību pret mākslu lauku kolektīvos trupa tiecas iedvest nevis ar pasvītroti smalku izturēšanos, bet ar teicamu trieciendarbu uz vietām, neatsakoties arī no visnepateicīgākajiem uzdevumiem. Skatuvieši dēvē sevi par politiskā un kultūras masu darba trieciennieki em. Tā arī strādā. Darba saturu raksturo dienas grafiks: politisko lekciju rīkošana, sienasavīžu izdošana, vietējās bibliotēkas darba pārbaude, palīdzības sniegšana bērnu silēs un dažādās brīvprātīgo biedrībās. Pats par sevi saprotams, ka aktrises no Maskavas rūpējas par brokastīm visai trupai, bet vakarā turpina darbu uz skatuves. Lai iegūtu konkrētu priekšstatu kuitūrgājienu darba atmosfērā, ielūkosimies kādā no «Skatuves» «ceļojumu» dienasgrāmatām, kas tapusi trešā reida laikā, strādājot Ļeņingradas apgabala kolektīvā «Celtne»: ««Pirmās kristības»: visi nošķiesti ar dub|iem līdz acīm. Kolektīvā «Celtne» iebraucām līdz ar saules rietu *(brauc ar zirgiem visu dienu.* — J. B.). Mūsu nometne — bijusī baptistu baznīca . . Darbs no rīta sākas ar kartupeļu mizošanu pusdienām. Teātra kolektīvs sadalās grupās un dodas iepazīties ar . . saimniecību, brigādēm un lasāmmājas darbu. Pusdienas pārtraukumos — koncerti brigādē. Apspriedes par turpmākajiem uzdevumiem un darba disciplīnu. Aktierus brigādēs uzcienā ar pienu. — Puikas, dzerat, bet taupat veselību, — zobojas Baltauss *(visu kuitūrgājienu vadītājs.* — J. B.).» Vakarā — izrāde. «Lielais lauku šķūnis nespēj uzņemt visus, jālauž šķūnim gals vaļā: ļaudis sanākuši no visiem apkārtējiem kolektīviem . . Pēdējā dienā izrāde tālākā brigādē . . Pēc divu stundu gājiena esam pie mērķa. Atkal liels šķūnis ar visiem baznīcas soliem. īsta teātra zāle. Bet nemierīgs ir Baltauss: — Kādēļ šķūnī? Vai baznīcā

nevar? — Jā, kāpēc baznīcā nevar, vai tad tur vēl turpinās lauku muļķošana? — vaicā kāds aktieris, — re, jau trīs gadus stāv tukša, un kolektīvs rudeņos tagad ber tur kartupeļus . . tur vajag divas dienas strādāt, kamēr viņu iztīra, — cenšas pārliecināt aktierus kolektīva priekšsēdētājs. — Šovakar mēs pārvērtīsim baznīcu par kolektīvu klubu, — stingri nosaka aktieris Cīrulis. — Nekas neiznāks, — nosaka lasāmmājniece Ceplis. — Neviens neies baznīcā teātri skatīties. — Pēc dažām minūtēm baznīcai logi un durvis jau izceltas. Pēc četrām stundām klubs gatavs. Tagad gaidām: kā būs ar publiku. Vai tiešām neviens nenāks iekšā? Bet, tavu «brīnumu» — kurš nāk, tas iekšā, tikai pulciņš vecu vecīšu stāv uz ceļa un apspriežas.» Šai trešajā kultūrgājienā (1934) skatuvieši apmeklē Novgorodu, Pleskavu, Veļikije Lukus, Minsku (būdams Minskā, Rainis nodod vēstuli nosūtīšanai «Skatuves» kolektīvam), Slucku, Vitebsku — kopskaitā 15 vietas. Aptvertās teritorijas un ilguma ziņā iespaidīgākais ir teātra otrais kultūras reids (1933) — tas ilgst 113 dienas un iezīmē ceļu — Ufa—Omska— Tara—Abakana—Krasnojarska—Kļukvennaja. Šodien aviolaineris TU-144 šo attālumu veic dažās stundās. Par «Skatuves» gaitām 1933. gada 18. decembrī «Komunāru Cīņa» raksta: «63 dienas izlietotas tiešā ražošanas darbā, 50 dienas ceļā, nobraucot 11 000 km pa dzelzceļu, 640 — ar kuģi, 678 ar zirgiem, un 447 noieti kājām . . . Izrādītas sekojošas izrādes: Lavreņova «Lūzums» — 21 reizi, Raiņa «Pūt, vējiņi!» — 10 reizes. «Atraitnes vīrs» (pēc Upīša) — 6 reizes. Pavisam — 87 izrādes. Apkalpots 25 000 skatītāju.» Analoģiski dati par pirmajiem trim «Skatuves» kultūrgājieniem ir šādi: veikti 18 300 kilometri, no tiem 715 — kājām, nospēlētas 198 izrādes, kuras apmeklē 53 200 skatītāju.

Skatuviešu biogrāfijas ir visnegaidītāko pavērsienu pārpilnas. Šie dzīvesstāsti ir rada lielas latviešu tautas daļas likteņgaitām gadsimta pirmajā trešdaļā. Lūk, daži no tiem. Teātra mākslinieciskais vadītājs Osvalds Glāznieks. Kurzemnieks, galdnieka dēls. No 17 gadu vecuma strādā Pēterburgā un Maskavā par kantoristu, brīvajā laikā darbojas Pēterburgas latviešu teātra biedrības drampulciņā (1911 —1916). 1918. gadā iestājas Mamonova dramatiskajā studijā, kura vēlāk sakūst ar Vahtangova studiju. Kļūst par izcilāko J. Vahtangova audzēkni, un pēc viņa nāves astoņus gadus (1924—1932) ir Vahtangova teātra direktors. «Skatuvē» iestudējis gandrīz visus nozīmīgākos uzvedumus. 1941. gadā, braucot pie savas mātes uz Piemaskavu, nokļūst vācu okupētajā teritorijā. Kājām mēro ceļu līdz Latvijai. Hitleriešu atklāts, pieņem piedāvājumu strādāt teātrī, kur iestudē Hauptmaņa antifašistisko lugu «Pēc saules rieta». Nometnē, kur nokļūst pēc kara, būdams apsūdzēts **«Skatuves» lietā,** organizē teātri . . Iet bojā nometnē 1947. gada 16. martā 55 gadu vecumā.

Teātra vadošais aktieris Jānis Baltauss. Vecpiebalgas kurpnieka

dēls. Izgājis laukstrādnieka, akmeņkaļa un kurpnieka amata skolu. Kā pats par sevi zobojies, deviņi amati, desmitais — bads. Karadienestā brīvprātīgi iestājies 1916. gadā. Trīs mēnešus kalpojis Sibīrijas strēlnieku pulkā, tad Tukuma latviešu strēlnieku pulkā. 1917. gadā Valkā apsargā dzelzceļu, kavējot kontrrevolucionāru nokļūšanu Petrogradā. Pēc Kolčaka sagrāves strādā Omskas komunistiskā kluba dramsekcijā, tad — Omskas latvju aģitteātrī, 1921. gadā, teātrim likvidējoties, pārnāk uz T. Amtmaņa aģitteātri, bet 1923. gadā — uz «Skatuvi». Mācoties studijā, vēl desmit gadus paralēli strādā kurpnieka darbu. Teātrī — 56 lomas. Konrāds Jokums reiz jokodamies sacījis: «Varbūt šo rūpību, arī pacietību un neatlaidību viņš ieguvis, sizdams špeili pie špeiles zābaka zolē.» 1937. gada 5. decembrī ir 43 gadus vecs . . .

Teātra direktors Roberts Rancāns. Ilūkstes kalpa dēls. 1910.— 1923. gados strādā Jelgavas, Rīgas, Mariupoles un Maskavas rūpnīcās par dzelzsgriezēju, dreijeri un atslēdznieku. Rīgā kādu laiku mācās tēlniecību. No 1923. gada strādā par zinātnisko kultūrfilmu režisoru, vadot «Sojuzkino» studijas kultūrfilmu nodaļu. Vēlāk darbojas kā izgudrotājs televīzijas un telefilmu laukā. Līdz

1935. gadam vada Satiksmes tautkomisariāta zinātniski pētniecisko telefilmu laboratoriju, izgudro un patentē radiotālredzes aparātu «Eteskops». Ieguldījums «Skatuves» darbā — 34 lomas, vairāku lugu dekorācijas. Strādā arī dramaturģijas laukā. Saņem prēmijas

1928. gadā par arodbiedrību emblēmas projektu un 1930. gadā — VCIK'a karoga konkursā. 1937. gada decembrī ir 46 gadus vecs . . .

«Mazliet par mazu/, Lai palaistu vienu/ Pasaules plašajos ceļos,» saka Māra Zālīte. Mūsu ir pārāk maz, lai mēs varētu atļauties atteikties no tās savas tautas daļas, kurai nav kapu kopiņu.

Daži no latviešiem, kas ir ko mācījušies, un daži, kas turīgi vai bagāti tapuši, un arīdzan daži, kas nedz ko mācījušies, nedz arī bagāti vai turīgi — daži no šiem kaunas, ka tie ir latvieši; tie labprāt apslēpj savu latvietību, ja to var izdarīt un ja nav jābīstas, ka zobu-gaļi par to smiesies. Daži sāk tā runāt, ka saķēzī latviešu un vācu valodu, abas kopā samaisīdami. Daži noklausījušies, kā tādi vācieši runā, kas latviski neprot labi runāt — un tādu ir lielākā daļa — sāk runāt tādā pašā vīzē, kā šie vācieši: tie laikam tic, ka tas labāki skanot. Daži tīšām izsauc latviešu ie vai o nerik-tīgi, tāpēc ka vāciešiem daudzreiz pie šām skaņām pūliņš liels. Daži caur drēbēm grib savu latviešu tautību apslēpt. Visvairāk daudzi cerē caur to citai tautībai piešķirties, ka sāk šķendēt un lamāt latviešus, cik galviņa saprot.

Kaunīgie latvieši! Kauču visās zemēs zobugaļi jūsu slakai uzglūn ar saviem adatu dūrieniem, nomanīdami jūsu šķībo garīgo būšanu: es, latviešu Zobugals, gribu jūs pārstāt. Jo mana labsirdība ir lielāka;

skataities man tikai acīs, tad to drīz nomanīsit.

KRIŠJĀNIS VALDEMĀRS

Vispirmāk, jūs aizstāvēdams, pieminēšu, ka jūsu suga nav nebūt latviešu starpā vien atrodama. Gandrīz visās tautās ir atrodami tādi kaunīgie, kas kaunas savas tautības dēļ. Tikai tais tautās, kas pasaulē īpaši varenas un īpašā godā vai slavā stāv — tikai tur retus tādus kaunīgus atrod. Francūzis, anglis un krievs jau it reti aizliegs savu tautību. Vācieši, kas dzīvo Parīzē, Pēterburgā vai starp angļiem Ziemeļamerikā un Anglijā — tie ir daudzreiz atstāj savu tautību un piestājas pie tām trim citām tautām.

Kam patīk, tas jau var izvēlēties sev svešu tautību un savu atstāt — jo Zobugals to neliedz. Daži gan domā citādi. Iru tautai nemaz labi neklājas apakš angļu valdīšanas; īru zeme nebūt nevar lepoties tā, kā angļu zeme — un taču viņu tautas dzejnieks Tomass Mors[18] tā apdzied savu tēva zemi:

«Kad tu būtu, tēvu zeme, kā es lūdzu nakt un dien,
Liela, branga jūras pērle, pasauls paradīzes dārzs,
Tad gan lepnāki es tevi sveicinātu,
slavētu,
Bet vai tevi karstāk mīlēt nekā
šodien varētu?
Ak, tu dārgā tēvu zeme, ķēdēs, vātēs tavēji
Vēl jo vairāk mīlē tevi un tev
mīlēs mūžīgi.
It kā pelikāna bērni mīlestīb' ar
asinīm
Iezīž, kas tai tek no krūtīm, tā mēs to iezīduši.»
Tā domā īru dzejnieks.
Arī vācu dzejnieks Šillers teic:
«Pie tēvu zemes cieti turies klāt,
Lai tā tev ir un paliek dārgā
cieņā» —

— bet taču Zobugals visus kaunīgos latviešus stipri aizstāvēs uz priekšu, vai nu tie grib palikt par vāciešiem, vai par krieviem, vai par poļiem. Zobugals to darīs tāpēc, ka viņš to gara šķībumu nomanījis, bez kā kaunīgie nevar būt. Un uz tādiem šķībumiem aug Zobugalam branga barība. E, kur Zobugals gudrinieks! — tā sacīs lasītājs.

* * *

Kāpēc es lai neizliekos par vācieti, krievu, francūzi u. t. j. pr., ja man tas ko labu ienes? Vai man tas nav brīv? Es esmu brīvs cilvēks un man jāgādā par sevi un par savēju labklāšanos, cik vien iespēju. Skroderis, kurpnieks, modes lietu kopmanis, jā, pat sulainis vai pavārs būdams, es vieglāk varu tapt par izslavētu un turīgu cilvēku, ja man izdodas pilsētā uzdoties par francūzi, kas nesen no Parīzes pārnācis.

Tā runā un domā dažs labs latvietis un vācietis, jo pie abām šām tautām ir tā savādā vājība nereti redzama izdevīgā laikā atgriezt savai tautai muguru. Zināms, daudz vairāk būs tādu kaunīgo, kas tā domā vien, bet nemaz nerunā, lai dienast-nieki vai pazīstami to dzirdēt nedabū un nesāk smiedamies teikt: Vai brīnums! Tāds vien ir mūsu cienījamais---?

Ērmīga lieta! Kāpēc tad smejas sulaiņi un pazīstami, redzēdami tādu pazīstamu, kas uzreiz izlīž no francūžu, parīznieku ādas ārā un uzreiz paliek tikai par vācieti vai par latvieti? Kāpēc smejas?

KAUNĪGIE

LATVIEŠI

Ticiet droši, kaunīgie latvieši vai vācieši, tās bailes, ka citi smiesies, ir tīrs nieks un izzūd kā bieza migla rīta laikā, kad to gruntīgi aplūko ar platām acīm. Tie paši smējēji tiešām jau smējās daudz gadus par Jūsu kaunēšanos; jo par to tiešām jāsmejas; jo vairāk Jūs apslēpjat savu latvietību vai vācietību, jo vairāk tie smejas — kauču Jūs to zināt nebūtu dabūjuši, ja Zobugals Jums to paslepen neizteiktu. Jo it brīnum reti kāds var tā ielīst cita ādā iekšā, ka nekāda ziņa neatnāk no dzimtenes par tautību u. t. j. pr. un ka ne ausgals ārā nepaliek. No tā mazā auss galiņa citi drīz izdabū, kāds pats putniņš ir. Tik-drīz kā viens to izdabūjis vai no citiem sadzirdējis — tūlīt tas uzņem Zobu-gala teicamo amatu visu aplamību un ne-klājību izzobot. Un cik modīgi tāds lieks draugs vai zobugalīgs sulainis prot smieties — to tikai tad var labi noklausīties, kad esam svešu barā vai dzirdam, kā kaimiņš par kaimiņu prot spriest. Tik drīz, kā savu tautību atklājat, Jūs saviem smējējiem uzreiz atņemat gandrīz visu varu.

Negribam un nevaram liegt modes skroderim vai andelmanim savu vārdu pārfranciskot jeb pārvērst par francisku, ja viņu amata darbs caur to daudz labāku vērtību dabū, — it kā daudz vīna audzinātāji pie Vāczemes Rein-upes izdod un nosauc savu reinvīnu no sen senajiem gadiem par francūžu Sampaņera vīnu, neapdomādami, ka tie savu tēvu zemi caur to zaimo. Mēs tikai šoreiz ieteiksim saviem lepniem latviešu kaunīgiem ausīs vienu vārdu, kas svarīgāks par visiem citiem.

Latviešu tautai esat Jūs vajadzīgi, jūs, kas, kaunējāties par savu tautību, un tādēļ arī no citām tautām daudzreiz topat nievāti. Latviešu tauta nevar cieņā un godā tikt, kad katrs, kas augstākā vietā ticis, aizliedz savu latviešu tautību un tādēļ nenāk tautai par godu (kā gandrīz visām tautām), bet par kaunu.

Redziet, kaunīgie latvieši, — Jūs savai tautai esat vajadzīgi — — — vai Jūs nu varat atkāpties no tās? Nevarat, nevarat! Jūsu augstprātība to Jums aizliegs. Citai tautai Jūs neesat vajadzīgi, bet latviešiem, kuru kauls un miesa Jūs esat.

Kad jūs tādā vīzē tapsit tautas dzīvi un godāti, un cienījami

locekļi, tad tikai dabūs tos atlikušos.

«Pēterburgas avīzes» 1862/63

Valdis J. Āboliņš

r

RINDAS NO VĒSTULĒM

(Nobeigums.)

Guntaram Pupam
1974. gada 28. novembrī

«Tā nu: BIJA: ka es biju izbraucis uz kādām nedēļām pus-trešām projām no šejienes uz Berlīni (Rietumu), lai stātos kādas komisijas priekšā, kas izšķirtu par to, vai man jeb manam sāncensim pienāktos džobs, uz kuru biju pieteicies, kad tas tika izsludināts publiski kā vakants pa attiecīgām avīzēm, tāpat kā arīdzan kaudzīte citu vēl, no kuras tad palikām pāri vienīgi es un mans sāncensis. Un tad notikās hearing un pēc tam gara sēde, kurā sprieda, kuru ņemt no mums abiem, pa kuras (sēdes) laiku mēs abi gaidījām ārpusē slēgto durvju priekšā un gandrīz vai sadraudzējāmies, jo uzskatījām viens otru par līdzīgi piemērotu tā džoba dabūšanā un izpildīšanā — līdz atvērās durvis un sauca mūs iekšā un paziņoja balsošanas iznākumus, kuru rezultātā tad nu es esmu Berlīnes Neue *Gesellschaft für* bildende *Kunst* lietvedis *(geschäftsführender Sekretär)* — sākot ar pirmo janvāri, ar

kuru tad nu es oficiāli pārcelšos uz Berlīni (R), tādējādi gan tikdams atkal solīti tuvāk Latvijai — ģeogrāfiski, vismaz. Kaut gan prieks man par to lielum jo liels, darbs ne bez paredzamu saspriegumu un

grūtumu, bet skaists un manim patīkams — vari mierīgi vaļas, patapas un piemiņas brīžos manim īkšķi pasaspiest, lai izdotos un es noturētos tais Berlīnes |R) politiskajos saspriegu-mos, kas makten verd un kūsā gandrīz vai pāri attiecīgā katla malām ...»

Maijai Prēdelei 1975. gada 15. martā

« .. pagājušo pirmdienu es teitan vienā speciāli tam mērķim iznomātā ķinītī (Viktorijā) dabūju redzēt Mērnieku laikus.

Gandrīz kā tāds privātsarīkojums apmēram kādiem tikai desmit, augstākais, piecpadsmit skatītājiem; esot bijusi nu pēdējā izdevība to vispār redzēt, jo tā tagad iešot atpakaļ uz Rīgu.

Un es vēl to nebiju redzējis. Na ja. Ja padomā, ka tā ir 68. gada produkcija, bet viscaurim bieži vien atgādina piecdesmito gadu beigu somu filmas, tad jau ir, kā ir. Un citādi tā ir tāds pat konglomerāts, kā jau tas Kaudzīšu 'romāns' — *Unsitten-gemalde.* Bet bija jau lustīgi, ja neskata dažus gluži nevajadzīgus garumus un vispār pārāk izlaistu, režiju, kas neprotas koncentrēties uz galvenām lietām ...»

Guntaram Pupam 1975. gada 6. aprīlī

«I. .1 Es jau savā pēdējā palagā Maijai. . pieminēju par to Gorkija Vasarnieku izrādi teitan Saubīnē — apsolījos arī pie izdevības nosūtīt.. programmas burtnīcu, kas .. tālu pārsniedz normālās programmas burtnīcas apmērus, jo sniedz ieskatu ansambļa dramaturģijā, dod dažādus materiālus un, galvenokārt, sniedz pilnīgu šī uzveduma tekstu---. Kāpēc es ... sūtu tieši Tev, nevis Maijai, es lāgā nezinu, tāpat vien, būs jau abiem savs prieciņš — es jau pieņemu, ka Jums abiem šā vai tā par to būs interese, un, ja nu ne tieša, tad noteikti tā-dēja, ka varēs to burtnīcu parādīt kādam dramaturgam, kas pazīst Gorkija daiļradi un čohnīs arī, kas ar šiem Saubīnes pārmainījumiem un klātpielikumiem dramaturģiski panākts — kā jau es Maijai rakstīju, tā bija fantastiska izrāde — varbūt mazs atspulgs rodas arī, skatot šo tekstu ar tā piezīmēm un marginālijām. Katrā ziņā no tā visa var saredzēt pie apvāršņa to baigo.režijas darbu, kas ielikts šīs izrādes veidošanā. Un ne jau nu tikai šis vien, bet visi Šaubīnes uzvedumi, katrs atsevišķi par sevi, ir fantastiski, katrs lieta par sevi, katrs citāds, kopā

tomēr viscaurim eben Šaubītie — tas ir jēdziens---Ša-

mie sāka savu darbu pirms dažiem gadiem, Pēterim Steinam pārejot uz Šaubīni un savācot tur kopā jaunus un politiski apzinīgus aktierus — sāka ar Brehta/Gorkija Māti — ar Terēzi (Gīzi titullomā — viņa pirms dažām nedēļām mira — un Pēteris Steins ievietoja Spīgelī nekrologu ar virsrakstu — Ja jūs zinātu, kas tur mira — sakot, ka pēc Gīzes nāves nu visi diletanti, neprašas, nejēgas, pielīdēji etc. uz

skatuves varēs at-&uzelpot, jo nava vairs neviena, kas varētu tos traucēt viņu viduvējībā — . Šaubītie ir fantastisks teātris. Maza zālīte ar aptuveni, es teiktu, apmēram 600 vietām (augstākais), katru vakaru katrs gabals kopš nedēļām izpārdots, katru vakaru stāv garas rindas pie kases, kas cer uz vienu vai duj atdotu biļešu, priekštelpās citi jaktē privāti pēc biļetēm — . Un tāpat kā šamos Vasarniekos riktīgi bērzi ir uz skatuves un zāle, un smiltis, tāpat citos gabalos līst riktīgs lietus, ja jālīst lietum, bet spēle pati nav naturālistiska un, neskatoties uz visu naturālismu skatuves iekārtojumā, tas tāds ir tikai detaļās, visumā iekārta vienkārši ir reālistiska, basta! I. .1»

Maijai Prēdelei 1975. gada 28. aprīlī

« .. Tarkovska Rubļovu — saprotams, esmu to redzējis — neuzskatu par neko jēdzīgu, bet gan garlaikojošu un uzbāzīgi pieprasīgu-piedauzīgu. Varbūt ka no teksta niansēm man daudz pazuda, balstoties vienīgi uz vācu parindeņiem, zemteksta — var būt! Bet šamā poētiski dziļdomīgie pseidoreālis-tiskie (bet tādējādi ļoti izteikti) kameras braucieni pa peizāžu un detaļām man tomēr ar laiku sāka krist uz nerviem — un tad vēl tā *symbollik* ar pacelto strostpirkstu, na! Var jau, saprotams, būt, un droši vien ar ir tā, ka mana sensibilitāte teitan kapitālismā tiktāl notrulinājusies, ka nespēju .. vairs uztvert tik smalkas nianses — *mein Gott,* mākslinieks un *die Welt* — un nevis šodien, bet gan viduslaikos! Jā, saprotams, tas attiecas uz šodienu, bet tad taču, lūdzu, tiešāk, nevis aplinkus un pār viduslaikiem aizklaudzināti ... Neskatoties uz to, es gribētu vēl redzēt šamā Solaris. Neesmu vēl. Šad un tad to te rāda pašlaik. Tieš-PASlaik nav, bet tā sporādiski ik pārnedēļas tā parādās

kādā ķinītī uz kādu nedēļu. Un nu. Tu saki — Spogulis---

un atkal laikam tās bezgalīgi, nu labi, manis pēc, atkal simboliski un AK! cik zīmīgi — TREJAS reizes, bet VISS trejas reizes! — atkārtojošās lēnās scēnas, un tad vēl Bergmaņa Zemeņu lauku! Na ja — toreiz — nebija jau tik slikti — toreiz, bet šodien! Itkā mēs analīzē nebūtum tālāk tikuši — nu: vismaz t i k ietilpīgi! — tie simboli — na ja, es vismaz vairs uz Bergmaņa filmām neeju, nav jēgas — ka māk šis taisīt smukas bildes ar itkā dziļu nozīmi, to zinu. Lai zīlē zīmju gudrie tulki!»

Maijai Prēdelei 1975. gada 14. jūnijā

«Dažreiz esmu tik noguris, ka nekā cita neatliek, kā vien gultā likties un nākošā rītā atkal augšā un karāties tad visu priekš-varētum slēgt atklāšanas vakaru cietin un es beidzot gūt savu wohlverdiente atpūtu ... I. .1

In latiškam in trimbonīb's: klaidonīb's — saka un organizē, un organizētāji saka, ka būšot tagad augustā uz (nu: tā tas saucas tīri oficiāli) Vispasaules latviešu jaunatnes kongresu (trešo pēc kārtas — ik trīsfčetrus gadus) — šogad Florefā, Beļģijā — (un smejuļi saka —

Puspasaules puslatviešu pus-jaunatnes puskongress), resp., uz tam pieslēdzošo semināru no LPSR Peters, Zirnītis P., Seleckis, Zakss. /../ Un man tanī kongresā augusta vidū tur paredzēts referāts par kultūras attiecībām ar Padomju Latviju. Neesmu vēl gandrīz itin neko tanī lietā darījis. Gribēju faktiski uzbūvēt uz iepriekšējiem referātiem, bet laikam tas šoreiz neies. Būs šoreiz itin dāsni jākritizē LPSR kultūras politika, itin solidāriski, saprotams, bet nu tomēr — ka pārāk tautiski nacionāla tās forma un ka tā tādējādi aizklāj un padara nebaudāmu internacionālo saturu. Ir taču tā. Un man kritika jāizsaka, jo mans koreferents, resp., oponents, uz to vien gaida, ka es atkal tikvien viscaurim solidarizēšos ar LPSR. Bet to prieciņu es šim nedarīšu, bet samērā smagi kritizēšu LPSR kultūras politiku, itin solidāriski, tādējādi **a** *priori* atņemot šamam visus sagatavotos argumentus. Redzēsim, kādu izbrīnējušos ģīmi tas taisīs.»

Maijai Prēdelei

1975. gada 10, jūlijā

«CETURTDIENAS pievakare, karsts, virs trīsdesmit grādiem, jau kopš vairāk dienām tā īsteni forši vasarīgi karsts, bet tie friči jau tūlīt sāk stenēt, ka nu vairs nevarot izturēt. Na ja, tā starp pilsētas mūriem jau arī ir, kā ir, bet putniņi čivina un vakaros koki bulvāros smaržo — un RBerlīne skaitās pilsēta ar visvairāk kokiem uz ielām — gandrīz vai katrā ielā kādi koki,

pusdienu pie telefona, lai dzītu kādu bildi, piemēram, rokās, kuras apdrošināšanas vērtība ap simtu taukšu, bet a tās nekur nav, it jo sevišķi ne tur, kur tai pēc transportfirmu pavadzīmēm vajadzētu atrasties. Un, kad tad nu tā atkal laimīgi kautkur sameklēta un kāds man līdz tam nepazīstams tips telefoniski apstiprina, ka tā ir pie viņa un viss OK, un sakās to uz karstām pēdām speditējam šurpu, tad varu atelpot un itin kurzemnie-ciski uzgavilēt, ka manas sekretāres izbrīnā šaušalinājas, bet jauž, ka iraid OK atkal viss ar bildi un mani pašu. NU:

tā!---Gaviļu balsis un sērdieņu gaudas.---Un

tad nāk preses konference un atklāšana, un mans prezidents, tā teikt (tā teikt: par tā prezidenta manību ,,,), atklāj izstādi un pateicas šim un tam, tik ne man, jo es jau par to tieku maksāts sa-, un stāda priekšā šī vakara runātāju, kas runā ievadvārdus, un mana sekretāre ir parūpējusies par vīniem un sulām, pie kam man tad vēlāk no gardsmeķētājiem jāklausās, ka vīns jau nu būtu gan varējis būt labākas kvalitātes, uz ko man jānorāda uz šauro budžetu un ka 'tautai' labs vien diezgan bijis, ka būtu pat bijis tīri pieņemams itin vēl proštāks, bet nu: *Iet 'm be!* — Nu: tā — un pēc kādas stundas pusotras man jāsāk mēģināt ar labu prātu dabūt to tautu iz zāles laukā, lai ietves četrus metrus un vēl vairāk platumā, kur pa pusei tagad iepletušies galdiņi un krēsli kafejnīcu un krodziņu, un restorānu priekšā, var vakariņot, pusdienot, brokastot uz ielas zem saules sargiem jeb podu—krūmu/koku aizsegā. Ja staigā pilsētā, nemaz nemani, ka tā pati lēnām tukšojas, jo aizceļojušos berlīniešus aizstāj iebraukušie tūristi, tikai es to d a r b ā izjūtu, ka nevar un nevar vairs sazvanīt rokā vajadzīgos cilvēkus — un tādā piesutušā pēcpusdienā nav jau arī pašam nekāda luste tupēt piesmakušā birojā — ja taisa logus vaļā, tad no ielas nāk iekšā tāds troksnis, ka nevar vairs telefonātus saprast — na ja, tādas darba storijas ... *I. .1*

.. es neatminos vairs, vai tiku Tev stāstījis to piedzīvojumu toreiz Rīgā, kad tanī dienā, kad bijām abi ar Edvīnu tikuši vadāti pa mākslas vidusskolu, kur katrā klasē, mums ienākot, bērniņi pieslējās kājās, sak, viesi jāgodina, — na ja, pēcpusdienā gāju pa pilsētu un kādā ielas stūrī apstājos, jo nezināju lāgā vairs, uz kuru pusi ir viesnīca, lūkojos apkārt, kad man pienāca klāt kāda meitiņa un apvaicājās, vai varot man būt izpalīdzīga — es — makten izbrīnījies, apjautājos, kā tad tā, — šamā, nu, lūk, es esot bijis priekšpusdienā viņas klasē, esot redzējusi mani te tā nezinīgi stāvam un domājusi, ka varētu man palīdzēt, — varēja jau arī — parādīja ceļu uz viesnīcu, pastāstīja arī rātni iemeslu, kāpēc mācību laikā vēl staigājot pa pilsētu apkārt — esot jāiet uz aptieku — un OK — tā kautko laikam te nepiedzīvot! I. .*1*

Kā es varot tātad kritizēt Latvijas mākslu, visu to nemaz nepazīstot, nezinot! Pirmkārt, ja Tu palasītos tanī iepriekšējā vēstulē, Tu manītu, ka tur runa nav tikai specifiski par mākslu, kā gan vairāk par kultūras politiku (jo mana referāta temats ir par kultūras sakariem); otrkārt, ja Tu atpalasītos tanī vēstulē. Tu manītu, ka tas manis tur rakstītais ir saistīts ar manu koreferentu un šamā domām (un šamais, tas mans koreferents, vienmēr tikai peļ un slān Padomju Latviju, es to viscaurim tikvien ceļu un aizstāvu, un slavēju; un šamais nu tagad sagaida, ka es, kā jau vienmēr, atkal tikai slavēšu. Lai izņemtu vēju iz šamā zēģelēm, zinot arī šamā normālos anti-argumentus, es tos visus domāju pārņemt par saviem, bet tad eben solidāriski pielietot uz Latvijas situāciju, resp., apskaidrot, kāpēc viss tas ir gluži normāls un parasts, un pozitīvs, kas tas viss arī iraid! .. .); treškārt — Neba jau nu tā, ka viss, kas vien notiek Latvijā, būtu tik vien slavējams! Un negribu es to kritizēt vis kā internacionāli introvertu, bet gan tieši kā nacionāli introvertu. Un tā tiešām ir problēma! Un šai problemātikā, lai cik komiski tas arī tagad te neizklausītos, sarokojas sociālistiskā Padomju Latvija ar buržuāzisko latviešu emigrāciju — jo abas pārapostrofizē savu tautiskumu, teitan nacionālistiskā ievirzē, tur gan partejiski internacionālistiskā, taču partejiski interna-cionālistiskais bieži vien nozūd aiz tautiskuma. (Piem., Džem-mas Skulmes tēli galvenokārt ir tautiski, folkloristiski, lai tos uztvertu, ir jāpazīst laba tiesa latviski-tautiskās ideoloģijas. Jeb Boriss Bērziņš. OK. Es zinu, ir jaunāki! Ir internacionālāki.) Klārs! Taču — par cik! — piem., internacionāli skatoties, roka kappasaules nosacītiem sasniegumiem.....OK — es zinu, ka

teitan dažādas parādības kultūras dzīvē ir ieviesušas tieši pār sociālistisko valstu sasniegumiem, saprotams. Un tas ir makten augstu vērtējams!!! Tiešām! Taču, kur Latvijas presē, piemēram, ir lasāmi apraksti par to, kā sociālistisko valstu sasniegumi ir iespaidojuši šejienes kapitālistisko kultūru tās progresīvās izpausmes formās! — Kur rakstīts, ka, piem., tikai tejienes RBerlīnes *Schaubühne am*

Halleschen Ufer inscenējumi nav

iedomājami bez attiecīgo poļu teātru priekšdarbiem!---

Na ja, un tā tālāk!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!! *I..I*

. . visumā Latvijas emigrācijas (trimdas, kā saka šeit; buržuāziskās, kā ir korekti) analīze no sākta gala ir nepareiza un līdz šim vēl nav koriģēta. Pēc visiem LPSR analītiķiem kontekstā ar latviešu buržuāzisko emigrāciju pēc otrā pasaules kara darīšana esot vienkārši ar buržuāziski-fašistiski nosacītu emigrāciju ... Bet tas nesedz! Jo latviešu pēckara emigrācija nav vis vienkārši buržuāziski-fašistiska, bet gan agrār-fašistiska!!! Un tā ir maktena atšķirība! — Tas arī, un tik vien tas, izskaidro, kāpēc pēc 30 gadiem svešumā vēl arvien te eksistē nacio-nāl-buržuāziska pašapziņa ... Tā nav izskaidrojama ar vienkāršu buržuāzisku emigrāciju, jo pēc tādas teorijas šai emigrācijai sen jau būtu jāasimilējas. Bet tā nav! Un tur jājautā pēc pamatojuma. Pamatojums tas, ka nav vis darīšana ar buržuā-ziski-fašistisku emigrāciju, bet gan ar agrār-fašistisku emigrāciju, kura savās 'patvēruma zemēs' uzrādījās kā šo zemju vēsturi pārdzīvotās, anahronistiskās formas.»

Maijai Prēdelei

1975. gada 20. jūlijā

«Tu zini, kas šodien par dienu! — šodien pirms trīsdesmit viena gada notika atentāts pret Hitleru, un pirms vienpadsmit

un bīta mūzika teitan sen pārdzīvojusies, bet Latvijā to tikai tagad sāk lēnām recipēt, kad teitan sāk notikt gluži citas lietas. Tikai tagad Latvijā sāk atskārst, ka roks un bīts sākotnēji ir proletāriskas mūzikas izpausmes formas, kas vēlāk, kā gan kapitālismā citādi, tikušas komercializētas. Pie tam Latvijā netiek uztvertas roka un bīta eksistenciālās formas, bet gan tās tiek akademizētas. Marģers Zariņš raksta hepeningus, tāpat taču arī I. Zemzaris, ne kuao! Bet hepeningi nav akademizē-jami! Tie ir eksistenciālas izpausmes formas, kas saistītas ar pavisam nosacītām kapitālistiskām izpausmēm un nosacītībām.:!!! Ir jautājums, par cik iespējams kanonizēt un akadēmiskot kapitālistiskas eksistences un protesta izpausmes sociālistiskā sabiedrībā!---Vēl kāds jautājums: Kāpēc

jaunas formas nenāk no sociālistiskām valstīm!!! — Kāpēc, piem., soc. valstis pārņem kapitālistisko hepeningu formu! Kāpēc *«happening»* vispār ir svarīga sociālistiskai valstij, kur nevis kautkas *«happens»,* bet gan (taču) tiek plānots!!! — ar

galvu, nevis vienkārši notiek!!!---In socialism it doesn't

happen, — it is!-----It's planned!---Isn't it?

't is! yeah, man!---OK, tas ir tikai viens tāds aspekts,

OK! — Bet tādu ir vairāki! — Šī novēlotā cenšanās pēc gadiem Āķenā toreiz notika manis organizētais fluxus / happening festivāls *«nie* wieder / never / *jamais»,* kurā piedalījās Eriks Andersens, Bazons Broks, Hennings Kristiansens, Arturs-Adijs Kepke, Jozefs Boijs, Volfs Fostels, Ludvigs Gozevics, Tomass Šmits, Emets Viljamss, Bens Votjē un in *absentia Nam* June Paik — padomā, pirms vienpadsmit gadiem nu jau — toreiz katrs normāls cilvēks hepeningus uzskatīja par totāli izvirtušu smadzeņu veidojumu — izņemot tos dažus protago-nistus, kas gandrīz vai sazvērnieciski savstarpēji pazināmies un viens otru apbrīnojām — *das war scho*n'ne irre *Zeit* — von *einem* fluxus / happening festival zum nächsten pilgernd — tas nenāks vairs, tas neatgriezīsies — na ja — *let im be!* Un no tiem desmit toreizējiem

fluksistiem — kas ir ar šiem! Par daudziem es starplaikā neesmu vairs neko dzirdējis — *Beuys* ir tēlniecības profesors Diseldorfā — jeb arī vairs nav — es lāgā nezinu pat, jo šamo gribēja atstādināt no tā amata, un kautkad nesen es dzirdēju, ka tiem ministrijas tipiem esot arī izdevies izmest šamo ārā, atņemt profesūru, ka neesot līdzējis internacionāls studentu un mākslas zinātnieku etc. protests. Wolf **Vo***stell* ir šeit Berlīnē, un samam nupat Nacionālgalerijā bija lielā ilgi lolotā one man show. *Tomas* Schmid dzīvo arī Berlīnē, tepat ap stūri un turpina knibināties ap saviem lingvistiskiem mākslas jociņiem, kā, piemēram, — «Beigas šai teikumā ir sākumā», jeb arī

— «Apakša
šai
teikumā
ir

augšā», jeb arī «Jēzus pirms Kristus», un tā tālāk. Tie pārdodas tirgū kā siltas bulciņas. Na ja. *Emmet Williams* tup kaut kur Amerikā un taisa laikam tālāk savu konkrēto poēziju jeb sastāda arī konkrētās poēzijas antoloģijas. Na ja. Ludwig *Gosewitz* dzīvo arī te Berlīnē, esmu šad tad saticis, esot gadiem ilgi bijis galīgs drug *addict,* tagad kaut cik atkal sapra-vījies un nu, kā šamais stāstīja, nodarbojoties ar stikla pūšanu. Na ja. *Arthur-Addi Kopcke (Koepcke)* — es nezinu, tup laikam, kā jau izsenis, Kopenhāgenā un taisa mākslu. *Eben. Ben Vautier* taisa gleznas, kurās galvenokārt ar tūbu uzvilkti dažādi šamā izteicieni, prātulas etc . . . Esot arī laba noieta. Na ja. f. .1

. . vakardien tanī fētē bijām atkal starp visādiem jauniņiem tāda kaudzīte ļautiņu, kas paši bijām piedzīvojuši sešdesmito gadu bei'CAS, kas skolas laikā bijām dancojuši pēc Little Richard mūzikas, un nevarējām ni un ni saprast, kāpēc visi tie jaunie ļaudis tā abfahren'ē uz agrās *rock* mūzikas, uz *Little Richard,* agriem *Stones (I can't get no Satisfaction)* ((ir jau makten forša danču mūzika)) — *Elvis, — the Pelvis-,* etc. — kas man un manai ģenerācijai asociē vienīgi skolas klases ballītes jeb agros studiju gadus — my GOd, šodien taču tiešām ir cits sound. *Bill Haley* — tāpat šamais nu — ar savu *Rock* around *the Clock* jeb grandiozo See You *Later, Alligator* ---Jeb *Little Richard* — Now *The King is*

Back---Jeb senie vecie labie *Them* un Who, jeb pavisam agrie *Beatles* — I Want To Hold Vour *Hand — It's a Hard*

Day's Night---Bet, ka visi tie jauniņie uz tās mūzikas

tādā veidā abfahren'ē, to es nečohnīju! — Bet tad mēs tanī fētē tur sēdējām kopā tādi pavecāki gada gājumi, kas bija piedzīvojuši un līdzdzīvojuši sešdesmito gadu beigu gadus. **D**as war'ne *Zeit!!! IRREII!:!!!* = **oo!** Fancy! ZILI! Tas ir neaprakstāmi! Tā mēs sēdējām, sūcām vīnu un domājām, ka laikam nav iespējams to laiku aprakstīt kādā literārā darbā, ka literatūra pēc savām mēdijiskām nosacītībām ir

neadekvāta, lai to visu aprakstītu, ka tādēļ laikam arī tie daži mēģinājumi, kas eksistē par to laiku, ir tik smieklīgi! Adekvātais mēdijs varētu būt tikai filma! Revolucionary End Sixties! That's *Life!* ZILI! I. .1 Vispār, tie sešdesmitie gadi! Kas gan viss ta-nos nenotika! Tas ir īpašs *feeling* pats par sevi! īpaša ļaužu slaka! (((sk. vācu: Schlag)))»

Maijai Prēdelei

1975. gada 9. septembrī

«Nu, par Florefu. Es jau ierados samērā pavēlu, kad visa tā lieta bija jau samērā puslaikā. Tieši uz savu referātu. Par to — na, šejienes presē ņirgas jau vien tik lasāmas. Publikā arī daudzi droši vien ar to lāgā neko nevarēja iesākt, — vairums gan iz tādas jau a priori antinostājas pret mani un manām domām. Bet par to daži prātīgāki tomēr pēc referāta nāca klāt, spieda roku, izteica uzslavas, pie kam mani visvairāk iepriecinošais bija Gundara Pones (tā komponista, kura referātu par nacionālo un internacionālo mūzikā es pats, par nožēlošanu, nedzirdēju, bet tam jābūt bijušam makten labam un gudram) rokas spiediens, kad šamais, man dziļi acīs skatīdamies, teica, ka savu mūžu neesot vēl dzirdējis tik briljantu ekspozē. Na ja. Tas tomēr atsver visas nekvalificētu ļaužu ņirgas. Samais, Pone, tomēr, kā nekā, bija vienīgais jaunāka gada gājuma pilna stāža profesors auditorijā — ja neskaitām Gunāru Saliņu — bet tas jau citas ģenerācijas. Saliņa dzejas, tā man nācās vairākkārt dzirdēt, Rīgā tiekot cienītas. To es nesaprotu. Tāpat kā es arīdzan Olafu Stumbru, kurš arī bija tur, uzskatu no sakta gala par pārvērtētu. Nu labi. Pēc tam tanīs vēl pārējās dienās nekā tāda prātīga tur vairs nebija līdz noslēguma ballei, ja neskaita Jona Mekas filmas Reminiscences par kādu ceļojumu uz Lietuvu demonstrēšanu. Bet to es jau vairākkārt biju redzējis, un tas vienkārši ir šedevrs. Ģeniāls. Citādi, saprotams, daudzu dažādu sen neredzētu drauguldraudzeņu satikšana, jo tieši no manas paaudzes bija daudzi ieradušies, kas šo kongresu, līdzīgi man pašam uzskatīja kā tādu kā atvadu kongresu, jo par jaunatni sevi lāgā vairs ņemt nevaram. (Padomā, mani pat uzaicināja piedalīties tur notiekošā t. s. vidējās paaudzes panelī, — es atteicos; vēlāk, klausoties tās 'vidējās paaudzes' (kur piedalījās Saliņš, Stumbrs, Grīns (Jāņa dēls) un vēl citi) privā-tiski stulbo muldēšanu, es lāgā nožēloju, ka biju atteicis, jo būtu varējis šamiem tomēr parādīt, kas ņuka. Aizgāju puslaikā prom, jo sāka dergties visa tā pļāpāšana. Bet citādi bija visādi jauki. Vieta pati varen skaista. Veca, milzīga 13. gs. abatija ar pasakainu apkārtni. Naktī viss tas komplekss bija apgaismots, kalna galā. No apakšas dorfa, tiešām pasakains paskats. Kad piebraucām ar šamiem četriem (J. Peteru, I. Selecki, L. Zaksu un P. Zirnīti. — G. P.), es nezinu vairs, kurš, bet viens no šamiem pārsteigumā izbrīnījās — «Kā, un tur laiž latviešus iekšā!!» — Vēsi, ja samaksā īri. Bleķo! *I. .1*

Veselu dienu Seleckis demonstrēja filmas, no kurām tā labākā ir Cīņas filma («Sarkanais simts». — G. P.), eben, ideoloģiski augstvērtīgs temats nosaka arī attiecīgu veidojumu. Tikai Cīņas situāciju Republikas laikā jau nu gan būtu varējuši mazliet prātīgāk analizēt, nekā ar vienu stulbenīgu kolāžu. Bet, max nix. Visām pārējām filmām viena vienīga vaina: absolūti neiespējami komentāru teksti un dikcija, tāpat abas, tā teikt, tur demonstrētās aktierfilmas — «Ābols upē» un «Motociklu vasara» — arī nošļūc ar saviem gluži neiespējamiem dialogiem, permanenti stulbenīgo play-back ieskaņojumu studijā — *ekelhaft!* Nemaz nerunājot par neiespējamo ideoloģisko ievirzi filmā «Ābols upē». Zēl, ka Seleckim neizdevās noskatīties Mekas filmu, bet tā bija īslaicīgi iznomāta no Parīzes kinematēkas un bija nākamā dienā tūlīt jāstellē atpakaļ. *Shit!* Un es konstatēju, ka latviešu filmām ir tāpati nelaime, kas latviešu romāniem — sākumā sakāpināts spraigums un ieinteresētība, bet tad uz beigām — arvien vairāk nošļūk. Ak, kāds Apcirkņiem sākums — dzērvju dejas! — ek! fantastiski! bet tad — plokš. Par kadru ritmiku un griešanas ritmu šamie arī vēl neko nav dzirdējuši. Griezieni nāk gluži nemotivēti. Vistrakākā tomēr bija ārprātīgi lētā simbolika filmā «Ābols upē» — ārprāts. Na ja, vismaz filmēt šamie iemācījušies. Skaistas bildes taisa. Auch *nicht schlecht.* Goodly, *goodly!* Na ja, es ceru, ka tas iepriekšējais Tev nešķitīs glužais negatīvisma iemiesojums, bet uzslavas šamie jau pašmājās saņēmuši pietiekami. Citādi jau — Pēteris un Jānis (P. Zirnītis un J. Peters. — G. P.) lasīja i savas, i kolēģu dzejas. Pēteris savā referātā pienācīgi izcēla Uldi (U. Bērziņu. — G. P.), tas OK. Vispār bija abiem OK referāti. Un bija, varbūt, es nezinu, šamiem tomēr piedzīvojums sastapt tādu kaudzīti mazu latvietēnu. Kongresā bija ap 400, uz to semināru palika vēl ap 200. Un bija varbūt piedzīvojums uz atlokiem vārdu zīmītēs lasīt Jānis Tādsuntāds no Kanādas, Pēteris no ASV, Māra no Austrālijas, Lolita no Vācijas, Sigurds no Venecuēlas utt. — Un daudz tur tādu knariņu, tādu ap 18 gadu, gandrīz vēl bērneļu, kas tīri individuāli mērojuši tālus ceļus. Un daži vairs tikai stostīdamies un gandrīz vai tikai ar dolmečeru palīdzību spēj latviski izteikties, bet tomēr pūlējās un slējās augšā diskusijās un mēģināja formulēt savus jautājumus un piebildes. Na ja. Bet visumā jau tīri fantastiski bija. Varen mīļi.»

Maijai Prēdelei

1976. gada 21. martā

« . . aizvakar teitan kādā filmpieņemšanā PS ģenerālkonsulātā sasatikos īsi ar Baņoni un noskatījos to *Eastern* 'Neviens negribēja mirt', ko nebiju vēl paģērējis redzēt — tā RIKTĪGI pēc klasiska Western - ar show down beigās — gan mazliet haotiski, ka nevar jēgt, kur draugs, kur naidinieks, bet citādi visādi klasiski, itiņ kā ar Henriju Fondu un Džonu Veinu — šamais lielais, staltais, cēlais, saprotams,

pievāc sādžas vienīgo smuko meiču, permanentais donžuāns (resp. donhuans) loģiski mirst varoņnāvē (TĀ KUnga SOdība) un galvenais, bet itin šilierējošais, raksturs arīdzan nepārdzīvo — un tie četri tēvadēli tiktiešām kā ozolaini lāči tur iepretim tiem visiem pārējiem ciema semikretēniem izceļas, itin kā visā Lietuvā tik laižas būtu vien iepretim šiem cēlčetriem — funny! — un klāt bija visādi progresīvi RBerlīnes fiimdūži, kas ņirgas knapi valdīja, kuriem aš, mazais asarītis, tad mēģināja klārēt, ka — eben — soceasfern's ir pat savā show-down humānistiskāks nekā salīdzinošais *Western's,* kur eben Džons Veins kā big-*superhero* vientulīgi atstāj *Walstatt* (sk. vārdnīcu] — *glatt... (DITO)*. Bet citādi eben *Eastern.* Pie kam modernākos vesternos arī 'bandītu' ekonomiski psiholoģiskās motivācijas ir vairāk izgaismotas un nepaliek vienkārši pie stupida bandītisma ... Na ja — kad pabricēta! — 65.166. gadā . .. ok, vai t' letiņi nivarētu lēnām mazliet diferencētāku easfern'u uzšancēt... nē!---OK! Vielas taču netrūktu! Jeb par 40-to.

Scenārijs pēc Žagara monogrāfijas (E. Žagars, «Sociālistiskie pārveidojumi Latvijā 1940.—194t. — G. P.), kur vairākkārt uzsvērts, sak', neba bija iejaukšanās — tik maktenīgi uzsvērts, ka tīri vai jāsāk domāt, pat i ja nikuoa nizinātu un pirmo reizi vielu apgūtu ... velis, !, ka nispēj un nispēj to vielu pienācīgi teorētiski tvert — tavu netvirtību!»

Maijai Prēdelei

1976. gada 12. novembrī

«Pastāsti man varbūt pie izdevības .., kā tas nākas, ka padomju latviešu aktuālā literatūrā, kas noņemas ar šodienas problēmām laukos un pilsātos, itin nemaz neparādās apstāklis, ka Latvijā šodien blakus latviešu valodai viscaurim lieto arīdzan krievu, ja ne vairāk, tad tomēr makten nenovēršami uzskatāmi tas aspekts parādās divvalodu ielu nosaukumos un virzienu uzrādēs šodien Latvijā — kāpēc latviešu literatūra to nekur neņem vērā! Kāpēc nevienā latviešu padomju romānālstāstā nekur netiek uzrādīts, vai, piem., galvenais kāda tāda litdarba protagonists, sauksim viņu par Mārtiņu Aunu, sarunā ar milicijas leitnantu Bori lieto krievu vai latviešu valodu, vai, viesojoties Jakutijā, latvietis lieto jakutu mēli, jakuti varbūt latviešu! — tas viss nekur netiek artikulēts, visa latviešu padomju literatūra izturas tā, itkā visa Padomju Savienība komunicētu latviski — tāda veida literatūra pēc formas, manis pēc, ir nacionāla, bet pēc satura sociālistiska tā, manis kapitālistiski samaitātais prātis, naF Fis! *Tell me!* Kur rodams internacionālais aspekts latviešu padomju literatūrā!»

Maijai Prēdelei
1976. gada 12. novembrī

« .. līdz šim pēdējos gados redzētā labākā filma man vienmēr bijusi Džamaikas produkcija ar *Jimmy Cliff 'The harder they come'* .. — bet NU redzēju *Jean Marie* Straub jaunāko filmu 'Mozus un Arons', kas faktiski ir tā paša nosaukuma Arnolda Šēnberga nepabeigtās pēdējās operas ekranizējums — !!! : BET : KKKAAASSS PAR FILMU !!!!!!!!!! Padomā — iedomājies — Vidusjūras karstā saule, Ziemeļāfrika, kāds vecs, pussabrucis veco romiešu būvēts stadions — tā vidū kvadrātā stāv koris, kā priekšā stāv tie četri pieci solisti, stāv un dzied, visu filmu ilgi tie stāv un dzied, saule spīd, sviedri pil, tie dzied Šēnberga operu, nekustīgi — filma ilgst divas stundas — vienīgā kustība visā tanī filmā ir, kad Ārons nomet savu zizli smiltī un tas pārvēršas par čūsku — tā ir vienīgā kustība tai filmā. Ja parasta filma sastāv no apm. 360 kameras scēnām, tad šī Strauba filma sastāv no apm. 120 kameras iestādījumiem, tātad arī makten lēna. BET: es savu mūžu vēl neesmu redzējis tik ārpārtīgi spraigu un ātru *action film,* kā šo te Strauba — parasti taču ir tā — opera uz skatuves ir kaut-kāds teijāteris, kur aktieri kustas U N dzied. Straubs filmē operu un saka — jākustas šamiem nava, lai šie dzied, būs darbs pietiekoši, kustību lai pārņem kamera, filma. Un tādus kameras skatus es vēl neesmu redzējis savu mūžu — tas ir fantastiski! ģeniāli! dialektiski! pareizi! OK! Nevis protago-nisti veido darbību (protagonisti tikai stāv un dzied, nekustīgi), bet gan kamera, operators, režisors — ar gluži filmiskiem līdzekļiem! Kopš Bruņukuģa Potjomkina šī Strauba filma ir nākošais revolucionārais solis — ne velti viņš šo savu operas

ekranizējumu velta Holgersam Meinsam, kas Tev, miera apstākļos dzīvojošai, droši vien nebūs nekāds jēdziens, kurš bija viens no VFR tiesu iestāžu gūstā saņemtiem un kā kriminālistiem ieslodzītiem tā policijas un sabiedrības sauktās Bādera-Meinhofas Bandas jeb Grupas (un šai apzīmējuma niansēšanā šķīrās konservatīvie un liberālie, pie kam kreisie un šamie paši sevi apzīmēja par RAF = RofeArmeeFraktion) biedriem, kurš pieteica cietumā bada streiku un mira pēc kāda mēneša pusotra tad cietumā, pie kam VFR tiesu izpildiestādes, tā apgalvo viņa biedri un kustības simpatizanti, apzināti šamam ļāvušas mirt nost. 5im veltīta Mozus un Ārons. /. ./ Tas ir pirmais un ģenuīnākais operas ekranizējums visā līdzšinējā ķiniša vēsturē, kam blakus var stāties, kā jau pieminēju, Bruņukuģis Potjomkins jeb arī Pazolīni Sofokla ekranizējums 'Edipae Rex' — Nu: tā — okĒ! Nu: tāda FILMA! Es nezinu, vai Tu vari iedomāties. Retīgi revolucionāra. Filmiski.»

Maijai Prēdelei

1977. gada 6. aprīlī

«Nu jau ceturto mēnesi man gluži kā nemaz nav nekādas privātdzīves, ierodos mājās tikvien gulēt. Ja iznāks kāds brīvāks brīsniņš, jāizlasa nepieciešamā periodika, lai nekļūtu gluži nezinis. Ar citiem vārdiem — strādāju pilnā jaudā — nogatavojos lēnām sanatorijai. 11. janvārī atklāja Portugāles izstādi — līdz 9. februārim. 14. februārī angļu izstāde līdz

14. martam. 20. februārī tā milzīgā padomju 1. piecgades izstāde — līdz aizvakardienai. 8. martā tā vēl milzīgākā sieviešu izstāde — līdz 11. aprīlim, kas mani vēl nodarbinās līdz jūnija beigām, jo iet tālāk uz Frankfurti pie Maiņas. Tad: augusta vidū jau nākošā milzīgā izstāde par divdesmitiem gadiem —

Veimāras Republiku — līdz oktobrim. Un, lai Tev būtu priekšstats — sieviešu izstādes darbi savākti kopā no apmēram 150 dažādiem aizlienētājiem — valsts un komunāliem muzejiem, galerijām un privātiem kolekcionāriem — no RBerlīnes, VFR, VDR, Skandināvijas, Anglijas, Francijas, Itālijas, Šveices, Polijas, ASV, — kuriem visiem katram atsevišķi jāraksta vairākkārt, jātelefonē, jātelegrafē, jāapdrošina, jāatvainojas, ka aizmirsts atkal reizi pienācīgi pieklājīgi atbildēt, jāorganizē transports, jārēķinājas, ka, piem., Itālijā permanenti kautkāda publisko pakalpojumu nozare, — pasts, muita, šoferi jeb sazini nu kurš kuro reizi — streiko, bet izstādei jābūt kārtībā un atklātai noteiktā laikā, neskatoties uz jebkādiem streikiem. BET — bija burvīgas atklāšanas! Daudz ļaužu, prese, ka čum, radio, TV, skandāliņi lai, viss komilfo. Un visam tam blakus — visas normālās mazās ikdienas neģēlības. Ar citiem vārdiem — BURVĪGI!»

Maijai Prēdelei 1979. gada 12. jūnijā

«I. .1 Kautkad pie Ilzes dzirdēju «Siesta» — (jebšu tā Melodijas

plate saucas «Fiesta»!). (Vienalga!) BAIGAIS 5TRUNTS! — Tas labākais ir tas Stabulnieka drusku vairāk par minūti klavieru solo, bet man šķiet, ka šamais lāgā nezina, ko viņš tur dara. Viss pārējais ir nesaprasts un pliekans maisījums starp *jazzl rockldiskolR*. Paulu! Pie tam tāds maisījums, ka nāk prātā tikai biezputra, putraimdesa etc. Riebīgi! Pašreiz labākais latviešu valodas (kaut ar baigo akcentu) rock-ansamblis ir «ALVA» Anglijā! Viens albums! Nekas baigais, bet solīds angļu roks! Var klausīties! — Bet iepretim šamiem nobāl visi Paula mēģinājumi! Šamie, «ALVA», zina, par ko iet runa, Pauls nezina! *That's it! I. .1»*

Ore

die aktive

Eröffnung der Aussteifung »Charly Banara« im ReaüsmusStudio der NGBK. 1983. Valdis Abolinä und Barbara Straka

REALISMUSSTUDIO DER NGBK STELLT ÄUS UND DISKUTIERT 2.2.-a3.7

1974 Übersiedlung nach Berisn-West. Überlegungen und

Konzepte zur nichtkommerziellen, zielgruppenorientierten Kunsrprasentation. Beginn der Tätigkeit' als GescHänstührender Sekretär der »Neuen Gesellschaft für bildende Kunst«. Die »Neue Gesellschaft für bildende Kunst e.V..-ist einer der beiden 1969 entstandenen Berliner Kunstvereine, die aus der »Deutschen Gesellschaft für Bildende Kunst«

nisation und Mitarbeit m selbstbestimmten Ar-

schied zu anderen Kunstvereinen

! i e rvorgega n gen w a -

ren, Die basisdemokratische Organisationsform der NGBK erlaubt den Mitgliedern im Unter

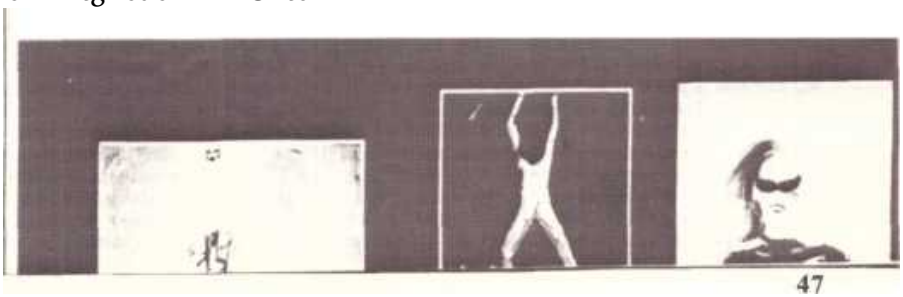

47

.feberg je HtU

;se*neai

Maijai Prēdelei

1979. gada 5. septembrī

«Nupat pienākušā «Liesmā» Nr. 8 redzēju Guntara rakstu par četriem izķepurotājiem f. ./. . . kas mani tanī «Liesmā», šorīt brokastojot, lasot.. uztrauca, bija «Dialogs par estrādes mūziku» (Kļockins un Liepiņš) 14. Ipp & sek. WOW! Es gluži no-ņirdzos, lasot Z. L. piebildi par Modo gaitām VDR — un es pieņemu, ka dem. friči iepretim Lielās Brāļu Valsts pārstāvjiem tomēr izturējās kaut cik godīgi ... — Bet man metās baigi, lasot visas tās šamo abu izteikas: ja nebūtu bijis jādragā uz biroju, būtu vislabprātāk piesēdies un uzrakstījis tai sarunai komentāru: pirmkārt Boney M, Abba etc. vispār nedrīkst būt sarunu temats: jo tā ir absolūti un gluži SINTĒTISKĀ mūzika: kā kaprons, neilons, plastmasa etc ....par to nerunā, to L I E T O: vienīgā pārdomu problēma var būt: kur likt nolietotos atkritumus tā, lai tie nepiesārņo (polucionē) apkārtni! *THAT'S ALL!* — Otrkārt: ko Latvijā un visā P. S. nekad nesaprot, ir tas, ka, piem., Dženisa Džoplina kliedza tādēļ, ka viņai (viņai!: personiski & ī g i) S Ā P E J AH! — R. Paulam nesāp! Liepiņām nesāp! «Modo» nesāp! — Zem-zarim nesāp, nedz Vaskam etc. — šie visi pielieto SĀPES RADUŠOS «stila» līdzekļus! Bet viss tas nav stila līdzeklis, bet gan SĀPES! Klāsters nav stils, bet sāpes. Etc. — Un j a tas Liepiņš stāsta, ka «Modo» nākošajā programmā šis nolēmis iekļaut (pie katra no šiem pēdējiem pieciem vārdiem man skaļi jāiezviedzas!) v a i(!)rāk roka elementus. (Un kāpēc

šis neiekļauj elementus ARSĒNU, SVINU, DZELZI, SILĪCIJU (kas ir roku-klinšu viela) etc. — šim nesāp! Tas viss!) (Labi apcirpts, godīgs puisīts!) — Tad jāsaka: OK!: iekļaut jau var, bet pāri pār tiem elementiem uz sintēzi-DZĪVI šis-šie netiks!!! — Tas baigākais ir tas, ka visā Latvijā/visā P. S. oficiāli nav neviena, kurš kaut aptuveni apjaustu, kas ir «Rock», kas *«Beat»;* kas «Disco»; — nemaz nerunājot par regī—*Reggae I Rastas! Rastafarians*;— nemaz nerunājot par «punc»/«new wave»/*«after punc»* etc.!!! Nemaz par to nerunājot un nerunājot par to, kas nāk pēc «new music». TIE IR ASTOŅDESMITIE GADI, KAS VEIDOJAS! Latvijā ir grūtības saprast septiņdesmitos un popularizēt sešdesmitos (ABBA's versijā). (Kaut vai!) . . .

— Un šamie visi nesaprot, ka ar «Boney M» strādā nevis 100, bet vairāki 1000, un ka tādu «Boney M» te ir vairāki tūkstoši! Tādu grupu te mudž!»

Maijai Prēdelei

1979. gada 6. septembrī

«Un ir man jāņirdz, ja lasu tās Kļockina/Liepiņa izteikas par skatuves (izpildes horeogrāfiju. Saprotams, ka neviens baletmeistars ar tā kautko negrib nodarboties — tā nav viņu lieta. Tā ir profesija pati par sevi — to šeit arī nekur nemāca. To var apgūt tikai praksē, cieši sastrādājoties ar attiecīgo grupu, ar attiecīgo interpretu. Es nebiju uz Rickie Lee Jones koncertu pag. sestdien, ko apzīmē par jauno *ASV-super-voice* (bet tādas *voices* no turienes nāk katru gadu jaunas), bet visi recenzenti rakstīja, ka jau viņas tik vien uznākšana, uzniršana uz skatuves gluži aizrāvusi elpu: absolūti līdz pēdējam mazam pirkstiņam perfekti horeografēta un PIE TAM: gluži vienkārša, dabiska, itkā viņa būtu viena pati vien zālē un savā nodabā. *THAT'S SHOW!* WOW! Bet viņai aizmugurē stāv Warner *Brothers* koncerns, kas šo perfekti uzbūvē — nevis simts cilvēku ar viņu strādā, bet tūkstoši! — Ja *Patty Smith* ir

turnejā, viņas ekipāžā ir 3 speciālfurgoni un kādi 40 cilvēki *road-management.* Vecais Džo Kokers dragāja turnejā ar diviem spec, vilcienu sastāviem un 80 cilvēkiem. — Labi, pietiks par to, lai gan tur par to sarunu par katru teikumu būtu kas, ko teikt. — Un, ja jau grib sūtīt kādu no Latvijas ārzemēs stažēties, tad taču nu ne uz *Fridrichstadt Palast* VDR. (Kas arī tikvien kopē no rietumiem; lai gan šamie pēdējā laikā sāk sasniegt atsevišķas respektablas kvalitātes!), bet tad gan tieši lauvu midzenī Iekšā — uz Londonu, N. Y., San Francisko jebšu šo pašu rBerlīnl. R.-Berlīne kā ne kā tomēr ir kontinenta galvenā punc un *freak-city* (pēdējais: blakus Amsterdamai!) (jango *Edvards* no ASV pārcēiās uz Amsterdamu un vislabprātāk uzstājoties rBerlīnē), rBerlīne ir arī viena no rietumEIropas gay-city. — Bet Tev jau laikam par estrādes mūzikas stažēšanās vietām nav nekāda iespaida. Na ja — varbūt var kādam-ar-iespaidu visu šo pastāstīt: ieteikt. — Lai tak šamie atsūta to Modo-Liepiņu šurpu. — OK.»

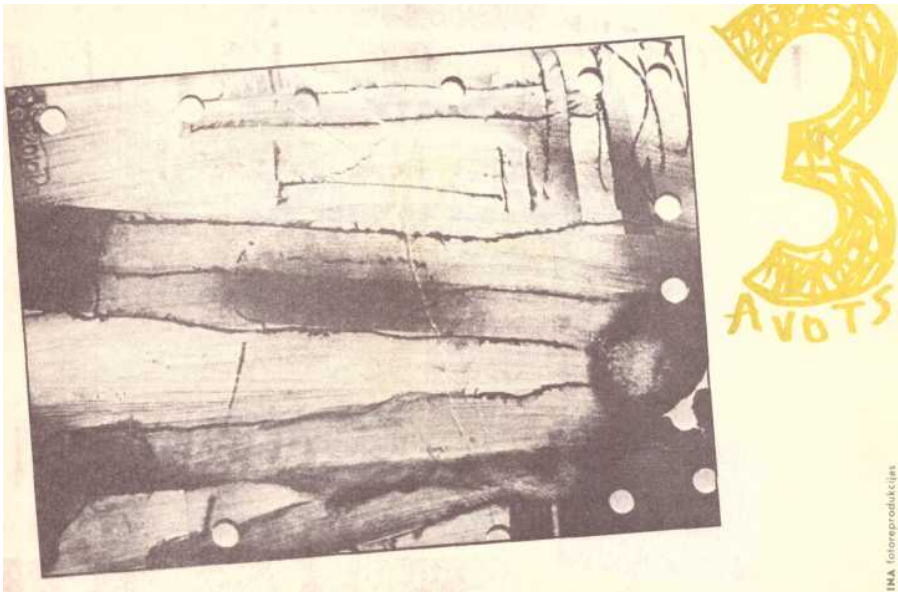

Maijai Prēdelei
1979. gada 6. decembrī

«Jā, esmu tā šur tur dzirdējis, ka es esot Rīgā populārs. M. T. (Maija Tabaka. — G. P.) rakstīja, ka esot pat kādā mākslinieku kafejnīcā pamanījusi kādus tipus ar lielām platu malu ūtēm: kur šie tādas rāvuši!!! No preses ārpus LuM un DzB neesmu neko vairāk redzējis. Zinu tikai no dažādiem cilvēkiem, ka esot daudz & dažādu pieminējumu bijis, TV lai! OK! *I. .1* Man šķiet, ka es laikam būšu pirmais «emigrants» («klaida latvietis») etc., kura portrets skatāms Latvijas PSR izstādē. Zini, man tas kaut kur baigi patīk! Mazāk personisku aspektu dēļ (lai gan jau patmīlība arī savu lomu spēlē... kā gan lai tas pie tāda narcisa kā manis citādi būtu!...), vairāk tā apstākļa dēļ, ko Tu piemini: ka mana komunikācija ar Latviju ārpus personiskā (kas, es ceru, TURPINĀSIES!) ieguvusi jaunu, publiskāku formu. *I. .1*

Pag. ned. trešdienu te pienāca 23. nov. LuM'a ar ziņu par Asjas (Annas) Lācis nāvi. Piezvanīju tūlīt Hildegardei Brennerei, kura 1971. gadā izdeva grāmatu ar A. L. tekstiem, un teicu, ka viņas pienākums informēt dpa *(Deutsche Presse* **Agen***tur)* par lietu un uzrakstīt īsu, teleksējamu nekrologu. To šī darīja un ceturtdienas vakarā dpa ar atsaukšanos uz *«lettische* VVochenžeitung *«Literatur und Kunst»»* teleksēja ziņu par Asjas Lācis nāvi, ko nākošās dienās nodrukāja visi lielie vācu (r) mēdiji — *Frankfurter* Rundschau, *Frankfurter Ali*gemeine, etc. rBerlīnes *Tagesspiegel* etc., visi atsaucoties uz LuM. — Vai nav arī pirmā reize, ka latv. laikraksts minēts intern. ziņu aģentūrā! I. *.1»*

Maijai Prēdelei 1979. gada 7. decembrī

« .. te sāk attīstīties pavisam jauna mākslas scēna — spontānistiska, abstrakta, fašistiska, bet gluži citāda nekā 50. gados. Baigie smērētāji tie jaunie, tie tā ap 25—30 gadīgie. Šie smērē ar pilnu

apziņu par 60-tol70-to gadu reālismu, kuru šie mācījušies, bet tagad atstāj aiz muguras un pievēršas atkal tīrai glezniecībai, ļoti individuālistiskai, privātai. Baigi spraigs laiks!»

Publikāciju sagatavojis GUNTARS PUPA

Iepazinies ar principiem, saskaņā ar kuriem itāliešu Žurnālistu savienība jau vienpadsmito gadu un, lūk, šodien man, piešķir savu prēmiju, es, saprotams, ne tikai izsaku jums pateicību, bet neesmu arī brīvs no lepnuma jūtām, redzot savu priekšgājēju vidū tik godājamus un vīrišķīgus cilvēkus, tai skaitā — visu 1968. gada Prāgas jaunatni kopumā.

Runa, saņemot itāliešu Žurnālistu savienības prēmiju «ZELTA KLIŠEJA»

1974. GADA 31. MAIJĀ, CĪRIHĒ

Tie, kas šodien pasniedz šo prēmiju, un tas, kurš šodien to saņem, savu dzīvi nodzīvojuši it kā dažādās planētas pusēs, dažādās pasaulēs, dažādās sistēmās, par kurām runā, ka tās šķir bezdibenis, ka tās it visā ir pretišķīgas un viena otru izslēdz. Tomēr, ja tā patiešām būtu, tad mums neatrastos vienojošas vērtības, kas jūs pamudinātu piešķirt šo prēmiju man. Bet, ja reiz šādas vērtības ir atradušās, tad varbūt mēs varam izstrādāt arī kopīgu skatījumu uz mūsdienu pasaulē notiekošo un pat atklāt viens otrā mūsu cerību un pūļu virzienu līdzību.

Pasaules primitīva sadalīšana divās sistēmās ir politisks, un tātad visai viduvēja līmeņa spriedums. Visi vispārpolitiskie paņēmieni ir operācijas ar gatavām tikumiskām (vai netikumiskām) realitātēm, tie atrodas uz diezgan zema cilvēciskās apziņas un esības līmeņa, tie sairst un mainās īsos periodos, reaģē uz katru situācijas izmaiņu. Ar dedzīgām politiskām birkām mēs drīzāk ļaujamies maldiem nevis iedziļināmies mūsdienu pasaules stāvoklī. Ja nu mēs tomēr gribam aptvert cilvēces šodienas stāvokļa patieso būtību, tā bezcerības pakāpi un cerību pakāpi — un prese savos augstākajos uzdevumos arī nevar neņemt vērā šo mērķi, — tad mums neizbēgama pacelšanās daudz augstāk par politiskiem raksturojumiem, formulējumiem un receptēm.

Un tad mēs ieraudzīsim, kaut tas varbūt neizrādīsies diez ko patīkami, ka galvenā bīstamība nav vis tai apstāklī, ka pasaule

sašķelta divās alternatīvās sociālās sistēmās, bet gan tajā, ka abas sistēmas ir slimas, un pat kopējas slimības saēstas, un tāpēc neviena no sistēmām ar to pašreizējo pasaules izpratni nesola veselīgu izeju. Cauri atsevišķu zemju konkrēto attīstību nejaušībām, arī dažu gadsimtu laikā šī slimība organiski ieaugusi mūsdienu cilvēcē, un mēs varam tai izsekot ilgā laika periodā.

Mēs — visi mēs.visa civilizētā cilvēce, — nosēdināti viena cieši saistītā karuselī, esam veikuši ilgu, orbitālu ceļu. Tāpat kā bērneļiem uz karuseļu zirgiem, šis ceļš mums likās nebeidzams — tikai uz priekšu, un arvien uz priekšu, ne solīti sāņus vai greizi. Šis orbitālais ceļš bija: Renesanse—Reformācija—Apgaismība — fiziskas asiņainas revolūcijas—demokrātiskas sabiedrības—sociālistiski mēģinājumi. Šī ceļa nevarēja nebūt. Viduslaiki reiz bija sevi izsmēluši, k|uvuši nepanesami, jo Dieva valstību uz zemes cēla neierobežotā varmācībā, despotiski apspiežot personību, atņemot tai būtiskas tiesības par labu Veselumam. Mūs varmācīgi vilka, dzina Garīgumā, un mēs, dabiski, novērsāmies, mēs metāmies un pazudām Matērijā. Tā sākās ilgais humānistiskā individuālisma laikmets, tā civilizācija sāka veidoties pēc principa: cilvēks — visu lietu mērs un — cilvēks ir pāri visam.

Viss šis neizbēgamais ceļš ļoti bagātināja cilvēces pieredzi, bet, lūk, mūsu acu priekšā, arī tas tiek izsmelts: kļūdas pamatnostādnēs, nenovērtētas ceļa sākumā, tagad atriebjas. Nostādot cilvēku — nepilnīgu cilvēku, kas nekad nav brīvs no mantkārības, patmī-las, skaudības, godkāres un kurš pārlieku nesavaldīgi atdevies Matērijai, par visu lietu augstāko mēru — mēs esam nonākuši pie piesārņojuma, pie atkritumu pārpilnības, mēs slīkstam zemes atkritumos, šie atkritumi piepilda, aizsprosto visas mūsu esības sfēras. Materiālajā sfērā šie atkritumi jau visiem pārāk redzami, tie saindējuši gaisu, ūdeni, daļu apgūtās zemes virsas, sagandē arī neapgūto; tie kroplīgi vainagojuši mūsu varenos ražošanas pūliņus, gluži tapat kā atsevišķu cilvēku dzīvē pašas vilinošākās reklāmas, iesaiņojumi un plastmasas pārvēršas bagātīgos pilsētas atkritumos. Bet arī tā saucamo garīgo sfēru šie atkritumi piepilda un nomāc — ar smagajiem apjomiem, ko mūsu acis, ausis, krūtis nespēj aptvert, ar skanīgu vispārinātu, it kā visiem skaidru, bet patiesībā bezpalīdzīgi plakanu ideju, melīgu zinātņu, manierīgu mākslu iebarošanu — mūs visus, kas neapzinās, ka pār viņiem pastāv augstāka atbildība nekā ir Cilvēks, tas ir, — tu, es un mūsu sliecības ļaudis. Dārdošā civilizācija pilnībā atņēmusi iespēju koncentrēt iekšējo dzīvi, izvilkusi mūsu dvēseles partijas vai komercijas tirgū. Sociālā sfērā gadsimtiem ilgais ceļš vienā gadījumā novedis mūs līdz anarhijai, otrā — pie stabilas despotijas. Starp šiem diviem draudīgajiem izejas stāvokļiem viena demokrātiska valdība pēc otras mūsu acu priekšā kļūst nevarīgas, beztiesīgas, tāpēc ka mazie un lielie ļaužu savienojumi nevēlas pašierobe-žoties Veseluma labā. Šo

izpratni, ka ir t a č u j ā b ū t kādam Veselumam, kaut kam Augstākam, ko mēs esam kaut kur izkaisījuši, kas kaut kad paredzējis robežu mūsu kaislībām un bezatbildībai — šo izpratni modri apsargā mūsdienu cietsirdīgās tirānijas, un to vajadzīgajā brīdī pasniedz ar nosaukumu Sociālisms. Taču izkārtne ir apmāns, pats termins neizpētīts: pietika ar pusgadsimtu, lai kļūtu redzams, ka arī s o c i ā-I i s m ā masas izmanto, lai augļotu nelielu cilvēku grupu labklājību — turklāt tādu cilvēku, kas ir drazas un būtībā nicināmi.

Aleksandrs Solžeņicins

Tāpēc arī ceļš izrādījās orbitāls, ka no varmācības varas mēs izrāvāmies un varmācības varā atgriezāmies — vēl pagaidām ne visi, taču drīzumā šī slimība, kas atslābinājusi gribu un laupījusi

perspektīvu, apdraud visus.

Bet, ja reiz saglabājam gribu nepieļaut tik pazemojošā kārtā noslēgt šo orbītu, mums jārod sevī spēks pārskatīt cilvēka dzīves un cilvēka sabiedrības fundamentālos formulējumus: vai patiesi cilvēks ir tas visaugstākais un vai pār viņu patiesi nav Augstākā Gara? Vai tas pareizi, ka cilvēka dzīvei un sabiedrības darbībai vispirmāk jābūt materiālās ekspansijas noteiktai? Vai pieļaujams to attīstīt par postu mūsu iekšējās dzīves nedalāmībai?

.2. ū

~0

o

Q-

0 < >N ai

u

CO < Q

Kā mums liekas, civilizētā cilvēce šobrīd pienākusi pie pasaules vēstures (dzīves, sadzīves un pasaules izpratnes) pavērsiena punkta, kas tikpat nozīmīgs kā pāreja no Viduslaikiem uz Jaunajiem laikiem — ja vien bezrūpības un gara nomāktības dēļ mēs šo pavērsiena brīdi nepalaidīsim garām. Tieši jūsu zeme, Itālija, kādreiz pirmā pasaulē pavēra iepriekšējā pavērsiena iespēju. Varbūt ka arī tagad jūs vieni no pirmajiem sajūtat mūsu pašreizējā stāvokļa bezizeju un jūsu jūtīgums palīdzēs atrast tās formas, kas mums atvieglotu pāreju cita līmeņa orbītā, kurā nebūtu, kā Viduslaikos, nolādēta mūsu fiziskā un, vēl jo vairāk, kā Jaunajos laikos, sabradāta mūsu garīgā daba.

Šodienas dzīves draudīgajā tempā šī pavērsiena apjēgsmei un īstenošanai mums atlicis nesalīdzināmi mazāk laika, nekā tapa atvēlēts XIV vai XVI gs. nesteidzīgajā laika plūdumā. Un, ņemot vērā pagājušo gadusimteņu asiņaino pieredzi — arī pašai pārveidojumu formu izvēlei jābūt smalkākai un augstākai: jau esam iemācījušies, ka fiziska valstu satricināšana, varmācīgi apvērsumi paver ceļu nevis gaišākai nākotnei, bet baisai bojāejai, baisai varmācībai. Un, ja arī nākotnē lemtas revolūcijas, kas mūs glābs, tad tām jābūt tikumiskām, tas ir, jaunam fenomenam, kas mums vēl jāatklāj, jāsaskata un jāīsteno.

Tulkoja Rudīte Kalpiņa

PUBLICISTIKA

VILNIS ZARIŅŠ

LAUPĪTĀJU FILOZOFIJA

(NACIONĀLSOCIĀLISMA IDEOLOĢIJA UN PROPAGANDA)

5. NACIONĀLISMS

Atšķirībā no vadoņa kulta, kas nacionālsociālisma ideoloģijā tālu pārspēja visa, kas Vācijas vēsturē šajā jautājumā bija pieredzēts, nacionālisma propagandā vācu fašisti tikai turpināja pastāvošās tradīcijas, dodami priekšroku visreakcionārākajiem vācu imperiālisma ideologu uzskatiem nacionālajā jautājumā.

Nacionālisms kā virziens ideoloģijā un politikā Vācijā noformējās

19. gadsimta sākumā kā vācu buržuāzijas cīņas lozungs pret franču buržuāzijas virskundzību Vācijā. Laikā, kad Francijas valdošās aprindas Napoleona 1 karu rezultātā centās nodibināt savu kundzību visā Eiropā, vācu, tāpat kā jebkuras apspiestas tautas, nacionālismā bija daudz demokrātiska satura. Sī perioda vācu nacionālisms, kas spilgti izpaudās Ernsta Morica Arndta, Teodora Kornera literārajos darbos, Fridriha Ludviga Jāna, Johana Gotlība Fihtes un daudzu citu ideoloģijas darbinieku filozofiskajos un publicistikas sacerējumos, veicināja vācu tautas nacionālo konsolidāciju un bija ievērojams ieguldījums cīņā pret Vācijas atbrīvošanu no franču buržuāzijas kundzības.

Reakcijas periodā, kas sekoja Napoleona kariem, vācu nacionālisms nekļuva par Vācijas apvienošanas un progresīvas attīstības veicinošu faktoru, bet vācu buržuāzijas vājuma dēļ izsīka tukšā pašslavināšanā un pagātnes idealizācijā. Sākot ar šo laiku, nacionālismam Vācijas vēsturē vairs nav bijusi progresīva loma, lai gan tas pavadījis daudzus ievērojamus notikumus — 1848./49. g. revolūciju, Vācijas apvienošanos, koloniālo ekspansiju utt. Deviņpadsmitajā gadsimtā vācu politiķi, it īpaši Bismarks, prasmīgi izmantoja nacionālismu, lai iesaistītu plašas tautas masas savu politisko nolūku īstenošanā, it īpaši cīņā pret kosmopolītisko Habsburgu impēriju, Franciju un katoļu garīdzniecības politisko darbību. Sādu vēsturiskās attīstības īpatnību dēļ vācu nacionālismā bija maz progresīvu tradīciju. Gandrīz visām nacionālisma doktrīnām, ko, sākot jau ar 19. gadsimta pirmo pusi, izstrādājuši buržuāziskie teorētiķi, piemita nedemokrātisks, konservatīvs un bieži vien atklāti reakcionārs raksturs.

Kā viens no redzamākajiem 19. gs. nacionālisma teorētiķiem jāmin Fridrihs Karls fon Saviņjī, kas gadsimta sākumā pirmais Vācijā izvirzīja domu par nācijas prioritāti pret valsti likumdošanā un rakstīja par tautas dvēseli, ar ko jārēkinās likumdevējiem. 19. gadsimta otrajā pusē Vācijas agresīvo ārpolitiku ar nacionālisma lozungiem centās pamatot un attaisnot Henrihs Treičke. Viņš sludināja domu, ka Vācijai ir tiesības anektēt Elzasu un Lotringu, kā arī citas vācu apdzīvotās teritorijas pat pret šo teritoriju iedzīvotāju gribu.

Šovinisma skurbulī, kāds Vācijā valdīja apvienošanas periodā un it īpaši pēc franču—prūšu kara, mistisku, mākslas tēlos ietvertu pamatojumu vācu nacionālismam deva komponists Rihards Vāgners. Vāgners veicis daudz progresīvu pārkārtojumu operas mākslā. Viņš bija 1848. g. revolūcijas aktīvs dalībnieks. Taču Vāgnera operās tika atdzīvināta seno ģermāņu mitoloģija un idealizētā veidā parādīti Vācijas agro viduslaiku

teiku varoņi un tikumi. Te atmesta visa attīstītā feodālisma un kapitālisma perioda kultūra un morāle, it īpaši tā, kas Vācijā izplatījusies, pateicoties kontaktiem ar citām zemēm. Noraidot apgaismību, humānismu un ievērojamā mērā arī kristietību, Riharda Vāgnera operu varoņi radīja precedentu ne ar kādām civilizētas sabiedrības juridiskām vai morāles normām nesaistītam nacionālismam, kas sabiedriskās un politiskās dzīves pamatā ttecās likt barbaru cilšu tiesības un tradīcijas. Sādu mistisku nacionālisma pamatojumu vēlāk intensīvi propagandēja vācu imperiālisma apoloģēti, un tas tika uzņemts arī nacionālsociālistu ideoloģiskajā arsenālā.

Vācijas valdošās šķiras daudzkārt lietojušas nacionālistisku demagoģiju masu uzmanības novēršanai no šķiru cīņas. Nacionālisms un pagātnes idealizācija reakcionārajiem politiķiem deva papildu argumentus pret demokrātiju, ko centās iztēlot kā svešzemnieku izdomājumu, kas nav saskaņojams ar vācu tradīcijām un vācu garu.

Ja vairakos citos ideoloģijas un politiskās dzīves jautājumos vācu fašistu nostāja vismaz formas ziņā atšķīrās no agrāk pastāvējušās, nacionālisma propagandā grūti konstatēt ko jaunu. Līdz 1918. gadam vācu nacionālisms galvenokārt izpaudās monarhisma formā, un daudzi nacionālisma ideologi, sevišķi kopš 19. gs. beigām, bija ari dedzīgi monarhisti, kas orientējās galvenokārt uz Hohencollernu dinastiju.

Vācu fašisma ideoloģijā nacionālisms bieži vien bija savijies ar sociālo darvinismu un rasismu. Art par nācijas jēdzienu vācu fašisti daudzkārt runāja kā par bioloģisku kategoriju.

Taču minētais jēdzienu sajaukums nedod tiesības jaukt šos jēdzienus arī pētījumos un likt vienlīdzības zīmi starp hitleriešu nacionālismu un rasismu.

Hitlera darbos, it īpaši grāmatā «Meiti Kampf», gandrīz visur, kur runa ir par vācu tautu, zemtekstā un daudzās vietās arī tekstā pausts rasisms. Hitlers vairākkārt runājis par tautas, rases, valsts un teritorijas vienību' un par vācu rasi.

Taču līdzās bioloģizēta nacionālisma propagandai Vācijā visā hitleriešu valdīšanas periodā pastāvēja un oficiālajos izdevumos tika propagandēts tradicionālais vācu nacionālisms, kur labi samanāmas pat sīkākas nianses. Savu ideoloģisko tradīciju garā turpināja rakstīt gan vācu militārisma apoloģēti, gan Baltijas vācu vēsturnieki un publicisti, gan arī citu profesionālu vai teritoriālu virzienu nacionālisma propagandisti. Veltīgi būtu mēģināt noskaidrot, kurš nacionālisma paveids, — bioloģizētais vai tradicionālais, vairāk saduļķojis masu apziņu un kurš no tiem tipiskāks fašistiskajam režīmam.

Atsaukšanās uz vācu tautas nacionālajām interesēm bija galvenais ieganst, kura aizsegā fašisti Vācijā likvidēja demokrātiskās brīvības. Nacionālisms bija galvenais hitleriskās Vācijas arguments un oficiālais ieganst agresijas izraisīšanai pret Cehoslovakiju, Poliju un citām kaimiņzemēm. Nacionālismu dažādās formās un dažādās sakarībās ik

dienas sludināja Vācijas propagandas mašīna. Fašisma ideoloģijā nacionālisms ieņēma vienu no centrālajām vietām. Nacionālsociālistu darbos var sastapt apgalvojumus, ka tauta, respektīvi, vācu tauta, uzskatāma par augstāko vērtību un ka tautas suverēnajām interesēm jāpakļauj viss, arī valsts.[2] Vācu tautas interesēm piederot prioritāte pār visām citām vērtībām, un tās esot katras vācu apdzīvotas valsts autoritātes pamats. Gadījumā, ja vācu tautas intereses netiekot pienācīgi ievērotas, vāciešiem esot ne vien tiesības, bet arī pienākums dumpoties.[3] *A. Rozenbergs gājis vēl tālāk nacionāla pragmatisma virzienā, norādot, ka arī teorijai esot vērtība tikai tad, ja tā kalpojot vācu tautai.[4]*

*Tajā pašā laikā saskaņā ar nacionālsociālistu uzskatiem viens no galvenajiem vācu nelaimju cēloņiem esot pārliecīgā iecietība pret citām tautām, pārmērīga objektivitāte nacionālajā jautājumā.[5] Sī objektivitāte līdzīgi nezālei nomācot vācu tautas veselīgo dzīvības instinktu un pašuztures dziņu.[6] Vāciešiem esot daudz zināšanu par savas tēvzemes lielumu, par dažādiem kultūras un mākslas jautājumiem, taču viņiem trūkstot nacionālā lepnuma. Turpretim frančiem tas tiekot iepotēts jau no mazotnes.[7] Nepietiekama nacionālisma dēļ vācieši mierīgi panesot citu tautu pārestības un, gadījumā ja viņu tautai draudot briesmas, vispirms cenšoties noskaidrot, kam taisnība, nevis bez ierunām cīnoties savas tautas pusē**

Nacionālsociālisti prasīja, lai vācu jaunatni audzinātu nevis objektīvu, bet nacionālistisku, lai tā atzītu pirmkārt savas tautas tiesības,[9] *tai vācu tautā nostiprinātos nacionālā pašsaglabāšanās griba.[10] Bailes no šovinisma esot impotences pazīme."*

Vienīgi iedēstot nacionālismu plašo masu, sevišķi jaunatnes, sirdīs, norādīja Hitlers, iespējams rasties tautai, kas sastāv no vācu valsts pilsoņiem, kurus savstarpēji saista un saliedē kopīga mīla un kopīgs lepnums un kas ir neuzvarama.'[2]

Šādas nacionālistiskas solidaritātes svarīgākais uzdevums esot cīņa pret marksismu. Hitlers uzsvēra strādnieku šķiras svarīgo lomu politiskajās cīņās un uzskatīja nacionālismu par labāko līdzekli marksisma ietekmes vājināšanai uz strādnieku smadzenēm un sirdīm.'[3] Tajā pašā laikā nacionālsociālisti ņēma vērā, ka vienīgi daži sociāli pasākumi vai vismaz sociāla demagoģija varēs nodrošināt panākumus nacionālisma propagandaiNacionālistisku lozungu vārdā Hitlers sludināja nācijas vienību, šķiru mieru, tās vārdā prasīja bezierunu paklausību fašistiskajam režīmam.'[5]

*Vācu fašisti prasīja, lai nacionālistiskā ideoloģija kļūtu nevis par kādas vācu tautas daļas, bet absolūti visu vāciešu pārliecību turklāt lai plašo tautas masu nacionālisms būtu nevis mērens, objektīvs, bet gan galējs, vienpusīgs, fanātisks.'[7] «Vajag, — norādīja Hitlers, — lai vācu jaunieša apziņā lielāks gods būtu strādāt par ielu tīrītāju un būt Vācijas pilsonim, nekā būt par ķēniņu svešā zemē*V[8] *Konkrētajos Vācijas apstākļos*

šāda aicinājuma galvenā jēga bija novērst darbaļaužu jaunatnes uzmanību no pašu zemes reālajām problēmām.

Nacionālais fanātisms radīja garīgu nelīdzsvarotību plašās vācu sabiedrības aprindās un bija svarīgs faktors otra pasaules kara psiholoģiskā sagatavošanā.

Taču arī nacionālisms Hitlera izpratnē bija tikai līdzeklis praktisku mērķu sasniegšanai. Politiķiem jārūpējas — viņš norādīja, — lai tauta nevis varonīgi ietu bojā, bet gan viņiem jaizmanto visi ceļi, lai to praktiski uzturētu.'[9] Lieki piebilst, ka nacionālsociālistu avantūrīstiskā politika nemaz nesaskanēja ar šo novēlējumu.

Nacionālisma jūtu audzināšanai nacionālsociālisti ieteica veselu pasākumu kompleksu. Pirmkārt, norādīja Hitlers, nepieciešams itin visus vāciešus iepazīstināt ar dažu izcilu vācu zinātnieku un dažu kultūras darbinieku veikumiem, uzsverot visvairāk ne tikai viņu konkrētos sasniegumus, bet gan to, ka viņi ir vācieši, lai šāda kārtā audzinātu nacionālo lepnumu.'" Jāņem vērā, apgalvoja

Hitlers, ka cīnīties var tikai par to, ko mīl, mīlēt var tikai to, ko ciena, un cienīt tikai to, ko vismaz pazīst.[2'] «Arī zinātnē, — norādīja Hitlers, — tautiska valsts saskata palīglīdzekli nacionālā lepnuma veicināšanai. Ne vien pasaules vēsture, bet visa kultūras vēsture jāmāca no šī viedokļa. Atklājējs jāparāda ne vien kā liels zinātnieks, bet vēl lielāks kā tautietis. Apbrīna par katru lielu sasniegumu jāaprasina ar lepnumu par šo veiksmīgo darbinieku kā mūsu tautas piederīgo. No milzīgā izcilo personu skaita jāizceļ paši ievērojamākie, un jaunatnei par viņiem jāmāca tik pārliecinoši, lai viņi kļūtu par nesatricināmu nacionālu jūtu pīlāriem.»[22]

Sevišķi daudz izdevību nacionālisma iepotēšanai, pēc nacionālsociālistu uzskatiem, dodot vēstures mācīšana. Hitlers nosodīja pastāvošo vēstures mācīšanas praksi, kuras nolūks esot iemācīt daudz gadskaitļu, datumu un personu vārdu. Viņš prasīja samazināt apgūstamo faktu daudzumu, galveno uzmanību veltot svarīgāko attīstības līniju noskaidrošanai,[23] prasot, lai vēsture pirmkārt tiktu uzlūkota kā rasiski augstvērtīgu asiņu sakarība ar kultūras attīstību.[2'1] Nacionālsociālistu koncepcija vēstures, it īpaši Vācijas vēstures(jautājumos bija tikpat eklektiska kā citi viņu teorijas elementi. Konsekventa bija vienīgi pilnīga patvaļa aplūkojamo faktu un notikumu izvēlē un interpretācijā. Nav nekādas nepieciešamības visus šos viltojumus pieminēt un atspēkot. Pietiek minēt šīs koncepcijas attieksmi pret dažiem visnozīmīgākajiem periodiem un notikumiem Vācijas pagātnē.

Vācu fašistu izpratnē ģermāņi pirms mūsu ēras nekad neesot bijuši barbari, kaut arī viņu jaunrades spēkus kavējusi ziemeļu dzimtenes skarbā daba, jo. .. ja viņi būtu bijuši vairāk uz dienvidiem un ja viņu rīcībā kā tehnisks palīglīdzeklis būtu zemākas tautas, tad viņos snaudošās kultūras veidotāju spējas būtu uzplaukušas tikpat spoži kā senajiem grieķiem.[21]

Par Svēto Romas impēriju vācu fašisti visnotaļ runāja ar nepatiku, kā

par latinizētu katolisku valsti, kuras dziļākā būtība sveša ģermāņu garam. Asinis, ko vācieši esot ziedojuši šī valstiskā veidojuma labā, esot veltīgi izlietas.[26] Vācu ķeizars esot pāvestu izvilcis no purva un nodrošinājis baznīcas kalpotājus, taču nepateicīgā Roma visādi centusies vājināt ķeizara varu un rīdījusi vasaļus pret to [27] Tajā pašā laikā daži nacionālsociālistu vēsturnieki ar' labpatiku pieminēja Svētās Romas impērijas ziedu laikus 14. gs. beigās, kad tā kopā ar vasaļvalstīm — Livonijas ordeni, Ungāriju, Moldāviju un Valahiju — sniegusies no Baltijas līdz Melnajai jūrai}[6] Hitlers minējis tikai trīs, pēc viņa domām, nozīmīgus pozitīvus notikumus Vācijas vairāk nekā tūkstoš gadu ilgajā vēsturē, kas īstenībā visi bija asiņaini, varmācības piesātināti pasākumi, kuri neveicināja sabiedrības attīstību Vācijā, bet gan nesa daudz ciešanu Vācijas kaimiņtautām. Sie Hitleram patīkamie vēstures notikumi bija bajuvaru veiktā Ostmarkas kolonizācija, Ostelbas teritoriju iekarošana un kolonizēšana, kā arī Hohencollernu dinastijas veiktā Brandenburgas-Prūsijas valsts organizēšana, kas jaunajai Vācijas valstij kalpojusi kā paraugs un kristalizācijas kodols[29]

Atšķirībā no savas attieksmes pret Svēto Romas impēriju un vēlāko Austriju un Austroungāriju vācu fašisti par Prūsiju atsaucās ar lielu cieņu. Sevišķi augstu viņi vērtēja prūšu armijas disciplīnu, kas esot palīdzējusi pārvarēt vācu tautai piemītošo pārmērīgo individuālismu un disciplinēt to.[30] Prūsijas karali Fridrihu II nacionālsociālisti minēja kā vāciskuma ideālu,[3'] kas līdzīgi Periklam esot nordiskās rases *dvēseles simbols.[31]*

Vācijas apvienošanās procesā nacionālsociālisti kā vispozitīvāko atzīmēja šī notikuma pašu reakcionārāko iezīmi — ka tā notikusi kara rezultātā pēc Vācijas valdošo aprindu gribas.[33] Vācu fašisti asi nosodīja tās politiskās tendences, kādas, pēc viņu uzskatiem, dominējušas Vācijā un Austroungārijā pirms I pasaules kara. Vācija Hitlers nosodīja pārmērīgu parlamentārismu,[34] nevelēšanos S[a^a~] voties karam un nevēlēšanos iegūt Eiropā jaunas teritorijas:" Pirms kara vāciešiem nemaz neesot bijis nacionālisma:'[b] Austroungārijā vācieši bijuši apspiesta tauta, ko slāviem draudzīgā Habs-burgu monarhija centusies iznīdēt.[31]

Grūti iedomāties, ka Hitlers pats būtu varējis noticēt šādiem saviem apgalvojumiem, jo visi vēstures fakti liecināja pretējo. Taču nacionālsociālistu propagandas attieksme pret faktiem tieši paredzēja šādu patvaļu vēstures notikumu apgaismojumā.

Visvairāk tendenciozitātes un rupju viltojumu bija vācu fašistu attieksmē pret I pasaules kara un pēckara perioda notikumiem. Viņi pārmeta pirmskara Vācijas politiķiem pārliecīgu miermīlību; tie esot rūpējušies nevis par teritorijas paplašināšanu un iekarojumiem, bet visiem spēkiem centušies saglabāt mieru pasaulē.[3]" Pārmērīgas miera gribas dēļ Vācijas valdība esot vilcinājusies sākt karu, palaižot garām visizdevīgākās stundas ienaidnieka satriek-šanai.

Nacionālisti propagandēja domu, ka Vācijas armija karā neesot

sakauta, gluži otrādi — tā bijusi tuvu uzvarai, tikai saņēmusi dunča dūrienu mugurā no Vācijas liberāļiem, marksistiem un ebrejiem.[40] *«Mēs, vācieši, — apgalvoja Gebelss, — militārā ziņā bijām karu spīdoši uzvarējuši, taču politiska ziņā zaudējam uz visas līnijas . . .»*[41]

«Pēc pirmā pasaules kara,» apgalvoja nacionālsociālisti, «Vācija vairs nav suverēna valsts. Vācija ir vergu kolonija.»[42] *Pirmskara Vācijas impērija esot devusi brīvību iekšpolitikā un izrādījusi spēku ārpolitikā, kamēr (Veimāras) republika pret citām valstīm izrādot vājumu un apspiežot savus pilsoņus.*[43]

Pirms nākšanas pie varas un it īpaši pirmajos gados pēc varas sagrābšanas, kad Vācijas remilitarizācija vēl nebija pabeigta, nacionālsociālisti aktivi reklamēja savu miermīlību un prasīja vācu tautai tādas pašas tiesības kā citām. Vācu tautas līdztiesību ar citām nācijām prasīja NSDAP programmas otrais punkts.[44]

Trokšņains nāciju nevienlīdzības un nāciju apspiestības nosodījums izskanēja Hitlera runā Lipē 1934. g. 15. janvārī: «. . Ja mēs gribam savu tautu atkal virzīt augšup, tad to mēs varam panākt vienīgi tad, ja mēs tai nodrošinām līdztiesību pasaulē. Vienlīdzīgas tiesības un vienlīdzīgs gods, tie ir abi principi, ko es kopš 1933. gada 30. janvāra esmu fanātiski aizstāvējis. Esmu pārliecināts, ka vienīgi uz šī pamata var rasties patiess miers starp tautām, bet nevis tā, ka vienu daļu tautu apzīmogo par helotiem un vergiem, bet citām dod tiesības, kas viņām nepienākas. Mēs negribam aizskart nevienas tautas tiesības, negribam ierobežot nevienas tautas dzīves iespējas, negribam nevienu tautu apspiest, pakļaut, paverdzināt. Taču lai pasaule arī izbeidz apspiest mūs.»

«. . Mums, vāciešiem, nav vajadzīgs nekāds revanšs, jo mēs četros kara gados esam guvuši tik daudz slavas, ka tās pietiek turpmākajiem gadu simtiem,» izteicās Vācijas kara ministrs fon Blombergs savā runā Berlīnes operā 1935. g. 17. martā. «. . Mēs gribam izlīguma un samierināšanās ceļā izbeigt nepanesamo saspīlējumu un panākt tādu mieru, kas dotu visām tautām vienlīdzīgas tiesības un vienlīdzīgu drošību ..» — viņš apgalvoja.[46]

Šādi izteicieni, kuri vārdos nosodīja revanšu, kam darbos fašisti enerģiski gatavojās, formāli atradās pilnīgā saskaņā ar Hitlera nostāju revanša un robežu jautājumā. Prasību pēc 1914. g. robežām Hitlers raksturoja kā plaša vēriena politisku nejēdzību, kas savu seku dēļ jākvalificē kā noziegums,[47] *Taču prasību pēc pirmskara robežām vācu fašisti noraidīja vienīgi tādēļ, ka tās viņiem šķita pārāk pieticīgas un neparedzēja Vācijas robežu nemitīgu paplašināšanu.*[48]

Stāvokļa uzlabošanu tautu līdztiesības vārdā nacionālsociālisti prasīja vienīgi vāciešiem, vienlaicīgi atzīstot un sludinot nāciju nevienlīdzību un dalījumu augstākajās un zemākajās. Hitlers savā priekšvēlēšanu runā Berlīnē Sporta pilī 1933. g. 24. oktobrī norādīja: «. . Mēs gribam mieru, mēs gribam saprašanos, taču mēs gribam arī godu un līdztiesību. Mēs negribam, ka pret mums izturas kā pret otršķirīgu nāciju . ,»[49] *Kareivjiem*

domātajos propagandas izdevumos arī vēl II pasaules kara gados sastopami apgalvojumi, ka hitleriešu armija cīnoties, nevis lai paverdzinātu citas tautas, bet vienīgi lai aizstāvētu Vāciju un Eiropas tautu kultūras kopību.[10]

Vācu fašisti principā nosodīja koloniju tautu nacionālās atbrīvošanās kustību, kas pēc pirmā pasaules kara spēra savus pirmos soļus, galvenokārt Āzijā un Tuvējos Austrumos. Viņi kategoriski noraidīja domu par jebkādas palīdzības sniegšanu koloniju tautām to cīņā par neatkarību, jo tas viņu izpratnē nozīmētu sadarboties ar rasiski mazvērtīgiem ļaudīm, piemēram, ēģiptiešiem, \indiešiem utt.[5']

Visi nacionālsociālistu sacerējumi pauda dziļu naidu pret citu tautu nacionālajām tieksmēm un pret patiesu līdztiesību nāciju savstarpējās attiecībās. «Ja bastardi Dienvidāfrikā un Ostindijā, vai nēģeri Haiti un Santo-Domingo tiecas pēc nacionālistiskiem mērķiem, ja ar tautu pašnoteikšanās tiesību lozungu visi mazvērtīgie elementi uz zemeslodes sev prasa brīvību, tad, — norādīja A. Rozenbergs, — mūs, nacionālsociālistus, tas vai nu neinteresē nemaz, vai interesē par tik, cik lielā mērā tālredzīga vācu politika to var izmantot ģermānisma un ģermāņu atmodas ietvaros vācu tautas stiprināšanai.»[52] H. Himlers, sūrodamies par apspiesto tautu pretestību vācu fašistiem okupētajās teritorijās, izteica savu pārliecību, ka Herders droši vien bijis piedzēries, kad viņš, interesēdamies par citu tautu folkloru, veicinājis šo tautu nacionālo jūtu attīstību. Pēc viņa domām, ne čehi, ne slovēņi nebūtu nonākuši pie nacionālas apziņas paši saviem spēkiem, bet tagad tā esot izvērtusies par nelaimi esesiešiem. '[1]

*Komentējot dažu laikrakstu ziņojumus par to, ka daži nēģeri ieguvuši augstāko izglītību un kļuvuši par advokātiem, skolotājiem, garīdzniekiem utt., Hitlers izsaucās: «■ . ir noziedzīgs neprāts dzimušu puspērtiķi dresēt tik ilgi, kamēr tic, ka viņš kļuvis par advokātu . . Jo šeit ir vienīgi dresūra, gluži tāpat kā ar kādu pūdeli, nevis zinātniska «izglītība».»***

Pēc fašisma nākšanas pie varas Vācijā, pastiprinoties militari-zācijai, tonis, kādā nacionālsociālisti izteicās par citām Eiropas tautām, kļuva arvien augstprātīgāks un pretenciozāks.

Komentēdams tiesas prāvu, kas notika 1935. gada pavasarī Lietuvā pret dažiem Klaipēdas apgabala vācu separātistiem, Rūdolfs Hess savā runā 1935. gada 5. aprīlī Dancigā izteicās: «Jūs zināt, ka, .. ja mazās valstis to vēl iedrošinās, tad tās ir sekas apstāklim, ka iepriekšējā sistēma izputinājusi Vācijas cieņu pasaulē.»[55] 1938. g. 10. septembrī H. Gērings, runādams NSDAP kongresā Nirnbergā, čehus un vācu stāvokli Cehoslovakijā raksturoja šādiem vārdiem: «.. Mēs zinām, ka nav paciešams, ja šāda maza, nekulturāla tautas drumsla — par kuru neviens cilvēks nezina, kur tāda uzradusies — ilgstoši apspiestu un apgrūtinātu kādu kultūras tautu. Taču mēs zinām, ka te galvenais nav šie smieklīgie knēveļi Prāgā (diese lächerlichen Knirpse aus Prag) . .»[56]

Visu praktisko jautājumu izlemšanā nacionālsociālisti vadījās no savas koncepcijas par vācu tautas unikālo vēsturisko misiju, kuras priekšā

jāatkāpjas atsevišķo vāciešu personīgajām interesēm, bet jo sevišķi — citām tautām.

Šīs misijas galvenais saturs esot saglabāt un vairot vācu tautas un visas cilvēces vēl nesakropļotos cēlākos sastāvelementus (Erhaltung und Förderung der unverletzt gebliebenen edelsten Bestandteile unseres Volkstums, ja der ganzen Menschheit. . ,)[57]*. Ģermāniski vāciskā griba esot bijusi izšķirošais spēks Rietumu kultūras veidošanā.*[58] *Vācija gadsimtu gaitā esot bijusi pasaules interešu centrā, ārzemnieki daudzkārt ar apbrīnu un cieņu, taču dažkārt arī ar zināmu neuzticību esot sekojuši Vācijas attīstībai. Tas esot bijis tāpēc, ka vācu cilvēks patiesi esot sevišķa tipa cilvēks (. . . der deutsche Mansch in der tat von besonderer Art ist). Viņa attieksme pret pasauli esot smaga, nopietna un pamatīga. Šādu attieksmi viņam esot ieaudzinājis īpašais Vācijas stāvoklis Eiropas centrā un vācu tautas liktenis.*[59] *Vācu tauta esot nepārspējama spēka un inteliģences ziņā.*[60] *Vācu zemnieka mājā esot vairāk kultūras, garīgas brīvības un radošu spēku nekā visas pasaules debesskrāpju un viļņotā skārda (acīmredzot domāti graustu rajoni. —* V. *Z.) pilsētās kopā ņemot.'"*

Fanātisku nacionālismu vācu fašisti centās izplatīt visās dzīves nozarēs. NSDAP programma paredzēja visu nevāciešu atlaišanu no visiem atbildīgiem amatiem Vācijā. Tajā pašā laikā programma paredzēja, ka ārzemēs dzīvojošiem vāciešiem esot jābūt apzinīgiem vāciskuma cīnītājiem un priekšposteņiem, nevis cilvēcības apustuļiem .. .[63]

Savelkot kopā minētos un daudzus citus nacionālsociālisma ideologu izteicienus nacionālajā jautājumā, iespējams secināt tikai vienu — ka viņi tiecās atņemt elementāras cilvēka tiesības visiem Vācijā dzīvojošiem citu tautu piederīgajiem un tajā pašā laikā prasīja, lai ārzemēs dzīvojošie vācieši būtu ne vien privileģēta minoritāte, bet lai viņiem būtu arī iespēja netraucēti darboties šajās zemēs kā vācu imperiālisma aģentiem.

NSDAP programmas autora Federa paskaidrojumos programmas pirmajam punktam norādīts, ka visi, kam ir vācu asinis un kas šodien dzīvo dāņu, čehu, poļu, itāļu vai franču valstīs, jāapvieno vienā Vācijas valstī. Faktiski tas nozīmēja aneksijas prasības gandrīz pret visām kaimiņvalstīm.

Programma turpināja: «Mēs neatsakāmies ne no viena vācieša sudetijas Vācijā, Elzasā-Lotringā, Polijā, Nāciju Līgas kolonijā Austrijā un vecās Austrijas mantinieku zemēs. Taču, neraugoties uz to, — apgalvoja programmas autors, — šai prasībai nepiemīt nekāda imperiālistiska tendence, tā ir vienkārša un dabīga jebkuras spēcīgas tautas prasība.»[64] *Daudzi nacionālsociālisma ideologi, turpinot panģermāņu tradīciju, aicināja apvienot Vācijas vadībā visas ģermāņu tautas.*[65] *Pēc A. Rozenberga domām, skandināvi diezgan drīz varētu nomazgāt demokrātisko balsinā-jumu (demokratische Tünche) un tad viņiem uzpeldētu senais ģermāņu raksturs.*[66] *Turpretī holandieši ļoti gribot tirgoties; kopš 1648. gada viņi esot kļuvuši sveši vācu būtībai un viņiem*

esot viena dvēsele ar visas pasaules ebrejiem [67]

Vācu tautas un visas Eiropas turpmāko attīstību nacionālsociālisti iedomājās dažādi. Taču visi šie plāni paredzēja Vācijas teritorijas ievērojamu pieaugumu, kaimiņvalstu iekarošanu un to teritoriju kolonizēšanu ar vāciešiem.[68]

Nacionālsociālisti atzina, ka vācu tautai piemītot arī daži trūkumi. Nozīmīgākais trūkums esot nepietiekamā rasiskā vienība,[69] jo nācijas pamats esot nevis valoda, bet gan asinis.[70] *Tāpat kā tautas esot nevienādi vērtīgas no rasiskā viedokļa, tā arī atsevišķie cilvēki katras tautas ietvaros atšķiroties rasiskā ziņā.[1'] Katras tautas cilvēki turklāt daloties šķirās. Ar vārdu «šķira» saprata dalījumu nevis pēc sociālajām, bet gan pēc psihiskām un morālām īpašībām. Pirmo šķiru veidojot vislabākie cilvēki, kam piemītot visi tikumi, drosme un uzupurēšanās gatavība. Otrā esot galēji sliktā šķira, kam raksturīgs egoisms un netikumi. Trešajā šķirā ietilpstot vairākums, kam nepiemītot ne mirdzoša varonība, ne noziedzīga nelietība. Tautas augšupejas laikos vadībā esot galēji labie elementi, normālā dzīvē un stabilos apstākļos dominējot viduvējie [audis, bet sabrukuma laikos priekšgalā izvirzoties vissliktākās grupas piederīgie.[12]*

I pasaules karš sevišķi novājinājis visvērtīgāko vācu tautas daļu, kuras pārstāvji, upurēdamies tautas labā, esot biežāk gājuši bojā nekā citi, kamēr vissliktākā daļa, kas esot slēpusies aiz citu mugurām, taisījusi revolūciju un dezorganizējusi Vāciju.[73] Vienīgi panākot rasisko vienību, vācu tauta, pēc nacionālsociālistu domām, varēšot ieņemt tai pienākošos vietu pasaulē. Ja vācu tautā būtu bijusi pietiekama rasiskā vienība, uz kuras pamata varētu rasties bara

[1] Mein Kampf, 728. lpp.

[2] Mein Kampf, 645. lpp.

[3] Turpat, 103. —104. lpp.

[4] Der Mythus des 20. Jahrhunderts, 644.—645. lpp.

[6] Mein Kampf, 120., 123.—124. lpp.

[6] J. Gebelsa runa 1943. g. 30. maijā. Der Steile Aufstieg, 284. lpp.

[7] Mein Kampf, 31. lpp.

[8] .Turpat, 122. lpp.

[9] Turpat, 124. lpp.

[10] Turpat, 366. lpp.

[11] Turpat, 475. lpp.

[12] Turpat.

[13] Turpat, 368.—369. lpp.

[14] Mein Kampf, 310. lpp.

[15] Hitlera runa 1933. g. 1. maijā Tempelhofa. Gerd Rühle. Das Dritte Reich. Das Erste Jahr 1933, 124.—126. lpp.

[16] Mein Kampf, 366. lpp.

[17] Turpat, 370. lpp.

[18] Turpat, 491. lpp.

[19] Turpat, 693. lpp.
[20] Mein Kampf, 471. lpp.
[21] Turpat, 34. lpp.
[22] Turpat, 473.—474. lpp.
[23] Turpat, 465. lpp.
[24] Turpat, 320. lpp.
[25] Mein Kampf, 320. lpp.
[26] Der Mythus des 20. Jahrhunderts, 478. lpp.
[27] Turpat, 195. lpp.
[28] Hilaergard Scnaeder. «Epochen der Reichspolitik im Nordosten von den Luxemburgern bis zum Heiligen Alianz», krājumā «Deutsche Ostforschung». Herausg. von Hermann Aubin. Leipzig, 1943, H Band, 8. lpp.
[29] Mein Kampf, 733. lpp.
[30] Turpat, 734. lpp.
[31] Der Mythus des 20. Jahrhunderts, 198. lpp.
[32] Turpat, 293. lpp.
[33] Mein Kampf, 245. lpp.
[34] Turpat, 297. lpp.
[35] Turpat, 691. lpp.
[36] Turpat, 258. lpp.
[37] Turpat, 102. lpp.
[38] Mein Kampf, 156. lpp.
[33] Turpat, 176. lpp.
[40] Turpat, 213., 215., 221., 225. lpp.
[41] Dr. Joseph Goebbels. Wesen und Gestalt des Nationalsozialismus Junker und Dünhaupt Verlag, Berlin, 1935, 16. lpp.
[42] Dipl. ing. Gottfried Feder. Das Programm der NSDAP. 25—40. Auflage. 121—200 Tausend. Verlag F. Eher. Nachf. München, 1930. 41. lpp.

instinkts (Herdeninstinkt), kas nācijai kritiskos brīžos paglābtu to no sabrukuma, tad, saskaņā ar Hitlera apgalvojumu, Vācija šodien valdītu pār zemeslodi un pasaules vēsture būtu ņēmusi citu gaitu.[74]

Cenzdamies nodibināt savu kundzību pasaulē, vācu fašisti, atbilstoši šādai absurdai koncepcijai, par vienu no centrālajiem jautājumiem savā ideoloģijā izvirzīja rasismu.

[43] Mein Kampf, 640. lpp.
[44] Dipl. ing. Gottfried Feder. Das Programm der NSDAP. 25—40. Auflage. 121—200 Tausend. Verlag F. Eher. Nachf. München, 1930, 19. lpp.
[45] Gerd Rühle. Das Dritte Reich. Das zweite Jahr 1934. Hummelverlag, Berlin, 1935., 26. lpp.
[46] Gerd Rühle. Das Dritte Reich. Das dritte Jahr 1935.

Hummelverlag, Berlin, 1936, 108. lpp.

[47] Mein Kampf, 736. lpp.

[48] Turpat, 739., 741., 754. lpp. •

[49] Gerd Rühle. Das Dritte Reich. Band 1. Das erste Jahr 1933.

[50] Karlheinz Rüdiger. Geistige Kriegsbereitschaft. Zentralverlag der NSDAP. Berlin, 1940, 7., 14. u. c. lpp.

[51] Mein Kampf, 747. lpp.

[52] Der Mythus des 20. Jahrhunderts, 645. lpp.

[53] Himlera runa SS vadītājiem Pozenē 1943. g. 4. oktobrī. Psychologie et ethique, 429. lpp.

[54] Mein Kampf, 479. lpp.

[56] Gerd Rühle. Das Dritte Reich. Das dritte Jahr 1935. Hummelverlag, Berlin, 1936, 310. lpp.

[56] Hermann Göring. Reden und Aufsätze. Zentralverlag der NSDAP. Franz Eher. Nachf. München, 1940, 387. lpp.

[57] Mein Kampf, 439. lpp.

[58] A. Rozenberga runa Minhene 1943. g. 3. aprīli. Citēts no «Völkischer , Beobachter», 1943. g. 4. aprīlī.

[59] H. Gēringa intervija Hersta presei 1934. g. septembrī. Citēts no grāmatas «Hermann Göring. Reden und Aufsätze». Zentralverlag der NSDAP. München, 1940, 127. lpp.

[60] J. Gebelsa runa 1940. g. 28. februārī. Die Zeit ohne Beispiel, 248. lpp.

[61] A. Rozenberga runa Prāgā 1944. g. 16. janvāri. Völkischer Beobachter,

17. Januar 1944, Nr. 17.

[62] Dipl. ing. Gottfried Feder. Das Programm der NSDAP und seine weltanschaulichen Grundgedanken. 25.—40. Auflage, 121—200 Tausend, Verlag F. Eher Nachf. München, 1930, 43. lpp.

[63] Turpat, 42. lpp.

[64] Dipl. ing. Gottfried Feder. Das Programm der NSDAP und seine weltanschaulichen Grundgedanken. 25.—40. Auflage. 121—200 Tjusend. Verlag F. Eher. Nachf. München, 1930, 19. lpp.

[65] H. Himlera runa Harkovā 1943. g. aprīlī. Psychologie et ethique . . . 422. lpp.

[66] Das politische Tagebuch, 133.—134. lpp. Ieraksts 1940. g. 30. aprīlī.

[67] Das politische Tagebuch, 139. lpp. Ieraksts 1940. g. 10. maijā.

[68] Der Mythus des 20. Jahrhunderts, 642. lpp. Mein Kampf, 754. lpp.

[69] Mein Kampf, 437. lpp.

[70] Turpat, 428. lpp.

[71] Turpat, 492. lpp.

[72] Mein Kampf, 580.—581. lpp.

[73] Turpat, 582,—583. lpp.
[74] Turpat, 437.—438. lpp.

Par *pagājušajā* **gadsimtā** *dibinātajām latviešu* **kolonijām Iekškrievijā rakstīts visai maz, un** *retie publicējumi laikrakstos lielākoties atgādina eksotizētus pastāstus. Sajā ziņā nopietnāk ņemami daži E. Salenieka romāni, kuros* **tēlota** *latviešu kolonistu dzīve Baltkrievijā, Mārtiņa Krieviņa romāns «Taurupē* **viss kā** *Latvijā»* **— par** *latviešu* **koloniju** *Zieme/kau-kāzā* **— un** *arī atkārtoti izdotie to latviešu rakstnieku darbi, kuri 20.***—30. gados dzīvoja un darbojās** *Padomju* **Savienībā.**

Sīs *kolonijas tapa kā nu kurā. Pirmā esot bijusi Rižkova* **Toboļskas** *guberņā, un to izveidojuši turo izsūtītie* **Kauguru dumpja dalībnieki,** *citas dibinājuši* **izceļotāji —** *kalpi, pusgraudnieki, kvartnieki,* **— kas** *pagājušā gadsimta otrajā pusē* **devušies uz** *tālajiem* **novadiem** *meklēt zemi, un tā* **ap** *Ļeņingradu, Pleskavu,* **Novgorodu,** *Baltkrievijā, Baškīrijā,*

HUGO RUKŠĀNS

LAI TOP!

Sibīrijā un vēl citur radās **latviešu ciemi** *jeb* **kolonijas, kā teica paši izceļotāji.**

Publicētais **tēlojums ir** *divu autoru* **— Hugo Rukšāna un Arvīda Urālieša —** *atmiņu grāmatas «Vēstules no bērnības zemes» fragments, un*

tas stāsta par abu autoru dzimtenes **— Bakaldīnas kolonijas dzīvi.** *Urālu piekalnei pieglaudušies, tā pletās kilometrus* **sešus no šeit** *pieminētās* **ka/naskolas** *uz* **vienu pusi, bet uz otru, uz tā dēvēto Sišli-menu, kas** *jau iesniedzās Urālu kalnu atra-***dzēs, pa ceļu mērojot, vai visus** *piecpadsmit.*

Mūsu, izceļotāju, cilts nebija nekāda mazā. Vairāk nekā **divdesmit** *tūkstoš cilvēku. Septītā dala no visas tautas.*

Pati Bakaldīna **šobrīd** *vēl saglabājusies. Taču* **pirmā paaudze** *palika* **guļam** *turpat,* **savas** *cerību zemes* **kapsētas birzī, otro paņēma 37. gads,** *karš un laika ritums, bet mēs, trešā, aizgājām pasaulē, lai nekad savā pusē vairs* **nepārnāktu; kādreizējie zēni lielākoties** *palika Lielā* **Tēvijas** *kara kauju laukos* **—** *pie Staraja* **Rūsas vien** *apgūlušies* **divdesmit seši tūkstoši** *latviešu strēlnieku pulku karotāju,* **—** *bet nedaudzie dzīvi palikušie un meitenes cits pēc cita* **— gluži kā gājputni, kas allaž** *atgriežas savā* **ligzdojuma** *vietā,* **— pārradās vectēvu un** *vecvectēvu zemē Latvijā.*

Par kolonijas tapšanu mēs dzirdējām nostāstus no *tēviem un* **vectēviem** *(protams, arī mammām un vecmammām), tās zieda* **laikus un** *norietu* **pieredzējām paši.**

Seit teiktais nav izdomu *auglis. Tā tas* **saglabājies** *manā atmiņā un, ja* **es** *vienotru te* **nenosaucu vārdā, tad** *tikai tāpēc, ka kaut kur tepat* **— Siguldā, Pūrē** *vai* **varbūt Salacgrīvā — dzīvo viņu bērni un mazbērni, un** *tā vēlējās viņi.*

Tā nu tas laikam Ir, ka gudri esam ar atpakaļejošu datumu. Un es neesmu izņēmums.

Tagad, piemēram, uzdrošinos teikt, ka vienlaidus kolektivizācija, kas tika izdarīta pretēji Ļeņina ieteiktajiem brīvprātības principiem, aizsāka zemnieka atsvešināšanu no zemes. Un putru, ko ievārīja toreiz, pirms sešdesmit gadiem, mēs strebjam un strebjam un nespējam izstrēbt vēl šobaltdien, un tā vien šķiet, ka līdz piesvilušajam poda dibenam vēl ir krietns gabaliņš.

Tiesa, gribu pais sevi uzslavēt, ka es (un droši: ne jau es vien!) šo «ne manas cūkas, ne manas druvas» pozīcijas dzimšanu ieraudzīju jau senāk, taču toreiz, Bakaldīnā, tā uz mirkli It kā parādījās, tad pazuda. Pāris gadus pirms kara, kad Ježova un Berijas vīri bija no sirds pārstaigājuši kopsaimniecības mājas un pēc tam ne katrā ģimenē vairs varēja sadzirdēt vīrieša balsi, tā uzradās atkal. Tikai es savā ciemā biju vairs tāds garāmejošs viesis, un to, kas notika aiz Basas krastā jauntapušās «ģerevņas», kā toreiz teica, durvīm, lāgā nedabūju redzēt. Toties 1as krita acīs pēckara gados Latvijā, kad diezgan bieži biju laukos. Un jo īpaši tā sauktajos sovhozos — lielsaimniecībās ar joti mainīgu cilvēku sastāvu.

Tagad varu ar skait|iem — bet ne jau manis sameklētiem, attēlot to nepievilcīgo ainavu, ko šis no augšas noteiktais pasākums atstāja aiz sevis laukos. Tieši to, šo ainavu, tiku skatījis pats savām acīm — gan tāpat, gan caur mātes asarām, gan patēva — pirms tam nedzērāja — degvīna pudeli. Un tā būtu šāda: pēc septiņiem pirmā pasaules un pēc tam pilsoņu kara gadiem, un drausmīgā Pie-volgas bada 1921. gadā Ļeņins pasludināja Jepu — jauno ekonomisko politiku, ko ikdienas valodā vēl šodien vairāk dēvē par «nepu», un ar to tikai pastūma lauksaimniecību (un, protams, arī rūpniecību) uz augšupejošās slīpnes pašas apakšējās maliņas pusi. Savukārt zemnieks, ticis pie zemes un brīva darba, jau 1925. gadā, tātad tikai pēc četrām lauku darba apritēm, saražoja tikpat daudz maizes, cik pirms kariem — 1913. gadā. Un kāpa aizvien tālāk kalnup.

1926., 1927., 1928. gads ... Stop!

Tagad jāapstājas un atkal jāķeras pie skaitļiem, jo tieši tad sākās tas, ar ko iesāku — vienlaidus kolektivizācija. 1929. gada oktobrī — 6,9% kolektivizēto saimniecību, 1930. gada janvārī — 21,6%, bet tā paša gada martā — jau 55 procenti... Un tad nāk ap-sauciens — avīzes publicē Staļina rakstu «Panākumu reibonis», sava veida priekšturamās bruņas, uz kurām rakstīts: «Redziet, cik es esmu labs, tie karstās putras strēbēji ir pavisam citi...»

Kolektivizācijas tempi mazliet samazinās, vairāki miljoni jaunizcepto Koinoznieku pat atgriežas pie jau papostītās individuālās saimniekošanas. Un tad viss atsākas no gala.

Tā ir pasākuma viena puse.

Arī otrai ir raksturīga lejupslīde, tikai sekas laikam neviens nebija paredzējis. Tai pašā 1928. gadā — noapaļotos skaltjos rēķinot, — 95 procentus preču labības valstij deva vidējais zemnieks un 5 procentus — «budzis». Savs nieks atleca arī no trūcīgajiem. Un neviens cits kā Sta|ins 1928. gada jūlijā uzsvēra individuālo zemnieku saimniecību nostiprināšanu kā vienu no pirmajiem partijas darba uzdevumiem.

Bet īstenībā!

ia 1929. gadā vēl notiek tāda kā mīņāšanās uz vietas, tad turpmākajos gados preču produkcijas ražošana strauji gāžas lejup. Kopsaimniecības vēl īsti nezina, kā un ko tām darīt, vidējais zemnieks ir pamatīgi paputināts, pat iecelts «budžu» vai budžu līdzskrējēju («podkulašņiku») kārtā vai arī aplikts ar individuālo stingro nodokli, kad līdz tādam un tādam datumam jāsamaksā tik un tik rubju un jānodod valstij tik un tik labības, gaļas, olu, vilnas, kartupeļu utt. Ja ne — tarba pār plecu un tāls cejš zem kājām. Ja izdevās visu nokārtot, — pašam un ģimenei

bads mājās un zobi vadzī. 1933. gadā Ukrainu, Ziemeļ-kaukāzu, Pievolgu, Dienvidurālus un daļu Kazahijas piemeklē drausmīgs bads.

Mūspusē nekāda briesmīgā neraža gan netika manīta, vismaz es tādu neatceros, toties vēl palikušo individuālo viensētnieku vidū saradās bagātīgs birums «podkulačņiku» un «tverdozadancu», t. !., ar individuālo nodokli aplikto.

Un kas pats bēdīgākais: lopu skaita krišanos ap 1934. gadu izdevās apturēt, taču atjaunot 1928. gada līmeni izdevās tikai: cūku ziņā — 1953. gadā, aitu — 1957. gadā, bet liellopu ziņā — tikai 1959. gadā. Tiesa, ar labību veicās labāk — 1928. gada līmenis pirms kara tika panākts divas reizes — 1937. un 1940. gadā.

Taču toreiz, kad mūspusē dibināja kopsaimniecību «Bāka» jeb kolektīvu, kā mēs paši saucām, es dabūju sabiedrisko mācību stundā cītīgi studēt «Panākumu reiboni» un «Atbildi biedriem kolhozniekiem». Tikai tas notika mazdrusciņ vēlāk.

Bet pirms tam ...

Pirms tam bija kopsaimniecības dibināšana. Un viena no dibināšanas sapulcēm notika mūsu kalnaskolā. Turklāt biju šī notikuma «aktīvs līdzdalībnieks».

Nezinu, kāpēc, taču mūsu skolas direktoram Pēterim Svillem bija ienācis prātā iecelt mani par skolēnu padomes priekšsēdētāju. Varbūt tāpēc, ka biju itin pamatīgs nemiera gars — lai neteiktu «palaidnieks», — varbūt tāpēc, ka šāda amatpersona tolaik bija paredzēta un bija bikla cerība, ka amata slogs un gods spēs mani kaut cik saturēt.

Ik reizi, kad skolā notika kādas sanākšanas, man sākās nepatikšanas.

Sville tad allaž piekodināja:

— Hugo! Paņem palīgā pāris dūšīgāku puišu un atbildiet par garderobi. Lai nesajūk kalošas, nepazūd cepures... Un lai būtu kārtība.

Tas ir, lai citi nebizotu no kopmītnes mājas šurp un atpakaļ.

Var jau būt, ka citur šim skolēnu padomes priekšsēdētājam bija arī citi pienākumi, bet es par tiem informēts netiku. Manā kaklā kā tāds akmens karājās garderobe, jo sasodītās kalošas mūždien sajuka, un vīri pēc tam gaiteņa galā pētīja un prātoja, kas kuram pieder, un sunīja draņķa pulku, kas visu sajaucis. Arī vienotra cepure novēlās no knaģa un pats reizēm nejauši uzkāpu tai virsū. Bet ziemā posts un lāsts bija smagie kažoki. Es biju sīks augumā un pavārgs spēkā, bet lielākie, dūšīgākie puikas visbiežāk pasūtīja mani daias mājas tālāk, nevis nāca palīgā.

Un nu pie slitas gan pagalmā, gan ārpus žoga pilns pajūgu,

bet man un Bērziņu Jēkabam vairs nav brīvu pakaramo un vairāki mēteļi jau guļ uz krēsliem, bet cepures saliktas rindiņā uz galda.

Klašu telpā šķērssiena izņemta. Uz paaugstinājuma, kas pašdarbības izrāžu laikā kalpo par skatuvi, uznests galds un krēsli, zālē — sols pie sola, pat no ēdnīcas pienesām klāt, un mēs vakariņojām, sēdēdami uz savām pārtikas lādītēm.

Bet caur durvīm dzirdama klusa murdoņa — nekad taču nav tā, ka visi spētu reizē apklust. Jau kuro reizi šķind mūsu skolas zvans, iestājas klusums ...

Es klusītēm paveru durvis. Tikai mazdrusciņ. Tā, lai varētu ielūkoties kauču ar vienu aci.

Zālē puskrēsla. Un es, neviena nemanīts, jau esmu iekšā. Uz skatuves deg mūsu lielā piecdesmit līniju lampa. Pie galda — Eģītis — ciema priekšsēdis, Pēteris Druska — pasmalka auguma vīrs, ar kura dēlu sēžu vienā solā, vēl kāds man nepazīstams vīrietis zaļganā frencī ar milzīgām uzšūtām kabatām, bet galda galā sēž Eduards, sens mūsu ģimenes paziņa, un kaut ko stāsta. Zālē tikpat kā nav sieviešu. Varbūt desmit. Varbūt divpadsmit. .. Eduards no skatuves saka:

— Es domāju tā: paši mēs esam par šito varu plēsušies — partizānos pie Kaširina, Sarkanajā Armijā. Cik tad pie mums tādu ir, kas nav karos bijuši! Pieci! Seši! Bet ne vairāk par desmit. Un Ļeņins raksta, ka jāstrādā kopīgi, jādibina kooperatīvi, lai būtu vieglāk . .. Eku, nebūtu mums tā sviesta arteļa, tupētu katrs ar savu mārciņu tirgū un, kas zina — pārdotu vai ne, bet te — bez kādu bēdu. Visu padara kopīgi. Tāpat kulšanas talkās. Tur taču arī visi kopā. Tāpēc, ka vieglāk, ātrāk ... Un tad ta liela bēda, ja tie zirdziņi stāvēs vienā stallī un būs visai saimniecībai kopīgi . ..

— Bet vai vīri arī būs kopīgi! Vot, būtu labi! ... — Zāles vidū pēkšņi atskan.

Malvīne.

Kāds viņai bija uzvārds, nezināju ne toreiz, ne arī zinu tagad. Vīrs viņai, šķiet, bija kritis partizānos, saimniecību vadīja viena pati. Un pa ciemu klīda nostāsts, kā Malvīne teikusi:

— Es šim saku: pašol, tu, krievs, pupās! Bet šis man uzbrēc: bītaļu mātar! — un tā es no izbīļa — bladāc!! — gar zemi. Un ko tu, nabaga gulošs sievišķis, šitādam vīra gabalam sadarīsi! Pats melns, acis greizas. Kalmuks, kas kalmuks ...

Tas par kādu pilnvaroto, to tajos laikos bija kā raibu suņu — vilnas sagādes, olu iepirkšanas, teļu kontraklēšanas pilnvarotais . ..

Bet laikam tieši šī teiciena dēļ sievas savā starpā mē|oja, ka Malvīnei abi gali esot tādi pavieglāki un mute kā laidars, taču

vīru spriedums bija pavisam strikts un vienbalsīgs: «Ko nu par Malvīni, tā jau ir īsts sātans brunčos!»

Toreizējos juku laikos, kad kopsaimniecība te nodibinājās, te pašķīda, kad naktīs no ciema pēkšņi pazuda kāds desmits vai pusotra ģimeņu un mājas palika tukšas, ar savandītām istabām, izmisīgi māva neslauktās govis un kvieca nebarotās cūkas, kaut kur pazuda arī Malvīne.

Tad vārdu dod tam, ar lielajām kabatām.

Viņš runā gari, vienmuļi, ik pa brīdim piemin Ļeņinu, Rikovu, Buharinu, nez kāpēc arī Trockl, stāsta, ka Staļins tagad gribot dabūt gatavu Ļeņina iecerēto, ka varēšot pirkt mašīnas, eku, Ļeņingradā jau taisot traktorus, bet tepat netālu, Čejabinskā, celšot milzīgu traktoru rūpnīcu, arī Staļingradā un Harko-vā ... Tad zirgus nemaz vairs nevajadzēšot, visu padarīšot traktori un kombaini. Amerikā

jau esot, pašas reizē kuļ un vētī un savāc salmus ... Arī mēs taisīšot tādas pašas. Kaut kur pie Volgas. Bet tas viss esot iespējams tikai kolektīvās saimniecībās. Un tā pilsone, kas te klaigājusi par kopīgajiem vīriem, pūšot budžu stabulē. Neko tamlīdzīgu Sta|ins neesot paredzējis ...

Tad runā Fricis Auns, Eģītis, dažus vārdus pasaka Pēteris Druska, tad resnais Kārkliņš, un visiem doma Ir aptuveni vienāda: paši mēs esam šo varu izkarojuši, paši cēluši, un neba nu padomju vara vēlēs saviem cilvēkiem ļaunu. Vienīgi tepat, man blakus, kāda kaulaina gara sieviete, lakatu uz pleciem atlaidusi, ņemas pierādīt, ka kopus cūka vēl nekad nav labi barojusies un ne katra govs ļaujas svešam ap pupiem gramstīties. Un tad no tādas ne piena, ne sviesta. Vīrs gan pabaksta, gan parausta šās aiz brunčiem, bet zālē atskan arī pa atzinīgam starpsaucienam, sieva iecērt savam klusajam aprājējam pa pirkstiem un turpina savu:

— Un kas būs, ja visu šito sagrūdīs vienā barā! Tikai posts un bada maize, un nekas vairāk! Ačka tāds! Brunčus norausi, ko tad gribi, lai palieku ar pliku .. . vai! — viņa uzbrēc vīram, bet zāle atkal sāk rēkt, šķind zvans, un kāds saņem mani aiz pleca.

Sviile! Izrādās, arī viņš sēdējis zālē, pēkšņi ieraudzījis mani, atzinis, ka bērniem līdz un tā tālāk šādās valodās nav vēlams klausīties. Pagaidām jau vēl nekas, bet ej nu sazini, kā ies vēlāk, un es tieku no zāles izraidīts. Gluži kā tāds varizejs no dievnama.

Sēžam abi ar Ješku un snauduļojam. Un laikam iemiegam, jo satrūkstamies no pēkšņā trokšņa; pa abām durvīm laukā veļas cilvēku kamoli.

Ir noticis tas, par ko runāts jau iepriekš — pie Auniem, Freibergiem, Kārkliņiem, Niedrī-šiem. Tapis kolektīvs, tas

sauksies «Bāka» un tajā pieteikusies vai puse Bakaldīnas. Vēl tikai nav īsti izlemts, kur atradīsies valde, kur turēs apvienotos lopus — zirgus, govis, aitas, cūkas . . . Laikam pie Kārkliņiem. Bet pirmītējā sieva sunī savu otro pusi, ka viss gaitenis skan:

— Skrej! Skrej! Dulns esi bijis, dulns nosprāgsi. Ak, kungs, kur man acis bija!! šito plānprātiņu! Skrej kautvai uz elli! Tikai lopiem klāt neķeries. Nositīšu! — viņa jau kliedz.

— Man ir bērni, viņiem vajag ēst! ...

Neviens viņu nedz aprāj, nedz arī piekrīt. Cits klusēdams, sevī nogrimis, pasniedz papīra numuriņu, turpat uzrauj mugurā mēteli un aiziet, tāpat sadudzis, citi vēl kaut ko aizgūtnēm pārspriež, it kā tas viss būtu jāizlemj jau šonakt, tepat uz vietas un galīgi...

Izrādās, ka no visa šī kalnaskolas gala kolektīvā nav pieteikušies Līči, Hofmaņi, viens no Cīruļiem, mūsu rada gabals Ozols ... Kaut aicināti, sapulcē nav ieradušies no tā gala, kur atrodas mana vectēva mājas, arī no tā māju pudura, kur patlaban dzīvoju es, kaut arī te pilns ar bijušajiem partizāniem un pilsoņu kara gadu sarkanarmiešiem. Nav arī nekādi lielsaimnieki — desmit, reti kādam piecpadsmit desetīnu ...

Kāpēc! To nu es nezinu paskaidrot. Tikai zinu, ka viņi — kādas trīsdesmit vai četrdesmit saimniecības — sīvi turējās pie sava vēl trīs vai četrus gadus, — prasīja rajonam, lai ļauj dibināt pašiem savu kopsaimniecību, to neatļāva, taču stāties «Bākā» — to nu gan nē.

Laikam jau bija savs pamats. Cik atceros, kolektīvā ar saimniekošanu neveicās, un mans klasesbiedrs Jēkabs Bērziņš kādudien piecēlās solā un lēni, it kā katru vārdu apdomādams, teica:

— Skolotāj, es nākamnedēļ skolā vairs nenākšu.

Tas pēc tam, kad Sville, stundu iesākot, bija piekodinājis, lai atgādina vecākiem, ka jāatved kopgaldam paredzētie produkti.

— Kāpēc tad, Jēkab, tā! — Sville nesaprata.

— Mums nav, ko vest, — puika, kā allaž lēnīgi, atteica.

Taču, kad skolotājs sāka skaidrot, ka arī mājās viņš taču tukšu vēderu nedzīvošot, tāpat kaut ko ēdīšot un tad jau varot arī uz skolu paņemt līdzi, Jēkabs rāmi iebilda:

— Nav viss tā. Mājās ieēd kaut kād' miziņ, bet ko ta šeku!

Kur un pie kā Sville gāja un ko darīja — nezinu, taču Jēkabs to ziemu nomācījās, nomācījās arī kaimiņciema Sēnbergs, kam vispār tikvien bija apgādnieku kā vecmāmiņa, laikam pat neīsta.

Un tad kolektīvs izputēja. Runāja, ka kopsaimniecība nodibināta nepareizi, ka tajā salīduši visādi budži, kaitīgi elementi un sazin kas vēl; pēc tam mēs sabiedrisko zinību

stundās mācījāmies Staļina rakstu «Panākumu reibonis», un vēl pēc tam no kolektīva cits pakaļ citam sāka stāties laukā tie, kas bija rīkojušies pēc principa: «Kur tie citi, tur es arī!»

Kopš mazas bērnības es vienlīdz labi pratu gan latviešu, gan krievu valodu, no četru gadu vecuma pratu abās valodās un abās «drukās» arī lasīt un rakstīt, zināju reizrēķinu, pratu salikt un atņemt, bet sešu gadu vecumā pasaules fiziskās un politiskās ģeogrāfijas kartē dzīvoju kā pa savām mājām un šādas «viszinības» dēļ laikam biju apnicis skolotājiem kā rūgta nāve.

Taču likteņa pirksts mani skāra droši vien ne jau tāpēc. Toreiz pilnā sparā ritēja cīņa pret analfabētismu, tajā centās iesaistīt arī skolēnus, un tā «cīnītāju» skaitā iekļuvu arī es. Bet, tā kā mūsu ciemā analfabētus sameklēt neizdevās (laikam pāris sirmu «grošiņu» tomēr bija gani), tad es divas reizes nedēļā mēroju piecas verstis turp un piecas atpakaļ uz krievu ciemu. Dažreiz, kad jutos ļoti noguris, pārnakšņoju Arhangeļskā pie tēva un pārrados skolā tikai otrā rītā. Tiesa, citreiz pirmo stundu pat nokavēju, bet to man cēlsirdīgi piedeva, ar to droši vien palīdzēdami graut manu jau tā draņķīgo disciplīnu.

Tā nu bija sagadījies, ka mūsu ģimene izjuka. Kas vainojams! Laikam jau tā pati devīze: «Kas tas par latvieti, kam nav savas zemes!» Ar tēvamātes uzstājību un manas mātes pūra izpārdošanu šī zeme gan tika nopirkta, taču tēvam arkla balsti īsti pie sirds neturējās, viņš pēc gada aizgāja strādāt uz rajona slimnīcu savā specialitātē, māte palika ar pusotra desmita verstīm pie zemes. Līdz apprecējās otrreiz un es «nogruntējos» patēva paspārnē.

Tolaik no veikalu plauktiem pēkšņi daudz kas pazuda. Drēbes, apavi, cukurs, ziepes, burtnīcas, zīmuļi. .. Un, ja arī tas viss pēkšņi uzrastos atpakaļ — nebūtu naudas, par ko pirkt, — tā aizgāja par iekšējā aizņēmuma obligācijām, un tās iegādājās ne jau tik, cik kurš vēlējās, bet gan tik, cik ciema padome noteica.

Taču par to sāku runāt tādēļ, ka skolēniem šo to piešķīra, kaut stingri diferencēti. No tēva puses man — kā padomju kalpotāja bērnam — pienācās, piemēram, gabaliņš tualetes ziepju (tas pienācās arī kolektīvistu bērniem), taču no mātes puses — kā individuālas viensētnieces bērnam — man nepienācās nekas. Vai nu staigā ar netīru degunu, vai arī pierunā tēvu ar māti, lai taču protas, kas jādara! Svillem šajās retajās reizēs bija jāizšķir, kas es esmu un kurā avju barā mani ieskaitīt.

Man galva tālab nesāpēja. Manā «aprūpē» bija pusotra desmita jaunāku vai mazāk jaunu sievu, jo večas no manas gādības kategoriski atkratījās, teicās, ka viņām vairāk esot jāskatās uz kapu, nevis grāmatu pusi. Toties jaunākās pašas

izlēma, kurā mājā kuru vakaru sapulcēties, dēvēja mani par «sokoļiku», «ka-satiku» vai «miļeņkij latišonoček» un uzņēmās pat zināmu gādību — ik mājā «vanadzi-ņu» vai «bezdelīdzēnu» gaidīja kaut kāds cienasts, vismaz karsta tēja un krāsnī sutināti kartupeļi, kam uz visu podu bija pārlieta karote piena un karote kaņepju eļļas. Savukārt es katrai piešķīru pa burtnīcai, zīmulim un ābecei, ko biju saņēmis rajona tautas izglītības noda|ā.

Vēlāk tiku lasījis daudz laba par trūcīgo komitejām, «kombediem», kā tolaik teica; trūcīgo komiteja izdarījusi šito, panākusi to un tamlīdzīgi. Taču tajā ciemā, ar pārdesmit mājām abpus vienīgajai ielai, neviens laikam lielāka lāsta par tām nezināja un ar tās nolādēšanu, liekas, sākās ik mācībstunda.

Komitejām bija liela vara, un bija svarīgi, kā rokās šī vara nonāca. Un te, šajā ciemā, cik nopratu, plenču un pļēguru trijotne bija uzmetusies par visu cilvēku likteņu noteicēju, tā lēma un dzēra, dzēra un lēma, un, kad viena kaut cik turīgāka cieminieka saimniecība bija izpostīta un konfiscētā manta notrallināta, tā izraudzījās nākošo, kam vēl bija saglabājies zirgs, govs un tele. Budžu ekspropriācijas vārdā tāds tika pataisīts pliks un nabags un palaists uz visām debess pusēm.

Cieta arī viena mana skolniece. Taču badu neviens pie mums nemira un no trūcīgo komitejām arī bijām pasargājušies.

Manas «skolmeistara» gaitas ilga visu rudeni un ziemu, un, atzīstos godīgi, burtus pazīt un uzrakstīt iemācīju, reizrēķinu viņas iekala, ar lasīšanu gan dažai gāja kā senajos boksterēšanas laikos: ja, teiksim, zīmējumā bija attēlotas dakšas, bet ikdienā šo rīku dēvēja par sekumiem, tad lasīšana izklausījās apmēram šādi: d, a, k, -dak, š, a, s, -šas; seku-mi. «Mīļais latvietēns» tādās reizēs gandrīz vai apraudājās, jo bija stingri piekodināts: dusmoties nav brīv!

Un tomēr mani ieskaitīja analfabētisma likvidācijas pirmrindniekos, pavasara pusē notikušajā salidojumā tiku no tribīnes cildināts un saņēmu pat prēmiju: gabaliņu tualetes ziepju, piecas burtnīcas un ķīmisko zīmuli, un vēl piedevām divas dienas tiku bez maksas ēdināts un guldināts.

Pa to laiku kolektīvs bija krietni vien paputējis.

No savu skolasbiedru un mājinieku valodām sapratu, ka atkal bijusi liela spriešana un brē-kāšana, aizgājēji prasījuši atpakaļ savus zirgus, govis, inventāru un tā tālāk, un bijusi stīvēšanās: dot vai nedot un kā būt ar zemi! Daudzi no ciema bija arī pazuduši. Lielākoties ne jau aiz savas gribas.

Vēlā rudenī, kad bija pat uzkritis sniegs, mūsmājās uzradās jauns iemītnieks — no Maskavas uz mūsu ciemu atbrauca Žanis Spure.

Nē, pilnvarotais viņš nebija. Tiem allaž līdzi bija papīriem piestūķēts portfelis, mugurā brezenta mētelis, un tie klīda no mājas uz māju, nekur ilgi neuzturēdamies. Bet šis te — glīti ģērbies, pieklājīgs, uz krēsla blakus oleandram stāvēja brūns koferītis ar spīdīgiem slēdžiem. Tajā — veļa, pāris grāmatu, dvielis ... Cilvēki vēlāk teica — esot praktikants. Atkomandēts.

Kas lai vairs izdibina, kāpēc ciema padome bija izraudzījusies Spurem mitekli tieši mūsmājās! Mēs taču vēl bijām viensētnieki, arī mājas nebija nekādas dižās, tiesa gan — labi uzkoptas, taču Maskavas viesim pat atsevišķu istabu nevarējām ierādīt.

Mūspusē bija pieņemts, ka ikviens, ko ciema padome iemitina, pāriet pilnā mājas īpašnieku apgādībā. Spurem piešķīra ar grīsli piebāztu gultas maisu, palagus, spilvenu, divas jaunas segas, un tā mēs divatā saimniekojām pavēsajā lielistabā.

Saimniekoja galvenokārt viņš. Nedēļas vidū es tikai retu reizi atbizoju mājās — bija mazliet par tālu, tāpēc kopīgi mitām tikai sestdienas vakaros un svētdienās.

Kur mūsu viesis gāja un ko darīja dienā, — to nevaru pateikt. Taču tais vakaros, kad arī es biju mājās, viņi abi ar manu patēvu Aleksandru Rozenbergu allažiņ sēdēja pie galda un strīdējās. Pāri pusnaktij. Bet sestdienās — līdz rīta gaismai. Cik pamodos un pavēru acis — tik abi sēdēja un ducināja, bet uz galda izklātā «Komunāru Cīņa» ar kādu direktīvu rakstu par zemniecības jautājumiem bija gandrīz izberzta caura — tik daudz pa to bija braukāts ar pirkstu, lai izdabūtu no rindiņām laukā savu taisnību, pamatojumu savai patiesībai.

Nekāda lielā izglītība patēvam nebija — tās pašas pamatskolas četras klases, taču viņš bija pārstaigājis pilsoņu karā vai pusi Krievijas līdz pat Turcijas robežām, krietni daudz lasījis un sarunā bija diezgan āķīgs vīrs un, kā vēroju, dažu labu reizi iedzina Spuri pamatīgās sprukās.

Ecējās viņi itin sīvi, dažkārt pat māte pabāza durvīs galvu un norāja:

— Vai liksieties reiz mierā! Kādu Leiputriju jūs nevarat sadalīt! Atradušies politiķi. Kam jūs tādi esat vajadzīgi! Un tu jau ne tik! — Šie vārdi bija attiecināmi tikai uz Aleksandru.

Bet no rīta, pacilājusi mūsu desmitlīniju lampu un paskalinājusi, dusmīgi noteica:

— Atkal tukša! Izsvilinās pēdējo lāsīti un ko tad! Sēdēs pie skala, vai! Kā klaušu laikos!

Tā tas nu bija. Reizē ar apaviem, ziepēm un zīmu|iem no veikaliem pazuda arī petroleja. Tiesa, nopirkt to varēja, bet tad bija jānodod valstij vai nu olas, vai vilna, vai zināms daudzums

piena. Kas nu kuro reizi. To pārdeva arī mežcirtējiem, bet ar mēru. Patēvs kādu laiku strādāja meža darbos — cirta un veda uz upi pavasara pludināšanai tepat vecā Alkšņa un Pidriķa zemes gabalos saglabātos bērzus. Nocirta arī mūsu sēņu birzi. Toties viendien viņš pārveda mājās skārda kannu ar petroleju, tūti pussalipušu konfekšu un butes, lielas kā pastalas, tik neganti sasālītas, gluži baltas, un māte ilgi grozīja un prātoja, ko ar tādām iesākt.

Galvenās izvešanas jau bija pierimušas, taču nedrošība palikusi, un man vēl šobaltdien atmiņā kā sienas baļķī ierūsējušas un tālab neizvelkamas naglas stāv trīs vārdi: «Solovki», «Narima» un «Čeremhova», un sausiņu maisiņš verandas kaktā. Un laikam līdz pat kapa malai atcerēšos mātes asaras un sāpīgo pārmetumu:

— Kā tu, dēls, tā drīkstēji! Tā taču mūsu pēdējā cejamaizīte ...

Nekā jauna nedomādams, biju «izmakšķerējis» no maisa kviešu maizes sausiņus, kas man tik ļoti garšoja. Šādi maisi, koferi vai grozi tolaik stāvēja sagatavoti vai katrā mājā, jo kas zina ...

Ne jau vienu reizi vien mūsmājās atsteidzās ciema padomes ziņnesis, un patēvs tad pukodamies jūdza zirgu un aizbrauca nakts melnumā, pusklaipu maizes, speķa šķēli un piena pudeli kulītē iebāzis.

Parasti viņš atgriezās pēc trim, četrām dienām noguris, noskaities un drūms kā negaisa mākonis. Bet no Bakaldīnas bija pazuduši Līči, Odri, Bērziņi, Ozoli, Bisenieki, Teļastu Miķelsons ... Cits, posta vēstnešus negaidīdams, pārdeva, ko varēja, un pazuda pats, lai vēlāk padotu ziņu kaut kur no Zlatoustas vai Meleuzas vai vēl tālākas malas.

Tikai reizi esmu redzējis «atbudžošanu», bet ar to pašu pieticis visam mūžam, un, liekas, vēl šodien ausīs skan večiņas vaimanas, bērnu raudas, rajona pilnvarotā bāršanās, šķūtnieku šķendēšanās un visam pāri — vistu saceltais jandāliņš un suņu izmisīgās rejas, ko aprāva sauss plīkšķis — miliča nagana žēlsirdības šāviens ...

Un nu šovakar... Jo vairāk Spure cenšas pierādīt bagāto saimnieku ekspropriācijas nepieciešamību, jo niknāk patēvs stīvējas pretī.

— Eku, pats Staļins raksta, — viņš saka un velk ar pirkstu pa avīzi, — ka trūcīgo un vidējo zemnieku individuālajām saimniecībām pārtikas un izejvielu sagādāšanā vēl ilgi būs galvenā nozīme, bet ko mēs darām! Putinām viņus laukā.

Nu, pasakiet man, kas Saraups par budzi! Tik vien tās

bagātības, kā papīros skaitās piecpadsmit desetīnu zemes un sieva prot šūt. Bet labi vēl, ka tā, labi ka viņa ar saviem sakropļotajiem pirkstiem var adatu un šķēres noturēt. Viņa taču pat govi izslaukt nevar! Nevar pupu saņemt. Bet uzlika individuālo nodokli. Tagad «tverdozadaņecs». Par ko!

Spure iebilst, ka nevajagot Staļina vārdus tulkot tik vienpusīgi, ka «Vēstulē biedriem kolhozniekiem» viņš atzinis, ka pārspīlēta steiga patiešām bijusi, taču partija rīkojusies pareizi. Bet kļūdas! Šitādā darbā kļūda var viegli pasprukt.

— Iespējams, ka arī Saraupam nodoklis uzlikts aplami, — viņš saka, — bet tāpēc ir vietējā vara, ciema padome. Tā taču zina, ko dara ...

— Ak, zina! Un Teļastu Miķelsons! Jā, lielas, tēva celtas mājas, daudz zemes, bet kas no tā! Četri bērni, pats kā lupatlasis, utis pa apkakli rāpo, bet budzis! Tfū! — par tādu budzi!

Esmu pārliecis spilvenu uz pusēm — vienu galu zem galvas, ar otru piesedzies, bet *pats* klausos, muti atvēris.

Spure atkal ņemas skaidrot, piemin Ļeņinu, un patēvs metas starpā:

— Ļeņinu nevajag. Pats dabūju grāmatu un izlasīju. Tā viņam nekur nav teikts . . . Viņš runā par kooperatīviem. Un mums tādi bija. Tikai tagad vairs nav. Tas, kas ir, tas jau ir izsmiekls. Spēj tik maksāt pajas. Bet, ja tev vajag naglu, ar ko zirgiem pakavu piesist, — pat to tu nevari dabūt...

Spure atkal kaut ko iebilst, bet ko — lāgā nesadzirdu, viņš vispār runā klusi, galvu rokās atspiedis, un balss, šķiet, atsitas pret rakstaino linu galdautu un tālab noslāpst. Tikai viņa teiktais patēvam ir bijis kā uguns pakulās:

— Jā, zinu, zinu, — viņš saka. — Ir tāds valdības lēmums, kur strikti viss salikts pa plauktiņiem: kas ir budzis un kas nav. Bet kas to ievēro! Mūsu kaktā vispār tādu nav, kam bijuši kalpi. Nevienam nav ne vilnas kārstuvju, ne stērķeļu fabriku, ne kāds iznomā mašīnas, ne mājas ... Ja jau kādam var to likumu piemērot, tad vienīgi Berdņikovam. Uztaisīja nesen ūdens dzirnas. Tepat pie Basas. Nelielas, bet labas. Sevišķi labi padevies putraimu gaņģis.

Bet kas viņš pats! Utavnieks! Tik vien ir, cik mugurā un vēderā. Bet ne jau tāpēc, ka ņēma mazāku maksu nekā valsts dzirnavās Ārhangeļskā. Vai tad ir. kas maļ! Vai ir, no kā putraimus taisīt!

Šogad pat — raža labu labā. Tikai rudzus krusa apkapāja, bet simt divdesmit pudu tāpat iekūlām. Un nemaz nebija gluži pilna desetīna. Bet tam dod, šitam — obligāti pārdod, trešais arī glūn, vai nevar ko nomangot. Un kas paliek klētī pašam!

Patēvs izveido trejpirkstu kombināciju, uzliek uz gaida un nosaka: — Re, kas! Ne te ko malt, ne bīdelēt.

Viņi vēl paliek tielēdamies, bet es domās aizklīstu citā pasaulē: atceros, kā raka pie-vadgrāvi uz dzirnavām, kā dzina upē pā|us aizsprostam (tas taču notika uz mūsu nopirktā zemes gabala!), kā mēs abi ar Timmeru Ādolfu kašņājāmies zem vēja izgāztās milzu liepas un atradām zemē lielas, lielas vara divkapeikas, bet pirms mums te baškīrs Abdurah-mans bija atradis veselu satrunējušu lādi ar vara naudu un sajucis prātā, te taču Pugačova dumpja laikā pāri gājuši Salavata Julajeva karapulki un . .. Es esmu aizmidzis.

Bet nākošajā vakarā viss atsākas no gala, tikai citādās variācijās, un, kad patēvs izmet, ka viņi, tas ir, visi partizāni un sarkanarmieši, kas dzīvo tepat apkārt, par tādu posta darbu gan neesot kāvušies, Spure nosaka:

— Bet kāpēc tad jūs pats neesat kolektī-vists, kāpēc jūs pats tagad nenākat valstij palīgā!

Patēvs nav ar pliku roku ņemams.

— Ko tad es tur esmu pazaudējis un ko es iešu tur meklēt! — viņš atbild. — Tur jau pat paši pirmie paklīduši, kur kurais. Eku, resno Kārkliņu no kolektīva izmeta un atbu-džoja, Freibergu aizrāva uz rajonu, tas tagad strādā par traktoristu, cits aizbraucis uz Ufu, cits Išinbajevā urbj naftu ... Tie, kuri palikuši, sitas kā pliki pa nātrēm. Pat valdi trenkā no mājas uz māju — te pie Aunu Friča, te pie Ģībiešu Pētera, te pārceļ pavisam uz Arhan-geļsku. Par to taču pēdējam muļķim jāsme-jas — saimniecība Bakaldīnā, valde aiz septiņām verstīm! Nē, mēs, kas te esam palikuši, gribam taisīt paši savu kolektīvu. Nelielu, bet tādu, lai būtu kā nākas. Kur visi par vienu un viens par visiem.

Bet kāpēc mums to neatļauj! Nu, pasakiet to jūs, gudrāks būdams! Kāpēc citur var apvienoties pa divdesmit saimniecībām, bet mēs esam gandrīz četrdesmit un nedrīkstam! Nu, atbildiet, kāpēc!

Cik atceros, Spure palika atbildi parādā. Viņš gan bija aizbraucis uz rajonu, bet — kāds aizbrauca, tāds atbrauca. Arī tur nekā jēdzīga nebija izdibinājis. Rokas vien noplātīja, un tovakar nekāda debatēšana nenotika.

Pēc pāris nedēļām viņš aizbrauca. Laikam atpakaļ uz Maskavu. Bet mēs kūlāmies tāpat vien uz priekšu.

Mums bija zirgs. Vaskis. Lielisks rikšotājs. Dāvana man dzimšanas dienā. Visā ciemā nevienam citam nebija tik slaida un aša soļa. Tajā pašā laikā Vaskis tā prata nosviest jātnieku no muguras, ka tas nepaguva ne atjēgties, kad jau atradās zemē, un no augšas to zobgalīgi appētīja zirga purns: sak, kas tā par

pupukuli tur novēlusies!

Prom gan viņš nemuka. Sagaidīja, kamēr jātnieks pieceļas, un tad — kā nu kuro reizi zirga kungam labpatika. Bet vectēvs reiz, kad nepratu auļojošo Vaski notvert, vērtējoši noteica:

— Tev nu gan nemaz nav virčaptes . ..

Un tad pienāca šķiršanās brīdis. Atradās

pircējs, kas par Vaski sasolīja tik, ka pietika, lai nopirktu jaunu zirgu un nomaksātu arī individuālo nodokli, ko par savu ietiepību biļˆqļ izpelnījušies.

Vaski aizveda, kamēr es biju skolā, un man tikvien atlika, kā nolīst dārzā aiz upeņu krūma un papukstēt.

Kolektīvā tomēr iestājāmies. Tajā pašā «Bākā». Tikai 1934. gadā. Viss nostūris vienā un tajā pašā dienā un tūlīt pat izveidoja saimniecībā ceturto brigādi.

Laikam ap šo laiku bija sasniegta kaut kāda kritiska attīstības robeža, turklāt saimniecībā ieplūda jauni spēki, kas jau iepriekš bija sākuši, vismaz morāli, veidoties īpaši saliedētā kolektīvā, bija atnācis arī jauns priekšsēdētājs, reta prāta vīrs un lielisks organizators Jānis Gailis, beidzot tā kļuva īsta kopsaimniecība un sāka kāpt kalnā. Drīz vien tā jau bija starp pirmajām rajonā — blakus P. Stučkas kopsaimniecībai un Ziļimas vecticībnieku kopsaimniecībai «Krāsnij partizan». Arī no pirmajiem valsts apbalvojumiem krietns bišķītis ordeņu tika mūsējiem kolektīvistiem — Leontīnei Zalderei, Annai Bražei, Jansonam, vēl citiem. Un tā tas turpinājās līdz pat 1937. gadam.

Tautas atmiņu var iznicināt, tikai iznicinot pašu tautu. Šī atmiņa varbūt aizmirst atsevišķus vārdus un citus atkal godā un piemin vairāk nekā tie pelnījuši, taču nekad nekļūdās globālās lietās, kā, piemēram, vārējām pārliecināties

1939./40. gada Sakarā. ,,,

Kārla Ulmaņa vārds pusgadsimta garuma noturējies ka «Latvijas laika», Latvijas valsts simbols. Šķiet, par Ulmaņa personības unikalitāti vairs nebūtu jāstrīdas. Taču — kā izskaidrot Ulmaņa fenomenu? Kas nodrošina viņam tik paliekošu vietu tautas atmiņā? Varbūt nekas labāks par «Ulmaņa laikiem» Latvijā nav piedzīvots? Varbūt sekojosais laika periods savā ziņā ir izdevīgs fons. un iegansts «mierlaiku» idealizēšanai?

Līdzās dzīvojošo cittautiešu milzīgajai neizpratnei, kāpēc latvieši tā pieķērušies šiem divdesmit gadiem, jadod skaidra atbilde — šie gadi ir vienīgais valstiskuma — nācijas augstakas gribas izpausmes — laiks latviešu tautas vēsturē un zaudējuma apziņas sāpīgumā dārgi arī tiem, kas dzimuši krietni vēlāk un tos nav pieredzējuši.

Latvijas Republikas divdesmit gados izauga vesela paaudze. Ķas zināms par šis paaudzes ideāliem, sapņiem, mērķiem? Viens ir skaidrs: šai vienīgajai «neatkarības paaudzei» ari nacas par sevi visdārgāk samaksai.

Tas emocionālā pieredze ir mūsu gēnos.

Piebilde: iestarpinājumiem izmantoti citāti no K. Ulmaņa runu un rakstu krājumā «Degsme». Padomju vēsturnieki uzskata, ka «lauksaimnieciskās izglītības ietekmē viņam bija izveidojies nelielu pamacību un norādījumu stils ar patriarhāli tēvišķīgu pieskaņu». Daļēji tam var piekrist, bet tikai daļēji, jo trūkst objektīvas informācijas par Latvijas 30. gadu zemniecības psiholoģiju un šis vērtējums izteikts no mūsdienu viedokļa.

ALEKSANDRS MELLENS dzimis 1920. gadā, Armavirā, Krasnodaras novadā. (Tēvs uz turieni aizbrauc pēc 1905. gada notikumiem, lai izvairītos no vajāšanām par piedalīšanos nemieros. Tur apprecas ar emigrējušu latvieti. Nodarbojas ar lauksaimniecību un tirdzniecību. 1924. gadā ģimene atgriežas Latvijā.) Totālās mobilizācijas laika 1944. gadā mobilizēts vācu armijā. 1945,—1947. g. — filtrācijas ieslodzījums Tālajos Austrumos. 1948.—1955. g. — ieslodzījums darba pāraudzināšanas nometnē, Vjatlagā, Kirovas apgabalā. No 1956. gada — kolhoznieks.

KARSTĀ TĒVZEMES MĪLESTĪBA

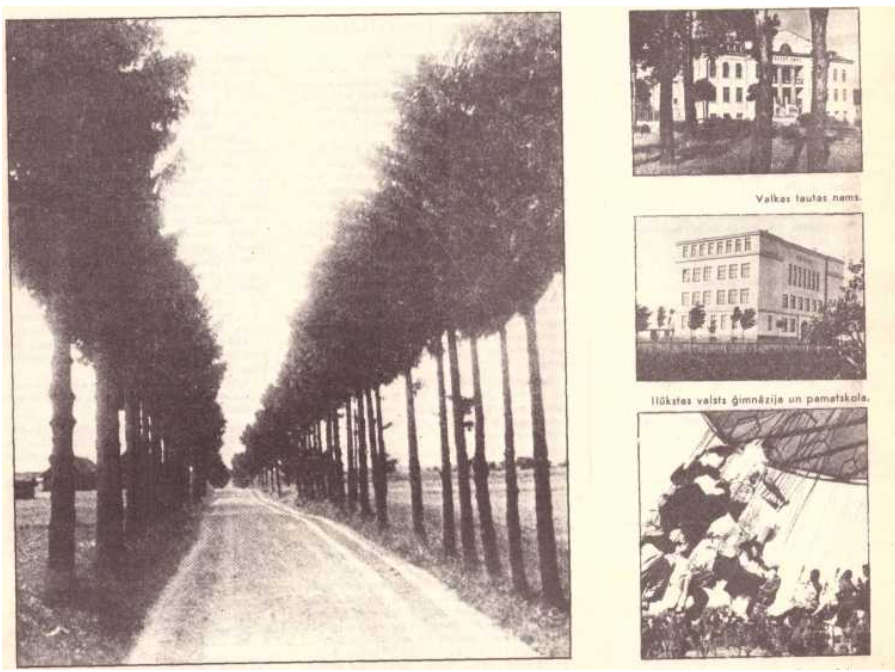

Lapegļu ceļš pie Silmalas. Tirgus Talsos.

— Jūs piederat šai neatkarības laika paaudzei. Kā jūs raksturotu Kārli Ulmani?

— Es nezinu nevienu citu personu brīvās Latvijas vēsturē, kas tik cieši būtu saistīta ar šo, nu jau par mītu kļūstošo valsti.

Joprojām ceru, ka kāds no jaunās paaudzes spēs patiesībā un gaismā celt cilvēku, kura nopelni un ieguldījums Latvijas valsts radīšanā un apliecināšanā līdzinās Raiņa un Kronvalda latviešu tautas garīgā satvara atraisīšanai un uzturēšanai spēkā. Filozofu un ideologu teoriju pamatošanai Ulmanis radīja materiāli politiski tiesisko bāzi, to, ko iemieso jēdziens — brīva un neatkarīga Latvijas valsts.

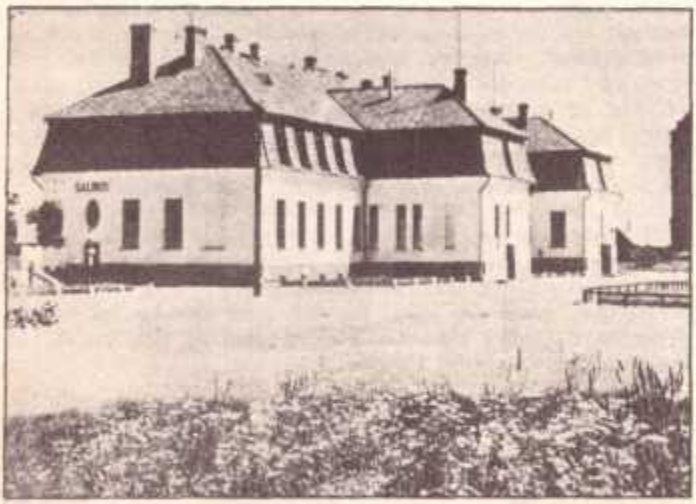

0.
ē
E
3
91

***Nespēju iedomāties, ka ko tādu cilvēks spēj veikt, šaura egoisma vai varaskāres mudināts. Vai Ulmanis bija diktators? Nezinu. Par to sāku interesēties tikai tad, kad viņam sāka «pierakstīt» diktatūru. Viņa darbība nekad nav ierobežojusi manu gribu vai brīvību. Tieši otrādi, Ulmaņa saimnieciskā un ideoloģiskā politika atraisīja manus spēkus, veidoja harmonisku un pilnsakarīgu manu cilvēcisko esību. Zemes kopēja arods vienmēr balstījies patriarhālā sabiedrības organizācijā, tāpēc Ulmaņa saimnieka funkcija man šķita pati par sevi saprotama. Mani neinteresēja, kā viņš par saimnieku ticis. Tas šķita tik dabiski, itin kā pats Dievs viņu tur būtu nostādījis kopš pasaules radīšanas, Viņa piemiņa glabājas tautas sirdi un mutē. Man nav nācies dzirdēt, ka tik bieži lietoto «Ulmaņa laiki» kāds intonētu tikpat noraidoši un nosodoši ka «Staļina laiki». Ulmanis staveja pie brīvās Latvijas šupu|a un kapa, gaja bojā reize ar savu auklējumu.**

— K. Ulmani padomju vēsturnieki viennozīmīgi traktē kā autoritārā stila piekritēju un ipaši negatīvi vērtē 1934. gada 15. maija apvērsumu. Ko šis datums īsti (reāli) mainīja Latvijas dzīvē? Kā saprast Ulmaņa vārdus: «Maija mēnesis ir mūsu valstī vienības mēnesis.» «Jūs prasījāt pēc stingras rokas valstī. Nu tā roka ir un būs stingra diezgan.» «Vienība valstī, vienība pilsoņos un tautā, lai šī vienība aug plašumā un aptver visplašākās aprindas.» «Mūsu uzdevums kopš

15. maija ir spēku koncentrācija un apvienošana visās mūsu valsts un tautas dzīves nozarēs.»

— 15. maija apvērsuma pavasarī beidzu pamatskolu. Tobrīd Kārlis Ulmanis man bija tikai viens no daudziem Latvijas valsts dibinātājiem, kas uzskaitīti obligātajā vēstures kursā. Pēc apvērsuma nemanīja ne sajūsmu, ne šaubas; skolas un pagasta dzīvē nekas nemainījās. Atmiņā palikuši pieaugušo izteikumi: «Tā jau arī vairs nebija valdība.» «Kaut kāda kārtība vajadzīga.» Jādomā, šie un tamlīdzīgi izteikumi attiecās uz Saeimas darbību, daudzpartiju sistēma nekādi nespēja nodrošināt operatīvu saimnieciskās dzīves organizāciju. Mani, pusaudzi, šis notikums neinteresēja un manā pasaules izpratnē neko nemainīja. Arī pēc skolas beigšanas, strādājot tēva saimniecībā, bija maz iespēju tikt ietekmētam no jaunā laika gara. Radio vēl bija tikai nedaudziem, bet avīzēs meklēju V. Lāča romānu turpinājumos un feļetonus.

Taču nepieciešamība saprātīgi saimniekot spieda interesēties arī par valdības pabalstiem un rekomendācijām. Mūsu saimniecība līdz 1934. gadam bija drīzāk trūcīga nekā vidēja. Pat zirgvilkmes mašīnu nebija. Atceros tēvu atzinīgi izsakāmies par Ulmaņa saimniecisko reformu, parādu pārvešanu no pagastu bankām uz Valsts Zemes Banku, samazinot procentu maksājumus. Cenu pazeminājumus būvmateriāliem, ga|as un piena cenu stabilizāciju un tā tālāk.

Ap 1936. gadu laukos masveidā parādījās radiouztvērēji. Šim informācijas līdzeklim bija milzīga nozīme. Ulmanis uzstājās bieži un efektīgi, bija diezgan labs orators, izdabājošs zemniecības visizsmalcinātākajai gaumei un lietišķumam. Mani gan vairāk iespaidoja viņa runu stils, tēlainība, patriotisms, humānisms. Lai savlaicīgi spētu izprast un rīkoties atbilstoši Ulmaņa agrārai politikai, viņu bija spiests klausīties pat visiesīkstējušākais konservators. Runās lietišķi konstruktīvais elements vienmēr bija apvīts ideoloģiskiem iestarpinājumiem, jūsmīgiem aicinājumiem. Viņa uzstāšanās nekad nebija «sausa». Viņš vienlaicīgi vadīja valsti un veidoja arī tautas ētisko, garīgo satvaru.

Viņa gars neatvairāmi veidoja tautas pašapzināšanos it visās kvalitātēs un līmeņos, šis gars bija humāns un labdabīgs. Viņa runās nekad neatskanēja varmācības vai revolūcijas idejas. Visi dižie vadoņi veido tautu «pēc sava ģīmja un līdzības». Tāpēc arī apzīmējumā «Ulmaņa laiki» un «Staļina laiki» ietverti absolūti pretēji jēdzieni. Staļins sludināja varmācīgu darba produkta pārdalīšanu, Ulmanis — ta razo-' sanas mācību. “ ‘

Ko es zinu par Kārli Ulmani? No kādiem avotiem smeļu informāciju, uz kā būvēti mani priekšstati un pārliecība par Ulmaņa nenoliedzami dižo personību? Vai maniem spriedumiem vispār var piemist kaut kāda objektivitāte? Teorētiski man nevar būt priekšstata par īstu brīvību un demokrātiju, jo mans, apzinīga pilsoņa dzīves sākums sakrita ar 1934. gada (tad beidzu pamatskolu), tātad ar diktatūras (?), sākumu. Piederu zemniecībai, tātad Ulmaņa privileģētai (?) šķirai. Man tolaik nebija iespēju ne legāli, ne nelegāli iepazīties ar Ļeņina, Marksa, Staļina uztieptām, globālām un kosmiskām šķiriskajām mācībām. Apdullinošo proletariāta kaujas saucienu satracināts, iespējams, arī es savu aicinājumu saskatītu ārdīšanā, cilvēces ētisko un estētisko pamatprincipu noliegšanā. Vai man jābūt pateicīgam Ulmaņa darbībai, kuras rezultātā esmu noturēts «sīkas tautiņas sīkā nacionālismā»? Varbūt, ja liktenis man piespēlētu kādu pagrīdes profesionāli, arī es nok|ūtu uz «pareizā» ceļa? Nebūtu desmit labākos mūža gadus cēlis komunismu, suņu kosts un

durkļu durstīts?

Kas nosaka indivīda politisko orientāciju? Audzināšana? **Vide? Nejaušs gadījums? Varbūt tas ir dzīvniecisks instinkts, tas, kas notur kursā gājputnu gaisā un tārpu pazemē? Vai pastāv apzinātas izvēles iespēja? Daudzie nezināmie vedina uz atziņu,** ka **indivīds nespēj objektīvi vērtēt situāciju, stāvokli, apzināti virzīt, veidot savu likteni. Fatā-lisms? Ar šiem jautājumiem saskaramies gadījumos, kad sabiedrība uzliek indivīdam atbildibu par viņa likteni, vajā uzvarētos, citādi domājošos. Vai sabiedrība ir tiesīga noliegt savu vadoņu individualitāti, viņus sodot vai apbalvojot? Zināma sabiedrības da|a cildina Staļinu, nosoda Ulmani un otrādi. Kādām instancēm savas pārsūdzības lai iesniedz aizmirstie dievi un gāztie ķeizari?** Vadonība, **vara jebkurā gadījumā realizējas caur varmācību. Tātad, jebkura varas koncentrācija vadonības principa un vadoņa personā izslēdz taisnīgumu un progresu. Izņēmumu nav.** No **šādas pozīcijas Ulmaņa vērtējums viennozīmīgi negatīvs. Bet kā skaidrot mītu par «labo ķēniņu»? Vai vadoņa personība tomēr nav noteicošā indivīda sabiedriski politiskajā orientācijā un darbībā? Un, ja noteicošā, tad arī atbildīgā? Kur beidzas vadoņa un sākas vadāmo atbildība? Cilvēku sabiedrībā taču pastāv indivīda atbildība.**

Kā vērtēt 15. maija apvērsumu? No Latvijas valsts un latviešu tautas interešu viedokļa — pozitīvi. No teorētiskas demokrātijas viedokļa — negatīvi. Tobrīd jautājums bija — vai gribam saglabāt brīvu Latviju kā valsti vai, principiāli īstenojot demokrātiju, to zaudēt? Diktatūra nebija Ulmaņa pašmērķis. Viņš taču dibināja un uzturēja Latvijas valsti uz demokrātiskiem principiem, to nevajag aizmirst! Nākot saskarē ar valdībai tuvu stāvējušiem cilvēkiem, esmu guvis informāciju un pārliecību, ka, ja nebūtu 15. maija, latvieši Padomijā būtu nokļuvuši gadus piecus ātrāk, tieši lielā slaktiņa laikā. Ne Staļins, ne Hitlers Baltijas telpu nekad neizlaida no acīm, pārāk liela tās stratēģiskā nozīme. Abām lielvarām, pateicoties demokrātijai Baltijā, bija samērā viegli iefiltrēt un efektīvi izmantot savus aģentus. Pilnīgi iespējams, ka Ulmaņa apvērsums apsteidzis komunistisko pagrīdi — ne Latvijas KP, bet Kominterni — ne vairāk kā par pusgadu. Eiropas pārdalīšana tobrīd bijusi tikai abu diktatoru iecere, galīga slepenā vienošanās panākta ap 1936./37. gadu. Ja nebūtu Ulmaņa apvērsuma, Baltija nokļūtu Staļina impērijā bez Hitlera atļaujas, ar visiem baltvācu baroniem.

Un, kaut ari šo variantu atmestu kā nepierādītu, tomēr apvērsuma pozitīvais rezultāts ekonomikas un kultūras jomu intensifikācijā nav noliedzams. Ulmaņa apvērsuma norise, bez

īpašas vardarbības un, cik zināms, bez asinsizliešanas, jau pati par sevi ir unikāla parādība. Pats Ulmanis savu valdīšanas laiku atzina par pagaidu stāvokli, Satversme netika atcelta. Var jau būt, ka ar laiku arī Ulmaņa režīms pārtaptu personības kultā. Tā vismaz apgalvo vēsturnieki un sociologi. Bet sešu gadu laikā paspēja realizēties tikai autoritārās vienvadības pozitīvie aspekti. Tieši Ulmaņa laikā Latvija apliecināja sevi kā ekonomiski stabilu valsti ar augsti attīstītu vispusīgu kultūru, ievirzījās Eiropas mazo valstu avangardā. Tas ir dokumentāli pierādīts. Vispārējs valsts uzplaukums nevarēja palikt nemanīts visos iedzīvotāju slāņos. Tāpēc gribu apgalvot, ka Ulmaņa politiku atbalstīja tautas vairākums. Protams, bija arī neapmierinātie, īpaši no inteliģentu aprindām. Viņiem šķita, ka materiālā izaugsme neattaisno demokrātijas principu uzurpāciju. Zināmas grūtības radās arī pagrīdes profesionālajiem revolucionāriem. Mani visvairāk sarūgtināja arvien vairāk pieaugošā Vadoņa slavināšana. Bija skaidri samanāma izta-poņu pieglaimošanās. Vai Vadonim tā imponēja?~Katrā ziņā viņš to neapslāpēja. Tas bija nomācoši, neizprotami.

Par jaunatni:

«Ja mēs gribam, lai Latvija nepaliek tikai pārejoša parādība, tad jaunatnē jāieaudzina varoņu paaudzes ideāli, domas un tikumi.» (1933. g.)

«Nekur nav tik karsta dziņa pēc brīvības, tik karsta tēvzemes mīlestība, tik karsta prasība pēc nacionālās vatsts kā mūsu jaunatnē.» (1933. g.)

«Iekārto savu darbu un dzīvi tā, lai tu katru dienu varētu kādu laiciņu pavadīt kopā ar kādu citu cilvēku, kurš gudrāks par tevi un zina vairāk nekā tu pats. Ar dzīvu cilvēku, ja tev laimējas tādu atrast, vai arī cilvēku no kādas aizgājušas paaudzes caur viņa labām grāmatām. Cilvēks var augt savā garā. Tikai tad, ja viņa gars sniedzas kļūt augstāks un lielāks. Nenodzīvo visu savu laiku ar tādiem cilvēkiem, kuri zina tikai tik daudz vai arī vēl mazāk kā tu pats. Ļauj, lai tevi iedvesmo un tevi audzina kāds lielāks, vairāk nobriedis prāts un gars!» (1921. g.)

«Skolas uzdevums ir gādāt, lai aug jaunatne, kas spēs droši stāties vecākās paaudzes vietā un viņas turpināt un kāpināt; jaunatne, sagatavota kultūras attīstību tālāk uz priekšu virzīt, jaunatne, kas apzinās savus pienākumus pret sevi, pret sabiedrību, pret tautu un valsti; jaunatne, izaudzināta un sagatavota kalpošanai tautai un valstij; jaunatne, kas pilnīgi apzinās valsts, savas valsts vērtību un nozīmi; jaunatne, kas mācēs valsti cienīt un to mīlēt, un arī aizstāvēt, ja vajadzētu, pret grūtībām, nesot upurus.

Tādai jaunatnei Latvija būs rakstīta prātos, viņa to nesīs sirdīs, savās karstajās sirdīs.» (1936. g.) — Ka par šo patriotisko paaudzi ļoti tika

domāts, liecina staltie skolu nami, celti neatkarības gados. Mīlestība, pamatīgums, rūpība un precizitāte, kādu šie nami uzrāda, liek domāt, ka cilvēki droši raudzījušies rītdienā. Vai neatkarība dod paļāvību, jēgu, ticību?

— Ulmanim pieder «Draudzīgais aicinājums» neaizmirst savu pirmo skolu, ziedot tai grāmatas un citas kultūras vērtības, uzturēt zemnieku un lauku inteliģences ciešu s'adar-bību, vērstu pret tautas noslāņošanos šķirās. Pēc viņa iniciatīvas tika rīkotas «Meža dienas» lauku ainavas sakopšanai un šī jēdziena apzināšanai. Daudzi manas paaudzes cilvēki var rast paēnu zem pašu stādītiem kokiem Latvijas balto lielceļu malās. Ulmaņa laikā jauns skolas vai cits kultūras nams laukos bija pati par sevi saprotama parādība. Vispārējs valsts saimnieciskais un kultūras uzplaukums ir neapstrīdams arguments Ulmaņa personības izvērtē. Esmu pārliecināts, ka šī uzplaukuma laika liecības atrodamas arī dokumentos, statistikā. Jādokumentē latviešu tautas spēja kulturāli un pārticīgi dzīvot no savas zemes resursiem, no pašu darba! Jāizskauž skeptiķu sludinātais noliegums — ka mūsu par maz, zeme par nabagu, lai gribētu brīvu, neatkarīgu Latvijas valsti! Es sevi vienmēr esmu izjutis kā šīs brīvās Latvijas sastāvdaļu, šī Latvija bija un, esmu pārliecināts, atkal būs. Nekādas teorijas nespēj mani pārliecināt par pretējo.

Kas ir brīvība nācijas, valsts mērogā? Šis jēdziens plaši, zinātniski definēts un pārpratumus nerada. Bet kā sabiedrības, nācijas loceklis, pilsonis izjūt šo brīvību vai tās trūkumu? Te nu ir tik daudz variāciju, cik cilvēku, un viennozīmīgs skaidrojums neiespējams. Vienos un tajos pašos apstākļos viens jūtas kā vergs, otrs — kā brīvs pilsonis. Nenoliedzami, ka brīvības izjūta (filozofa Vi|ņa Zariņa skaidrojumā — ilūzija) atraisa cilvēka radošās potences, nodroˆ šina darbības pozitīvu rezultātu (materiālās vērtības), dvēselisku harmoniju, garīgu komfortu. Brīvības izjūtu cilvēkā rada pārliecība, ka viņa sevis apliecināšanai līdzcilvēki nerada traucējumus. Bet, tā kā viens no izplatītākajiem sevis apliecināšanas veidiem ir centieni pakļaut līdzcilvēku savai gribai, tad jāsecina, ka absolūtu brīvību izslēdz pati cilvēka daba (arī vientulība negarantē brīvības sajūtu, jo nepastāv tās apdraudējuma iespēja). Brīvības izjūtas un jēdziena jautājumam šobrīd pievēršas daudzi atklātuma un pārkārtošanās atraisīti prāti. Arī «Avota» 1988. gada 10. numurā divi filozofi, V. Zariņš un M. Grīnblats, vienlīdz godprātīgi, taču atšķirīgi cenšas skaidrot indivīda brīvības tieksmju izpausmes sociālajos procesos. Manuprāt, mēs visi esam tikpat tālu no patiesības kā Platona Alas iemītnieki. Uzskatīšu par veiksmi, ja paveiksies

attēlot personīgo, valstiskas brīvības izjūtu.

Manu patriotisma jūtu izveidē Ulmaņa personībai ir tikai pakārtota nozīme. Manuprāt, nacionālas piederības apziņu galvenokārt veido valoda. Patriots ir arī lasītnepratējs, neatkarīgi no šķiras piederības, sociālā stāvok|a. Valodas un teritorijas faktori ir galvenie nacionālās piederības izjūtas veidotāji. Tie doti piedzimstot, un to veidošanai nav vajadzīga piepūle. Tradīcijas, izglītība, neorganizēta informācija var patriotisma jūtas gan vājināt, gan nostiprināt. Vadoņa — oratora izvirzīšanās parasti patriotismu reducē uz šovinismu.

Rīgas—Liepājas gaisa satiksmes lidmašīna.

Krievu iebrukumu Latvijā pārdzīvoju ļoti smagi. Pilnīgi skaidri atceros, ka, noklausījies pa radio valdības paziņojumu par krievu tanku iebraukšanu Rīgā, es garīgi sabruku. Mani pārņēma skaudra zaudējuma sajūta līdz ar baigām nojautām. Ilgi klīdu pa istabām un pagalmu gluži bez spēka. Tikai ap launaga laiku atsāku darbu, mēslu vešanu papuvei. Es priecājos, ka esmu viens un varu raudāt tik žēli un patiesi kā agrā bērnībā. Rausu no sejas asaras un sviedrus, tie radās arvien no jauna, un es jutu uz lūpām itin kā sāju asins garšu. Nekad vēlāk man vairs nekas nav tik patiesi un stipri sāpējis. Es nojautu, ka iebrucēji reiz nonāks arī līdz manai dzimtai sētai, tīkos manis aprūpētās zemes aug|us. Es zināju, ka pretošos, es nezināju, kā tas notiks, bet apjautu, ka tas ir neizbēgami. Mana tauta un dzimtene bija pazemotas, bezpalīdzīgi un mēmi sastingušas brutāla pārspēka varā. «Vergu valgā tauta nāca . . .», bet «. . . nāvē krita varoņi» izpalika. Vai latviešiem nav varoņu? Varoņi bija, bet viņus apkāva bez cīņas.. Šī liktenīgā lēmuma pieņemšanu Ulmanim nevar piedot. Tauta

bija gatava aizstāvēt savu brīvību. Vadonis necēla to cīņai. Kāpēc? Somi taču bija visai pasaulei snieguši varonības paraugdemonstrējumu! G|ēva padošanās mūs nepaglāba no zaudējumiem (arī bojāejas?). Toreiz tā bija neziņas un kauna sajūta, tagad tā pierādīta un apzināta, likumsakarīga gļēvulības alga. Cīņas vietā Vadonis sev un tautai izvēlējās Golgātas ce|u. Viņš cerēja uz cilvēcību, bet sadedzināja tautu uz dievišķā humānisma altāra. Nedrīkst lemt upuru ugunij visu tautu! Cīnīties ir cilvēcīgi un nedrīkst noliegt cilvēcību, liedzot taisnīgas aizstāvēšanās cīņas iespēju! Dievības likumi nav piemērojami cilvēkiem. «Paliekat savās vietās, es palikšu savā!» Naivais! Viņš nespēja aptvert, ka nebūs nekādas vietu atšķirības — visi vienā kapā, visi vienā valgā.

Latvijā attīstās dzīva autobusu satiksme. Pie autoostas Rīgā.

Var, protams, iebilst, ka pretošanās būtu īslaicīga. Latvija tiktu okupēta saskaņā ar Sta|ina—Hitlera vienošanos. Taču var okupēt teritoriju, uzvarēt armiju, bet tautas vienotības apziņa, naids pret iebrucējiem pasargātu nāciju no asimilācijas. Un Baltijas valstu bruņotas pretošanās fakts, pēckara robežas velkot, būtu arguments to suverenitātes atjaunošanai. Pat neatgūstot valsti, mēs būtu zaudējuši tikai brīvību, bet saglabājuši ticību sev un tiesības uz nācijas dzīvību.

10
ū
D
73
o
Q
a>
o
o
<

Pamatskola Bolderājā.

Kopš tās liktenīgās dienas nekad vairs neesmu juties brīvs. Es izjūtu šo svešās man un manai tautai naidīgās varas klātbūtni ar visu savu būtni un nepārtraukti. Es dažkārt vaicāju jaunās paaudzes pārstāvjiem, vai jūtaties brīvi? Jā, viņi izbrīnīti atbild, viņi nejūt to valgu, kurā piesieti kopš dzimšanas. Varbūt viņi ir laimīgi, jo nevar jau zaudēt to, kā nav bijis. Droši vien viss ir relatīvs, arī brīvības apjēgsme. Bet esmu bezgala pateicīgs liktenim par to, ka zinu, kā jūtas brīvs cilvēks brīvā savas tautas valstī. Sāpe mūža garumā ir pieņemama cena par vienreizējo īso gaismas mirkli mūsu tautas vēsturē un manā dzīvē. Tā es izjūtu un saprotu brīvību.

«Apbrīnojami ir, cik daudz darba iztur cilvēks, kura gars ir brīvs, un cik maz turpretim tas, kura gars ir miesas kalpībā.» (1915. g.)

«Tavs lepnums lai ir nevis tava nama stāvu skaits, bet tas gars, kas viņā mīt!» (1918. g.)

< t-<

«Lauki tomēr ir un paliek pats celms visā mūsu dzīvē. Lauki ir — un

tiem art jābūt tādiem — klints, uz kuras paceļas un stāv pašas pilsētas. Lauki ir mūsu dzīves sākums, tās spēks un stiprums.» (1934. g.)

«Zemnieks ir pārtikas ražotājs visai tautai, dodot vēl lielas vērtības eksportam. Zemnieka mājas ir tautas dzīvības spēka avots, pat tieši skaitliskā ziņā tautas uzturēšanas un pastāvēšanas ķīla un drošība. Zemnieku mājas vēl nesen bija vienīgās — un lielā mērā arī vel tagad — tautas seno tikumu un kultūras lolotājas un glabātājas. Ja ir dzīva latviešu tauta, ja mums ir nacionālā apziņa un nacionālisms, tad zemnieku sētām un mājām še ir vislielākie nopelni.» (1934. g.)

5t Sarkanās Armijai ģenerālštāba karte pavisam nesen tika atrasta makulatūras kaudzē. Uzmanību piesaistīja gadaskaitļi: pirmais izdevums 1938. gadi. SastidTta 1936. gadi.

Vai vēsturniekiem, kuri pēta Baltijas valstu un PSRS attiecības 30. gados, ir kas zināms un sakims šajā jautājumā?

— Vairums mūsu kaimiņu bija turīgāki nekā mēs. Tas izskaidrojams ar to, ka no Krievijas Latvijā mūsu ģimene varēja atgriezties tikai 1924. gadā, turklāt ar to, kas mugurā, jo pie Krievijas robežas mums atsavināja visas materiālās vērtības, labākos apģērba gabalus ieskaitot. Bija jāsāk no nekā, pa kara laiku aizlaistā zemē, nekoptās, nepietiekošās ēkās. Līdzek|us inventāra un lopu iegādei guva, ieķīlājot zemes īpašumu un maksājot samērā augstus (6%) aizņēmuma procentus. Kaujoties ar procentu maksājumiem, desmit gadu laikā mums bija paveicies daudzmaz iekopt zemi un savairot ražojošos mājlopus. Smagi strādājot, bija iedragāta tēva veselība, un iznāca tā, ka no četrpadsmit gadu vecuma biju galvenais vīriešu darbu darītājs. Nevaru apgalvot, ka izjutu īpašu zemes kopēja aicinājumu, vienkārši nemeklēju citu izeju. Mani nepavisam nemulsināja materiālā nevienlīdzība starp zemnieku sētām, kaut arī atrados zemā-kaja slāni. Ne mirkli nešaubījos, ka viss atkarīgs no centības un veiksmes. Man pat prātā nenāca, ka ar valsts politikas palīdzību darba aug|i varētu tikt netaisnīgi pārdalīti. Es itin visur dabā redzēju nevienlīdzību un sacensību, kur

stiprākais, aktīvākais, attapīgākais uzvar. Man nenāca prātā, ka cilvēku dzimumu regulētu citi kā vien šie, Dieva iestādītie, likumi. Es nezināju cita līdzekļa savas labklājības celšanai ka tikai darbu. Darbs tolaik aizpildīja visu manu esību. Es ticēju, ka ar darbu var panākt tādu labklājību, kā biju iecerējis, un piecos gados to arī panācu.

ЛАТВИЙСКАЯ и ЭСТОНСКАЯ ССР

Pateicoties Ulmaņa agrārajai politikai un pašu pūlēm, piecos gados, praktiski tikai no lauksaimniecības produktu realizācijas, mēs iegādājāmies visas zirgvilkmes mašīnas, uzcēlām šķūni, pagrabu, klēti, daļēji sagādājām materiālus dzīvojamās ēkas celšanai. Tas viss nāca ar ārkārtīgi smagu darbu un pieticīgu dzīvesveidu, taču bija iespējams. Algotu darbaspēku neizmantojām (izņemot celtniekus). Uz 22 ha zemes, tai skatā 12

ha aramzemes, bija piecas govis, ataudzējamie jaunlopi, divi zirgi, dažas aitas un apmēram desmit cūkas. Visu šo ganāmpulku uzturēja liesās Vidzemes augstienes 22 ha. Izslaukumi gan bija zemi, tā ap 4—5 tūkstoši kilogramu no govs. Pirkām vienīgi lopbarības raušus nelielos daudzumos. Vienīgie «liekie» ienākumi bija no pārdotā meža, tos izmantoja parāda atmaksai 500 ls apmērā.

Negribu atainot pašu darba procesu, zemes kopēja ikdienu, zemes un cilvēka organiskas sasaites specifiku. Tas būtu atsevišķs stāsts. Gribu tikai apliecināt, ka cilvēks, kurš tic sabiedriskās iekārtas taisnīgumam, pasaules pareizam iekārtojumam, neapstrīdamām tiesībām uz sava darba augļiem, var darboties neticami intensīvi un ražīgi. Lai panāktu aptuveni līdzīgu materiālās neatkarības (turības) līmeni, Ulmaņa laikā vajadzēja četrus, padomju laikā — divdesmit gadus. Tāda ir mana personīgā pieredze.

1938. gada rudenī mēs pirmoreiz visu ražu novietojām jaunuzceltajās ēkās (būvdarbus veica būvuzņēmēji ar pieciem strādniekiem). Šķūnis bija pilns līdz pašai jumta korei ar āboliņu un salmiem. Pagrabs piebērts ar kartupeļiem un

citām saknēm. Graudu klēti, apcirkņos smaržoja tīrumu raža, bet mantu klētī pie sijām karājās nožāvēti šķiņķi un miltu tīnē baltoja visu šķirņu milti. Kustoņi bija labā' stāvoklī, lopbarības krājumi pietiekoši. Mēs, visa ģimene, bijām fiziski pilnīgi izsmelti un dvēseliski pilnīgi gandarīti, mēs bijām to spējuši. Mums ne prātā nenāca, ka mūsu darba sekmes būtu izskaidrojamas ar līdzpilsoņu ekspluatāciju valdības politikas rezultātā. Mēs drīzāk izjutām nekā izpratām valsts un sabiedrības pareizu iekārtojumu. Valsts bija Latvija un valdnieks — Ulmanis. Uz ko citu lai vērstos mūsu pateicība un gandarījums? Tā gada 18. novembrī mūsu sētā pirmo reizi tika pacelts valsts karogs. Citās sētās, gan arī ne visās, tas šinī dienā plīvoja, sākot ar 1934. gadu. Pacēlu to balti nokrāsotā mastā, pāri visiem baltajiem, jaunajiem jumtiem, jo karogam jābūt augstāk par visu. Mēs sapulcējāmies ap radioaparātu un klausījāmies Vadoņa uzrunu tautai, un, kad atskanēja «Dievs, svētī Latviju!», mēs piecēlāmies, mēs bijām svinīgi pacilāti un lepni, ka esam brīvas valsts brīvi pilsoņi.

Pēdējos gados es dažkārt apmeklēju to vietu. Vienīgi šķūnis vēl stāv, tam uzlikts šīfera jumts. Pārējo ēku pamati ieauguši nezālēs. Manis stādītie koki nav padevušies iznīcībai, tāpat ceriņi un jasmīni aug mežonīgi un reibina izmisīgi un kaisli. Es apsēžos zem paša stādīta ozola. Vai esmu mājās? Vismaz četrās paaudzēs senču mītās takas man lemts mīt pēdējam. Zemnieku cilts ir iznīcināta. Manis raktie grāvji un artie tīrumi aizauguši ar alkšņu

un kārklu biežņu. Vien daži hektāri iekjauti meliorētā masīvā un apstrādāti. Es ceļos un eju. Šeit man nav pajumtes un miera, nekur un nekad vairs nebūs . . .

Arī tagad es mitinos paša celtā personīgā mājā. Atkal esmu uzbūvējies un mana rocība ir pietiekama. Bet man nav •tā gandarījuma un prieka kā toreiz.

Savā tēvijā un savā namā es tomēr esmu trimdā. Saites ar to zemes stūrīti, kuru jaunībā glāstījušas basās kājas, nav saraujamas. Tās pārtrūks reizē ar manu dzīvi. Ar cerību, ka divu lielvaru savstarpējās cīņas laikā izdosies atgūt zaudēto, no tēva sētas es aizgāju cīnīties par Latvijas brīvību. Es vēl neesmu atgriezies, esmu dzīvs, Latvija nav brīva.

«Tēvzeme, tauta: viņas nākotne, viņas labklājība, spēks un stiprums un uzplaukums ir augstākais, pie kā mēs varam strādāt, un skaistākais mērķis, ko mēs varam sev stādīt.» (1936. g.)

— 1938. vai 1939. gada 18. novembrī es piedalījos sarīkojumā Skujenes tautas namā. Tolaik jau ņēmu dalību pagasta sabiedriskajā dzīvē, dziedāju vīru ansamblī. Valsts dibināšanas dienu atzīmēt bija sapulcējušies kādi simts pusotra pagasta iedzīvotāju. Nekādas īpašas programmas nebija. Uzrunu vajadzēja teikt pagasta vecākajam — smagnējam, klusas dabas vīram, īstam zemniekam. Viņš teica visīsāko runu, kādu jebkad esmu dzirdējis. Uzkāpis tribīnē, viņš šķita visai apmulsis un ilgi klusēja, līdz dabūja pār lūpām: «Dāmas un kungi!» Pēc krietnas pauzes viņš šo uzrunu atkārtoja. Noslaucīja seju lielā rūtainā kabataslakatā un, itin kā par ko svarīgu izšķīries, apņēmīgi un stingri teica: «Šodien ir astoņpadsmitais novembris.» Viņš atkal apklusa. Turpinājumam vārdus neatradis, salika rokas kā lūgšanā: «Dievs, svētī Latviju!» Visi piecēlās un lielā pacilātībā nodziedāja valsts himnu. Neviens nesmīkņāja un nevienam nelikās, ka būtu noticis kas nepiedienīgs. Mēs, vīri, vēl nodziedājām «Svēts mantojums», «Daugavas vanagi», «Pie Baltijas jūras», dažas tautasdziesmas, un svinīgais akts bija noticis. Neviens uz to nebija ar varu vilkts vai dzīts. Ulmani neviens nepieminēja, jo visiem bija skaidrs — viņš ir šī mirkļa un notikuma neatņemama sastāvdaļa.

«Mūsu sarkanbaltsarkanās krāsasl Ko saka viņas tam, kas savu tēviju karsti mīļo? Tā baltā stāv par patiesību un taisnību un brīvo pilsoņu godu un godīgumu. Bet sarkanā atgādina mums tās asinis, kas lijušas nupat, kas lijušas visos laikos, kuras esam gatavi izliet par brīvību un neatkarību, par tautu un tēviju. Un kur sarkanais ar balto salējas, tur stāv rakstīta mūžīga uzticība, uzticība līdz kapam un aiz viņa, vienīgi Latvijai, mūsu Latvijai!» (1923. g.) e **— Vienīgā reize, kad Ulmani redzēju vaigā, šķiet, bija**

1939. gada vasarā. Uzvaras laukumā tika rīkota visas Latvijas

Aizsargu skate vai kas tamlīdzīgs. Gatavojoties šim pasākumam, mēs, daži pagasta jaunieši, iestājāmies Jaunsargos. Tā bija jaundibināta jaunatnes organizācija pie Aizsargiem (tai nebija sakara ar mazpulkiem). Nekādas politiskas izpratnes mums par to nebija, mēs būtu ļoti izbrīnīti, ja mūs kāds sāktu tamlīdzīgi izglītot. Mēs vienkārši iestājamies un iegādājāmies formas tērpus, lai varētu piedalīties interesantā pasākumā. •

Svētki bija organizēti ar vērienu. Mēģinājumi notika vairākas dienas. Biju iedalīts karognesējos. Atceros, ka, stāvot aizvēja tveicē aiz tribīnēm, g;aidot uziešanu, sviedri lija au-maļam, un dažu vārgāku pilsētnieku savāca dežūrmediķi. Svētku dienā viss laukums bija kolonnu pilns, tribīnes skatītāju pārpildītas. Jau no paša rīta laiks bija tveicīgs un solīja negaisu. Mēs, karodznieki, bijām izvietoti pašā aizmugurē. Es stāvēju otrajā rindā un kaut cik varēju redzēt laukumā notiekošo. Pretim tribīņu centram stāvēja vairāki simti vingrotāju. Parejais laukums aizņemts ar dažādiem militarizētiem aizsargu formējumiem. Ulmanis vispirms apstaigāja formējumus un sasveicinājās. Tad arī vienīgo reizi redzēju viņu no dažu metru attāluma. Korpulents, liela auguma vīrs, sirmiem, īsiem matiem, bālu, izplūdušu seju. «Sveiki, Jaunsargi!» viņš teica smalkā, piepūlētā, piesmakušā balsī. «Esi sveiks!» mēs atkliedzām. Un projām viņš bija. Tik vien! Biju cerējis vairāk no šī mirkļa.

Bet negaiss, briedis kopš saullēkta, cēlās pāri tribīnēm draudīgs un neatvairāms. Kad sauli aizklāja zilmelnie padebeši, kļuva gluži krēslains, vien zibeņu šautras šaudījās kā čūskas. Un tad klāt bija arī vētra. Tā sākās pēkšņi, bez brīdinājuma. Kreisās puses apstādījumu koki noliecās gandrīz līdz zemei. Lūza augstie karogu masti. Mēs nespējām noturēt karogus miera stājā, un komandieris deva pavēli ieņemt žākļstāju, bet karogus turēt augšā. Kad Ulmanis, uzkāpis tribīne, ierunājās, sākās lietusgāze. Sabojājās mikrofoni un translācija, un pagāja kāds brīdis, līdz to salaboja. Vētra norima tikpat pēkšņi kā sākusies. Vadonis savu uzrunu teica salijušai tautai un salauzītiem dekorējumiem. Neko sakarīgu nedzirdēju un neatceros, skaļruņi pļerkstēja un bija reti izvietoti. Biju priecīgs, kad beidzot varēju izkustēties, soļot gar valdības tribīni. Musu slapjie tērpi kūpēja un, sperot kājas parādes solī, no peļķēm šļakstījās ūdens. Gāju karodznieku kolonnas pirmajā rinda. Varēju sevi pēc tam apbrīnot uz žurnāla vāka un kreņķēties, ka eju ar nepareizo kaju. Tas man laikam tāds liktenis — nekad kopsolī. Tiklīdz atstājām laukuma teritoriju, izklīdām bez jebkādiem pavadvār-diem, šturmējām tramvajus kopā ar publiku. Viss bija slapjš un sutīgs. Bet cilvēki bija tā dīvaini pieklusuši, bez īpaša prieka un rosības. Laikam jau

katrs sevī apjauta kaut ko baigu un nenovēršamu dabas un debesu zīmēs. Tā arī bija. Vēstures vētra saplosīja un sapostīja tautas un Vadoņa ieceres. Tas tomēr bija simboliski, ka pats sirmais Pērkons brīdināja tautu šajā pēdējo brīvo patriotu saietā. Esmu gandarīts, ka biju tur klāt.

«Liels, svarīgs ceļa gabals ir nostaigāts, un mēs neesam bijuši vieni paši šinī ceļa gabalā: Dievs ir Latviju svētījis.

Lai augtu un vairotos mūsu valsts Latvijas slava, lai spožs un spodrs būtu tautas un valsts gods, lai tauta un mūsu valsts, mūsu Latvija, kā līdz šim, tā arī uz priekšu arvien būtu Dieva sargāta, Dieva svētīta.»

— Man var pārmest Ulmaņa nepretošanās politikas nosodījumu. Varbūt Ulmaņa miera idejas uzstādījums ir tālredzīgāks un ētiski augstāku kultūru apliecinošs un attīstošs? Varbūt īstos šī dramatiskā soļa augļus samanīs tik nākamos gadsimtos? Nezinu. Ja spēlē uz neaizsargātības un neaizsargāšanās augsto likmi, tad vispār nevajag turēt armiju, kā Vatikānā vai Islandē. Taču Ulmanis un viņa laiks ir iegrāmatots Laika grāmatas pozitīvo vērtību kontā un nekāda nepateicība vai zaimi šo ierakstu neizdzēsīs.

Materialu publicēšanai sagatavoja Rudīte KALPIŅA

Jozs Urbšis (Juozas Urbšys) (dz. 1896. 29. II) Lietuvas Republikas diplomāts (1922,—1940.1, daiļliteratūras tulkotājs no franču valodas 11957.—1972.). Strādājis Lietuvas Republikas sūtniecībās: Berlīnē (1922.—1927.) par nodaļas vadītāju, Parīzē (1927.—1933.) par pirmo sekretāru, sūtniecības padomnieku, Rīgā (1933.—1934.) par ārkārtējo sūtni un pilnvaroto ministru. No 1934. g. strādājis par Ārlietu ministrijas politikas departamenta direktoru, ģenerālsekretāru. No 1938. 5. XII līdz 1940.15. VI Lietuvas ārlietu ministrs. 1940. 17. VII kopā ar sievu Mariju Urbšieni-Mašotaiti deportēts uz Krievijas PFSR Tambovas pilsētu. 1941.—1954. g. abi atradās ieslodzījumā. 1956. g., saņēmuši atļauju, atgriezās Lietuvā.

1988. g. Viļņā izdevniecības «Mintis» apgādā iznākusi J. Urbša atmiņu grāmata «Lietuva lemtingaisiais 1939—1940 mētais» (Lietuva, liktenīgie 1939.—1940.).

JOZS URBŠIS

LIETUVA, LIKTENĪGIE 1939.—1940.

PRIEKSVĀRDS

Neatkarīgas Lietuvas valsts izveidošanās pēc pirmā pasaules kara bija progresīvs solis lietuviešu tautas attīstības ceļā, jo ikviena tautas atmodas kustība, sasniegusi brieduma pakāpi, cenšas izveidot neatkarīgu nacionālu valsti. To atzīst arī V. I.

Ļeņins savā rakstā «Par nāciju pašnoteikšanās tiesībām».

1943. gadā Kirovas cietumā lasīju V. I. Ļeņina «Izlasi» divos sējumos. Tur uzgāju viņa izteicienu par neatkarīgu nacionālu valstu izveidošanos Baltijā. Nevaru diemžēl citēt viņa vārdus, jo šis izdevums tagad man nav pieejams, bet domu atceros labi. Doma bija šāda: kļūdaini ir domāt, ka šo valstu izveidošanās bijusi ārvalstu interventu darbības rezultāts; nē, to gribēja pašas šo zemju tautas.

No otras puses, mūsu tēvzemes teritorija tai laikā varēja būt tikai vai nu neatkarīga Lietuvas valsts, vai arī Polijas province. To pārliecinoši rāda 1921. gada 18. martā Rīgā parakstītais Polijas un Padomju Savienības Miera līgums, kas noteica robežu starp abām valstīm. Pēc šī līguma Polija ieguva Rietumukrainu, Rietumbaltkrievl-ju, Austrumlietuvu (Vilnas novadu), tāpat kā būtu ieguvusi visu Lietuvu, ja vien tā nebūtu spējusi aizsargāties un nostiprināties kā neatkarīga valsts.

Viegli Iedomāties, cik postošas sekas tas būtu nesis lietuviešu tautai, tās kultūrai, valodai un pat saglabāšanās perspektīvām, ja nebūtu bijis šis milzīgās nacionālās pašapziņas izaugsmes un konsolidācijas, kam priekšnoteikumus radīja suverēns valstiskums.

Neatkarīga Lietuvas valsts arī Padomju Savienībai starpkaru posmā bija īsts atradums. Ne velti ārlietu tautas komisārs Georgijs čičerins, kurš, starp citu, 1926. gadā parakstīja ar Lietuvu Neuzbrukšanas līgumu, savā instrukcijā padomju pilnvarotajam pārstāvim Kauņā 1921. gada 28. aprīlī apgalvoja: «Lietuvas neatkarība ir viena no visbūtiskākajām mūsu starptautiskajām interesēm.»

Neatkarīgā Lietuvas valsts ar savu esamību un citu valstu neangažēto politiku starpkaru posmā spēlēja ļoti svarīgu lomu Padomju Savienības drošībai. Tāpēc tā laika Lietuvas Republika un tās veidotāji un darbinieki no Padomju Savienības uzskatu paudēju puses Ir pelnījuši nevis nicinājumu, apmelošanu, apmētāšanu ar dubļiem, bet cieņu, objektīvu pētīšanu un godprātīgu attēlošanu. Tāpēc gan Lietuvas Padome, gan tās 16. februāra Neatkarības akts Ir jātraktē pozitīvi, jo tie bija konkrēti asni, no kuriem izauga vēsturiski progresīva politiska formācija — neatkarīga Lietuvas valsts.

Sajā kontekstā būtu jāatgādina slavenā vācu rakstnieka Hermaņa Heses vārdi:

«Zinātnieks, kurš no runātāja tribīnes, augstskolas katedras vai rakstos apzināti sagroza faktus, apzināti atbalsta melus un viltu, ne tikai grēko pret esamības pamatlikumiem, par spīti jebkuram aktuālam šķitumam, viņš savai nācijai laba vietā nes

tikai postu, gandē tai gaisu un zemi, ēdienu un dzērienu, saindē tās apziņu un taisnības izjūtu un palīdz visam tam ļaunajam un naidīgajam, kas draud iznīcināt tautu» [Hermanis Hese. Stikla pērlīšu spēle. R.,

1976., 314. Ipp.|.

KLAIPĒDAS NOVADA ATŅEMŠANA LIETUVAI 1939. GADĀ

Klaipēdas novada teritorija, sensenā lietuviešu un to ciltsbrāļu zeme, 1919. gadā ar Versaļas līguma 99. pantu tika atdalīta no

No lietuviešu valodas tulkojis PĒTERIS VANAGS

Vācijas, lai nodotu to Lietuvai, kad šīs atdzimušās valsts konsolidācija būs pietiekami skaidri redzama.

«Klaipēdas novads, — patiesi argumentēja Versaļas līguma autori,

— vienmēr Ir bijis lietuvisks, iedzīvotāju lielākā daļa ir lietuviešu cilmes un runā lietuviski; tas, ka Klaipēdas pilsēta lielāko tiesu ir vāciska, nevar būt pamatojums, lai visu novadu atstātu Vācijas pārvaldē, īpaši ņemot vērā, ka Klaipēdas osta ir vienīgā Lietuvas pieeja jūrai» (Sk. Lietuvas Ārlietu ministrijas dokumentu krājumu «Question de Memel»).

Līdz tam brīdim, kad šis, no Vācijas atdalītais novads, tiks nodots Lietuvai, Sabiedroto (Antantes) Augstākā Padome to nodeva Francijas pārvaldē, kura atsūtīja uz Klaipēdu savu virskomisāru un nelielu karaspēka kontingentu.

Komisārs drīz atrada kopīgu valodu ar bijušās ķeizariskās Vācijas vietējo birokrātiju un ar novada sociālajiem augšslāņiem, kuri, kaut arī ne vienmēr pēc izcelsmes, taču uzskatos un noskaņojumā bija caurcaurēm vāciski.

No šiem slāņiem virskomisārs Izveidoja vietējo varu — novada Direktoriju. Komisāra sūtītā informācija Francijas valdībai, un caur to arī Sabiedroto Augstākajai Padomei, no kuras bija atkarīgs novada tālākais liktenis, nāca, protams, lielākoties no šiem provāciskajiem slāņiem un nevarēja būt labvēlīga Lietuvai. Saprotams, ka šie paši slāņi līdzīgā veidā informēja arī Vācijas valdošās aprindas. Tāpēc Lietuvu Rietumos bieži attēloja kā nekulturālu, gandrīz vai mežonīgu zemi, kurai nevarot uzticēt pārvaldīt tādu «augstas kultūras» objektu kā Klaipēdas novads.

No otras puses, runāt tieši par novada atdošanu pirmajā pasaules karā kapitulējušajai Vācijai tomēr neiedrošinājās pat minētie slāņi un aprindas. Tad apgrozībā tika palaista doma izveidot no Klaipēdas novada atsevišķu starptautisko tiesību vienību — brīvpilsētu, kura būtu kaut vai to pašu Sabiedroto aizbildnībā.

Tā radās strāvojums, kas centās traucēt Klaipēdas novada pievienošanu Lietuvai.

Cits strāvojums tai pašā virzienā nāca no Polijas puses. Lietuvas un Polijas attiecības tai laikā bija ļoti saspīlētas. Polija centās atjaunot bijušās Rečpospoiitas robežas un tādā vai citādā veidā dominēt Lietuvā; bet atdzimstošā Lietuva tiecās pēc pilnīgas valstiskas neatkarības un galvaspilsētas Viļņā. No šo centienu pretstata radās konflikta situācija, kas īpaši saasinājās, kad Polija, lauzdama Suvalku līgumu, 1920. gada 9. oktobrī Ieņēma Viļņu.

Sādā situācijā Polija iesniedza Sabiedroto Augstākajai Padomei Lietuvai nelabvēlīgu Klaipēdas ostas internacionalizācijas projektu, kas dotu arī Polijai tiesības pārvaldīt šo ostu.

Ar šiem diviem strāvojumiem — vācu un poļu, kas bija pretrunā ar Lietuvas interesēm, starptautiskajā arēnā cīnījās Lietuvas diplomātija.

Lietuvas iekšējais stāvoklis arvien vairāk nostiprinājās, tās starptautiskais stāvoklis — normalizējās un stabilizējās.

Likās, ka Versaļas līguma dokumentos paredzētais priekšnoteikums Klaipēdas novada nodošanai Lietuvai — tās valstiskuma izveidoša* nās — ir jau acīmredzams fakts, un ir jau pienācis laiks nodot šo teritoriju Lietuvai. Taču Sabiedroto Augstākā Padome, minēto tendenču un to paudēju — Vācijas un Polijas — ietekmēta, ar nodošanu nesteidzās.

Šādā starptautiskajā situācijā 1923. gada janvārī apzinīgie Klaipēdas novada lietuvieši, palīdzot brīvprātīgajiem no Lielās Lietuvas, sacēlās pret vācisko Direktoriju un pārņēma varu savās rokās.

Sabiedrotie protestēja, vācu prese sacēla troksni, taču 1923. gada 17. Iebruārī Sabiedroto orgāns — Sūtņu konference nolēma nodot Klaipēdas novadu Lietuvas suverenitātei — tiesa, ar noteiktām piebildēm.

Pēc tam sākās sarunas, kas ilga vairāk nekā gadu un beidzās 1924. gada 8. maijā Parīzē ar parakstīto «Lietuvas un Britānijas impērijas, Francijas, Itālijas un Japānas konvenciju par Klaipēdas teritoriju». Saīsināti tā tālāk tiek saukta par Klaipēdas Konvenciju. Anglija, Itālija, Japāna un Francija tajā figurē kā Sabiedroto Augstākās Padomes locekles, kas disponē ar teritoriju, ko Versa|as līgums atdalīja no Vācijas. Kaut arī starp Konvencijas parakstītājiem nav Vācijas, nav ne mazāko šaubu, ka aizkulisēs tā spēlēja svarīgu lomu Konvencijas rediģēšanā. Gan tieši, gan netieši, seni tās politiķu un diplomātu sakari ar Sabiedroto politiķiem un diplomātiem (bija jau pagājuši četri gadi kopš kara

beigām) deva Vācijai iespējas rīkoties vēlamā virzienā, kurš bija šāds: radīt pēc iespējas labvēlīgākus apstāk|us, lai noturētu Klaipēdas novadu savā ietekmes sfērā līdz tam momentam, kad Vācija, atkal nostiprinājusies, jutīsies pietiekami spēcīga, lai varētu sākt graut Versa|as līguma konstrukciju.

Tātad redzam, ka Konvencija, piešķirdama Klaipēdas novadam plašu autonomiju un sašaurinādama novadā Lietuvas centrālās valdības kompetenci, nostiprināja bijušās ķeizariskās birokrātijas un sociālo augšslāņu stāvokli. Ar ieganstu nosargāt autonomiju Konvencija piešķīra tiesības iejaukties Klaipēdas novada lietās četrām valstīm, kas kopā ar Lietuvu bija šo konvenciju parakstījušas. Iejaukšanās tiesības izmantoja nevis šīs valstis, bet Vācija caur tām, cenzdamās nepārtraukti pievērst starptautiskās domas uzmanību tā sauktajam Klaipēdas jautājumam un reizē iepotēt klaipēdiešu apziņā viņu novada valstiskās piederības nepastāvības bacili.

Klaipēdas novada autonomijas statuss bija labvēlīga vide šī baci|a iznēsātājiem — Vācijas aģentiem, kam novadā bija jāvairojas un jādarbojas. Jādarbojas ne tikai nelegāli, bet arī legālajos autonomajos orgānos.

Drīz vien Klaipēdas novadā parādījās arī superbacilis — nacionālsociālistu partija, kurai bija milzīgs demagoģijas, varmācības, apmelojumu un pat cilvēku slepkavošanas arsenāls. (Piezīme. Ne vienam vien šeit var rasties doma, kāpēc gan Lietuva parakstīja Konvenciju, kas noteica tik neērtu Klaipēdas novada autonomiju) Uz to jāatbild, ka pašas Konvencijas vainas te nebija. Galvenais jaunums nāca nevis no tās, bet gan no kaimiņu valsts, kas Konvenciju ļaunprātīgi izmantoja. Kopumā ņemot, Klaipēdas novada Konvencija bija liela atdzimstošās Lietuvas valsts politiska uzvara, jo sankcionēja Klaipēdas novada un ērtas ostas iek|aušanu Lietuvas valsts sastāvā un reizē nostiprināja tās stāvokli starptautiskajā arēnā. Bez tam. Konvencija bija maksimālais, ko Lietuva varēja saviem spēkiem toreiz sasniegt.)

Kad 1933. gadā vara Vācijā nonāca nacionālsociālistu partijas un Ādolfa Hitlera rokās, viņa piekritēji Klaipēdas novadā k|uva īpaši aktīvi. Gan Austrijā, gan Cehoslovakljas Sudetos un citur, gan arī šeit, tagad jau pašam hitleriskajam Reiham vadot, atbalstot un mudinot, viņi paplašināja intensīvu graujošo darbību, kuras mērķis bija atraut Klaipēdas novadu no Lietuvas un pievienot to atkal Vācijai. Tā bija, šī vārda tiešajā nozīmē, Hitlera piektā kolonna Lietuvā.

Viņu pretvaistisko darbību, kā jau tika teikts, atviegloja Klaipēdas novada specifiskais stāvoklis. Šo darbību atviegloja arī

apstāklis, ka Klaipēdas novada Iedzīvotāju pašapziņu joprojām ietekmēja daudzus gadsimtus Ilgusī piederība vācu sfērai un jau sen izveidojušās ekonomiskās saites ar Vācijas tirgu. Ar šo apstākli Vācija pastāvīgi manipulēja, kaitējot Lietuvai.

Tā kā Klaipēdas novada hitlerieši atļāvās arvien vairāk un vairāk, Lietuvas attiecīgie orgāni ierosināja krimināllietu pret dažiem viņu vadoņiem un rokaspuišiem (Neimaņa, Zasa un citu lieta 1935. gadā). Viņiem tika piespriets cietumsods.

Tad Vācija uzsāka pret Lietuvu «auksto karu» — ķērās pie ekonomiskiem, politiskiem, diplomātiskiem, tranzīta piespiešanas līdzekļiem, ko pavadīja nikna pretlietuviska propaganda.

Tādu spiedienu Lietuva nevarēja ilgi izturēt — vajadzēja nedaudz atlaist grožus Klaipēdas novadā un pēc dažiem gadiem amnestēt notiesātos noziedzniekus. No tā, protams, stāvoklis Klaipēdas novadā neuzlabojās ...

Versaļas līgumā noteiktā kārtība (bet, tieši balstoties uz to, Lietuva ieguva Klaipēdas novadu) gruva. To intensīvi grāva Vācijā nostiprinājušies nacionālsociālisti. Lauzdama šī līguma noteikumus, Vāci-

' Minhene 1938. g. parakstīja līgumu, ar kuru Anghja, Itālija, Francija un Vācija piespieda Cehoslovakiju atdot Vācijai Sudetu apgabalu.

ja 1935. gadā ieviesa obligāto karaklausību, 1936. gadā ieņēma demilitarizēto Piereinas zonu. Zibenīgos tempos visa zeme militarizējās.

1936. gadā nacistiskā Vācija noslēdza militāru savienību, t. s. Berlīnes un Romas asi, ar sev garīgi tuvo fašistisko Itāliju.

šādi apbruņojies, nacistiskais Reihs sāka rīkot agresiju pēc agresijas. 1938. gadā ieņēma Austriju un atņēma Čehoslovakijai Sudetu apgabalu, kurā liela daļa iedzīvotāju bija vācieši.

1939. gads. .. Sekmīgie Vācijas uzbrukumi kaimiņu zemēm, uzbrukumi, kuriem citas lielās Eiropas valstis nedeva reālu pretsparu, un, protams, tieša attiecīgu Vācijas instanču ietekme galīgi sagrozīja galvas Klaipēdas novada hitleriešiem. Pēc norādes no Berlīnes un Kēnigsbergas viņi jau atklāti pulcējās ar lozungu «Ein *Volk, ein* Reich, **ein** *Führer»* **(Viena tauta, viena valsts, viens vadonis — proti: Hitlers). Klaipēdas novadā radās situācija, kad varēja izraisīties no ārzemēm diriģēta nacistu bruņota sacelšanās, kuras mērķis un uzdevums būtu dot Hitleram ieganstu iejaukties Lietuvas iekšējās lietās. Šādas sacelšanās pavedienus savās rokās turēja Reiha vadība — sacelšanās varēja izraisīties jebkurā šīs** *vadības* **izraudzītā brīdī.**

Ko varēja darīt Lietuva, pastāvot šādai starptautiskajai un

Klaipēdas novada iekšējai situācijai!

Mēģināt vēlreiz ar spēku savaldīt Klaipēdas novada hitleriešus! Neimaņa un Zasa lietas pieredze rādīja, ka šo ce|u Lietuva nevar iet, jo aiz Klaipēdas novada hitleriešu muguras stāvēja draudīgi satracinātā nacistiskā Vācija. Vienīgais ce|š bija šāds — piekāpjoties Klaipēdas novada iekšpolitikā, censties saņemt no Vācijas robežu neaizskaramības garantiju.

Tas nozīmētu, ka:

1) Lietuva apņemtos realizēt Klaipēdas novada autonomijas statusu tā, kā to interpretē Vācija;

2) Vācija, no savas puses, apņemtos cienīt Lietuvas teritorijas integritāti un tās robežu neaizskaramību.

Kaut arī Rietumos vēl joprojām valdīja «minheniskas»' noskaņas, tomēr bija pamats domāt, ka Hitlera starptautiskais gangsterisms nevar pastāvēt mūžīgi un kādu dienu tas tomēr ietrieksies ar pieri sienā. Tāpēc Lietuvai bija ļoti svarīgi iegūt laiku un visos iespējamos veidos censties Izvadīt savu valsti cauri visām klintīm līdz vispārējai rēķinu kārtošanai, kurā, kā daudzi domāja, Hitlers būs zaudētājs.

Apmēram šādos apstākļos Lietuvas valdība uzdeva savam ārlietu ministram satikties ar Vācijas ārlietu ministru un pacensties noskaidrot, vai Lietuva ar Vāciju nevarētu savas attiecības normalizēt uz iepriekš minētajiem pamatiem.

Izdevību satikties sniedza pāvesta Pija XII kronēšana, kurai bija jānotiek 1939. gada 12. martā. Par Lietuvas pārstāvi kronēšanas ceremonijā valdība nozīmēja tieši ārlietu ministru, lai, atgriezdamies no Romas, viņš censtos satikties ar Vācijas ārlietu ministru.

Romu sasniedza satriecoša ziņa, ka 16. martā Vācija ieņēmusi visu Čehiju, bet Slovākijā izveidojusi nomināli neatkarīgu valsti.

Virs Lietuvas draudoši pacēlās hitleriskais Damokla zobens.

Protokola audiences laikā žēlojos pāvestam par draudiem Lietuvai, kas ceļas no Rietumiem. Neatceros, ar kādiem vārdiem uz to reaģēja pāvests, audiences beigās viņš tikai pavaicāja, vai no Austrumiem mēs nejūtot kādus draudus! Atbildēju, ka no tās puses Lietuvai nekādas prētenzijas netiek izteiktas un attiecības attīstās normāli.

Biju vizītē pie Itālijas ārlietu ministra Dž. Cjano. Žēlojos arī viņam par Vācijas draudiem Lietuvai. Viņš, ja labi atceros, teica, ka mazajām valstīm esot jāsaskaņo sava politika ar lielvalstu interesēm.

20. martā, atgriezdamies no Romas, Ierados Berlīnē. Tai pašā dienā mani pieņēma Ribentrops. Uz ministriju aizbraucām kopā

ar sūtni K. šķirpu, taču Ribentrops pieņēma tikai mani.

Tikko biju sācis izklāstīt savu domu, kad Ribentrops, nedaudz paklausījies, pārtrauca mani, teikdams, ka tas viss esot *überholt,* novecojis, atpaliekot no laika prasībām. Stāvoklis Klaipēdas novadā esot tāds, ka jebkurā mirklī tur varot tikt Izlietas *deutsches Blut* (vācu asinis), un, ja tā notikšot, tad vācu armija tūliņ pat ieies Lietuvā. Bet kur tā iegājusi apstāsies, neviens iepriekš nepateiks. Vienīgā izeja Lietuvai — nekavējoties atdot Klaipēdas novadu Vācijai.

Tātad Vācija izteica Lietuvai ultimātu: vai nu Klaipēdas novads, vai arī vācu karaspēks Lietuvā.

Pateicu Ribentropam, ka neesmu pilnvarots runāt par Klaipēdas novada jautājumiem šādā plāksnē. Viņš atteica, ka lieta esot neatliekama, un piedāvāja man vajadzīgās pilnvaras saņemt no savas valdības pa telefonu. Kad nepiekritu, viņš draudošā balsī piebilda, ka veltīgas būtu Lietuvas pūles meklēt citu valstu palīdzību un iluzoras cerības ar kāda cita ietekmi novirzīt no sevis vēstures dzelžaino gaitu. Tas varētu tikai pasliktināt Lietuvas stāvokli.

Kopā ar K. šķirpu atgriezāmies sūtniecībā un sākām apspriesties. Tai laikā Berlīnē atradās arī bijušais Lietuvas sūtnis Čehoslovakijā E. Turausks. Apspriedāmies četratā: K. Šķirpa, E. Turausks, militārais atašejs pulkvedis K. Griņus un es. Visiem bija skaidra stāvokļa *no*pietnība un trauslums. Visiem acu priekšā bija traģiskais Čehoslova-kijas piemērs. Apdomājām, ko varam sagaidīt no Klaipēdas novada Konvencijas signatoriem — Lielbritānijas, Itālijas, Japānas un Francijas. Atcerējāmies, ka iepriekšējās reizēs, kad saasinājās Lietuvas un Vācijas attiecības Klaipēdas novada dēļ, Lielbritānija un Francija (nemaz jau nerunājot par Itāliju un Japānu) vienmēr ieteica Lietuvai būt mērenākai un piekāpīgākai. Tāpēc, zinādami Klaipēdas novada Konvencijas signatoru iepriekšējos brīdinājumus, visu starptautisko situāciju un īpaši Čenoslovakijas precedentu, neviens no mums nešaubījās, ka šai bargajā stundā Lietuva nevar cerēt saņemt efektīvu palīdzību ne no viena.

Nonākuši pie šāda slēdziena, mēs nolēmām pēc iespējas ātrāk diskrēti informēt par ultimātu Lielbritāniju un Franciju. Lai šai jūtīgajā brīdī vāciešiem nekristu acīs mūsu kontakti, nospriedām, ka E. Turausks tūliņ brauks uz Varšavu un tur satiksies ar Francijas vēstnieku (E. Turausks šo vēstnieku labi pazina kopš tiem laikiem, kad viens Prāgā pārstāvēja Lietuvu, bet otrs — Franciju]. Bez tam, pulkvedim K. Griņum tika uzdots tūlīt pat neuzkrītoši satikties ar Lielbritānijas un Francijas militārajiem atašejiem Berlīnē un Lietuvas ārlietu ministra vārdā informēt

viņus par ultimātu.

Tai pašā vakarā izbraucu ar vilcienu uz Kauņu.

Nākošā rītā (21. martā), atgriezies no Berlīnes, paziņoju valdībai par Vācijas ultimātu.

Taču notikumi pa to laiku risinājās ārkārtīgi strauji. Klaipēdas novadā hitlerieši jau jutās stāvokļa saimnieki un sāka attiecīgi darboties. Grupa Vācijas kara kuģu ar Hitleru uz viena no tiem devās Klaipēdas virzienā. Austrumprūsijā sakustējās karaspēks.

Ņemdama vērā starptautisko situāciju, ko Vācijas agresivitāte bija izsitusi no līdzsvara un kura nedeva Lietuvai nekādas cerības uz reālu palīdzību, Lietuvas valdība pieņēma Vācijas ultimātu kā nenovēršamu un neatvairāmu.

Vienlaikus valdība tomēr neizlaida no prāta arī esošās starptautiskās situācijas lielo mainību, kas ļāva raudzīties uz šīs teritorijas atņemšanu kā uz pagaidu atkāpšanos — līdz tam, kamēr, vēstures ratam ātri griežoties, hitleriskais Reihs nonāks pie sava liktenīgā gala.

Viens otrs tagad saka, it kā Lietuva toreiz esot labprātīgi atdevusi Klaipēdas novadu Vācijai. Nē! Spēks un varmācība, kas tolaik trakoja Eiropas centrā, atņēma Klaipēdu Lietuvai.

21. marta vakarā Lietuvas valdība ar ELTAs starpniecību publicēja komunikē, kurā pasvītroja Klaipēdas novada «nodošanas» piespiedu raksturu un to, ka taisnība paliek Lietuvas pusē. Taču Vācija naktī no 21. uz 22. martu piespieda Lietuvu šo komunikē atsaukt. Tomēr tā teksts ir saglabājies arhīvos, un vēsturnieki to citē savos darbos.

22. marta rītā Kauņā ieradās vācu pasažieru lidmašīna, un es devos ar to uz Berlīni izpildīt savu smago pienākumu. Reizē ar mani lidoja arī Vācijas sūtnis Lietuvā Erihs Cehlins.

Berlīnes lidostā mūs sagaidīja Ribentropa otrais vietnieks, valsts sekretārs Vērmanis un kāds desmits esesiešu ierindā, kas laikam nozīmēja «goda sardzi». Vērmanis, kas bija ģērbies jaunajā iekšlietu ministrijas darbinieku formastērpā, gan ar izskatu, gan izturēšanos maz atšķīrās no esesiešiem.

Vērmanis ar Cehlinu aizveda mani kā «valsts viesi» uz kādu viesnīcu Unter den Linden ielā. Braucām klusēdami.

Divistabu numurs. Gaiteņa laukumiņā, gandrīz pie pašām durvīm «viesi» apsargā divi bruņoti nevērīgi nostājušies vīri.

Vakarpusē kopā ar Lietuvas sūtni Vācijā K. Šķirpu ieradāmies Auswärtiges Amt (Ārlietu ministrijā). Tur lielā zālē sākās sēde, kurā apsprieda vācu iesniegto līguma projekta tekstu. Blakustelpā bija izveidoti tiešie telefona sakari ar Lietuvas Ārlietu ministriju. Kauņā pie telefona dežurēja pilnvarotais

ministrs Stasis Lozoraitis. Pa telefonu mēs viegli varējām sarunāties ar Kauņu, un Kauņa — ar mums.

Tā kā būtiskākais līguma punkts bija jau uzspiests ar ultimātu, tad, rediģējot citus līguma pantus, vācieši ņēma vērā arī mūsu vēlmes un piezīmes. To īpaši sajutām, rediģējot līguma pielikumu par brīvās lietuviešu ostas zonas izveidošanu Klaipēdā. Vācieši vispār tagad centās radīt «normālu sarunu» iespaidu. Pa šo tiešo telefonu apspriedāmies ar Kauņu par problēmām, kas radās, rediģējot līgumu, bet Kauņa mums savukārt paziņoja par uzbrukumiem un vardarbības aktiem, ko Klaipēdas pilsētā un novadā bija uzsākuši hitlerieši. Mēs tūlīt pat vērsām vāciešu uzmanību uz to un prasījām, lai viņi pavēlētu saviem piekritējiem Klaipēdas novadā ievērot kārtību. Viņi šķietami labvēlīgi uzklausīja mūsu sūdzības un solīja dot atbilstošus norādījumus. Vai šie solījumi kaut cik palīdzēja, es nezinu.

Ap pusnakti Ribentropa kabinetā viņš un es ar K. Šķirpu parakstījām «Lietuvas Republikas un Vācijas valsts līgumu par Klaipēdas novada nodošanu» (1939. gada 22. martā).

23. martā, ap pulksten 14, Ribentropa pirmais vietnieks fon Veiczekers viesnīcā rīkoja pusdienas mūsu delegācijai. Tās pašas dienas pievakarē izbraucu ar vilcienu uz Lietuvu. Nomākts. Sažņaugtu sirdi.

Maijā vēlreiz nācās būt Berlīnē. Tur notika sarunas par Lietuvas un Vācijas preču apgrozības līguma noslēgšanu. Kā ekonomists no Lietuvas puses sarunās piedalījās Ārlietu ministrijas ekonomikas departamenta direktors Jons Norkaitls, no vācu puses — viņa kolēģis Kārlis Snure. Līgums tika parakstīts 20. maijā.

Sai sakarā pēc vāciešu iniciatīvas mani pieņēma reihskanclers A. Hitlers, klāt bija arī ārlietu ministrs J. fon Ribentrops.

Kad ierados Reihskancelejā, man vajadzēja ilgi gaidīt, kamēr no A. Hitlera kabineta Iznāks Itālijas ārlietu ministrs Dž. Čjano. Tieši šais dienās Itālija un Vācija parakstīja savu slaveno Tērauda paktu (22. maijā).

Audience ilga apmēram pusstundu. Visu šo laiku runāja gandrīz tikai A. Hitlers viens pats. Viņš bija labā noskaņojumā. Viņš stāstīja, cik karsti Vācija vēlas mieru un cik |oti tiecas pēc labām attiecībām ar visām tām valstīm, kuras pašas to vēlas, — gan ar lielām, gan ar mazām, un īpaši ar kaimiņvalstīm. Arī ar Lietuvu Vācija vēloties uzturēt abām pusēm lietderīgus ekonomiskos sakarus, nekādu citu mērķu attiecībā pret Lietuvu tai neesot. Runājot par Klaipēdas novadu, viņš it kā ar nožēlu piebilda: «Eine GroBmacht konnte es nlcht dulden» (Lielvalsts to

nevarēja paciest).

M. Anīsa grāmatā «Kova del Klaipēdos krašto» (Cīņa par Klaipēdas novadu) (Čikāgā, 1978) ir nodaļa ar nosaukumu «Saruna ar ministru Urbši par (vācu) ultimāta iesniegšanu» (398.—403. Ipp.). Nodaļas teksts gandrīz vārds vārdā sakrīt ar S. Raštiķa atmiņu grāmatā (540.—549. Ipp.) ievietoto «kāda lietuviešu korespondenta sarunu» ar to pašu Urbši. S. Raštiķis nemin ne šī «korespondenta» uzvārdu, ne avotu, no kura šo sarunu ņēmis. Sī nebijušā korespondenta lomu Anīss acīmredzot uztic sev, jo raksta: «Neilgi pēc minētajiem notikumiem (t. I., pēc Klaipēdas novada atņemšanas. — J. U.j man bija iespēja sarunāties ar ministru Urbši par šo lietu.»

Atmetot neesošās sarunas nebūtiskās detaļas, ir noteikti jānorāda svarīgākās nesaskaņas ar īstenību:

aj Nepatiesība un apmelojums ir apgalvojums, ka Lietuvas valdība bijusi Lietuvas sūtniecības Berlīnē un Vācijas sūtniecības Kauņā iežūžota un neesot sapratusi briesmas, kas draudēja Klaipēdas novadam no Vācijas puses. Gluži pretēji, šīs briesmas valdībai bija pilnīgi skaidras, un droši var teikt, ka tai laikā tām bija pievērsta valdības galvenā uzmanība;

bj Nav taisnība, ka Berlīne «jau agrāk» esot vēlējusies, «lai es pie pirmās iespējas atbrauktu», un ka es no tā esot baidījies un centies izvairīties. Sādu vēlēšanos Vācija nebija Izteikusi ne reizi. Tieši Lietuvas valdība gribēja šādu braucienu, kad Klaipēdas novada jautājums k|uva arvien aktuālāks. Jo, kā jau iepriekš minēts, Lietuvā cerēja, ka tiešos kontaktos ar Vācijas valdību Izdosies panākt Lietuvas teritoriālo integritāti garantējošo modus *vivendi.* Taču uz attiecīgiem Lietuvas priekšlikumiem Vācijas valdība vai nu vispār nereaģēja, vai arī tikai atrunājās. Un Lietuvas ārlietu ministram, kad viņš devās uz pāvesta Pija XII kronēšanas svinībām, bija mērķis, braucot caur Berlīni, mēģināt satikties ar Vācijas ārlietu ministru, lai meklētu šādu modus *vivendi.* Tad nebija pat domas izvairīties no Berlīnes un braukt caur Varšavu, kā sacīts nebijušajā sarunā. Gan uz vienu, gan uz otru pusi es braucu cauri Berlīnei. Nebija, protams, arī «nepamatota optimisma», kurš pieminēts šai «sarunā».

Poļu vēsturnieks Ježijs Ohmaņskis savas grāmatas «Historia Litwy» (Lietuvas vēsture) 11967.) 288. lappusē raksta, it kā «Lietuvas ārlietu ministrs J. Urbšls, kurš atgriezies no Vatikāna», jau 1939. gada 15. maijā bijis Berlīnē. Kā iepriekš stāstīts, ministrs no Romas ieradās Berlīnē divdesmitajā, nevis piecpadsmitajā maijā. Tālāk autors raksta: «Vācieši bija tik pārliecināti, ka Lietuva pieņems šo (Klaipēdas novada atņemšanas. — J. U.) līgumu, ka Gērings esot to parakstījis jau

pirms teksta iesniegšanas Urbšim.» Patiesībā Klaipēdas atņemšanas līgumu no vācu puses parakstīja tikai Ribentrops, Gērings tajā vispār nefigurē.

Tās, protams, nav būtiskas lietas, taču, kā zināms, c'est le fon *qui fait la chanson,* **bet minētā, un visumā nopietnā darba tonis, runājot par Klaipēdu, nepatīkami disonē ar aplūkoto notikumu traģismu.**

1984. gada. 2. janvārī.

LIETUVA UH PADOMJU SAVIENĪBA 1939.—1940. GADOS

DA2I CITĀTI IEVADA VIETA

«Uzskatu par nepieciešamu šeit, no Apvienoto Nāciju Organizācijas tribīnes, paziņot, ka Padomju Savienība ar vissirsnīgākajām simpātijām un visdziļāko Izpratni izturas pret visām tautām, kas dažādos kontinentos cīnās par savu brīvību un nacionālo neatkarību. Domāju, ka šī mūsu nostāja pilnīgi atbilst ANO Statūtu principiem, kuru stūrakmens ir tautu tiesības uz brīvu un neatkarīgu pastāvēšanu un attīstību» (Cīņa, 1959. g. 19. septembrī). — Tā runāja Ņ. Hruš-čovs ANO Ģenerālajā Asamblejā 1959. gada 18. septembrī.

«Tās saka, ka nedrīkstot ciest citādi domājošu kaimiņu, ka Kuba apdraudot Savienotās Valstis. Bet vai tad mazā Kuba var apdraudēt Savienotās Valstis! ia valstis veidos savas savstarpējās attiecības pēc šādiem «principiem», pie kā gan tas novedīs! Ja kaimiņš nepatīk — sūti pret to armiju. Ja nepatīk citas zemes valdības domāšanas veids — pieteic karu, sūti bruņotus spēkus. Bet tā taču Ir patvaļa, rupja iejaukšanās suverēnu valstu iekšējās lietās» (Cīņa, 1963. g. 30. martā). — Arī tie Ir Ņ. Hruščova vārdi.

«Mēs nevienā jautājumā neatzīstam diktātu un citiem neuzspiežam savu diktātu» (Cīņa, 1959. g. 17. janvārī). — Tie ir A. Mikojana vārdi.

«Mēs vienīgi gribam, lai tiktu atzītas katras tautas svētās tiesības pašai izlemt savu likteni, izvēlēties savu attīstības ceļu» (Cīņa, 1976. g. 8. oktobrī). — Tā sacīja L. Brežņevs.

« .. ja jau uz kādu varu paļauties, tad tā ir Padomju Savienība. Nevienu starptautisku nolīgumu vai līgumu tā nav pārkāpusi. Neesam raduši pārkāpt starptautiskus līgumus un nolīgumus» (Cīņa, 1979. g.

27. jūnijā). — A. Gromiko šķita, ka viņš tā var apgalvot.

«Lietuvas Republikas prezidents, no vienas puses, un PSRS Augstākās Padomes Prezidijs, no otras puses, nolūkā attīstīt 1920. gada 12. jūlija Miera līguma nodibinātās draudzīgās attiecības, kuras pamatojas uz otras puses valstiskās neatkarības atzīšanu un neiejaukšanos tās iekšējās lietās;

atzīstot, ka 1920. gada 12. jūlija Miera līgums un 1926. gada

28. septembra Līgums par neuzbrukšanu un konfliktu nokārtošanu miera ceļā joprojām ir viņu savstarpējo attiecību un saistību stiprs pamats;

pārliecināti, ka abu līdzēju pušu interesēm atbilst precīzo nosacījumu noteikšana par savstarpējās drošības nodrošināšanu un jautājuma par Viļņas pilsētas un Viļņas apgabala, ko Polija bija netaisnīgi atņēmusi Lietuvai, valstisko piederību taisnīgs atrisinājums;

atzina par nepieciešamu noslēgt savā starpā sekojošo Viļņas pilsētas un Viļņas apgabala nodošanas Lietuvas Republikai un Lietuvas — Padomju Savienības savstarpējās palīdzības līgumu ...» (VyriausYbes Zinios, 1939. g. 17. oktobrī. № 669). — Tā ir Vi| ņas un Viļņas apgabala nodošanas Lietuvas Republikai un Lietuvas— Padomju Savienības savstarpējās palīdzības līguma preambula.

«Neviena nelikumība nedrīkst palikt neievērota, neatklāta, tā ir jāfiksē dokumentos ...» (Известия, 12 ноября 1964 г.)

LABAS, DRAUDZĪGAS DIVU VALSTU ATTIECĪBAS

Lietuva, izvēlējusies un izcīnījusi neatkarīgas dzīves ceļu, un Krievijas Sociālistiskā Federatīvā Padomju Republika (tā toreiz sauca tagadējo Padomju Savienību] 1920. gada 12. jūlijā parakstīja Miera līgumu, kurš, atzīmējis, ka «Līdzējas puses nekad nav bijušas viena ar otru kara stāvoklī», noteica, ka «Krievija bez ierunām atzīst Lietuvas valsts patstāvību un neatkarību ar visām no šādas atzīšanas izrietošajām juridiskajām sekām un labprātīgi uz mūžīgiem laikiem atsakās no visām suverēnām tiesībām, kuras piederēja Krievijai attiecībā uz lietuviešu tautu un tās zemi».

Līgums novilka Lietuvas austrumu robežu, atstādams Lietuvas pusē ne tikai tās galvaspilsētu Viļņu, bet arī plašu aizmuguri uz austrumiem un dienvidiem no tās.

Pēc šī līguma parakstīšanas abu valstu attiecības iegāja normālās starptautiskās dzīves sliedēs un visu laiku attīstījās ļoti draudzīgi — var teikt, bez jebkāda aizēnojuma. Abu valstu sociālās un ekonomiskās iekārtas, protams, bija atšķirīgas, bet tās, kā zināms, ir katras valsts iekšējā lieta, kurā iejaukties citām valstīm nav tiesību, un parasti tās arī neiejaucas, ja vien nav kāds spēkā esošs līgums, kas šādas tiesības varētu piešķirt.

Seit varbūt vērts pieminēt, ka tai laikā, kad Miera līgums tika sastādīts, rediģēts un parakstīts. Padomju valsti vadīja tās izveidotājs V. I. Ļeņins, kurš kā valdības galva, neapšaubāmi, aktīvi piedalījās šī līguma sastādīšanā un sankcionēja tā pamattēzes.

Tāpēc nepārspīlējot var sacīt, ka pats Ļeņins atzina Lietuvas

neatkarību un labprātīgi uz visiem laikiem savas izveidotās valsts vārdā atteicās no visām Krievijas suverēnajām tiesībām, kuras tai bija attiecībā uz Lietuvu.

Un viņš to atzina ar tādu iekārtu, kāda Lietuvā toreiz bija.

Turpmākie Lietuvas un Padomju Savienības līgumi vēl vairāk nostiprināja to tēžu pamatus, kurus abu valstu labām attiecībām bija ielicis Miera līgums. Pirmām kārtām tas ir 1926. gada 28. septembrī parakstītais Neuzbrukšanas līgums. Tā pirmajā pantā pasvītrots, ka «1920. gada 12. jūlijā Maskavā parakstītais miera līgums starp Lietuvu un Krieviju, kura visi nolikumi saglabā visu savu spēku un neaizskaramību, paliek Lietuvas Republikas un Sociālistisko Padomju Republiku attiecību pamatā».

Neuzbrukšanas līguma piektais pants noteica, ka, ja starp abām valstīm izcejas tāds konflikts, kuru tās nevarētu atrisināt diplomātiskā ceļā, Lietuva un Padomju Savienība izveidos izlīguma komisijas.

Neuzbrukšanas līguma termiņš divas reizes tika pagarināts, otrreiz 1934. gada 4. aprīlī — līdz 1945. gada 31. decembrim.

Nākamais Lietuvas un Padomju Savienības attiecību nostiprināšanas robežstabs bija 1933. gada 5. jūlijā parakstītais līgums, kurā tika noteikts agresora jēdziens.

Pēc šī līguma par agresoru tiek uzskatīta arī tā valsts, kura ar bruņotiem spēkiem ielauzīsies citas valsts teritorijā, pat bez kara pieteikšanas. Sis līgums tālāk noteica, ka nevienu agresijas aktu nevar attaisnot kādas valsts «politiskā, ekonomiskā vai sociālā struktūra, tās administrācijai pārmetamās kļūdas, nemieri, kas radušies streiku, revolūciju, kontrrevolūciju vai pilsoņu kara rezultātā .. .» Pēc šī līguma agresiju nevar attaisnot arī «nesaprašanās, kas saistās ar ekonomiskiem, finansiāliem vai citiem solījumiem attiecībā pret citām valstīm».

Jāatklāj arī tas fakts, ka starp Lietuvu un Padomju Savienību pastāvēja arī t. s. *gentlemen's* ag*reement.* Saskaņā ar šo vienošanos abas puses bija apņēmušās viena otru konfidenciāli informēt par tādiem savas ārpolitikas vai starptautiskās politikas faktiem un tendencēm, kas varētu skart otras puses intereses. Tā, piemēram, Lietuva, 1934. gadā izvirzīdama iniciatīvu par Baltijas antantes izveidošanu, informēja par to Padomju Savienību, kura turklāt piekrita Lietuvas iniciatīvai.

VĀCIJA UZBRŪK UN IEKARO POLIJU.

LIETUVAS STĀVOKLIS

Remilitarizējusi Reinas apgabalu, apbruņojusies līdz zobiem, ieņēmusi Austriju un Čehoslovakiju, hitleriskā Vācija 1939. gadā pagriezās pret Austrumiem. Martā atņēma Lietuvai Klaipēdas novadu, bet 1. septembrī uzbruka Polijai. Lietuvas stāvoklis

līdzās karojošajām zemēm kļuva ļoti draudošs un sarežģīts.

Lietuva paziņoja, ka šai karā ieturēs neitralitāti. Tās aizstāvēšanai Lietuva kara sākumā veica daļēju mobilizāciju. Kārdināšadama ar Viļņu, Vācija mēģināja iesaistīt Lietuvu karā pret Poliju — ap 10. septembri piedāvāja Lietuvai, lai tās karaspēks dodas ieņemt Viļņu, un solījās to atbalstīt. Taču Lietuva palika uzticīga pasludinātajai neitralitātei, lai arī nekādu kara draudu Lietuvai tobrīd no gandrīz jau sakautās Polijas puses pat nevarēja būt.

Seit vērts piebilst, ka Lietuvas simpātijas Vācijas un Polijas kara laikā bija Polijas — agresijas upura, pusē, neraugoties uz neaizmirstamajām pārestībām, kuras Lietuva bija cietusi, kad Polija pēc pirmā pasaules kara atņēma tai Viļņu.

Vācijas brutālā agresija martā pret Lietuvu (Klaipēdas novada atņemšana) un tagad pret Poliju bija stipri satricinājusi lietuviešu tautas jūtas.

1939. gada 17. septembrī Padomju Savienības karaspēks pārgāja Polijas robežu, ieņēma Rietumukrainu, Rietumbaltkrieviju, Viļņas novadu ar Viļņu un sasniedza demarkācijas līniju, kura faktiski bija izveidojusies starp neatkarīgo Lietuvu un Polijas varā esošo Viļņas novadu.

Tā Lietuvai draudzīgā, kā iepriekš redzējām. Padomju Savienība, kuru līdz tam no Lietuvas atšķīra Polijas pārvaldītās zemes, nonāca tiešā sakarā ar neatkarīgo Lietuvu. Lietuvas bruņoto spēku daļas, kas apsargāja demarkācijas līniju, satikās aci pret aci ar Padomju Savienības bruņoto spēku daļām, kuras bija pienākušas pie šīs līnijas no Viļņas novada puses.

Nedaudz vēlāk Vācijas ārlietu ministrs uzaicināja Lietuvas ārlietu ministru uz slepenu satikšanos ar viņu kaut kur pie Dancigas, gandrīz vai Vācijas karaspēka virspavēlniecības galvenajā mītnē.

Diviem Lietuvas kaimiņiem savā starpā karojot, Lietuvas stāvoklis, kā minēts, bija ļoti draudošs un sarežģīts. Vajadzēja būt ļoti piesardzīgiem. Lietuvas valdība atbildēja Vācijai, ka piekrīt sūtīt savu ministru uz šo tikšanos tikai tādā gadījumā, ja abas puses par to atklāti paziņos. Un vēl piebilda, ka par šo uzaicinājumu informēs Padomju Savienību. Lietuvas valdība tā arī izdarīja — lojāli informēja Padomju Savienību gan par saņemto uzaicinājumu no Vācijas puses, gan arī par savu atbildi tai. Taču Ribentropam acīmredzot atklātums nebija pieņemams, — pēc Lietuvas atbildes neviens no vācu puses par šo braucienu vairs neieminējās.

Drīzumā pasaule uzzināja, ka Ribentrops otro reizi ieradies Maskavā. Sis lidojums arī bija Lietuvai liktenīgs — Ribentrops ar

Molo-tovu 1939. gada 28. septembrī parakstīja slepeno protokolu, kura viens punkts noteica Lietuvas sadalīšanu starp Padomju Savienību un Vāciju. Taču par to runa būs vēlāk.

Padomju Savienības varā tagad atradās Viļņas novads un Viļņa, tātad tā Lietuvas teritorijas daļa, kuru tā ar 1920. gada 12. jūlija Miera līgumu bija atzinusi par Lietuvas sastāvdaļu un šo atzīšanu vēlāk ne reizi vien apstiprinājusi. Tāpēc, paturēdama prātā spēkā esošos abu valstu līgumus un draudzīgās attiecības, Lietuva pamatoti cerēja, ka situsi stunda, kad varēs atgūt galvaspilsētu un zemes, kuras tā bija zaudējusi Pilsudska inscenētā t. s. Zeligovska dumpja rezultātā.

(Turpinājums sekos.)

PĒTERIS ŪDRIS

*VALODAS **VAI MORALES KODEKSS?***

Vienā dienā nevar izdot valodas likumu, kas otrā jau reāli būtu spēkā, lai cik ilgi un rūpīgi tas nebūtu gatavots. Pāris mēnešos nevar, varbūt vispār nevar saplānot konkrētus, precīzus pasākumus kādas vienas valodas tiesību iedzīvināšanai un visu citu valodu lietojuma reglamentēšanai. Pāris gadu laikā nav iespējams atrisināt nacionālās valodas prasmes jautājumu skolā un visā sabiedrībā. Lai cik labi nebūtu pieņemtie lēmumi, lai cik progresīvi neatrisinātos Latvijas tiesiski politiskais statuss. Tas ir saprotams, jo neviena zināma staļiniska vai fašistiska demagoģijas ellesmašīna nav apspiedusi nevienu citu Eiropas kultūru tik ilgi, ka valoda būtu novesta tik tālu, ka nepieciešams valodas kodekss, lai varētu faktiski pastāvēt gan valoda, gan arī nācija, kas tajā runās. Valodai ir jādzīvo, jāelpo — jāskan. Nevis tikai jāsaglabājas, Nedrīkst būt centienu «saglabāt» latviešu valodu. «Saglabāta», turklāt īstas un patiesas divvalodības apstākļos, šobrīd ir lībiešu valoda, un nevarētu teikt, ka slikti, bet diezin kāpēc ne lībieši, ne latvieši, ne igauņi par to nepriecājas. Tagad daudzi domā, ka nepieciešams saglabāt arī latviešu valodu. Nācijas valodai ar to nepietiek.

Kur tad izeja? Acīmredzot — jārunā un jāraksta latviski. Un likumā jābūt garantētam, ka runāšana un rakstīšana latviski nekad un nevienā vietā Latvijā nevar tikt uzlūkota par nacionālismu un, tālāk — par pretpadomju un pretvalstisku darbību un galu galā — par Dzimtenes nodevību. Arī ne par neaudzinātību vai garīgu slimību.

Skaidrs, ka uzsvērta runāšana latviski, rakstīšana latviski var dažam labam izskatīties kā «pretkrieviska» darbība un dažos gadījumos tāda arī būt. Bet tie būs ļoti dažādi gadījumi, un ir pilnīgi skaidri jānošķir, kad šāda darbība ir vērsta I) pret konkrētu slāvu vai vispār citas tautības Latvijas pilsoni vai

iedzīvotāju, 2) pret tūristu vai Latvijas viesi,

3) pret tiem, kas sev pieprasa privilēģijas un zem internacionālisma (pat tautu draudzības), krievu valodas kā starpnāciju saziņas līdzekļa (vai pat visiem saprotamas valodas), progresīvākas kultūras vai kādas citas tikpat solīdas, bet būtībā ideālistiskas izkārtnes griež pamatīgas rievas uz latviešu birkas.

Pirmajā gadījumā attiecības faktiski veidojas uz līdzpilsoniskiem pamatiem un šādā veidā tiek radīti priekšnoteikumi, lai ikviens Latvijas pilsonis vai iedzīvotājs pamatos prastu valsts valodu un tādējādi latviešiem nerastos kādas tiešas vai netiešas priekšrocības valodas ziņā (latvieši, pirmām kārtām rakstnieki, sabiedriskie darbinieki un progresīvākie valodnieki, dabiski attīstīs latviešu literāro valodu, bet ikkatrai dzimtajai valodai būtu jāattīstās skolās, biedrībās un presē). Pašlaik ļoti labi rīkojas tie latvieši, kas lēnām, labvēlīgi un situatīvi palīdz apgūt, saprast latviešu valodu cittautiešiem. Vēl labāk būtu, ja vietās, kur nenotiek sinhronā tulkošana, darba kolektīvos un organizācijās vienmēr atrastos divvalodīgi cilvēki, kas atbildīgās reizēs neatteiktos tulkot vai rezumēt latviski teikto.

Otrajā gadījumā uzsvērtu latviešu valodas lietošanu varētu saprast vismaz kā aizvainotas tautas nevēlēšanos vispār turpināt attiecības ar kaimiņiem no austrumiem. Taču tas nez vai būtu konstruktīvs risinājums un ne vienmēr celtu nācijas godu un pašcieņu, jebšu latviešiem jau labi sen raksturīgi valodas prast un lietot. Tomēr šeit papildus jāievēro vēl kas: nožēlojami taču ir latviešu tūristi un veikalu kāsēji Lietuvā un Igaunijā, kas neiemācās kaut pāris pieklājības frāzes šo valstu valodās. Tieši tāpat gribētos tomēr sagaidīt, lai Maskavā izdotajos ceļvežos pa Baltiju būtu atrodamas kādas frāzes Baltijas tautu valodās. Bet,- ja, piemēram, Krievijas Federācija vēlas plaši nodarboties ar tūrismu Latvijā, un Latvijai ir izdevīgi šādu tūrisma industriju veicināt, tad gan varbūt kopīgi jāpadomā par vienkāršu latviešu valodas sarunu vārdnīcu izdošanu un izplatīšanu Krievijā, tas taču elementāri saprotams, tādas vārdnīcas iznāk visur pasaulē, tas ir normāli.

No otras puses, latvieši tomēr arī turpmāk izjutīs zināmu netaisnību, nevienlīdzību, ja, īpaši no tā neiegūstot, būs spiesti ar katru iebraucēju no Krievijas runāt tikai krieviski — praktiski, viņa dzimtajā valodā; tas var radīt nepatiku, pat nelabvēlību, un pēc tā nekad nav jātiecas. Bet, ja ievērojam, cik ļoti aktuāla Padomju Savienībā, īpaši Krievijā, ir valodu nemācēšana, varbūt mums vajadzētu daudz nopietnāk padomāt par angļu valodu. Ja Krievijā un pie mums reāli kaut cik atrisinās valodu problēmu,

tad, domājams, nebūs nekādu īpašu šķēršļu individuālās saskarsmes, tūrisma jomā plaši izmantot angļu valodu, kas, būdama pietiekami izplatīta visās Ziemeļei-ropas zemēs, krietni kliedētu nesaprašanos arī Baltijā. Tad latviešiem atliktu just nepatiku tikai pret iedomīgiem amerikāņiem. Un tūrisms vispār ir zelta lietus zemēs, kam maz dabas bagātību vai atpalikusi ražošana.

šo ideju nevajadzētu jaukt ar Padomju Savienības federālajās attiecībās — republiku politiskajā, saimnieciskajā un kultūras saskarsmē — nu jau tradicionālo un tuvākajā laikā neaizstājamo krievu valodas lietošanu. Bet vajadzētu gan atcerēties, kāda vērība tika pievērsta angļu valodai Latvijas skolās 30.

gadu beigās, un neskaidrot šo faktu tikai ar kādu buržuāzisku orientāciju, bet galvenokārt ar mūsu toreizējo kultūras un izglītības darbinieku ļoti skaidru sapratni, ka angļu valoda pasaulē sāk ieņemt vadošu lomu. Daudziem Latvijas bēgļiem tā noteikti palīdzēja visai drīz iegūt stabilu vietu mītnes zemēs. Normālos tirgus un kultūras saskares apstākļos tā noteikti mums palīdzētu savest kārtībā arī pašreizējo saimniecību. Nevajadzētu atstāt stihijai tos garīgās dzīves procesus, kurus var saprātīgi vadīt. Varbūt ir iespējams mūsu vienlaidu skolas programmās pāriet uz angļu valodu kā galveno (vidusskolās — obligāto) svešvalodu (ar diferencētām programmām), bet mūsu vācu valodas mācību spēkiem sameklēt iespējas galvenokārt darboties humanitārās un speciālās izglītības laukā.

Trešajā gadījumā — kad latviešu valodas un nacionālās pašnoteikšanās tiesības jāpierāda imperiālās domāšanas un kosmopolītiskās klaidonības kareivjiem — protams, ir visgrūtāk, jo ar iekšēju, sirds pārliecību vien ir neiespējami atspēkot klaigājošu demagoģiju, kura pietiekami ilgi valdījusi un baudījusi privilēģijas un tagad jūtas aizskarta savās tiesībās, kuras pēc eiropeiskajām normām ir nelikumīgas, un jūtās, kuras būtībā ir ārkārtīgi liekulīgas, jo gandrīz ikkatrā gadījumā Latvija šādiem cilvēkiem nav tā vienīgā vieta, kur realizēties viņu tiesībām uz darbu, PSRS pilsonību un produktu sadali. Daudzos gadījumos cilvēki jau nemaz nav pelnījuši, lai ar viņiem runātu latviski, bet gan lai republikā darbotos sabiedriski ekonomiskais mehānisms, kas palīdzētu tādiem cilvēkiem pēc iespējas drīzāk un efektīvāk realizēt savas tiesības atgriezties jebkurā savienotajā republikā, kur viņus neapgrūtina ar latviešu valodas skaņām un latīņu burtiem, bet tais gadījumos, kad aizskartas Latvijas pilsoņu tiesības uz nacionālās (citiem vārdiem — valsts) valodas lietojumu, vainīgie tiktu izraidīti no Latvijas bez jebkādas kompensācijas. Tas ļoti disciplinētu. Acīmredzot

jāvēršas arī pret centieniem ierēdnieciski ierobežot jebkuras tautības Latvijas pilsoņu tiesības realizēt savu valodu skolās, biedrībās un presē, jo še darīšana ar cilvēku tiesībām, un vainīgie jāsoda ar krietnu naudas sodu. Vienīgi tādā veidā varbūt iespējams panākt veselīgu stāvokli valodu lietojumā. Kad ļaudis būs apraduši ar vairāku valodu (tāpat kā dažādu domu) funkcionēšanu Latvijā, tad tiem arī taps skaidrs, ka saprātīgs nacionālisms dzimtajā zemē nenodara ļaunumu ne viesiem, ne iebraucējiem, ne citām republikām, un beigu beigās būs redzams, ka pārliecinātu lielkrievu šovinistu nemaz nav tik daudz, vienīgi aizvadīto gadu politika tos nolikusi posteņos, kam pieejama propagandas mašīna, idejiskās dzīves vadība un sabiedriskās kārtības (apspiestības) uzraudzība.

Vajadzētu ielāgot, ka skola ir tikai viens, turklāt ļoti atpalicis ideoloģiskā darba ierocis. Tagad cilvēkus daudz labāk izglīto sabiedriskā dzīve un masu informācijas līdzekļi. Tieši tie arī spiež cilvēku apgūt valodas — ja ir vēlēšanās ko saprast, uzzināt, tad ir arī iespējas, un otrādi. Televīzijā, protams, ir vajadzīgi dažādu valodu kursi, nepieciešami subtitri, bet daudz labāk jebkuru valodu iemācās tad, ja cilvēks pats vēlas to saprast. Latvijas reģionālā, bet vienlaikus arī nacionālā televīzija nav, saprotams, tikusi pietiekami attīstīta, taču tas nenozīmē, ka idejiskajā ziņā to nevarētu uzlabot un pilnveidot, un pēdējā gada notikumi to pierāda. Latvija neatrodas ģeogrāfiski izdevīgā situācijā citzemju TV programmu un līdz ar tām valodu uztverei. Dienvidlietuvā, piemēram, iespējams skatīties Polijas TV, Tallinā nu jau 8 programmas

4 valodās (neskaitot filmas oriģinālvalodās), pašiem translējot tikai 3. Šādā situācijā Latvijā ir jādomā par daudz labāku TV politiku, piemēram, par Zviedrijas TV programmu retranslāciju. Abas t. s. Vissavienības programmas ir pārliecīgi centralizētas, tāpēc jāšaubās, vai tās abas mums nepieciešamas. Būtu īsti vietā dažas stundas dienā no Rīgas TV torņa raidīt Lietuvas TV programmu, lai kaut nedaudz pārvarētu nenormālo stāvokli, kad valodas ziņā jābrauc no Rīgas uz Kaunu caur Maskavu, un rezultātā tā arī īsti nezinām, kas notiek pie brāļiem un kaimiņiem, lai gan vēl pirms dažiem gadsimtiem ar leišiem varēja sazināties bez starpnieka, un pat Rainim nekas netraucēja rakstīt vārsmas lietuviski, kur-pretī šodienas izdīdītie un ārkārtīgi labticīgie latvieši sāk lauzīties krieviski, jau ieraugot lietuvieti vai igauni vien. Bet visgudrāk, protams, būtu tagad atrast ceļus, lai Baltija nepaliktu Eiropas pavadoņu televīzijas baltais plankums un vismaz garīgās kultūras ziņā neatpaliktu uz visiem laikiem. Nereāli, fantastiski? Tagad tikai tā ir jādomā un

jārīkojas.

Normāla valodas stāvokļa šobrīd nav nevis tāpēc, ka labākie valodnieki būtu aizvesti, aizbraukuši (daļa no viena ZA institūta un pāris pedagoģiski pārslogotu kadru augstskolās) vai slinkojuši, bet gan tāpēc, ka idejiskie ierēdņi parasti nav sapratuši, «priekš kam tas vajadzīgs», un viņu argumenti (Maskava, buržuāziskās zinātnes reakcionārums, imperiālisma graujošā propaganda, krievu valodas starpnacionālā nozīme u. c.) izrādījušies spēcīgāki. Tāpēc arī radusies situācija, kad valodnieki spiesti gadiem ilgi piepūstiem vaigiem lauzt šķēpus par atsevišķu lietvārdu dzimtēm, literārās valodas avotu skaitu, pareizrunas apzīmējumu simboliem u. tml. Valodnieku lielākā daļa ir pārliecināta, ka nepieciešama krietni plašāka valodniecības atziņu propaganda, latviešu valodas gramatikas un vārdnīcas lielā skaitā, pašreizējās pareizrakstības sakārtošana un faktiski arī principiāli jauna valodas politika, bet vezums diez kā nekust ārpus ideju un lēmumu līmeņa.

Tagad, lielajā tautas acu berzēšanas brīdī, esam beidzot apjēguši, ka valoda tomēr ir visas tautas lieta, jo sevišķi, ja vēlamies atkal būt nācija ar savu teritoriju, saimniecību, kultūru un likumiem. Mums vajadzīgs, lai valoda atkal būtu oficiāla valoda, taču tās atgūtais statuss ir vēl tikai emociju un goda lieta. Tagad būtu neprāts gaidīt, lai par valodu rūpējas valodnieki — šāds apolitisks uzskats veido stagnācijas plauktiņus. Pirmais darbs — kamēr latviešu skaidrojošā leksikogrāfija vēl ir mazuļa autiņos, jāveido katrā profesijā, katrā specialitātē un darba vietā, katrā dzīves jomā sava leksika, izteiksmes līdzekļi, jāsauc lietas vienkāršos un dabiskos vārdos, jālasa Kronvalds, Alunāns, Rainis, kamēr sāk tos saprast.

Valodas devalvēšanos nenosaka vienīgi ļoti nelabvēlīgie ārējie faktori. Pastāv arī subjektīva neprasme darboties ar valodas materiālu. Tā ir labojama ne vien saimnieciskiem, bet tomēr galvenokārt humanitāriem līdzekļiem. Jāmācās veidot, virzīt savu runu. Tā jāsaprot īsta kopšana, ne tikai normēšana, kas dažus latviešu padomju valodniekus nereti noved tik tālu, ka tie nav spējīgi kaut cik tekoši un sakarīgi izteikties, baidīdamies pieļaut kādas kļūdas, kuras gaidīt gaida viņu aušīgie kolēģi, kas diemžēl ilgus gadus nav varējuši atļauties ko vairāk par valodas velniņa dancināšanu un pilnīgi saprotamos apstākļos neglābjami radušos valodas kļūdu publisku izņirgšanu. Valodas prakses sarīkojumi tad kļūst par kopīgu mazohisku priecāšanos par to, cik latviešu valoda gan piegružota un nolaista, un šis prieks jo gadi, jo aug. «Valsts» valodas statuss faktiski noskan kā bēdīgi grotesks stagnācijas beigu akords (lai gan pārmērīgi steidzīgais

temps rada iespaidu, ka iespējams turpinājums).

Konstruktīva valodas politika šodien nepārspīlē velniņa lomu un kodeksa izstrādāšanas neatliekamību, bet abām rokām un visiem spēkiem ceļ pamatu — atjauno tiesisku Latvijas valsti un patstāvīgu politiku, kurā valodai un citām garīgās dzīves vērtībām ierādāma izcila vieta.

Katra valoda «literārās» jeb tautas kopva-lodas formā, kādu neapšaubāmi lieto izglītots cilvēks, ja vēlas tapt saprasts, savā ziņā ir nosacīti veidota sistēma, nevis tikai gluži empīriski apgūts paņēmienu komplekts. Un sistēma darbojas efektīvi, ja to pilnveido, izkopj, atjaunina un eļļo. Tad tā ir varena. Tātad — arī uz dzimto (tēvu, mātes) valodu jāraugās kā uz jebkuru valodu, tā nemitīgi jāmācās, it sevišķi pastāvīgu valodas kontaktu apstākļos. Cilvēki bieži domā, ka valodu prot pietiekami, un parasti maldās — pietrūkst vārdu, noplicinās izteiksme, netiek pienācīgi izveidota doma, un vājāks raksturs sāk ievazāt dominējošas un visur dzirdamas svešvalodas ne vienmēr labākos paraugus.

Kopš pagājušā gadsimta beigām latviešu valoda ir nacionālā literārā valoda, ne vairs tikai latviešu tautības valoda. Tātad ir pilnīgi normāli, ja šo valodu prot arī citu tautu piederīgie, kam ir sakari ar Latviju. šai sakarā būtu lietderīgi noskaidrot kādu vienkāršu patiesību — nacionālā valoda nav kādas vienas tautas īpašums vien, latviešu valoda nav tāds latviešu untums, kas viņiem nez kāpēc vajadzīgs vēl papildus tam, ka viņi ir padomju cilvēki. Tieši tāpat izglītotam cilvēkam nevajadzētu uzskatīt, piemēram, ka viņam nav labi jāprot krievu valoda tāpēc, ka krievu cilvēki aplam bieži runā ļoti nepareizā un skopā valodā. Tāds izskatās provinciālisms. Bet no valstiskas politikas viedokļa krievu literārajai valodai varētu būt ierādāma itin nozīmīga vieta. Nepareizi būtu šeit uzskatīt, ka tas tiek darīts to Latvijas iedzīvotāju dēļ, kas ir krievu tautības vai, vēl absurdāk, — nelatvieši. Tas var tikt darīts tikai visas Latvijas tautu dēļ. Gluži tāpat latviešu tautas šķīstības dēļ varētu rasties priekšlikums aizliegt Centrālās televīzijas raidījumus Latvijā. Šeit nostādne drīkst būt tikai tāda — cik tā Latvijai reāli ir nepieciešama un vai kāds neturpina diktēt, cikos un kas būtu jāskatās, kā, piemēram, bija ar armijas dienas režīmā iekļauto programmu «Laiks».

Latvijas brīvvalstī līdztekus valsts valodai vācu un krievu valodas tika uzskatītas par vietējām valodām, kuru prašana, strādājot valsts darbā, bija obligāta. Bet tā nebija vāciešu vai krievu interešu apmierināšana (piemēram, poļu vai ebreju intereses tādējādi nebija apmierināmas): šīm valodām bija vēstures prakse un politiska nepieciešamība. Sava vieta bija arī franču, vēlāk angļu, sava — klasiskajām valodām. Šai laikā

acīmredzot bijusi ļoti liela piekāpība un gauži maz buržuāziskā nacionālisma — kā zināms, 1930. gadā tikai piektdaļa Latvijas krievu labi pratusi latviešu valodu, kas tad vēl nebija pasludināta par valsts valodu. Kopumā latviešu valodu šai laikā nav pratuši kādi 160 000 krievu, 40 tūkstoši ebreju, 20 tūkstoši vāciešu — varbūt ceturtdaļmiljona cilvēku jeb puse visu cittautiešu. Ja tagad, pēc pusgadsimta, latviešu valodu neprot trīs ceturtdaļas Latvijas cittautiešu — gandrīz miljons, tad gan valdošā politika visu PSRS tautu interesēs izskatās visai dīvaina, lai neteiktu — imperiālistiski koloniāla; ja to pamato ar ekonomikas nepieciešamību, tad gribētos zināt — kādas? Un, ja šobrīd Latvijā latviešu valodu prot labākā gadījumā 1,3 miljoni latviešu un varbūt 300 tūkstoši cittautiešu, bet krievu valodu — vismaz 2 miljoni cilvēku, tad svarīgi būtu domāt šādi: ar tādu politiku PSKP nav mēģinājusi iznīcināt latviešu tautu vai naivi radīt jaunu «padomju» tautu, bet gan vienkārši izveidojusi stāvokli, kad visu republiku var ērti, militāri administratīvām metodēm komandēt no vienota centra un nemitīgi kontrolēt.

Līdzās kvantitatīvajiem rādītājiem ir arī vairāki citi apsvērumi, kas liek bez dogmatisma paraudzīties uz krievu valodu nevis kā krievu tautības valodu, bet saziņas līdzekli ar plašākām funkcijām. Ieskatīsimies vēlreiz Vasiļa Bikava teiktajā: «Kas Kirgīzijai ir nepieciešams labums, tas Igaunijai var būt apšaubāms, jo paredz krievu valodas apgūšanu, traucējot normālu nacionālās valodas funkcionēšanu.» Patiesi, atsakoties no centrālisma, unifikācijas, taču ir skaidri redzams, cik muļķīgi ir Baltijas valstis salīdzināt ar republikām, kas savas robežas un reizēm arī nosaukumu, turklāt ne vienmēr etnogrāfiskajās robežās, ieguvušas padomju varas gados, līdzīgi pašreizējai rakstībai ar krievu alfabētu. Taču Latvijā krievu valoda kalpo ne jau kā republikas kontaktu valoda, bet galvenokārt lai izskaidrotos ar šeit savesto ļaužu masām, kuri nekādi nepārstāv savas dzimtās vai iepriekšējās republikas. Tā krievu valoda, ko tādējādi prot lielākā daļa latviešu, būtībā taču nav vienreizēji bagātā un izteiksmīgā krievu valoda, bet gan visai nožēlojama, interferencei pakļauta lingua franca, tāds kā zagļu žargons. Latviešiem krievu valoda nekādā ziņā nav arī to dažu krievu rakstnieku valoda, kuri palīdz veidot pasaules literatūras kopainu, jo šo autoru darbus latvieši parasti lasa tulkojumā. Krieviski tulkotie citzemju autoru darbi ir pamatīgs deficīts jau krievu vidū. Grūti pašreiz nosaukt krievu valodu par latviešiem nozīmīgu zinātnes valodu, jo padomju zinātne pārliecīgās ideoloģizācijas dēļ ir izolējusies un ļāvusi izvirzīties angļu valodai, un pat Latvijas zinātniekiem arvien būtiskāka kļūst informācija, kas neiet caur

krievu valodas un ideoloģijas filtru.

Gribētos uzskatīt, ka Latvijas nepieciešamību pēc krievu valodas zināšanām pašlaik pilnīgi apmierina esošais stāvoklis un arī turpmāk to balstīs prāvais krievu tautības pilsoņu skaits. Tāpēc mums nav ne **mazākās nepieciešamības valodas likumos īpaši uzsvērt krievu valodas** vietu vai lomu **Latvijas attīstībā, izdalīt** to no pārējo svešvalodu **vidus un pārvērst par** obligātu priekšmetu **skolās. Drīzāk pareizi būtu neparastu vērību piešķirt angļu valodai, piemaksāt pie algas tiem, kas prot pasaules valodas.**

Tādas varētu būt Latvijas suverenitātes cēlāju morāles kodeksa idejiskās nostādnes valodas jomā.

BAŅUTA RUBESA

TANGO LUGĀNO

LUGA

(NOBEIGUMS)

PIEKTĀ AINA

(Viesistabas durvis veras vaļa. Tur stāv Hermīne un Uldis. Viņus apgaismo tikai mēness, tiem rokās kabatas baterijas.)

HERMĪNE: Vai! Man baisi!

ULDIS: Tur nāk bala mirone ar asiņainu galvu zem rokas.

HERMĪNE: Tomson!

ULDIS: Rainis un Aspazija te ielidos kaut kada plazmiskā paveida.

HERMĪNE: Tomson, jums draud nepatikšanas!

ULDIS: Bet tomēr jūs izteicāt vēlēšanos te nonākt pusnaktī.

HERMĪNE: Padomju tauta mums uzticējusi ārkārtīgi svarīgu, steidzamu darbu. Un vēl nav gluži pusnakts.

ULDIS: Ministrijas kalnā kāpēji, naktsrota|as . . .

HERMĪNE: Pa to pašu ce|u kā viņi. Ka Bakuņins, kā Balabanova, kā daudzi citi brīvības cīnītāji . . .

ULDIS: Es sadauziju savu celi — kalna klupdams . . . *(Hermīne ar savu kabatas bateriju apgaismo pārējo skatuvi.)*

HERMĪNE: Biedri, ko jus ievērojat?

ULDIS: Jums ir kastaņbrūni mati un pacilāts garastāvoklis.

HERMĪNE: Nekoķetējiet! Ievērojiet, ka te ir elektriskās spuldzes. Kaut kur būs ari slēdži. *(Abi iet nost no skatuves pa sāndurvim.)* **Mana meitiņa tādā vecumā, ka viņai no tumsas bail.**

(Viesistabas durvis atkal veras vaļā. Tur stāv Daira un Tedis. Tedim rokā Latvijas karodziņš un latvisks svečturis. Dairai — kabatas baterija.)

TEDIS: Uzvara! Uzvara! Es, Tedis Tīdemanis, runāju visu milokviešu, — ne, visu Ziemeļamerikas latviešu, — nē, visu brīvās pasaules latviešu vārdā, teikdams . . .

DAIRA: . . . viens mazs solītis latvietei, bet milzīgs solis visai trimdai! Te smaržo pēc vārītiem kāpostiem. Bet arī — pēc ceriņiem.

TEDIS: Smaržo pec vēstures, jaunkundze! Ieelpojiet dziļi, velciet vēsturi nāsis!

DAIRA: Daira Lielmane. Es no *Wall Street Journal!* **Pasaule grib zināt: Kas ir jūsu problēma?**

TEDIS *(nodreb):* **Te gan pavēss …**

DAIRA: ... I am of Latvian extraction. *(Angliski — «Es esmu latviešu izcelsmes».)*

TEDIS: Gandrīz vai spokaini . . .

DAIRA: Lielmanīte! Es no National Inquirer! Vai jus tiešām esat nekrofile?

TEDIS: Ziniet, kad biju vēl mazs puika, mani izaicinaja, vai pietikšot drosmes vienam pašam palikt nolaista mājā, kur it kā staigājot spoks ar tādu briesmīgu koka kāju, ar kuru it kā nositis savu dētu. Nezinu vairs, par ko saderējām, varbūt par papirosu — toreiz taču biju tikai tāds knipis. Ziniet, es izsēdēju to nakti cauri, bet — to spoku arī satiku un . . .

(Pēkšņi iedegas visas gaismas. Uldis un Hermīne ir atraduši slēdzi citā istabā.)

HERMĪNE: Uzvara! Gaisma! Vai die', skatieties — jums ir drebuļi! Droši vien jusu pirmais brauciens uz ārzemēm, biedri Tomson?

ULDIS: Nē, kur nu! Esmu bijis Gruzijā. Un ar komjauniešiem Tallinā. Ar pirmo sievu — Varšavā. Bet uz kapitālistiskajām zemēm nekad vēl ne.

HERMĪ NE: Skaties, kāds Antiņš! Vai jums patiešām sliktu īpašību nav.

ULDIS: Neesmu uzlabojis mūsu republikas zemo dzimstību. Bet citādi . . .

HERMĪNE: Labāk nestāstiet. Es brīnumiem neticu. Diez, kas būs aiz šīm durvīm?

(Uldis nogriež slēdzi. Gaismas atkal nodziest uz visas skatuves.)

DAIRA: *Wow! (Angliski — «Ai!».)* **Te ir gatava spoku māja. .**

TEDIS: Tā bija Aspazijas nomocītā dvēsele . . . Dzejnieku gari ... vēl klīst svešumā . . . meklēdami atpestīšanu . . . tāpat kā mēs, trimdinieki, Daira . . .

DAIRA: Aspazijas nomocītā dvēsele? . . . Viņiem taču nemaz negāja tik slikti. Te kalnos ir skaisti!

TEDIS: Bet ce|š uz dzimteni viņiem bija liegts.

DAIRA: Citi atgriezās pēc Piektā gada. Skalbe, piemēram.

TEDIS: Pareizi, un taisni cietumā iekšā, caks!

DAIRA: Pareizi, un Rainis Skalbēm sūtīja vēstules. Rainis pat visus tos gadus Latvijā publicējās.

TEDIS: Zem cenzūras, zem cenzūras.

DAIRA: Bet tauta viņu saprata.

TEDIS: Nemirstīgas lugas un dzeja! Tas viss dzima no sāpēm, jaunkundze, sāpēm. Kad cars un baroni ārdijās pa Latviju, viņš to pārdzīvoja garīgi, kur nu vēl, kad plosījās pirmais pasaules karš . . .

DAIRA: Tad viņi te gulēja saulē un mācījās itāliski. Un

pusdienas apdzejoja beigtus latviešus.

TEDIS: Daira, Daira, kā jūs nesaprotat, ka . . .

DAIRA: Man vienalga, okē?

(Vēlreiz gaismas uznāk un nodziest.)

TEDIS: Mafija. Mafijas satiksmes punkts. Te droši vien slepeni piegādā narkotiku.

DAIRA: Daira Lielmane! Jūs iztaujā *Frankfurter Allgemeine.* **Šodien runāsim par gangsteriem un parapsiholoģiju . . .**

TEDIS: Lidmašīnā man bija briesmīgs sapnis. *(Pulkstenis sit divpadsmit.)* **Mēs abi bijām tieši te, kad pulkstenis sita divpadsmit.** *(Izvelk nazi.)* **Un tad, un tad, un tad . . .** *(Ar drebošu pirkstu rāda, kur lēnām veras durvis.) (Durvis atveras pilnīgi. Tur stāv Uldis un Hermīne.)*

VISI: Tūrisms!

(Uldis un Hermīne ienāk uz pirkstgaliem. Tedis bāž pirkstu Hermīnes mugurā kā šauteni.)

TEDIS: *Stick'em up! (Angliski — «Rokas gaisā!».) (Daira uzlec Uldim mugurā, vicinādama Latvijas karodziņu ka durkli.)*

HERMĪNE: *Nicht schiessen! Nicht schiessen! (Vāciski — «Nešaujiet!».)*

(Uldis lamājas krieviski.)

DAIRA: Tedi, tie ir serbu teroristi.

HERMĪNE: Tomson, palīgā! Mani šaus!

(Tedis pēkšņi apstājas, pārsteigts.)

TEDIS: Tautieši! Daira, tautieši! Un es jus gandriz noduru! Ar šveiciešu nazi! Šveicē! *(Neērti smiekli.)* **Piedodiet!**

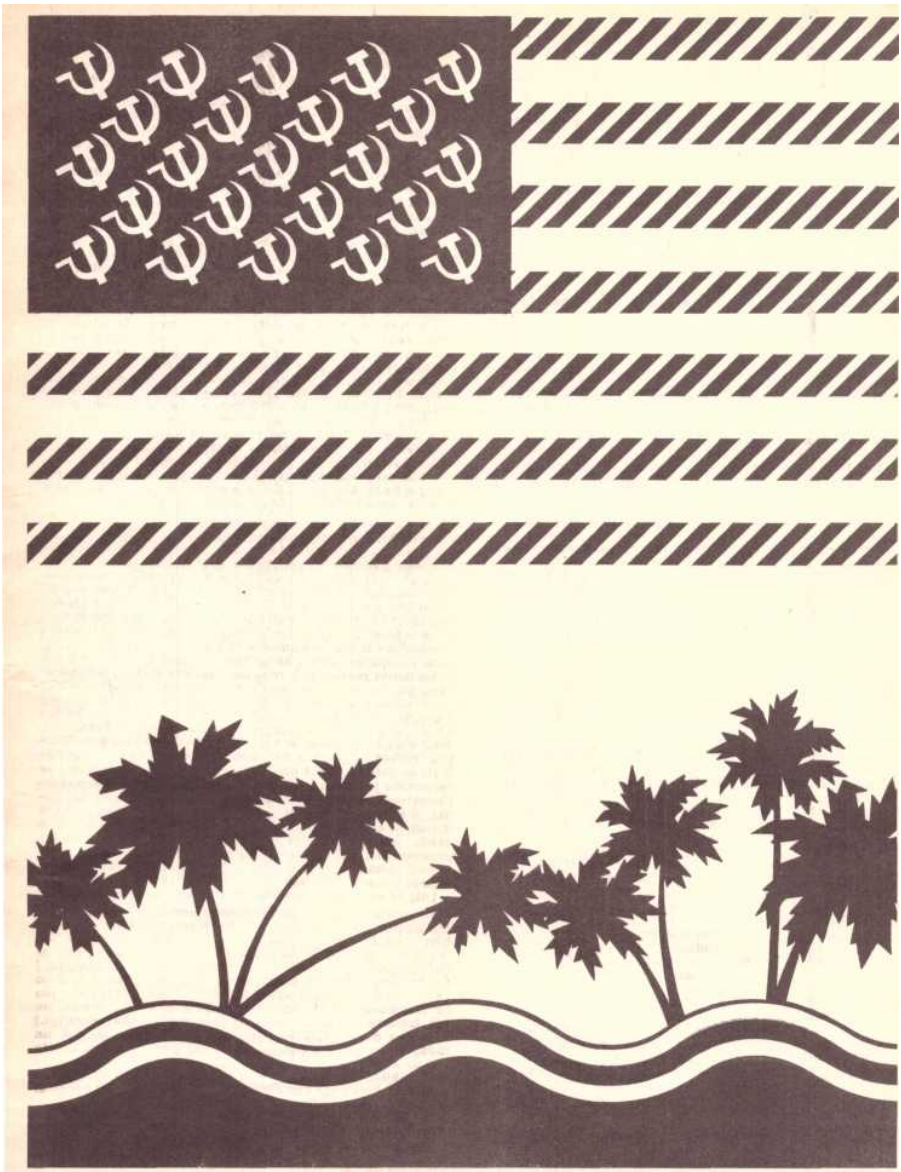

No kurienes jūs? Mēs esam tā delegācija no Milvokiem. Tedis Tīdemanis.

HERMĪNE: Amerikāņi!

TEDIS: Jā, no Milvokiem. Un jūs?

HERMĪNE: No Latvijas. Mes esam latvieši no Latvijas.

TEDIS: Ak, tā . . .

(Pauze.)

ULDIS: Jā, no Rīgas. Hermīne Grodne no Kultūras ministrijas, Uldis Tomsons no Raina muzeja.

TEDIS: Ak, tā . . .

(Pauze.)

DAIRA: Tedis Tīdemanis un Daira Lielmane. *(Izaicinoši.)* **Man jāatvainojas, mana izruna nav diezcik . . .**

TEDIS: Kas tur, ko atvainoties! Varena izruna meitenei, varena!

(Pauze.)

DAIRA: Jā, nu ja! Mums te uzdots trimdas Raiņa un Aspazijas muzeju . . .

TEDIS: Nestāsti viņiem, nestāsti neko!

ULDIS *(Hermīnei):* **Redziet, kas mēs par mežoņiem!**

HERMĪNE: Sšš . . . Mīļie emigranti . . .

TEDIS: Emigranti! Bēgļi mēs esam, bēgļi. Mēs prasām Latvijas neatkarību. Uz vietas!

DAIRA: Es neemigrēju, es piedzimu Milvokos . . .

HERMĪNE: Jūsu personīgās biogrāfijas mani maz interesē. Mēs te esam ministrijas uzdevumā. So māju iztīrīsim, iekārtosim, savāksim dokumentus. Bronzas plāksne, atklāšanas runa, pilsētas galva, kamerkoris, raksts «Literatūrā un Mākslā». — Nokārtots!

TEDIS: Nē, nē! Mēs brīvo latviešu uzdevumā. Mēs šo māju iztīrīsim, iekārtosim, savāksim dokumentus. Bronzas plāksne, sarkanbaltsarkanais karogs, atklāšanas runa, pilsētas galva, pūtējorķestris, raksts «Laikā».. — Nokārtots!

HERMĪNE: Dažam arhīvistam uznāks sirdsklape, ja uzzinās, ka te rīkojušies amatieri.

TEDIS: Amatieri? Es esmu bioķīmiķis, īsts profesionālis! Un kopš savas jaunības esmu iesaistījies latviešu lietās, rīkojis kongresus, referātu minisēriju. Es esot amatieris! Un te taču ir arī Daira Lielmane, Studiju centra zvaigzne, kas izglītojas skaitļotājos, turklāt pašā Hārvardā. Daira, taču saki kaut ko!

DAIRA: Baigā putra!

HERMĪNE: Kā lūdzu?

TEDIS: Ārprāts!

ULDIS: Mierīgi! Mierīgi! Atgriezīsimies uz savām viesnīcām, tad tur mierīgi visu pārrunāsim.

TEDIS: Ar mikrofoniem zem galda? Jeb vai jūsu tipiņi tagad strādā ar videokamerām?

ULDIS *(nepatikā aizgriežas):* **Nu, ko ar tādu cilvēku var iesākt!**

(Hermīne cilā vēstules.)

TEDIS: Hej! Ko jūs tur darāt? Neaiztieciet!

(Hermīne atloka vēstuli.)

HERMĪNE: Diez vai kāds cienīs mūsu dzejnieku pēdas vairāk nekā mēs. *(Apskata vēstuli.)* **In-te-re-santi!**

TEDIS: In-te-re-santi!

(Tedis aši pats arī pagrābj kādu vēstuli.)

ULDIS: Lūdzu . . . tikai ār mieru . . . papīrs sakritīs putekļos

... ,'v' '

TEDIS: Ej bekot! . \;' v..

(Daira demonstratīvi paceļ vienu vēstuli tieši pie Ulda kājām.) **' ; ....**

■

DAIRA *(Uldim — sottoi>oce)* **\Vai tu zināji, ka es te būšu?**

DAIRA *(lasa)-.* **«Vesels Kanādas mežs aizgājis bojā.»**

ASPAZIJA: Vesels Kanādas mežs aizgājis bojā.

(Uldis ari paceļ vēstuli.)

ULDIS *(lasa):* **«Ak, mīļais, es tev rakstīšu katru dienu!»**

RAINIS: Ak, mīļā, es tev rakstīšu katru dienu!

ULDIS (*Dairai — sotto voce***): Šoreiz tu gan man neizspruksi, putniņ!**

HERMĪNE: Biedri Tomson. Es nezinu, kā jums, bet man gandrīz vai reibst galva. Te taču tādi aprakti dārgumi kā pirātu sslā. Tūkstošiem nepublicētu vēstuļu no mūsu tautas dzejniekiem. Visas samestas kaudzē, it kā pēkšņi būtu bijis jādodas prom.

TEDIS: Pareizi, jā! — Izzinājuši, ka Latvija brīva, dzejnieki pameta visu, atstāja tās te uz neatgriešanos, uz nesa-vākšanu, jo katra stunda trimdā ir tik gaužām sāpīga — kas tad kavēsies pie vecām vēstulēm! Mana māsa tāpat apraka ievārījuma podus savā sētā, domādama, ka gan jau vēlāk atgriezīsies pēc kara, bet re, kā iznāca. Tagadiņ viņa Austrālija, bet konservi arvien vēl . . .

HERMĪNE: Cik jauki! Bet te ir literatūra, nevis zapte.

RAINIS: «Taču mēģini mani saprast, vai esi jebkad varējusi mani saprast, mēs esam sveši viens otram, vienbūtnes.»

ULDIS *(lasa):* **«Taču mēģini mani saprast, vai esi jebkad varējusi mani saprast, mēs esam sveši viens otram, vienbūtnes»** *(Rainis).*

ASPAZIJA: «Esmu raudājusi un raudājusi, un nu man diezgan tās slapjās veļas, mans temperaments ir pārāk kvēls.»

DAIRA *(lasa):* **«Esmu raudājusi un raudājusi, un nu man diezgan tās slapjās veļas, mans temperaments ir pārāk kvēls»** *(Aspazija).*

TEDIS: Johaidī! Vecos laikos gan prata sulīgi izteikties!

HERMĪNE: Tā izskatas, ka starp dzejniekiem noticis diezgan mežonīgs strīds.

TEDIS: Pareizā secībā — gatava drāma. Amerikas avīzes drukās sērijās, abonentu skaits pieaugs, un sarkanie Rīgā mirs nost aiz skaudības.

HERMĪNE: Kā lūdzu? Vēstules uz Rīgu!

TEDIS *(pasmejas):* **Uz Rīgu, ja, uz Rīgu!**

HERMĪNE: Jā gan, uz Rīgu!

TEDIS: *No way (angliski — «nekādā zinā»)* **uz Rigu.**

HERMĪNE: Un tūliņ uz Rīgu!

ULDIS: Lūdzu, lūdzu, kompromisu!

HERMĪNE: Te kompromisa nav.

TEDIS: Par katru vēstuli, ko jūs pat aiztiksit, es ņemšu trīs.

HERMĪNE: Pamēģiniet!

(Hermīne un Tedis sagrābuši un tur vienu vēstuli.)

TEDIS: *«1 am a citizen of the United States.» (Angliski —* ***«****Esmu savienoto valstu pilsonis»)* **— Daira, piesit tu ar', cik vari!**

HERMĪNE: Tomson, palīdziet!

(Strīdēdamies ar vēstuli, Hermīne un Tedis noiet.)

ASPAZIJA: Kopš tā lielā strīda. Tad mēs vēl skaitījām gadus.

DAIRA *(lasa):* **«Kopš tā lielā strīda. Tad mēs vēl skaitījām gadus . ..»**

RAINIS: Tagad vairs nezinu pat, vai pirmdiena, vai ceturtdiena, vai esmu es, vai cits, kas nu bija tas gals, un kur palika tas sākums?

ULDIS *(lasa):* **«Tagad vairs nezinu pat, vai pirmdiena, vai ceturtdiena, vai esmu es, yai cits, kas nu bija tas gals, un kur palika tas sākums?»**

ULDIS un DAIRA dzied:

«Tas bij tik sen, tas bij tik sen, vējš nobirušās lapas pretī dzen, tas bij tik sen, tas bij tik sen.»

(Aspazija)

SESTĀ AINA

(Gaisotnes maiņa. Ir 1945. gads.

Rainis un Aspazija ienāk viesistabā ar nupat uzrakstītām vārsmām. Rainim ir veicies, bet Aspazijai ne. Viņa novēršas no viņa, sarūgtināta.)

RAINIS: Manu zaļzeltaino mīļputniņ, manu mūžam dve-selīgo mīlulīt, saules putniņ, esi atkal jautra, esi stipra! Te taču ir tāds miers!

ASPAZIJA: Miers! Kā kapā miers. 1945. gads. Un tu mums neļauj pat avīzi lasīt. Pasauli varbūt valda ķirzakas, un tev tas viens pīpis. Agrāk bez avīzēm nebūtu bijis dzīvotspējīgs.

RAINIS: Te ir miers. Būdas miers. Miers kā Himalaju sniegotos kalnos.

ASPAZIJA: Atkal pastaigāties pie Jūrmalas . . . Diez, kā tur pašlaik izskatās. Varbūt šoreiz visi tevi apsveiktu kā Latvijas prezidentu, mīļputniņ. Un mani ieceltu par teātra di-rektrisi. Brauksim mājās!

RAINIS: «Mājās? Sapnis starp diviem ce|iem, starp to, kas bijis, un to, kas būs.» *(Rainis)* **Mums nav māju.**

ASPAZIJA: Visi tie kašķi Saeimā un Nacionālā teātri tagad liekas tāds gandrīz patīkams laika kavēklis.

RAINIS: Kopš 29. gada dzīvojam beidzot mierā — sešpadsmit

gadus miers! Man radušās sešpadsmit gatavas lugas .. .

ASPAZIJA: Un man nekā. Un kas tos tavus garadarbus jel lasīs?

RAINIS: Nākotne. Nākotne lasīs. — «Es mīlēju visus tik silti, un alga no viņiem — ļaunas valodas un sīki vilti.» *(Rainis)*

ASPAZIJA: «Tauta dod sāpes, dodi tai zvaigznes pretī.» *(Aspazija)*

Sapnis

RAINIS: Man vakar sapnis lipa klat,

kā kaimiņš sērst, tas ciemā nāk, zilzilām rokām acis sedz un ausī čukst, ko sirdī redz.

Kā kaimiņš sērst, tas ciemā nāk, man vakar sapnis lipa klāt.

ASPAZIJA: «Skaisti ir sapņi, kaut arī tie nepiepildās.» *(Aspazija)*

RAINIS: Man šodien sapnis klēpī tup kā suns, kas akli seju laiza.

Ar raupjām ķepām acis sedz • un ausi čukst, ko sirdī redz: ka dzīve sapnis — sapnis klīst.

Un sāpes, sāpes vien to sapni dīda. ASPAZIJA: «Skaisti ir sapņi, kaut arī tie nepiepildās.» *(Aspazija)*

RAINIS: Baltzilas ziemeļu debesis, mazs bērnu dienu mirklītis,

ASPAZIJA: mīļš latvju dzinums, linmatis,

RAINIS: un maigas senas un nākamās ainas:

Brāļi kas mīl, ne viens otrs vairs gainās.»

(Rainis)

ASPAZIJA: «Baltzilas ziemeļu debesis . . .»

RAINIS: Es gribu citus sapņus,

ASPAZIJA: svarā vieglus,

RAINIS: kur trešais dēls iet pasaulē,

ASPAZIJA: no zemes izrok dārgumus,

RAINIS: no miega mostas princeses,

ASPAZIJA: Es gribu citus sapņus,

RAINIS: balti vieglus,

ASPAZIJA: kur katrai sējai pļauja,

RAINIS: kur katrai sējai augļi,

ASPAZIJA: kur katrai sējai raža.

ABI: Es gribu citus sapņus!

RAINIS: Citus sapņus!

ASPAZIJA: Citus sapņus!

ABI: «Skaisti ir sapņi, kaut arī tie nepiepildās, ASPAZIJA: burvīgā mirdzumā ainas uznirst un gaist, RAINIS: uguns vajag, pie kuras lai dvēsele sildās, ASPAZIJA: krūtis lai ātrāk ceļas, un vaigi lai kaist.» *(Aspazija)*

ABI: Skaisti ir sapņi, skaisti, skaisti ir sapņi.

RAINIS: Mēs nebrauksim atpakaļ. Es nepanesu Latvijas klimatu.

ASPAZIJA: Un es bez Latvijas klimata vīstu.

RAINIS: Nē un nē. Ak, zeltlaimīt, pietiek jau. Paliekam te! ASPAZIJA: Tev tava dzimtene ir rēgs un spoks. Jau pats tu spoks, *Signore Nagliņ!*

RAINIS: Kas tevi Latvija grib? Mani jau vismaz, bet tevi? Paliekam te!

ASPAZIJA: Es te smoku nost!

RAINIS: Man jāstrādā! Jāstrādā!

(Rainis ieslēdzas savā istabā.)

ASPAZIJA: Labi, tad tupi tur, tupi tu savā vietā, es tupēšu savējā. Tuˆtiešām esi Jāzeps. Jāni, gribīgais Jāzep, priecājies, ka esi tik svēts, tiksi nievāts,, tiksi Ēģiptē! *(Rainis atrauj durvis.)*

RAINIS: Uzmanies! Es tev nespēšu piedot!

(Aspazija dodas uz savu istabu.)

ASPAZIJA: Piedot man! Man gan ir tev ko piedot! *(Rainis aizslēdz savas durvis. Aspazija aizslēdz savas durvis. Abi drudžaini raksta vēstules.*

Kamēr Rainis un Aspazija runā, tūristi atgriežas, ar pārspīlēti lēnām kustībām ceļ augšā vēstules un dodas uz vidējām durvim.)

RAINIS: Turpmāk klusums mūs šķirs kā nāve, kas mūs nepiemeklēkā tā nemirstība, kas mums stāv priekšā. Tavs . . .

ASPAZIJA: Es tevi nolādu, lai tu velies savos ērkšķos un lai tu netiktu tālāk par pirmo pantu. Līdz tai pastardienai, kad Tu būsi gatavs braukt man līdzi uz mājām — *addio bello! (Itāliski — «Ardievu, skaistais!».)*

RAINIS: *Addio! (Itāliski — «Ardievu».)*

(Aspazija un Rainis katrs izmet pa vēstulei, aizcērt durvis. Tad no griestiem sāk krist viena vēstule pēc otras.)

TŪRISTI: Mēs gribam citus sapņus!

Mēs gribam citus sapņus, mēs gribam citus — balti vieglus — mēs gribam jaunus sapņus!

(No griestiem uz tūristu galvām krit vēstules, vesels putenis vēstuļu.)

Pirmā cēliena beigas.

OTRAIS CĒLIENS

PIRMĀ AINA

(Gaismai uznākot, skatuve mainījusies. Vēstuļu kaudžu vidū ir novilkta stripa.

Rainis un Aspazija savās istabās, tagadnē. Aspazija kaisa ziedus un bur, kamēr Rainis lasa grāmatu.)

ASPAZIJA: Lai nokalst tā nelaime kā ozola lapa, lai nokalst tā nelaime kā liepas lapa, lai nokalst tā nelaime, tā nelaime . . .

RAINIS: «Tūrisms tuvina mūs tautai.» — «Cilvēks sāks cienīt otru cilvēku.» *(Vanags)*

ASPAZIJA: Lai nokalst tā nelaime kā pīleņģa lapa, lai nokalst tā nelaime kā alkšņa lapa, lai nokalst tā nelaime, tā nelaime . . .

RAINIS: «Tūristu gaitās pa dzimtenes kalniem un lejām radīsies draudzība starp strādnieku un studentu, uzņēmēju un proletariātu, pilsonisko un strādnieku jaunatni, baltieti un latgalieti.» *(Vanags)*

ASPAZIJA: Lai nokalst un izput kā veca egle!

RAINIS: «Saule ir stiprāka par salu, cilvēku mīlestība — par politisko ienaidu.» *(Vanags)*

ASPAZIJA: Lai nokalst tā nelaime, lai izput kā jūras puta, lai.

RAINIS: **1931. gada pavasarī Iekšlietu ministrijas bēg|u un emigrantu noda|u nolēma pārdēvēt par emigrācijas un tūrisma noda|u.**

(Tūristi ienāk.)

TORISTI: *«Your next trip — the Baltic States.» (Angliski: «Jūsu nākamais ceļojums — Baltijas valstis.»)*

ASPAZIJA: **«Septiņpadsmit nopietni padomi tūristiem: Viens! Neceļojiet uz ārzemēm, pirms nepazīstat skaistāko zemi pasaulē — Latviju!**

ULDIS: **Divi! Nepiemirstiet, ka ārzemēs pēc jūsu uzvešanās spriež par visu tautu.**

HERMĪNE: **Pieci! Neceļojiet uz valstīm, kuras jūsu tauta neierauga!**

RAINIS: **Vienpadsmit! Visur dodiet laipnus vārdus un mērenu dzeramnaudu!**

TEDIS: **Trīspadsmit! Ceļojot nerunājiet par politiku, reliģiju un nacionālismu un esat iecietīgi pret citādi domājošajiem.**

DAIRA: **Septiņpadsmit! Nedusmojieties un neizrādiet citiem, ja ar ceļojumu nav piepildījušās jūsu cerības!»** *(Vanags* **un** *Sams)*

VISI: **Jūsu nākamais ceļojums — Baltijas valstis!**

OTRĀ AINA

(Uldis un Daira ir garlaikoti, kamēr Tedis un Hermīne viens otru asi novēro, kā sardze pie katras vēstuļu strīpas.)

RAINIS: **Jāstrādā! Jāstrādā!**

(Rainis ķeras pie rakstīšanas, bet nespēj.

Aspazija iededzina sveces un bur.)

ASPAZIJA: **Uzburšu, atburšu, no kapa ārā izburšu! Nāc, tu, mans Pliekšān, Raini, Jāzep, bur, bur, bur!**

DAIRA: **Daira Lielmane! Jūs intervē** *Dāvid Lettermans* **(Amerikas televīzijas personība)! Kāds bija jūsu ceļojums uz Šveices Riodežaneiro? — Paldies,** *Dāvid,* **šarmants! Es tupēju uz vecas, smirdīgas vēstuļkaudzes ar kaut kādu tur čekistu bābu, zināmu** *sovjetskij sojuzņiku (Krieviski: «Padomju pilsoni»)* **ar taukainiem matiem, un ar Milvoku dižvīru, kam katras trīsdesmit sekundes mainījās sejas krāsa.**

alistisko

TEDIS: **Tātad šinī pusē ir 15 340 vēstu|u.**

DAIRA: **Es tās vēlreiz neskaitīšu, Tedi.**

HERMĪNE: **Bet es izskaitīju 15 339!**

ULDIS: **Ieskaitot aploksnes?**

TEDIS *(ierauga, ka Uldis kaut ko ieliek savā kabatā):* **Hej, jūs! Ko jūs tur bāžat savā kabatā?! Rādiet šurp!**

ULDIS: **Kabatas lakats. Īrijas lins.**

TEDIS: **Ak tā! Izskatījās kā sakrunkots papīrs.**

ULDIS: **Kabatas lakats, saprotat?**

HERMĪNE: **Neielaižieties sarunās, biedri Tomson! Un nu jau pavisam ne ar kaut kādu tur baltemigrantu, kam par savu dzimteni ne čiku, ne grabu! Kurš kārtīgs cilvēks spēj kļūt nodevējs un atstāt savu dzimto zemi, pie tam — uz neatgriešanos?!**

TEDIS: **Kas par neatgriešanos!? Kad Latvija atbrīvosies . . .**

HERMĪNE: **Tad jūs, emigranti, atgriezīsities ar visiem saviem eksplozīvajiem «t» un ledusskapjiem, un kadiļakiem — un gribēsit atkal pārņemt savus dzīvoklīšus, un viss kā vecos laikos.**

,rl
i :i)A >r«l
ne v •si
Q
>rn ot
abi)
III
! UB[
tnilq

TEDIS: **Būs demokrātija iekšā un komūnisti ārā, un krievi un kazāki runās latviski, ja viņi vispār drīkstēs palikt.**

HERMĪNE: **Tātad rasists jūs arī vēl esat! Nu, to jau varēja sagaidīt.**

TEDIS *(Dairai):* **Sāksim kraut vēstules automašīnā.** HERMĪNE: **Paga, paga! Es gribu būt klāt!**

(Tedis un Hermīne izskrien pa vidējām durvīm ārā.)

DAIRA *(Uldim):* **Īrijas lins,** *huh? (Angliski: «Ko?») (Dzirdams pēkšņš troksnis, it kā kāds krit pa trepēm, kliedzieni, Tedis ienāk,*

stenēdams un turēdams it kā salauztu roku.)

DAIRA: **Tedi, tā jūs vēl dabūsit sirdstrieku! Kas notika?** TEDIS: **Au, nebūs labi! Tās nolādētās trepes!**

76

rv

ULDIS *(pa durvīm saucot Hermīni):* **Vai esat vēl dzīva?**

DAIRA: **Jums jātiek pie daktera! Sēdīsimies fiatiņā un brauksim uz Lugāno, tūlīt!**

TEDIS: **Un tos divus atstāsim vienus pašus?**

(Hermīne ieklibo pa durvim ar sasistu kāju.)

HERMĪNE: **Vai kā sāp, vai kā sāp! Nu, ķibele. Es pa kalnu lejā nokāpt nevarēšu.**

ULDIS: **Bet tur vajag tūlīt kādu, kas apskata. Manai tantei reiz . . .**

HERMĪNE: **Lieciet mani mierā ar savu tanti!**

ULDIS: **Brīvi, brīvi! Es jūs pats uz savām rokām nonesīšu lejā.**

HERMĪNE: **Lai šīs hijēnas nozagtu tautas mantojumu?** *(Abas grupas aizdomīgi blenž viena uz otru.*

ULDIS un DAIRA reizē.)

ULDIS: **Dairas jaunkundze, man negribas jums prasīt, bet . . .**

DAIRA: **Tomsona kungs, mums te tāda neraža . . .** *(Apmulst uz bridi.)*

ULDIS: **It kā jums esot braucamlīdzeklis, un mums te . . .**

DAIRA: **J us taču protat auto braukt, un . . .**

TEDIS: **Mēs visi brauksim uz Lugāno, tagad tūlīt.**

HERMĪNE: **Nē, tas vēstules te nedrīkst atstat vienas!**

ULDIS: **Gadiem uz mums te nogaidījušās . . .**

HERMĪNE: **Nē!**

TEDIS: **Tad mēs te paliekam.**

DAIRA: **Ne, tas neiet. Tīdemaņa kungam ir jabrauc uz slimnīcu.**

TEDIS: **Ar vienu roku pa Alpiem pat fiatiņu nevaru manevrēt.**

ULDIS: **Tad cienījamā biedre Grodne sēdēs pie stūres.**

DAIRA: **Un Tīdemaņa kungs pie bremzem.**

(Abi priecīgi.)

HERMĪNE: **Citas izvēles diez vai būs. Tad brauksim, Tīdeman!**

TEDIS: *I don't like it! (Angliski: «Maņ-jiˆļļaˆik!») (Iedod nazi Dairai.)* **Tu uzmanies!**

DAIRA: **Es skolā mācījos karat**

TEDIS: **Vareni!**

HERMĪNE: **Neielaižieties sarunas kaķēnu! Tīdeman!**

TEDIS: *Yeah, yeah, yeah. (Angliski:*

(Hermīne un Tedis negribīgi iziet.)

ULDIS: **Labu ceļavēju!**

DAIRA: **Brauciet uzmanīgi! Ceļš** *(Aizbraucoša auto skaņa.)*

ULDIS: **Kas to būtu iedomājies, ka mēs**

DAIRA: **Jā, traki, vai ne?**

ULDIS: **Likumsakarīgi. Pēdˆ bijām vairākus metrus virs** *ze*

ULDIS: **Tagad arī atroda līmeņa.**

DAIRA: **Ar galvām mākoņ**

ULDIS: **Un vai tu . . .**

DAIRA: **. . . atceries?**

TREŠĀ AINA

TIK SEN

ASPAZIJA: **«Tas bij tik sen, tas bij tik sen,**

vējš nobirušās lapas pretī dzen, tas bij tik sen.

RAINIS: **Tas bij tik sen, tas bij tik sen,**

vējš nobirušās lapas pretī dzen, tas bij tik sen.

ABI: **Aiz tālēm slēpjas ilgu sala, ap viņu plūda miglots rīts, tad cerībām vēl nebij gala, pussapņots viss bij piepildīts!»**

(Aspazija)

(Uldis un Daira Rīgā, pirms gada.)

ULDIS: **Un te, Pēterbaznīcas torņa galā, pirmo reizi ieini-lējos. Un nu ir otrā reize.**

(Skūpsts. Daira slepeni slauka asaras.)

ULDIS: **Nav tik traģiski. Es tev rakstīšu katru dienu.**

DAIRA: **Tu nesaņemsi manas vēstules.**

ULDIS: **Kas tā par propagandu! Saņemšu. Un tu brauksi atkal šurp. Taču kārtīgs latviešu meitēns! Kā tāds var dzīvot tādā Amerikā?!**

DAIRA: **Man nepiešķirs vizu, un mes nekad vairs nesatiksimies. Tu būsi tikai slikti fokusēta fotogrāfijā uz manas sienas.**

ULDIS: **Nu, ja situācija ir tik bezcerīga, tad gribētu vismaz kādu suvenīru. Matu šķipsnu vai — nēzdodziņu.**

DAIRA: **Lūdzu — suvenīrs. Īrijas lins.**

ULDIS: **Kolosāli, firmas manta! Vicināšu Dziesmu svētkos. Tu, mana latviešu meitene! No Milvokiem. No laukiem. Tu man rakstīsi! Tu brauksi!**

DAIRA: **Rakstīšu katru dienu. Un noteikti braukšu atkal, jā. Un tev tas suvenīrs nebūs vajadzīgs.**

ULDIS: **Tad mēs satiksimies rīt stacijā. Jā, pirms es dodos uz Maskavu. Trijos.**

DAIRA: **Trijos.**

(Gaismas maiņa, kamēr Aspazija un Rainis dzied.)

ABI: **«Tas bij tik sen, tas bij tik sen,**
vējš nobirušās lapas pretī dzen, tas bij tik sen tas bij tik sen.»
(Aspazija)

ULDIS: **Tu aizmirsi mūsu randiņu, ja? Tev vienkārši izkrita no prāta?**

DAIRA: **Vai tu zināji, ka es te būšu?**

ULDIS: **Manu adresi arī pazaudēji?**

DAIRA: **Vai tu zināji, ka es te būšu?**

ULDIS: **Kā tas ir domāts? Vai tu zināji, ka es te būšu?**

DAIRA: **Tanī Latvijas braucienā, trešā dienā, pēc tam kad visi radiņi satikti un bi|etes teātrim nokārtotas, un džīnsas izdalītas — tanī trešā dienā ievēroju, ka man kāds seko. Nemitīgi satiku tos pašus cilvēkus. Tos sīkos, tumšos. Tos plecīgos ar šķībajiem smīniņiem. Un kas tad es — kādreiz ALJAs valdē, bet vēl aizvien nekas sevišķs. Teātrī ieraudzīju, ka kāda glīta kundze uz mani tēmēja savu binokli. Tu saproti, lūrēja uz mani, nevis uz aktieriem. Es parādīju viņai mēli. Es patiešām nesapņoju, man vienmēr kāds sekoja. Un tad — ceturtajā dienā, kad mēs satikāmies, un piektajā, un no sestās līdz pēdējai dienai, kad tu biji visur klāt, tad man bija labi. Tad arī — nesekoja. Tad arī nesekoja! Vai tu saproti?**

ULDIS: **Tavas piektās dienas vakarā kāds parādījās pie mammas un teica: «Remonts.» Nebija gaidīts, bet remonts bija vajadzīgs. Mums tie krāni bij jau tecējuši sen. Bet tad večuks tur krāmējās, ne viņam īsti darbarīki līdz, ne kā — un sāk prašņāt mammai, ko viņas dēls tā īsti dara. Ne no šā, ne no tā, saproti? Riebīgi! Tad tu aizbrauci, tu jau te tikai vienu vasaru ... Ko tu gribi . . . Man nav citur kur nobeigt studijas kā Maskavā vai Ļeņingradā. Tad, tu zini, jāuztur zināms tonis. Ja mani tad iesauc kādā birojā un prasa par tevi — kāda tad tu īsti esot . . . Nu, nekā |auna jau neteikšu, bet man tur lielas izvēles nav.**

DAIRA: **Tā bija mana pirmā reize Rīgā, pirmā reize . . .**

ULDIS: **Nokavēju vilcienu, tevi gaidot. Rakstīju vēstules. Atbildes nekādas.**

DAIRA: **Izejot no viesnīcas, pārdomāju katru tavu vārdu, īsts? Neīsts? Paskatījos uz Ļeņina pieminekli un — netiku.**

ULDIS: **Nav ko bēdāt, viss kā vajag. Tagad esam Šveicē, varam izrunāties neitrālā zemē kā pašās Apvienotās Nācijās.**

DAIRA: **Neitrāls, kas te neitrāls? Mēness vai. Cik skaists te mēness — garām, bālām rokām. Kaut tu varētu man nākt līdz uz mājām, tur Jāņos tāds mēness, smags un sulīgs.**

ULDIS: **Jāņi? Amerikā? Mēness aiz debesskrāpjiem? Mēs jau redzam televizorā — aiz katra krūma stāv nēģeris ar plinti.**

Ņujorka. Milvoki. Negribas pat iedomāties, kaut gan

par Milvokiem esmu gari domājis. Jo redzi, Daira, tu no manis izvairies, bet es tevi mīlu. Un vai tu . . .

DAIRA: **. . . atceries?**

VAI MĒS SATIKSIMIES VASARĀ?

DAIRA un ULDIS: **Vai mēs satiksimies vasarā vecās Rīgas ielas stūrmalā?**

Vai mēs satiksimies vasarā,

kad visi pieminekli smaida? .

Vai mēs apsolīsim atgriezties, dejot disko vaigu vaigā?

Vai mēs krāsim katru atmiņu, mūsu vasarsvētkus gaidot?

Vai mēs satiksimies vasarā, peldēt iesim atkal Jūrmalā?

Lai *New York—Moskva—Rīga* **dimd!**

Un visi pieminekli smaida!

Kad visi pieminekli smaida, ja visi pieminekli smaida, uz mūsu laimi visi smaida!

ULDIS: **Ja tev prasa, tikai smaidi!**

DAIRA: **Kā man aizmirst tavu smaidu?**

ULDIS: **No tevis gaida, ka tu smaidi.**

DAIRA: **Kā man aizmirst tavu smaidu?**

ULDIS: **Es vairs nezinu, kā smaidi.**

DAIRA: **Man ir pazudis mans smaids.**

RAINIS: **«Pēc tādas nakts, tik pilnas jūtu, pēc tādas nakts lai nenāk rīts.**

Viss pāriet, nobāl — valda prāts.» *(Aspazija)* ASPAZIJA: **Aāāā!**

(Daira un Uldis apkampušies, Dairai rokā pussaizdedzinātā bilde.)

ULDIS: **Kas tev te?**

DAIRA *(no viņa izvairīdamās):* **Tā ir tā slikti fokusētā fotogrāfija. Allaž to pētīju, vai tu tur smīni vai smaidi? Tur ir liela starpība, tu zini. Agrāk domāju, tu smīni, bet tagad liekas, tu tomēr smaidi, vai ne . . .**

(Uldim bilde rokā.)

ULDIS: **Bilde sadedzināta.**

DAIRA: **Uldi, saproti, bilde neskaidra, un man likās . . .** ULDIS: **Mans ģīmis. Sadedzināts. Tu to sadedzināji.** *Točno. Poņimāju. (Krieviski: «Tomēr. Saprotu.»)* **Hā, hā! Labrīt, cienījamā! Tad jau vairs nav ko.**

DAIRA: **Uldi!**

(Uldis atraujas no Dairas un noiet no skatuves.)

DAIRA: **Daira! Jūs intervē Daira! Tu gan esi mu|ķe!** *(Pacel vienu vēstuli, lasa.)* **«Mī|ā Elza. 15 340. vēstule. 1988. gada 9. septembrī. Iniņa, šodien atcerējos, ka . . .» Paga, paga! 1988. gada 9. septembrī! — Viens . . . Deviņi . . . astoņi . . . Astoņi!**

(Rainis atver savas durvis un izmet vēl vienu vēstuli. Daira pagriežas

un sāk iet uz Raiņa istabu, murmināda datumu. Gaismas maiņa.)

CETURTĀ AINA

(Tedis un Hermīne automašīnā.)

TEDIS: **Uzmanīgi! Uzmanīgi!**

HERMĪNE: **Vajadzēja pašai sasiet kāju. Slimnīcā droši vien plēsīs baigo rubli.**

TEDIS: **Gan jau** *Ķei-džī-bl (Angliski: «KGB» — Padomju Drošības Policija)* **jums visu samaksās.**

HERMĪNE *(uz viņu neklausās):* **Jūsu dakteri |oti labi pelna, to zinu. Labi zinu. Labi, labi zinu.**

TEDIS *(skatoties uz ceļa — bailēs):* **Āāāāā!**

HERMĪNE: **Labi zinu. Brālis man ir ārsts kaut kur tur — jūsu štatos. Māsai viņš raksta, es jau ar viņu neko. Viņš aizlaidās, vai ne. Un mēs, abas meitenes, palikām vienas pašas Jelgavā, vai ne. Tāds viņš bija, mūsu brālis! Nu, tagad viņš ir īsts amerikānis, teletupētājs, tik pie televizora vien. Agnei sūta bildes, kur nu viņš katrreiz kaut kādās tur nēģeru salās bijis. Jā, un tur allažiņ tie banāni, vai ne, tie banāni.** *(Sāk uztraukties.)* **.**

TEDIS: **Uzmaniet ce|u! Āāāāā!**

(Auto apstājas, abi krata dūres.)

TEDIS: **Stupido!**

HERMĪNE: **Lops tāds!**

(Atkal uzsāk braukt.)

HERMĪNE: **Manai Ilzītei banāni ļoti garšo, bet kur tādus dabūt! Tik reiz pa mēnesi diviem nostāvos rindā pēc banānu ķekara. Jā, bet brālim jau — brālim tāds banāns nekas, vai ne. Kas tad tāds banāns — uz nēģeru salām brauc, bet uz Latviju gan ne. Banāni viņam pietrūks, vai ne? Vai jums garšo banāni?**

TEDIS: **Velns lai rauj tos — pa kreisi! — banānus! Pa labi!** *(Darbina pedāļus.)* **Pa kreisi! Pa labi!**

HERMĪNE *(griež stūri)'.* **Brauciet taču lēnāk!**

TEDIS: **Jūs man neteiksit, kas jādara!**

HERMĪNE: **Tad vadiet pats!** *(Atlaiž rokas no stūres.)*

TEDIS: **Mēs iebrauksim kalnā!**

(Skaļi skan čikstošas bremzes. Auto ieskrien kalnā, spilgts gaismas efekts.)

PIEKTĀ AINA

(Aspazijas istaba. Pustumsa. Aspazija meditē. Durvis klab. Viņa pieplok pie sienas.

Uldis lēnām ienāk istabā, Aspaziju neredz. Atrod viņas sapņu grāmatu.)

ASPAZIJA: **Jānīt? Jāzepiņ? Tas tu?**

(Uldis apgriežas, abi salecas, satraukti.)

ASPAZIJA: **Tu gan neesmi mans Rainis! Kas tu tāds? Vai rēgs, vai? Tu jau drīzāk pēc .. . pēc Smiļģa izskaties!** *(Priekšā.)* **Eduard?!**

ULDIS: **Nē, mans vārds ir Uldis.**

ASPAZIJA: **Ei nu, Uldis! Spoks, vārdā Uldis!** *(Smejas)*. ULDIS: **Aspazija? Tautas dzejniece Aspazija?** ASPAZIJA: **A, tu esi gudrs spoks! Tagad tu man pastāsti, kas īsti notiek pēc nāves? Vai astrālā dvēsele arī noveco? Un kas ir mistērija?**

ULDIS: **Nu, Lomonosovs saka, ka matērija ... Es neesmu zinātnieks, es pētu literatūru. Un jūs tiešām esat Aspazija?**

ASPAZIJA: **Saprotams. Saki, spok, vai tu esi saticis tādu džentlmeni, Raini vārdā, jeb Arturo Nagliņ, jeb varbūt viņš sevi tagad dēvē par Pliekšānu? Varbūt tu viņu satiki dārzā? Vai varbūt, pa skursteni ienākdams, viņu uzgāji vestibilā?**

ULDIS: **Man |oti žēl, cēlā sfinksa, bet šai mājā neviena cita nav.**

ASPAZIJA: **Ko? Ko? Vai tad viņš tiešām būtu aizbraucis mājās bez manis? Spok, viņš ir aizbraucis! Uz Rīgu! Nē, uz Rīgu nē! Ak, spok, tu esi viss, kas man tagad palicis.** *(Hipnotiski, likdama Uldim nogulties.)*

Spok, spok, kas tu tāds esi? Es ieniršu tavas dveseles dzelme! *(Gaisma Aspazijas istabā nodziest.)*

SESTĀ AINA

(Gaisma iedegas Raiņa istabā. Daira ienāk lēni, it kā sapni.)

DAIRA: **Viens . . . Deviņi. . . Astoņi . . . Astoņi . . . Viens Deviņi . . . Astoņi . . .**

(Durvis čīkst, un Rainis uzlec kājās, sagaidīdams Aspaziju. Kad ierauga Dairu, sēžas atkal pie galda un tēlo vienaldzību.)

RAINIS: **Lūdzu, apklājiet savus kailumus! Man netīk redzēt. .**

DAIRA: **Es taču neesmu kaila!**

RAINIS *(apgriežas, paskatās)*: **Jums ir kaili ceļi. Lūdzu, apklājiet! Kas jūs tāda esat? Izmukusi dejotāja no Folī Ber-žēra?**

DAIRA: **Bet es taču neesmu — kaila!**

RAINIS: **Labi, kā jūs vēlaties. Es ar kailām dāmām nemēdzu strīdēties. Lūdzu.** *(Liek Dairai apsēsties.)* **Nu tad. Kas jūs esat, ko jūs gribat? Vai varbūt — cik jūs gribat? Vajag naudas? Vajag darba? Jāgroza kāds likums? Jūs esat baltkrieviete? Varbūt nelaimīga šķirtene? Ja šķirtene un nelaimīga, tad labāk konsultējieties ar tā saukto Aspaziju jeb Elzu Rozenbergu, kas ir, kaut sen neredzēta, noteikti šeitan atrodama.**

DAIRA: **Te neviena cita nav.**

RAINIS: **Bez manis aizbraukusi? Bez manis aizbraukusi!** *(Pie sevis.)* **Jābūt stipram!** *(Dairai.)* **Nu, lūdzēja, lūdziet! Es esmu pieradis pie lūdzējiem, kā jūs pie pielūdzējiem. Rīgā nāca katru dienu. Un arī Kastaņolā kara gados.**

DAIRA: **Kura kara gados?**

RAINIS: **Taču ne Krimas karā! Pasaules karā! Taču zināt, kā mūsu valsts tapa! Taču pazīstat manu lugu «Daugava»?**

DAIRA: **Tatad pirmajā pasaules karā.**

RAINIS: **Vai ir bijis kāds cits?**

DAIRA *(pauze):* **Jā, ir bijis.**

RAINIS: **Bet mazā Latvija vēl ir?**

DAIRA *(pauze):* **Ir.**

RAINIS: **Sakiet, kas tur tagad valda? Zemnieku savienība vai sociāldemokrāti?**

DAIRA: **Nu . . . nu . . .**

RAINIS: **Nu? Tātad — Zemnieku savienība. Posts!**

DAIRA: **Valda reakcija.**

(Pauze.)

RAINIS: **Jūsu valodai tāda pieskaņa — ēbrejiete, vai?**

DAIRA: **Nē, latviete. Bet dzimusi Milvokos. Amerikas Savienotās Valstis. Rīgā esmu tikai viesojusies.**

RAINIS: **No Amerikas, ko! Tēvs droši vien Piektā gada revolucionārs, ko! Asins par karstu savai Baltijai!**

DAIRA: **Tēvs ... nu jā, nu . . . karstasinīgs gan . . .**

RAINIS: **Un Rīga? Jums Rīga likās skaista?**

DAIRA: **Jā, ļoti skaista.**

RAINIS: **Tur jūs maldāties. Ēkas skaistas, bet cilvēki neglīti. Rīga tikai izliekas skaista. Skaista!**

(Gaismas uzdegas Aspazijas istabā.
Aspazija uzliek rokas uz pleciem un liek viņam redzēt savu viziju.
Ieskanas mūzika.)

RIGA

ASPAZIJA: **Rīga, Rīga**
apburta, apburta.
Rīga, Rīga
apburta,
gatava!

RAINIS: **Ar vilciņu projām braucām, prom no Rīgas, prom.**
Prom no akmens sirdīm,
akmens acīm un akmens balsīm,

kas karo
un kāro,
kāro un karo,
kuluāros un krogos,
asarotos logos.
RAINIS: **«P|auja ievākta, nu kalps var iet,**
kas še zemē mani vairs var siet?» *(Rainis)* **Tad** *addio, addio, bellā (Itāliski: «Ardievu, ardievu, skaistā.»)* **tēvzeme,**
un prom tad, prom no Rīgas, prom!
ASPAZIJA: **Rīga, Rīga apburta!**
Rīga, Rīga
gatava! ■
DAIRA: **Ziedu ziediem puķes nes tur bizes baltām pinēm.**
Un zelta gailis saulē smej,
un ziedus nes tās stiprās, karstās rokas. 3T
Un puika, vārdā Uldis, vēstī ziedoni.
DAIRA: **Te mājās būt!**
Te mājās būt!
Un Rīga, Rīga, apbur mani!
ULDIS: Tovasar
ražai naidīgs lietus krita.
Tovasar
manai pirmai sievai radās trešais vīrs. Man bērnu nav.
Un Rīga apburta — tur rindās čūskainās tauta gaida. DAIRA: Jā, Rīga apburta, tur acis katrā logā. kas zin', kur labā, kas zin', kur kreisā roka?
RAINIS: Un roka pasniegta ir svins, un draugam — zirga kāja.
Un redz, kā katrā avīzē kāds atkal tevi rāja.
DAIRA: Skat' pār plecu, Uldis nāk, skat' pār plecu atkal.
ULDIS: Skat' pār plecu, Daira nāk, skat' pār plecu atkal.
RAINIS: Skat' pār plecu, Kangars nāk, skat' pār plecu atkal.
ASPAZIJA: Skat' pār plecu, vakars nāk, skat' pār plecu atkal.
VISI: Es bēgu bēgšus,, bēdīgi . . .
ASPAZIJA: No senām,
RAINIS: no savām,
DAIRA: no svešām,
ULDIS: no šaurām,
VISI: no mājām, no mājām uz mājām svešumā, uz majam tālumā!
ASPAZIJA: «Mums atkal spārnos jāceļas, kaut jūtas sāpju saēstas, kaut dvēsles krāsas saēstas, kaut nav vairs palicis nekas . . . VISI: Mums jāceļas!
ASPAZIJA: Mums jāceļas!
VISI: Mums jāceļas!

ASPAZIJA: Mums jāceļas!
VISI: Bez spārniem mums ir jāceļas!»
(Aspazija)
VISI: Rīga!
Rīga!
Rīga!

SEPTĪTĀ AINA

(Vējš svilpo.
Hermīne un Tedis, segās satinušes, klibo pa Alpiem. Uz mirkli atpūšas.)
TEDIS: Mūs nemeklēs . . . mūs neatradīs . . . mūs aizmirsīs. Daira aizbrauks mājās tukšām rokām. Mūsu trimdas sapnim te beigas.
HERMĪNE: Mans kolēģis gan mani neatstās nesameklētu.
TEDIS: Ak, jūsu kolēģis! Kā gan lai viņš zina, kur jūs kā kalnu kaza kāpelējat?
HERMĪNE: Nu . . . nu . . . Ilzītei piomeros iemācīja tādu pūces saucienu, ar kuru sazināties . . . Ū-ū-ū! *(Izskan klusumā.)*
TEDIS: Jūs savu meitiņu diez vai atkal redzēsit. Un es savus bērnus arī ne. *(Izvelk bildi.)* **Te viņi ir.**
HERMĪNE *(ari izvelk bildi, rāda Tedim):* **Te viņa ir.**
TEDIS: Ak tāda tā Ilzīte! Gods, kam gods — dikti smuks skuķītis. Un no tās iznāks nākotnes komjaunatnes līde-riene . . . *(Nopūšas.)*
HERMĪNE *(sirsnīgi):* **Cerēsim!** *(Rosās skatīties fotogrāfiju Teda rokā.)*
TEDIS: Ēēē . . . *(Norij dusmigu komentāru. Rāda savu bildi.)* **Re, te viņi abi Garezerā — tā mums tāda varena vasaras skola. Re, kur ir sarkanbaltsarkanais karogs!**
87C9
HERMĪNE: Vai nepietiks ar jūsu propagandu?
TEDIS: Bet patiesi varena! Tik ļoti latviska! Ziniet *(pasmejas),* **šie te divi palaidņi man izstāstīja, kā viņi tur, Garezerā, rīkojuši** *(noslēpumaini)* **seansus.**
HERMĪNE: Seansus?
TEDIS: Jā! Grupa stāv kalnā, visi sadodas rokās, aizspiež acis ciet un tad sauc: «As-pa-zi-ja! As-pa-zi-ja!»
HERMĪNE: It kā mirušie varētu nākt palīgā.
(Vējš svelpj mazliet skaļāk.
Hermine un Tedis domīgi skatās.)
ABI *(skaļā balsi):* **As-pa-zi-ja! As-pa-zi-ja!**

(Noiet no skatuves.)

ASTOTĀ AINA

(Uldis un Aspazija, Daira un Rainis, katrā pāris savā istabā.)

DAIRA: Nāc man līdz uz mājām! Milvokiem, Bostonu, Ņujorku, Ameriku . . . Kur tik tu gribi. Tu redzēsi tādus brīnumus: debesskrāpjus, televīziju, visas iespējamās tautības, datorus, *skateboards, McDonalds (sāk stostīties, iedomādamās Raini Amerikā)* **un . . . Studiju centru, un . . .**

RAINIS: Bet te neviena cita nav ■ ■ ■ *(Piegriežas savam galdam.)* **Jāstrādā! Jāstrādā!**

DAIRA: Jā . . . jā . . . Jāstrādā. *(Izslīd no Raiņa istabas.)* **ULDIS** *(Aspazijai):* **Nevar noliegt, jums ceļš uz Rīgu būs grūts. Vispirms jau nokārtojama pavalstniecība vai kāda izņēmuma viza . . .**

ASPAZIJA: Spok, cik tu lustīgs! Taču esmu Latvijas pavalstniece uz mūžu mūžiem. .

ULDIS: Gan jau Raiņa muzejs nokārtots, būs labi . . . tad jautājums, kur jūs ievietos dzīvoklī. Nez, vai Rīgā, vai kādā kolhozā.

ASPAZIJA: Kolhozā?

ULDIS: Bet jums nav ko rūpēties . . . Būs jau labi . . . *(Stostās, iedomādamies Aspaziju Rigā.)* **Vai ... cik te . . . svaigs gaiss! Rīga gan tā piesārņota . . . kur nu Daugava . . . te viss tik svaigs! Nav ko steigties uz Rīgu . . . Kas tur ko . . . Daudz ir mainījies . . . zināt, visas jūsu paziņas jau mirušas.**

ASPAZIJA *(majestātiski):* **«Mēs esam paaudze, kas nemirst.»** *(Aspazija)*

ULDIS: Jā. Jā. Nemirst. Atvainojos. *(Izslīd no Aspazijas istabas.)*

(Aspazija un Rainis katrs savā istabā, iegrimuši pārdomās. Daira ieskrien vidējā telpā, meklējot Uldi.)

DAIRA: Uldi! Uldi!

(Uldis ieskrien vidējā telpā, meklējot Dairu.)

ULDIS: Daira! Daira!

DAIRA: Tu nevari iedomāties, ko es . . .

ULDIS: Pats neticu. Teiktu — murgojums, bet viņa tur stāvēja kā dzīva . . .

(Pauze.)

DAIRA: Rainis.

ULDIS: Aspazija.

DAIRA: Ko darīsim?

ULDIS: Viņus nedrīkst atrast.

DAIRA: Vēstules jāiznīcina.

ULDIS: Nē, to gan nē. Pagātni nedrīkst falsificēt. DAIRA: Bet pie jums tas taču ir nacionals sports, nē? ULDIS: Tie laiki garām.

DAIRA: Vēstul es jaiznīcina.

ULDIS: Vēstules . . . paslēpsim.

DAIRA: Mīlulīt — teiksim, ka vējš pēkšņi aizpūta. ULDIS: Mēs būsim tie, kas neaizmirst. «Mīlulīt!» DAIRA: Uldi, man tev jāsaka . . . esmu izlēmusi ... ja tu gribi . . . nākamreiz būšu Latvijā kā latviete, nevis tūriste. Es pārcelšos uz Latviju. Uldi, es palieku ar tevi.

ULDIS: Nē, «mīlulīt», es uzdodu savu pavalstniecību un palieku Rietumos! Gan jau atradīšu kādu darbu. Un te jau arī ir kultūra, un . . .

DAIRA: Bet tagad ir *gtasnost,* **viss ir pārmainījies, viss bus labi, Rīgā ēdīsim** *bolšoi Mak. (Krieviski: «Big Mac.»)* **ULDIS:** *Glasnost,* **cik garš un plats tad būs tas** *glasnost,* **daudz gudrāk būtu abiem palikt te un reizēm Rīgā ciemoties. DAIRA: Nē, tā nebūtu pareizi.**

ULDIS: Tu nesapņo, tu nezini, kas tur . . .

(No tālienes dzird, ka Hermine un Tedis sauc: «As-pa-zi-ja!» Uldis un Daira satrūkstas, saskatās, sāk paslēpt vēstules zem tepiķa.)

ULDIS: Viņu nedrīkst atrast. Pārāk skaista viņa mums, mirstīgajiem.

DAIRA: Viņš neizturēs. Pārāk trausls . . .

ULDIS: Tādas vēstules nekad nav bijušas.

DAIRA: Pusnakts fatamorgāna.

ULDIS: Norunāts.

DAIRA: Dienas laikā viņus droši vien neredzēs.

ULDIS: Dienas laikā — mēs atgriezīsimies. Sāksim no jauna.

(Dzirdams, ka Hermine un Tedis tuvojas, skaitot: «As-pa-zi-ja.»)

DAIRA: Es tur, kur tu.

ULDIS *(atkārto):* **Es tur, kur tu. Bet kur?**

DAIRA: Politikai nav laika.

ULDIS: Vēlāk.

DAIRA: Jā, vēlāk. Steidzies!

(īss skūpsts, abi aiziet.

Uldis atgriežas, un slepeni pacel, cik vēstules, ātrumā var, un iebāž kabatā.)

ULDIS *(uz durvju pusi):* **Tūlīt būšu!**

(Uldis iziet.

Rainis un Aspazija katrs savā istabā sakustas.) **ASPAZIJA: Pa zilu sauli, pa miglainiem ceļiem**

mēs staigājam blakus blakām ar veļiem, tie sniedz tev savu astrālo sirdi, tik to tu ne redzi, ne viņus dzirdi.» *(Aspazija)* **RAINIS: «Tu, manu sirdssvēto mīlulīt, mana dvēsele, zeltprieciņ, ļauj maņ būt pret tevi taisnīgam. Savās sāpēs es vienmēr esmu**

netaisns, sāpes vienmēr padara sliktu.» *(Rainis)* **ASPAZIJA: «Tu neesi par sevi vien —**

Tevi simtas saites ar tautu sien...» *(As-paziia)*

RAINIS: «Ir tik neizsakāmi smagi palikt vienam pašam. Tas nozīmē it kā apzinātu nāvi.» *(Rainis)* **ASPAZIJA: «Es ceļos un, kā naktī lampiņu, es nesu plaukstā savu kvēlo sirdi, es nāku, mīļais, vai tu mani dzirdi?»** *(Aspazija)*

(Abi strauji pieceļas un pieiet pie durvīm, it kā sagaida, ka otrais tur jau stāvēs. Tur neviena nav. Tad abi iziet katrs pa savām durvīm ārā un pazūd.

Ieskanas mūzika. Aspazija uznāk uz skatuves.)

OĀZE

ASPAZIJA: Aiz šiem logiem viļņo jura kā viens sudraba tuksnesis.

Māja peld kā zaļa sala, sūnas tīta pērle.

Man miera nav, man miera nav, kad viļņi zūd, kas veldzēs?

(Rainis uznāk uz skatuves.)

ASPAZIJA un RAINIS: O-ā-ze!

O-ā-ze!

(Tūristi parādās aizmugures durvis.)

VISI: O! A! Zeme!

RAINIS: Aiz šiem logiem viļņi melni, ūdens skalo mēnesi. . .

Cik te droši, daudz te laika trimdas aukstā tuksnesī.

Man šaubu nav, man šaubu nav, kā zvaigzne krīt, tā kritīs.

RAINIS un ASPAZIJA: O-ā-ze!

O-ā-ze!

VISI: O! *A!* **Zeme!**

(Rainis un Aspazija virzās viens pret otru.)

RAINIS un ASPAZIJA: Aiz šiem logiem augstos kalnos sniegu lauki saulē kūst. balta saule, asi stari,

Mutē sausi vārdi lūst.

Kam šaubu nav, kam sāpju nav, bet mīla vienmēr uzvarēs? . . .

O-ā-ze!

O-ā-ze!

(Aspazija un Rainis lēnām un nedroši sniedz viens otram rokas.)

VISI: O-ā-ze!

O-ā-ze!

ASPAZIJA un RAINIS: O! Ā!

(Aspazija un Rainis pagriežas pret vidējām durvīm, kurās stāv bērns.)

BĒRNS: Zeme!

(Rainis un Aspazija sadodas rokās, kamēr gaismas lēnām satumst.)

PRIEKŠKARS

1987.

TANGO LUGĀNO

KRISTIĀNA SICA ILUSTRĀCIJAS LUGAI «TANGO LUGĀNO».' 'öu«m«so«

PROZA, DZEJA, DRAMATURĢIJA, PUBLICISTIKA, KRITIKA

notes

1

Un jums šķiet, ka tas ir labi? — iesaucas mans draugs X . . . kuram es to teicu. «Zobgalība, ironija, kritika — viss ir svarīgs. Bērns, kas nespēj pazoboties, būs lētticīgs un padevīgs jaunietis, kura konformismu jūs, zobgalis, vēlāk kritizēsit. Es esmu par francisku zobgalību, kaut arī tā būtu vērsta pret mani.»

2

Vēl man patīk Padomju Savienībā ārkārtīgais jaunības ilgums; pie tā, it īpaši Francijā (un, domāju, arī visās mūsu latīņu zemēs), mēs neesam pieraduši. Jaunība sola ļoti daudz; jaunietis pie mums ātri pārtrauc šo solījumu turēt. Sākot ar 14 gadiem, viņš jau pārstāj veidoties. Viņa sejā vairs nav lasāms izbrīns par dzīvi, tā vairs nepauž ne vismazākā naivuma. Gandrīz tūdaļ bērns kļūst par jaunu cilvēku.

Rotaļu laiks ir beidzies.

3

Tā vismaz man vairākas reizes tika apgalvots. Bet es uzskatu visus šos «paskaidrojumus», jo tos nevar kontrolēt, par aizdomīgiem, tāpat kā tos, kādus mēs gūstam no kolonijām. Man grūti notjcēt, ka šim kolhozam ir tādas priekšrocības, ka tas var nemaksāt tos 7% no bruto ienākumiem, kādi uzlikti citiem kolhoziem.

4

Bet skait|i nebūt nav mana specialitāte, un tīri ekonomiski jautājumi nav manā kompetencē. Vēl jo vairāk, ja šīs ziņas ir tieši tādas, kādas man sniedza, tad es tomēr nevaru garantēt to pareizību. Pieredze kolonijās mani ir mācījusi neuzticēties «izziņām». Galu galā it īpaši tādē|, ka šos jautājumus jau pietiekami ir apskatījuši speciālisti, man nav vajadzības pie tiem atgriezties.

5

Vairumā no tām nebūt nav runas par atsevišķu dzīvojamo telpu, ļaudis

gul

6

* Esi sveicināta! Vienīgā cerība! (Lat.) vbt* Vai vismaz zina tikai to, kas viņu mudina šādā vei

7

M Ežēns Dabī, ar kuru es runāju par šo pārākuma apziņas kompleksu, pret ko viņš savā ārkārtīgā necilībā bija sevišķi jūtīgs, man pasniedza «Mirušo dvēse|u» otro sējumu (N. R. F. izdevumā), ko viņš pašlaik pārlasīja. Sākumā

atrodama Gogoļa vēstule, kur Dabī man norāda uz šādu vietu: «Daudzi mūsu vidū, it īpaši jauni cilvēki, pārmērīgi slavina krievu tikumus; viņi nevis paši

piekopj šos tikumus, bet vienīgi domā tos izrādīt un uzsaukt Eiropai: «Pāži raugieties, ārzemnieki, mēs esam labāki par jums!» 5ī lielība ir ārkārtīgi ˆbīstama. Lielīšanās padara nepievilcīgu pašu skaistāko darbību pasaulē . . .» **2bd**

10

′ Un kā atspoguļojums teiktajam — kāda verdziska pakalpība, kāda iztapība manāma pie kalpotājiem, ne jau tiem, kas apkalpo viesnīcās, kuri lielāko tiesu ir pelnījuši cieņu — vismaz viņi ir ļoti sirsnīgi; bet gan pie tiem, kam saskare ar vadošām personām, ar «atbildīgiem».

11

* Jaunie priekšraksti, 189. ipp.

šī laikmeta lugu rakstniekus dižus padarīja tieši tas apstāklis, ka viņi (autori) dzīvoja un rakstīja pilnīgā saskarē ar visu tautu (General introduc*tion to the* Mermaid *Series)*.

13

«Priekš vairākiem gadiem es Berlīnē sniedzu koncertu, es pūlējos un domāju to veikt cik iespējami labi, cerēju uz lielisku piekrišanu: bet, lūk, kad es biju ielicis tur savu vislielāko aizgrābtību, neatskanēja ne visniecīgākie aplausi.» (Goethes Briefe mit lebensgeschitlichen Verbindungen, t. II, 287. Ipp.)

14

«Konversācijas vārdnīcas» I sējuma (1891.—1893.) ievadā J. Dravnieks saka: «Atvainodamies beidzot pieminu, ka uz daudzkārtīgu vēlēšanos papildinājumos esmu uzņēmis arī savu biogrāfiju; neturēju šo par vajadzīgu, bet, ievērojot, ka vācu konv. vārdnīcu izdevēji, kā Brokhauzs, Meijers, Spāniers u. c. paši savas biogrāfijas pasnieguši, neatrodu te arī neko nepieklājīgu. Pielieku arī savu bildi tādiem, kas to vēlējušies, bet tādā kārtā, ka tie, kas to nevēlas, var to iznīcināt, grāmatu nebojājot.» Ģīmetne ar slaidu parakstu un izteicienu «Mūžu dzīvo, mūžu mācies!» ievietota pirms vārdnīcas titula.

15

T. Zeiferts, Jānis Misiņš («Daugavas gada grāmata», 1926., 138. Ipp.)-

16

A. Niedra. «Mana bērnība» («Latvis», 1926., nr. 1415.).

17

* *

Tu visos manos melnrakstos — bet tālais, gaišais ceļš uz priekšu šaujas straujš, kā balta čūska dzeļ, un mani, tavas promesības saindētu, ar vieglu interesi līdzcilvēki pēta.

Bet ceļš tik tāls un taisns, un melnrakstus vairs nevar stiept līdz, un iztērēta visa indes deva.

18

K. Valdemārs te domājis īru tautas dzejnieku Tomasu Mūru (1779—1852).